

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

E-KART GREVİ BİR YILI DOLDURDU

Sendika nefretinin sesli harfi

KORKUT BORATAV'LA EKONOMİK KRİZ ÜZERİNE

Bunalım çöküşe dönüştü

SÜLEYMANİYE PROJESİ VE KÜRESEL KENT HÜLYALARI

Tarih soslu rant sal dönüşüm

ONUR HAFTASI'NIN ARDINDAN

Pastanın üstündeki çilek

KÜRT SORUNUNDA İYİMSERLİK BALONUNUN SÖNÜŞÜ

Ankara Kurtları ve Kandil Kaplanları

KOJİN KARATANI'YLE MARX - PROUDHON SENTEZİ ÜZERİNE

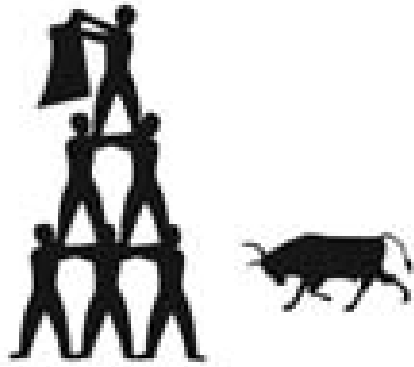
Bastırılanın dönüşü

"SİGARA YALANLARI" NIN
YAZARI MÜZİSYEN
JOE JACKSON'DAN
MEKTUP VAR

Sevgili tiryaki

Organizasyon karışıklığı

Protest

Seçenekler

Politik rüçgar

Su kaynakları

Eğlenceli yolculuk

Zevkten vazgeçme!

İster fakir ol ister fukara...

• Şehir Hatları	4
• Korkut Boratav	10
• E-Kart grevi	14
• Kürt sorununda durum	18
• Süleymaniye'de kentsel dönüşüm ..	20
• Onur Haftası'nın ardından	24
• Radyo Express	28
• Radyo Brecht	36
• Kiraat	38
• Dumanı Üstünde	39
• Kojin Karatani	43
• Mavi Daktilo	48
• "Z"nin 40. yılı	50
• Müzik Dolabı	52
• Joe Jackson'dan tiryakiye mektup ..	54

Arslan Eroğlu, Aykut Kılıç, Ayşe Çavdar, Barış Çakan, Çetin Güner, Çiğdem Öztürk, Didem Danış, Eda Özdek, Ender Ergün, Erdir Zat, Fevzican Abacıoğlu, Fırat Genç, Göksun Yazıcı, Hakan Lokanoğlu, Haziran Düzkan, İrfan Aktan, Koray Löker, Merve Erol, Murat Meriç, Özyay Selmo, Pelin Özer, Pınar Uygun, Ragıp Duran, Saner Şen, Semih Sökmen, Siren İdemen, Şahan Nuhoglu, Tuğba Tekerek, Tuncay Birkan, Uğur Biryol, Uli Fader, Ulus Atayurt, Yücel Göktürk, **Baskı:** Ezgi Matbaacılık, Sanayi Caddesi Altay Sok. No:10 Yenibosna / İstanbul Tel: 0.212.452 23 02 **basım yeri ve tarihi** İstanbul, Temmuz 2009 **dağıtım** Doğan Dağıtım A.Ş. **yönetim yeri:** Süslü Sakı Sok. no: 5/3 Beyoğlu - İstanbul **tel-faks:** 0.212.251 87 67 **e-mail** expressroll@gmail.com **abonelik** expressroll@gmail.com **yıl 6 sayı 96** **Temmuz 2009 imtiyaz hakkı** Bilge Ceren Şekerciler **sorumlu yazışları müdürü** Merve Erol **ilan iritibat** Özyay Selmo (0.533.514 90 49) **YEREL SÜRELİ YAYINDIR. AYDA BİR YAYINLANIR.** **ISSN 1307 - 461X**

Bu da oldu, sigara ve sair bütün ürünlerinin kamusal mekânlarda içilmesi, 19 Temmuz itibariyle hayatımızdaki yasaklara eklendi. Ahmet Kaya'nın şarkısındaki gibi, "nerden baksan tutarsızlık, nerden baksan ahmakça". Dahası, Türkiye'ye özgü bir durum değil, küresel bir bela. Bu belayı anti-sigara faşizmi olarak tanımlayan müzisyen-yazar Joe Jackson'ın 53. sayfada naklettığımız "Sevgili Tiryaki" başlıklı açık mektubu ve "Duman, Yalanlar ve Dadı Devlet" başlıklı makalesi, sigara aleyhtarı kampanyaların istatistik cambazlıklarına ve alengirli kavramlara dayanan iddialarının tutarsızlığını ve ahmaklığını sergiliyor. Bu kampanyaların yarattığı yanılsamaya kapılanlar bir yana, o yanılsamanın yaratıcıları ahmak değil elbette, tutarsızlıklarının sebebi var: Joe Jackson'ın altını çizdiği "tamamen duygusal sebepler".

Bir sigara yakıp arkamıza yaslanalım ve haziran başında yaptığımız telefon sohbetinde, John Berger'ın sigara yasağı konusunda söylediklerine kulak verelim:

"Tüketim kültürünün ideolojik araçlarından biri paranoya; sigara yasağı onunla ilgili. Bu kültürün başlıca özelliklerinden biri korku salması; korku salarak tüketime teşvik ediyor, kendi yarattığı korkunun üstesinden gelinmesi için tüketim reçeteleri sunuyor. Sigarayla ilgili paranoya, bunun güzel bir örneği. Diyebilirsiniz ki, 'ama sigara da bir tüketim nesnesi'. Evet ama, şirketler sigara konusunda yaydıkları korku sayesinde yeni ürünler üretip pazarlıyorlar."

Araya girip "Sigara tiryakileri -1.2 milyon oldukları tahmin ediliyor- sigarayı bıraktırdığı iddia edilen ürünler ve sigarayı ikame edecek maddeler için müthiş bir pazar oluşturuyor" deyince şöyle devam etmişti: "Tüketim kültürü devoruz ama, aslında neoliberalizmden bahsediyoruz. Açgözlülük ve kâr tutkusu üzerine kurulu bu kültür neoliberalizm olarak anılıyor, ama ben ona ekonomik faşizm diyorum. Neoliberalizmin çılgın ideali, tüketicinin tüketim yoluyla insanlık durumundan muafiyet kazanması, bu muafiyeti satın alması. İnsanlık durumu dediğimiz şey ölümlülüğü, acıyı, hüznü, kayıp vermeyi içerir. Ama aynı zamanda, bütün bunlarla barışmayı ve onları aşmayı sağlayan vasıfları da içerir. Neoliberalizmin kurucu ideolojik öğelerinden biri, tüketicinin bu muafiyeti satın alabileceğidir."

Bu sözlerinin ardından ona 2004'te The Observer'la yaptığı söy-

leşiden bir bölüm okuduk: "Berger, hakiki bir bağımlı gibi sigarasını büyük bir zevkle içiyor. 'Bir sigara' diyor, derin bir nefes çekerek, 'bir nefes uzamıdır. Bir parantez açar; sigara süresi bir parantezdır, birisiyle paylaşıyorsa, iki kişi de aynı parantezdedir. Bir sahnenin perdesi gibidir sigara, sohbetin perdesini açar."

Kısa bir suskunluktan sonra şu yorumu yaptı: "Orada, insanların aşına oldukları bir duyguyu, bir mecaz vasıtasıyla paylaşıyorum. O bölüm beni iflah olmaz bir bağımlı gibi gösteriyor. Bir zevkin bir bağımlılık olduğunu düşünmüyorum. Zevk ve bağımlılık farklı şeyler. İstanbul'da mesela -Filistin'de de öyle- insanlar bir araya geldiklerinde, birlikteliklerini tam ve engin yaşamak istiyorlar. O birlikteliğin, o bir aradalığın ritüellerinden biri de sigara içmek -birlikte sigara içmek."

Şimdi, bu zevke, bu ritüele, kamusal mekânlarda yasaklama getiriliyor. Niçin? "Böylesi herkes için daha iyi olacağı için." Niye herkes için daha iyi olacak? "Uzmanlar öyle diyor da ondan." Kim bu uzmanlar? Kanıtlar ne? Sorular çoğaldıkça, işin içinde, Jackson'ın sergilediği bit yeniği olduğu anlaşılıyor.

Anti-sigara faşizmi, küçük harfli neoliberal faşizmlerinden biri. Sigara içmeyenleri "libere" etmek

leyenler gibi, "bana dokunmayan yılan" burcunda.

Peki, ne yapmalı? Joe Jackson'ın beş önerisi var. Birincisi, bilinçlenmek. Neoliberal ideolojinin ve onun tahakkümündeki düşünce dünyasının hiç hazzetmediği bir kavram bu. Öyle olması, bıçaksırtı bir kavram olduğunu gözardı etmemizi gerektirmiyor. Jackson, "bilinçlenme"den şunu kastediyor: "Gerçek olguları öğrenmek. Ne kadar çok bilirsek, onlara karşı o kadar iyi savaşırız."

İkincisi, kendimizi ezdirmemek ve insanlara bu adaletsiz ayrımcılığı anlatmak. Üçüncüsü, mücadele etmek: "Kötücül yasalar meydan okunmaya, itaat edilmemeye, protestoya ve mümkün olan her yolu deneyerek engellenmeye müstahaktır. İmza topla. Seçtiğin vekilleri sıkıştır. Sonuç vermezse, nezâketi bir kenara bırak, onların planlarını altüst et."

Dördüncüsü, üçüncünün uzantısı, bir mücadele biçimi olarak boykot -bizi cendereye sokan şirketleri, ürünleri boykot etmek. Sonuncusu ise birincisi kadar önemli: Zevkten, hazdan vazgeçmemek.

Bu öneriler, "büyük harfli neoliberal faşizme karşı ne yapmalı?"nın da yolunu gösteriyor. Birincisi, bilinçlenmek, yani gerçek olguları öğrenmek. İkincisi, o olguların sergilediği adaletsizliği anlatmak. Bıkmadan, usanmadan, "kimse kimsenin adına konuşmamalı" söylemine aldanmadan anlatmak. Üçüncüsü mücadele etmek, her yolu deneyerek mücadele etmek, imza toplamaktan boykota, ve her nevi sivil itaatsizliğe başvurarak. Sivil itaatsizlik dendi mi, akla gelen isim Gandhi. Ama Gandhi'yi, geçen sayımızda kapak yaptığımız "X sosyalizmi"nin isim babası Kojin Karatani'nin "Transkiritik"te vurguladığı üzere, Gramsci gibi okumakta fayda var: Sadece tüketici boykotlarına ve diğer itaatsizliklerine değil, üretim alanındaki girişimlerine, örneğin kurulmasına önyak olduğu üretici kooperatiflerine bakarak... Ve bütün bunları yaparken zevkten, eğlenceden vazgeçmeden yapmak. Düz sigaradan karanfil kokusuna, çilingir sofrasından çalgiya, çengiyeye...

Bir sigara yakıp arkamıza yaslanalım ve John Berger'a, "Kıymetini Bil Herşeyin"de yaptığı The Doors alıntısına ("Kollarında bir ada buldum, gözlerinde bir ülke / Zincirleyen kollarında, yalancı gözlerinde / Kır yık del geç öte yakaya") nazire The Doors'un "Soul Kitchen"ını dinleyelim: "Light another cigarette and learn to forget..."

İggy Pop ve Tom Waits, Jim Jarmusch'un "Kahve ve Sigara"nda

Alkolsüz bira, solsuz devrim

TAHRAN- 12 Haziran'daki seçimlerden bir hafta sonra Tahran'a giderken, uçaakta yanımdaki koltukta Fransa'da yaşayan bir İranlı oturuyordu. Ali, 50'lerindeki bu siyasî mülteci, 1970'lerin sonunda Şah rejimine karşı İslâmcılarla birlikte mücadele etmiş bir komünistti. 1979'da devrim olmuş, ama beraber mücadele ettiği İslâmcıların şiddeti bir süre sonra partisi TUDEH'e yönelmişti. Bunun üzerine Fransa'ya sığınan ve bir üniversitede öğretim görevlisi olan Ali, "tarihî günlerde olayların içinde olmak için" heyecanla ülkesine dönüyordu. Musavi'nin ertesi gün manifestosunu açıklayabileceğini söylüyor, beni açıklamanın yapacağı eyleme çağırıyordu.

Değişim arzusu

Tahran'da dokuz gün boyunca sokaklarda gezerek, eylemleri izleyerek, insanlarla konuşarak protestolar Ahmedinecad yönetimine mi, toptan sisteme karşı mı, arzulanan biraz reform mu, radikal bir rejim değişikliği mi sorularının peşine düştüm.

Ahmedinecad popülist ve milliyetçi yaklaşımlarıyla İran'ın kırsal ve yoksul kesimlerinden puan topluyor. Öneğin bizdeki kömür yardımı misali, halka çuval çuval patates dağıtılıyor. Ahmedinecad yandaşı bir taksi şoförü, baskıcı rejim ve muhafazakâr uygulamalar konusunda "Ahmedinecad her şey tadında kalsın istiyor, tadında kalsın ki İslâm elden gitmesin" diyordu.

İslâm Devrimi'nin mimarlar-

rından, eski başbakan Musavi ise devrimin yozlaştırıldığını, onu ileriye taşıyacağını söylüyor. Musavi'nin reformculuğu, Ahmedinecad'ın fazla sıkı olduğu ipleri biraz gevşetmekten, dünyayla biraz daha ilişkiye girmekten ibaret. Ancak, sokağa dökülen insanların taleplerinin bunlarla sınırlı olduğunu söylemek yanlış olur.

Konuştuğum gençlerden biri "devrimin Kore'de, Küba'da olduğu gibi gerileyip ölmesini istemiyorum, ileriye gitmesini istiyorum, o yüzden Musavi'ye oy verdim" diyor. Öte yandan, bir başka genç "Ben inançlı biriyim, ama laik bir sistem istiyorum. Dinin siyasete bulaştırılmasını istemiyorum. Bu yüzden Musavi'yi destekliyorum" diyor.

Radikal bir söyleme sahip Kerrubi yandaşlarının da Musavi'nin kampanyasında çalıştığını söylemek gerek. Ayrıca, "Ahmedinecad da, Musavi de aynı sistemin adamı" diyerek oy vermeyen kesimi hesaba katmak gerek.

Görünen o ki, Ahmedinecad yönetiminin bezenlerin sayısı hiç de az değil. Bunun ötesinde,

rejimi sorgulayanlar ve açıktan İslâm cumhuriyetinin yıkılmasını isteyenler var. Musavi, hemen şimdi ya da aşamalı olarak, sistem içi ya da dışı, bu değişim arzusunu temsil ediyor.

Besiç terörü

Baskıcı rejiminin ete kemiğe büründüğü Besiçlerden söz etmeden İran'da sokaklardaki havayı anlatabilmek mümkün değil. Besiç'ler devrim muhafızlarına bağlı olarak çalışan gönüllü kolluk kuvvetleri: Çoğunluğu sivil kıyafetli, sakallı; asker ve polis gibi kurallara bağlı olmayan, hukuksuzca ve acımasızca davranan, etrafa korku salan insanlar. "Besiç" dediğin zaman herkes bir duruyor, "katil bunlar" diyor. Besiçler, seçim sonrasındaki gösteriler sırasında ellerindeki hortum benzeyen değneklerle önlerine gele ne vuruyordu. Yaşları 10'lara kadar düşen çocuk Besiç'ler ise genellikle çatışmaya girmiyor, gövde gösterisinin bir parçası olarak ellerinde sopalarla bir köşede bekletiliyorlardı. Gündüz vakti önlerinden geçenlere korku salan

Besiçlerin geceleyin hukuksuzluklarını daha da ileri götürdükleri söyleniyor. Tahran'ın merkezinde bir ana caddede, yedi-sekiz kişilik bir Besiç grubunun ortasında yere serili yatan bir adam gördüm. Muhtemelen Besiçlerin öldürdüğü bir muhalifti. İran'da insanlar "gözaltına alınırsan sorun değil, yeter ki kaybolmayasın" diyorlar. Anlaşılan, Türkiye'de 1990'larda olduğu gibi burada da "kaybetmek" rejimin sistematik uygulamalarından biri.

Batı medyasında da Türkiye'de de, İran'daki eylemler genellikle şiddet görüntüleri eşliğinde verildi: Yakılmış otobüsler, yüzü maskeli gençler, öfkeli sloganlar... Benim gördüğüm ise, eylemlerde, slogan atmaya alışkın ağızlardan, profesyonel eylemciden çok, neredeyse pasif direniş halinde kitlesel bir muhalefetin olduğuydı.

Şu örnek belki daha iyi anlatır ne demek istediğimi: Tahran'ın kalabalık Hafti Tir meydanında, İstanbul'da Mecidiyeköy'de akşamüstü gördüğümüz türden hıncahınc dolu bir otobüs durağı. Amcalar teyzeler, yaşlılar gençler, öğrenciler ev kadınları durağa dolmuş da taşmış. Bir otobüs geliyor, ama kimse binmiyor. Besiçler duraktakileri otobüse bindirmeye çalışıyor. Duraktakiler "bu benim otobüsüm değil, ben başka otobüs bekliyorum" diyor. Bu inatlaşmanın ardında olanı herkes biliyor: Duraktakiler, Musavi'nin simgesi yeşil renkli kurdelerini çantalarında taşıyan "eylemciler". Hafti Tir meydanı o akşamın protesto alanı olarak belirlenmiş, insanlar orada toplanmaya, binlerce Besiç ve polis de onları dağıtmaya çalışıyor. Meydanın her yanında insanlar, "evime gidiyorum", "dükkanaya gidiyorum", "otobüs bekliyorum" diyerek sokaktaki varlığını sürdürmek istiyor. Herkes bir şey olsun diye bekliyor; bir şey olsun da yürüyelim, bağıralım...

Bira, başörtüsü, internet

"İran'ı bir cümle içinde kullanın" deseler, herhalde pek çoğumuzun aklına "Türkiye İran olacak mı?" soru cümlesi gelir. Dokuz günlük Tahran ziyaretinin ardından işte size içinde İran geçen başka cümleler:

İran'da alkolsüz bira diye bir şey var. Sıfır alkollü malt içeceği İran'da tüm bakkallarda su gibi satılıyor. "Alkolsüz bira" tabiri bana ait değil, İranlılar böyle söylüyor, üretici firmalar da bu şekilde pazarlıyor. Kutusuyla, şişesiyle, etiketiyle, köpüğüyle buram buram bira kokan bu içecek sadece psikolojik olarak sarhoş edi-

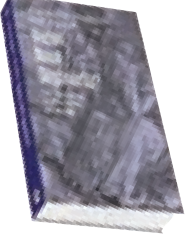
İran'da 12 Haziran'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Ahmedinecad'ın büyük farkla kazanması üzerine hile yapıldığını düşünen halk sokaklara döküldü, 250'ye yakın insanın güvenlik güçlerince öldürüldüğü, binlerce insanın kayıp olduğu bildirildi

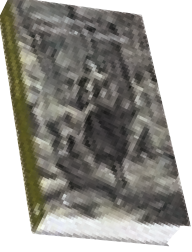
metis'ten YENİLER

**Ayşegül
Devecioğlu**
Kış Uykusu
Öyküler

**Jean-Paul Changeux
Paul Ricoeur**
**Neden Nasıl
Düşünürüz?**
ETİK, İNSAN DOĞASI VE BEYİN
ÜZERİNE BİR TARTIŞMA
Çeviri: İsmet Birkan

Jacques Rancière
Filozof ve Yoksulları
Çeviri: Aziz Ufuk Kılıç

Ahmet Ada
**Taşa Bağlarım
Zamanı**
Şiir

George Levine
Darwin Sizi Seviyor
DOĞAL SEÇİLİM VE DÜNYANIN
YENİDEN BÜYÜLENMESİ
Çeviri: Aslı Biçen

Murathan Mungan
Hayat Atölyesi
Deneme

Serpil Sancar
**Erkeklik:
İmkânsız İktidar**
AİLEDE, PİYASADA VE
SOKAKTA ERKEKLER

KİŞİSEL ANLATILAR İLE DÖNEMİN ARKAPLANINA AİT BİLGİLERİ BİR ARAYA GETİREN BU KİTAP 1968'İN HAKİKATE DAHA YAKIN BİR RESMİNİ ÇİZEBİLMEK, HAKİKATİ TARİHTEN GERİ KAZANABİLMEK UMUDUYLA YAZILDI. HİÇ KUŞKUSUZ TEK BİR 68 YOKTU, KİTAPTA DA HERKES KENDİ 68'İNİ ANLATTI. YİNE DE DİYEBİLİRİZ Kİ 68 KUŞAĞI TUTKULU VE BAŞKALDIRAN BİR KUŞAKTI. EVİNDEN ÇOK SOKAĞI SEVERDİ, BİR DE DEVRİMİ VE ARKADAŞLARINI. İNANÇLARI İÇİN ÖLÜMÜ GÖZE ALMAKTAN ÇEKİNMEYEN KİŞİLER ÇIKTI BU KUŞAĞIN İÇİNDEN. ONLARIN HİKÂYELERİNİ BUGÜN HATIRLAMAMIZ BU YÜZDEN ÖNEMLİ. ÖTE

NADİRE MATER SOKAK GÜZELDİR 68'DE NE OLDU?

YANDAN HİKÂYELERİN ÖZGÜRLEŞTİRİCİ OLDUKLARI KADAR KETLEVİCİ, EZİCİ DE OLABİLDİKLERİNİ UNUTMAMAK GEREK. EFSANE HALİNE GETİRİLMİŞ BİR GEÇMİŞİN, SONRAKİ KUŞAKLARIN SIRTINDA AĞIR BİR YÜK OLDUĞUNU DA UNUTMAMALİYİZ. GEÇMİŞİ YÜCELTMEK KOLAYLIKLA BUGÜNE BOYUN EĞMENİN BAHAİNESİNE DÖNÜŞEBİLİR. BU YÜZDEN 68'DE GERÇEKTEN NE OLDUĞUNU BİLMEK, NEYİN OLMADIĞINI DÜŞÜNEBİLMEK İÇİN DE ÖNEMLİ. BUGÜNDEN BAKILDIĞINDA 68'DE OLUP BİTENLER, BİZE ESİN VE GÜÇ VERDİĞİ KADAR, NEYİN OLMADIĞINI, NEYİN HAYAL EDİLEMEDİĞİNİ, NEYİN YAŞANMADIĞINI DA GÖSTERİYOR. HENÜZ NE KADAR ÇOK ŞEYİN DENENMEMİŞ OLDUĞUNU, UFKUMUZDA BİZİ NE KADAR ÇOK BAŞLANGICIN BEKLEDİĞİNİ GÖSTERİYOR. BİZLER, YAZAR VE YAYINCI, SOKAK GÜZELDİR'İN BÖYLE BİR UMUTLA OKUNMASINI İSTERİZ.

16 x 21 cm, 404 sayfa
ISBN-13: 978-975-342-723-4

metis

yor. Meyve aromalı çeşitleri de olan alkolsüz biraya hem kadınlar hem erkekler rağbet gösterirken, evlerde alkollü bira tüketiminin de gırla gittiği söyleniyor. Deniyor ki, "aslında yasak ama, dışarıda sarhoş dolaşmadığın müddetçe yönetim evde içki içmene bir şey demez".

İran'da pek çok site yasaklı, Facebook, Youtube, BBC bunlardan en bilinenleri... Ancak İran, aynı zamanda, dünyada en çok blog açılan üçüncü ülke. Blogger'lık bir titr olmuş. Mesela bir haberde birisi tanıtılırken "gazeteci ve blogcu" ifadesi kullanılıyor.

Rejimin kurallarına göre, İran'da kadınların elleri, ayakları, yüzleri hariç vücutlarının her yanını örtmesi gerekiyor. Uygulamada ise Tahrân'da pek çok kadın başını yasak savmak için, "yalandan" örtüyor. Zengin mahallelerde, Bülent Ersoy modeli saç üstünde yarım örtülmüş bir şal görmek mümkün.

İran'da dikkat çeken ayrıntılardan biri de, özellikle varlıklı semtlerde estetik ameliyatlı kadınların bolluğu.

Uçakta yanımda oturan eski tüfeğe gelince... Ali, Fransa'ya döndü, Musavi beklediği manifestoyu okumadı. Ama kanımca, bu iş burada bitmedi. Son derece kitlesel, açıktan açığa rejim sorgulamasına girişmiş bir muhalefet var. "Ahmedinecad bu cumhurbaşkanlığı dönemini zor tamamlar" diye düşünenlerin yanılma ihtimali büyük. Yarın değil ama, üç-beş yıl içinde sistemdeki çatırtiların yıkıma doğru gitmesi hiç şaşırtıcı olmaz.

– Tuğba Tekerek

Konur, kolay lokma değil

ANKARA– Melih Gökçek'in hükümrânlığı altındaki Ankara'da, solun nabzının attığı Konur Sokak, ülkücü çetelerin mekânı haline getirilmek isteniyor. Üç yıl önce, sol camianın başlıca buluşma yerlerinden biri olan Engürü kıraathanesinin kapanıp yerine cep telefonu, kaçak CD ve takı stanlarının açılmasıyla birlikte, gözle görülür bir değişim başlamıştı zaten. Engürü'nün yerine yerleşen yeni esnaf, sokağın dokusuyla örtüşmeyen, milliyetçi "şahlanışları" bayrak asarak destekleyen ve kendi müşterisini bile rahatsız eden bir gruptan oluşuyor. 2 Haziran'da Dev-Lis'li ve Genç Umut'lu gençlere satırlarla saldıranlar bu yeni işyerlerinden birinden, Papağan Pazarı'ndan çıkmıştı. Dev-Lis ve Genç Umut'un sokaktaki masasını tekmeleyen, öğrencileri satırla yaralayan "esnaf", öğrencileri "müş-

teriyi sokaktan kaçırmakla" suçlamış ve standlarını kaldırmaları için tehdit etmişti. Ertesi gün Yüksel Caddesi'ne ve diğer sokaklara da sıçrayan saldırının yayılmasının arkasında, solcu dernek, kafe, bar ve kitabevlerinin çoğunlukta olduğu Konur ve Yüksel'i "başka bir mahalleye" çevirme girişimleri olduğu biliniyor. Yaygın medyanın Konur'daki olayları "solcu-esnaf çatışması" olarak aktarmasına tepki gösteren Konur'un solcu esnafı ise, olayın arkasında "başka güçler" olduğu kanaatinde. Bilim-Sanat Kafe'nin işletmecisi, "Buradaki esnafın çoğu gibi ben de solcuyum. Burada, Konur'u başka bir sokak haline getirmeye çalışanlarla solun karşı karşıya gelmesi söz konusu" diyor. Sokakta iki gün süren, 18 kişinin gözaltına alınıp bir kişinin de tutuklanmasıyla sonuçlanan çatışmanın tetikleyicisi, Papağan Pazarı'nda çalışan Mardinli gençlerin satırlı saldırısı oldu. Çatışmalar sırasında Konur'un daimî sivil polis ekiplerinin gözden ırak olması, saldırganların saatler sonra gözaltına alınması, 3 Haziran'da arka sokaklarda ülkücülere "sivil araçlardan" sopa ve satır dağıtılması, polisin "bu vatan hainlerini susturun" diye ülkücülere seslendiği iddiaları, Konur Sokak'ta uzun zamandır hâkimiyet kurmaya çabalayan ülkücü mafyanın "belli güçler" tarafından desteklendiğinin işareti sayılabilir. Olayların ikinci gününde, Yüksel Caddesi ve Karanfil Sokak'ta biriken ülkücülerin "PKK'lılar bayrak yaktı", "vatan hainleri Ankara'yı bastı" nidalarıyla arka sokaktaki esnaf ve vatandaşı Konur'da basın açıklaması yapan gençleri linç etmeye çağırması, provokasyonun ürkütücü boyutunu da gözler önüne seriyor.

2 Haziran'da Konur esnafı ve solcu gençlere saldıran grup, DTP'ye yakın Mardinli gençlerden oluşuyordu. Ancak ikinci gün saldırı girişimlerini doğrudan ülkücüler devralınca, Mardinliler "oyuna geldiklerini" açıklayıp DTP aracılığıyla solcu gençlerden özür diledi. Mardinlilerin neden Dev-Lis standına saldırdığı, nasıl "oyuna" geldikleri şimdilik meçhul. Görüşlerine başvurduğumuz DTP Ankara İl Başkanı İsmail Ancı, olayı şöyle değerlendiriyordu: "Mardinli esnaf olayın ikinci günü bize başvurdu. Sol hareketlere karşı kullanıldıklarını söylediler ve sol gruplardan özür bizzim aracılığımızla özür dilediler." Ancı, Mardinli gençlerin kimler tarafından kullanıldığını bilmediklerini söylüyor. "Yüksel ve Konur'da büyük bir kompo-

var. Bunu da Mardinliler üzerinden hayata geçirmek istediler. Yüksel Caddesi, sol siyasî hareketlerle özdeşleşmiş bir alan. Bunun belli bir çevreyi rahatsız ettiği ortada. Esnafla sol karşı karşıya getirilmeye çalışıldı. Mardinli gençler bir süre işe gelmeyecekler, çünkü bu arkadaşların saldırıya uğraması ve saldırının solculara mal edilmesi tehlikesi var."

Polis- ülkücü işbirliği

Saldırıya uğrayan ve daha sonra gözaltına alınan Dev-Lis'li öğrenciler Cansu Eren ve Ali Tütüş, 6 Mayıs'ta masalarına saldıran ülkücülere sloganlarla yanıt vermesi üzerine, polisin ülkücülere "neden slogan atmalarına izin veriyorsunuz" diye çıktığını söylüyor. "Konur'un örgütlenmemizde önemli bir yeri var; orada yeni insanlarla tanışıyoruz, büyütüyoruz. Büyümemiz polisin dikkatini çekmiş olmalı." Eren ve Tütüş, Konur'daki çatışmayı polisin körüklediğini görüşünde: "Polisler sokaktakilere 'bunlar vatan haini, kökünü kurutun' diyordu. Polis satırlı, bıçaklı ülkücülere hiçbir şey demedi, zaten polisin arkasından yürüyorlardı."

Konur'da stant açan Öğrenci Kolektifi'nden Özlem Dönmez'in gözlemi de benzer: "Toplumsal muhalefetin kalbinin burada attığını biliyorlar. O yüzden solu buradan silmek istediler. Gözlerimle gördüm halka sopa dağıtıldığını."

Önce rock'çular kovuldu

Kafe işletmecisi Hüseyin Kete, Konur'un zaten solculara kapılarını kapatmak üzere olduğu görüşünde. "Mesele esnafın değişmesi değil. Buraya gelen insan profili değişiyor. Esnaf solcu olsa da, müşteri Grup Yorum veya Ahmet Kaya dinlemek istemezse, olay biter zaten. Mesela, ben artık Grup Yorum çalmıyorum, çünkü yeni kuşak sağ eğilimli."

Halkevleri yöneticilerinden Özgür Tüfekçi, Konur'daki çözümlenin, 1990'ların başında, gece gündüz sokağı mesken eden, ateşler yakıp müzik yapan rock'çu gençlerin "uyuşturucu kullanıyorlar" gerekçesiyle polis zoruyla sokaktan çıkarılmasıyla başladığı görüşünde: "Onlar bu sokağa aitti, sokak da onlara. Ankara'da kamusal alan deyince, akla ilk Konur gelir. Kamuoyunun tepkilerini, haksızlıklara direnişlerini yansımasını bu sokaktan görürsünüz. Bu sokakta ciddi bir çeteleşme var artık. Herkes bilir ki, bu sokakta fuhuş yaşı 13, torbacı yaşı 14. Engürü'nün kapatılıp yerine incik boncuk ve cep telefonu satan küçük işletmelerin açılması da sorunu tetikledi."

Biz, gününü Konur'da geçiren solcular –Halkevleri'nin merkezi de Konur'da– duruma yeterince müdahil olmadık. Mafya ilişkileriyle buranın sol dokusu arasında ciddi bir uyumsuzluk vardı, sonunda patlak vermesi kaçınılmazdı. Olayın ikinci günü arka sokaklarda ülkücülere sopa dağıtıldığını biliyoruz. Polis aracının arkasında yarısı sivil polis, yarısı sivil faşist, 150 kişilik grup geldi o sırada sokağa. Kimine 'teröristler geldi', kimine 'PKK'liler bayrak açtı' denmiş. Biz çok hızlı toplandık, kitlesel bir basın açıklaması yaptık. Açıklamadan sonra tekrar saldırı oldu. Saldırganlar yakalandı ve polise teslim edildi. İlginç olan, üç kişi toplandığında hemen ortaya çıkan buranın daimi sivil polisleri, o süreçte hiç ortalıkta yoktu. Mesele'nin özeti şu: Esnafın esnafla, solcunun esnafla bir kavgası söz konusu değil. Burada şaibeli bir çeteleşme var. Ama Konur kolay lokma değil."

– İrfan Aktan - Eda Özbek

Villa Azadi

MİDİLLİ– Ergenlik çağında gençler ve çocuklar: Bir kıtadan başka bir kıtaya kaçarak geçen yılların, karşılaştıkları insanların, umutların, yoksulluğun, çaresizliğin ve korkunun yaşlı izlerini yüzünde, ruhunda ve dilinde taşıyan yüzlercesi. Yorgun, çaresiz, kimsesiz ve tek başına bir yaşamın kıyasında bir sonraki durağı düşleyen çocuk ve gençlerin geçici uğraklarına verdikleri isim: Villa Azadi. En yakın yerleşim yerine, doktora, telefona, restorana, kafeye, para kazanmaya ve ulaşma her gün iki saat yürümek zorunda kalınan bir sığınma evi Villa Azadi. Midilli adasının Mytilini şehrinde yaklaşık 50 kilometre mesafede olan, KKE'li (Yunan Komünist Partisi) bir belediye başkanına sahip dağ köyü Agiosos'un (Ayo-sos) keskin ve dar virajlarla dolu yolunu 10-11 kilometre geçtikten sonra ulaşılan, tamamen doğaya terk edilmiş, gözden ırak, izole, önce hastane olarak inşa edilmiş, ancak yetersiz altyapı nedeniyle hastane olarak kullanılmaktan vazgeçilmiş bir sığınma evi. Ulaşımı ve altyapısı olsaydı, ruhunu dinlendirmeye ihtiyacı olanlar ya da doğa turizmini seven turistler için ideal bir mekân sayılabilirdi. Fakat şimdi, adı, yaşı, nereden geldiği resmi olarak belgelenemeyen ve bu nedenle "işlem yapılmayan" 18 yaş altı mülteciler için bir sığınma evi.

Geçtiğimiz yıl İzmir - Dikili'de farklı ülkelerden gönüllülerin, aktivistlerin, siyasi grupların katılımıyla mülteciler, göçmenler,

devletler, sınır politikaları, insan hakları ve ölümler gibi konularda tartışmak, fikir alışverişinde bulunmak ve kamuoyunu duyarlı kılmak amacıyla bir buluşma düzenlenmişti. Bu yıl da benzeri ağustos ayında Midilli adasında düzenlenecek uluslararası toplantının hazırlık buluşması için gittiğimiz Midilli’de iki gün Villa Azadi’nin geçici misafirleri bizi konuk ettiler ve hikâyelerini dinlemimize izin verdiler. Villa Azadi’de çoğunluğu Afgan olmak üzere Faslı, Afrikalı, Özbekistanlı yaklaşık 140 mülteci barınıyor. Mythilini mülteci kampında değil de burada tutuluyor olmalarının tek sebebi var: Henüz 18 yaşını doldurmuş olmaları. Kimi birkaç gün önce getirilmiş, kimi birkaç ayını çoktan doldurmuş, kimi devam etmek için ilk fırsatı bekliyor. Midilli, Avrupa’yı hedefleyen mültecilerin önemli bir uğrağı ve neredeyse her gün birkaç şişme deniz botu yanaşılıyor. Mythilini sokaklarında ve sıcak Midilli ilkbaharında kışlık montlarla ve ellerindeki küçük çantalarla aç, yorgun ve tedirgin dolaşan mültecileri her an görmek mümkün.

İlk gece hep birlikte yemekhane sohbet ettik. Bir mülteciye sorulmaması gereken şeyler olduğunu bildiğimiz, ama bunların tam olarak ne olduğunu bilmediğimiz için çekingenlik içinde, çoğunluğu Türkçe ve İngilizce bilen gençlerle iletişim kurmaya, birbirimizi tanımaya çalıştık. Bu kadar çok Afgan gencinin Türkçe bilmesi anlaşılır diyalog kurma açısından bizi hem memnun etti, hem de şaşırttı. Türkçe bilen sadece Afganlar değildi elbette. Çoğu, Türkçenin yanında birkaç dili rahatlıkla konuşuyor. Yola de-

vam etmek için çalışıp para kazandıkları ülkelerin dilini konuşabiliyorlar.

Pek çoğu Türkiye üzerinden, Ege denizinden kendi imkânlarıyla buldukları şişme botlarıyla Midilli’ye ulaşmış. Midilli-Türkiye arası feribotla gündüz bir saat 45 dakikada geçilen bir mesafe. Ancak geçebilenler, şanslı olanlar. Başaramayıp geceyarısı denizde can verenlerin sayısı binlerle ifade ediliyor. Konu hemen ölüme dönüşüyor: Çoğu geçiş esnasında can yeleği taşıyor olmasına rağmen, hiç yüzmeye bilmediği için birkaç saat sonra can yeleğinin havası boşalıyor. Ya da uzun süre denizde kalmaktan kulağa, burna, göze aşırı derecede tuzlu suyun kaçması, onların tabiriyle “başı şişiyor ve patlatıyor”. Şişme botlara çarpan yunuslar da boğulmaların ve ölümlerin bir diğer nedeni. Daha açık denizlerde ölümlere neden ise susuzluk, açlık, soğuk...

Sohbet ilerledikçe çekingenliğimiz yavaş yavaş azalıyor ve yollara düşme hikâyelerini soruyoruz: Aslında hepsinin ayrı bir hikâyesi yok; nasıl, neden, niçin sorularının cevapları hemen hepsinde benzer, hemen hepsi yolu takip etmiş, aynı vadinin en derin yerinden geçmiş. Çoğunun ülkelerini terk etmelerinin en büyük nedeni savaş ve yoksulluk. Yola çıkmaya cesaret kaynağı olan umut ise duydukları “başarı öyküleri”. Bir kısmı, çoğumuzun tek başına mahalle sınırlarını terk etme cesareti gösteremeyeceği yaşlarda düşmüş yollara ve en az dört yıl sürmüş kaçak yaşam yolculuğu. Ancak vardıkları yer en son hedef olmadığından yolculuğun bittiği söylenemez. Çoğu birkaç yıl ilkokula gitmiş sadece. Pe-

ki, anne ve babalar nasıl izin vermiş küçük yaşta yola çıkmalarına? Çok çocuklu bir ailede tüm çocukların perperişan durumları, savaş nedeniyle her an yaşanan ölüm korkusu ve “belki bir umut” ebeveynlerin onlara karşı çıkmamasının önemli nedenleri.

Yollarda geçen mülteci hayatlar, arzulanana sona ulaşmak için sürekli yolda olmak ve bunun için yol parasını kazanmak zorunda. Bu, onların hayatında kendi içinde bir amaç değil, tamamen hayatta kalmanın doğrudan bir aracı. Bu yüzden, yola devam etmeyi sağlayacak kadar para kazanıldıktan sonra iş, işlevini yerine getirmiş oluyor. Belki bir overlokçu olarak bir tekstil atölyesinde, belki bir bahçıvan olarak bir villanın bahçesinde, belki de bulaşıkçı olarak bir restoranda en düşük ücretle çalışmak zorunda kalıyorlar. Çünkü onlar, kaçak işçidir; her türden hukuksuzluğun, her türden kötülüğün müstehak görüldüğü, öldürülmelerinde dahi faili belliyken “meçhul” sayılan cansız bedenlerin sahipleridir. Agiososlu bir kaynakçının yanında çırak olarak çalışacak bir mülteciye 12 saat için 25 euro teklif ettiğine şahit olduk. Böyle bir iş için bir Yunanlı 8 saatte 40 euro alıyor. Saat bazında bir Yunanlı bu işten beş kazanırken, bir mülteci iki kazanıyor.

Ne kadar gözden uzak tutulmaya çalışılırsa çalışılsın, mültecilerin varlığından bir şekilde haberdar olunuyor. Yaklaşık yirmi yıldır Agiosos köyünün kilisesinde çalışan papaz, Midilli’de mültecilerin varlığından ve hatta kendi köyünün yakınlarında bir mülteci sığınma evi bulunduğundan daha birkaç aydan beri haberdar. Hemen sorumluluk almak iste-

yen bu papaz, bir din görevlisi olarak nasıl yardımcı olacağını Villa Azadi’de hizmet veren gönüllülere soruyor. Ve burada kalan gençlerin özellikle yemek ve giyecek konusunda sorun yaşadıklarını öğreniyor. Ve tüm köyü ayağa kaldırırcasına, köylüleri “gönüllülüğe” zorlayarak yemek ve giyeceklerin temin edilmesinde çok anlamlı katkı sağlıyor. Başka biri, köyde yaşayan genç bir doktor, mültecilerin sağlık sorunlarıyla ilgileniyor. Madalyonun öbür yüzünde ise mültecilere, yabancılara ırkçılık ve yabancı düşmanlığı üzerinden her fırsatta saldıranlar da var. Örneğin, Agiosos’tan ayrıldığımız gün Atina’da yaşananlar: İrkçi, faşist bir grup, mültecilerin kaldığı bina önünde toplanıp binayı taşlamış ve mülteciler yüzünden kendilerini kendi ülkelerinde yabancı hissettiklerini yazan dövizlerle gösteri yapmışlar. Neyse ki olay yerine hızla gelen anarşist grupların karşıt gösterisiyle bu faşist saldırıdan mülteciler kurtulmuş.

Kimilerinin sadece “insani olan”, ama “politik olmayan bir sorun” olarak gördüğü mültecilik ve mülteciler konusu, bugün özellikle “sınırlar”, “ulus-devletler”, “kamplar”, “yurttaşlık ve insan hakları”, “demokrasi”, “empiryalizm” ve “savaş” gibi siyasi meselelerde bir daha düşünmemizi gerektiriyor. Hem bu konuları ve deneyimleri tartışmak hem de “Avrupa Kalesi”ne (Festung Europa) çıkmak için 25-31 Ağustos 2009’da Midilli’de yapılacak eylem ve toplantılarda buluşmak ümidiyle... (No Border 2009 Lesvos (Midilli) buluşması için ayrıntılı bilgi: <http://www.noborder.org/>)

– Uli Fader - Çetin Gürer

© michael jackson
“zombi” için blues

© gossip
i want your sex

© aylin aslım
dışavurumcu mahremiyet

© nine inch nails
ahşap heykel, dijital ses

© madness
göçebe berberiler gibi

© yinon muallem
yüzde doksana rast

© neco çelik
bizi almanya manyak etti

idit ünner • grizzly bear • maria pagés • juliette gréco
ells • marilyn manson • khaled • regina spektor

ROLL
142
TEMMUZ '09

abonelik: expressroll@gmail.com

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Türkiye’de Ermeni Olmak

TÜRKİYE’DE ERMENİLER
CEMAAT-BİREY-YURTTAŞ

GÜNAY GÖKSU ÖZDOĞAN-FÜSUN ÜSTEL
KARİN KARAKAŞLI-FERHAT KENTEL

KAPAK: ARA GÜLER

640 Sayfa, ISBN: 978-605-399-095-6

TARİHTEN GÜNÜMÜZE
TÜRKİYE’DE ERMENİLER
VE ERMENİ KİMLİĞİ

“Anneannem Aşık Veysel’le beşik kertmesiymiş. Ölüm döşeğinde bir tek Aşık Veysel’in plağıyla gözlerini açtı.”

“Yaptığımız herşey Türk gibi, ortak yemekler var. Kafada var biraz Ermenilik. Çoğumuz Ermenice müzik dinlemeyiz, kitap okumayız. Türklere daha yakınız.”

“Ermeni olarak farklı olduğumu hissediyorum. Bu hoşuma gidiyor.... Hem Ermeni olmak hem T.C. vatandaşı olmak... Ama böylece daha çok yol katediyorum.”

“Ninem bu olayları (1915) anlattığında babam nineme kızar, ‘çocukları yaşadıkları, doğdukları topraklardan soğutma’ derdi. Ama yaşlanınca o da anlatmaya başladı.”

“Evet, Ermenice önemli. Ama salt Ermeni olduğum için değil; her şeyden önce bir kültürün ifadesi olduğu için. Bu bağlamda Kızılderili işaret dilinin bile yok olmasını istemem. Bu, o kültürün yok olması demek...”

“Abi sana niye Ermeni adı koymuşlar?”

“Bana, ‘Ermeni ama iyi çocuk’ diyorlar.”

www.bilgiyay.com

Kurtuluş Deresi Caddesi No: 47, 34440 Dolapdere/İSTANBUL

Telefon: 0212 311 52 59 Faks: 0212 311 253 47 00

E-mail: yayin@bilgiyay.com - dagitim@bilgiyay.com

Genel Dağıtım: **PUNT**

www.puntokitap.com

Telefon: 0212 496 10 50 Faks: 0212 551 30 13

E-mail: punto@puntokitap.com

Aynı toprağın mayası

ERİVAN- On gazeteci mayıs ayında bir haftalığına Ermenistan'daydık; Uluslararası Hrant Dink Vakfı tarafından düzenlenen Türkiye-Ermenistan Diyalog Projesi kapsamında.

Gördük ki, buralara oralar-dan bakmak insanın önünde bambaşka bir dünya açıyor. Bir de Ermenistan'dan hissetmek gerekiyor haritalarda üzerinde Türkiye yazan toprakları ve o topraklarda yaşanan geçmişi. Önünüzde uzanan coğrafya şekil değiştiriyor, açılarak derinleşiyor.

Gecenin bir yarısı başkent Eri-
van'da uçaktan indik, dosdoğru otelimize yollandık. Odalarımız-
nın isimleri çarpıcı bir "Ermenis-
tan'a Giriş" dersi gibi oldu. Türki-
ye'nin doğu şehirlerinin adları
otel odalarına isim olmuştu: Kars,
Muş, Erzurum... Üstelik bizim
için arada "kaynayıp giden" yer-
ler de unutulmamıştı: Sasun,
Zeytun... Benim odam Arda-
han'dı. Ardahan burada ne arı-
yordu? Ya da Ermenistanlılar Ar-
dahan'da ne arıyordu?

Gün ağarınca, her şey yavaş
yavaş aydınlanmaya başladı. Ge-
zinin ilk duraklarından biri Eri-
van Devlet Üniversitesi'nin Tür-
koloji Bölümü'ydü. Öğrencilerle
yaptığımız sohbette, pek çok
"Vanlıyım", "Muşluyum" diyene
rastladık. "Bir Türke aşık olur
musun?" sorusuna bir öğrenci
"ben Vanlıyım, dedem Vanlı, şu
anda Van'da bizim evde yaşayan
bir Türk ya da Kürtle asla yaşaya-
mam" diye karşılık veriyordu.
Aynı öğrenci daha sonra Van'a
hiç gitmediğini, oradaki evin fo-
toğrafını dahi görmediğini, ama
Van'a gitse dedesinin canlı tasvir-
lerinden evi tereddütsüz tanıya-
bileceğini anlattı.

Ermenistan'da hafıza kuşak-
tan kuşağa capcanlı aktarılıyor;
gençler önceki kuşaklarla özdeş-
leşiyor, dedelerinin memleketini
kendi memleketleri olarak anı-
yor. Anadolu, Ermenistan'da an-
lam haritalarının tam göbeğinde.

Sokak röportajlarında "mem-
leket nere?" diye sorduğumuzda
aldığımız cevaplar artık bizi şa-
şırtmıyordu. Elimizi sallasak Er-
zurumluya, Karşıya çarpıyordu.
Bütün memleket hikâyeleri de
bir büyük felakete bağlanıyordu.
Bir taksi şoförüyle tercümanın
yokluğunda çat pat anlaşıyoruz.
Anadolu'da bir köyün adını söy-
lüyor memleketi diye. Sonra eli-
ni silah yapıp parmağıyla tetiğe
basıyor. Akrobalarının Türkler
tarafından öldürüldüğünü anlı-
yorum.

Kökleri Anadolu'ya uzanan
her hikâye aynı zamanda bir ka-
yıplar silsilesi. Karşılaştığımız Er-

meniler sürekli hikâyelerini an-
latmak istiyordu. Mırıldandıkları
türküde, müzedeki resimde, pa-
nodaki reklamda Anadolu ve
orada yaşananlar vardı. Resim-
lerde ışık kullanımından türküle-
rin ritmine kadar her şey 1915'le
ilişkilendiriliyordu. Türk olduğum-
uzu öğrendiklerinde, belki de
yüz yılın öfkesini boşaltmak ister-
cesine, belki ilk kez acılarını din-
leyen bir Türk bulmanın fırsatını
kaçırmama telaşıyla anlatıyorlar,
anlatıyorlardı. Kaç kişi, tercüma-
nımız yanımızda olmadığı halde,
el kol hareketiyle, gözyaşıyla,
"merhaba", "kardeş", "Van" gibi
birkaç kelimeyle derdini anlatma-
ya çabaladı.

Kayıp vatan

1915'in üzerinden bir asıra yakın
zaman geçse de kapanmayan yara
Ermeni kimliğinde merkezi bir
yere sahip. Ermeniye Ermeni ya-
pan şey, kuşaktan kuşağa olabil-
diğince canlı aktarılmaya çalışı-

lan bu yara demek yanlış olmaz
sanırım. Büyük felaketin abide-
leştiği soykırım müzesi ve anıtı-
nı, dile kolay, yılda 700-800 bin
kişi ziyaret ediyor. Erivan'ın nü-
fusunun 1 milyon 300 bin olduğu,
dünyada yaklaşık 6 milyon Erme-
ninin yaşadığı düşünülürse, in-
sanların ömürleri boyunca kaç
kez buraya geldiği hakkında tah-
minde bulunabiliriz. Biz soykırım
müzesine girerken yaşlı bir teyze
elinden tuttuğu torunuyla turunu
tamamlamış gidiyordu.

Yeryüzünden silinip gitme
tehdidini ciddi olarak yaşamış Er-
meniler şimdi varlıklarını koru-
mak için kimliklerine sıkı sıkıya
sarılıyor. Vanadzor şehrindeki
Episkopos Sebuhan Çulciyan "milli-
yetçilik benim için kayıp vatan
demek, yara demek, mezarsız
ölüler demek" diye anlatıyor. Pa-
zarda satılan Ermenistan tişörtle-
ri arasında Ermenistan bayraklı-
lar, Ermenistan haritalılar dışında
üzerinde "Yüzde 100 Ermeni" ya-
zan tişörtler de var. Suriye'den ta-

til için gelen genç bir avukat, Er-
meni olmayan bir kadınla evlene-
meyeceğini söylüyor. "O kadar
az kalmışız ki, kendi kültürümü-
zü korumamız için böyle yapma-
mız lâzım. Bunu anlamak sizin
için zor, siz 70 milyonsunuz" di-
yor. Yıllarca İstanbul'da yaşayıp
üniversite için Ermenistan'a ge-
len başka bir genç de Türkiye'de
Ermeni cemaatinde "karma evli-
lik"lerin çoğalmasından, her yıl
Ermeni okullarına giden öğrenci
sayısının azalmasından şikâyetçi:
"On yıl sonra cemaat gidecek,
cem kalacak."

Peki, Ermeniler Türklere ve
Türkiye'ye nasıl yaklaşıyor? Bir
haftalık deneyimden sonra, her
şeyden önce anlaşılmak istedikle-
rini, acılarının yok sayılmasını
değil, tanınmasını istediklerini
düşünüyorum. Türkoloji bölümü
öğretim görevlisi Ruben Melkon-
yan "bizi yanlış anlıyorsunuz,
çünkü bizim travmalı olduğumu-
zu kabul etmiyorsunuz" diyor ve

anlatmaya çalışıyor: "Sen İstan-
bullusun, seni aldım, başka bir
yere götürdüm. Bir asır sonra da
karşıma gelip 'boş ver İstanbul'u
falan' diyorum".

69 milyon 970 bin kişi

Ermeniler kendileri için bu kadar
açık olan şeye Türklerin ve Türk
devletinin kör olmasına inanamı-
yorlar. 22 yaşındaki otel çalışanı
Christina "neden soykırımı tanı-
mıyorsunuz, tanısanız ne olur?"
diye soruyor naifçe. "Özür kam-
panyası"nı nasıl bulduğu sorusu-
na genç turizmci Andranik "tabi-
i güzel ama, 30 bin kişi özür dili-
yor, diğer 69 milyon 970 bin kişi
böyle bir şey olduğuna inanmı-
yor mu?" diyor.

Soykırımın tanınmasının ardın-
dan başka adımlar atılması da
isteniyor. Görüştüğümüz Erme-
nilerin çoğu, soykırımın tanınma-
sının ardından tazminat ödenme-
si gerektiğini düşünüyor. Toprak
verilmesi gerektiğini düşünenler
de var, ama çoğunluk bunun ger-

çekçi olmadığı kanısında.

Soykırım acılarının teslim
edilmesinden ayrı olarak, bir de
bugünkü can yakıcı mesele var
Ermeniler için: Ekonomik sıkıntı.
Bu sıkıntının kaynağında bir yan-
dan Azerbaycan, bir yandan Tür-
kiye tarafından sıkıştırılmaları ol-
duğu düşüncesiyle sınırların bir
an evvel açılmasını istiyorlar. Sınır
şehri Gümrü'de bir kadın
"burada fakirlik çok, beni de Tür-
kiye'ye götürün, orada size analık
ederim" diyor.

Sınırların açılması, ekonomik
olduğu kadar, psikolojik olarak
da önemli. "Oralara dedemin evi-
ni görmeye geleceğim, ama sınır-
lar açıldıktan sonra" diyenler çok.
Sınırların açılması pek çok Erme-
ninin Doğu Anadolu'daki geç-
mişlerini ziyaret etmesini kolay-
laştıracak anlaşılabilir.

"Türkiye hakkında ne düşü-
nüyorsunuz?" sorusuna, çoğu
"Benim kişi olarak sizinle bir der-
dim yok, siz burada iyi bir iş yap-
maya çalışıyorsunuz, mesele dev-
letler arasında" diye cevap veri-
yor. Acılarına kör olmadığınızda,
diyalog denen şeyin ne kadar ko-
lay olduğunu görüyorsunuz. "Biz
gazeteciyiz, diyalog projesi kap-
samında geldik" dediğiniz anda,
hemen hemen herkes sizi son de-
rece sıcak karşılıyor.

1915 olaylarından sonraki
üçüncü kuşak gençlerde büyük
felaketin acıları nispeten hafifle-
miş görünüyor. Bir kafede sohbet
ettiğimiz gencin ailesi 1900'lerin
başında Suriye'ye göçmüş, kendi-
si bu yıl Ermenistan'a taşınmış.
Dostça göz kırparak "we can fix
it" diyor. Ermenistan gezisi bo-
yunca buram buram kendini his-
settiren hüznün kadar, diyalog ar-
zusuna da tanık oluyoruz. Kafe-
deki bu an belki de bu arzunun
en somut dile geldiği anlardan bi-
ri: "Biz tamir edebiliriz."

Dönüşte, bir arkadaşımız Er-
menistan'dayken ilk kez yurtdı-
şında kendisini hiç yabancı bir ül-
kede hissetmediğini söyledi. Be-
nim de hislerime tercüman oldu.
Ne kadar benzer olduğumuzu, ne
kadar aynı topraktan mayalandı-
ğımızı farkettim.

On gazeteci bir hafta öte tara-
fa gittik; Türkiye'ye, bu toprakla-
ra, burada yaşanan geçmişe bir
de oradan baktık. Daha önce
"sözde" bildiklerimiz ete kemiğe
büründü, bambaşka şeyler gö-
ründü. Devletlerarası müzakere-
lerde bir toplumun acısının petrol
boru hatlı pazarlıklarla yan yana
konmasının utancını derinden
hissettik. İnsanlar arasında diya-
loğun ne kadar gerçek ve güzel
sonuçlar doğurabileceğini yaşı-
yarak gördük.

— Tuğba Tekerek

Bunalım çöküntüye dönüştü

Tayyip Erdoğan "hamdolsun" diye atıp tutarken, âlâyı vâlâyla teşvik paketi açıklarken, TOBB "sokağa çık, alışveriş yap" kampanyaları düzenlerken, önce OECD'nin "krizi en kötü yöneten ülkeler" sıralamasında bronz madalya geldi, arkasından da TÜİK'in ekonominin 2009'un ilk çeyreğinde yüzde 13.8 küçüldüğünü ve bunun 1945'ten beri en yüksek oran olduğunu ilan eden açıklaması. Bütün bunlar neye delâlet ediyor, ekonomi nelere gebe? Korkut Boratav'a kulak kesiliyoruz.

Ocak sayımsızdaki söyleşide, Türkiye'nin krizi çok daha ağır hissetmemesini, kayıtdışı olarak giren 9.8 milyar dolara bağlamıştınız. O günden bugüne bir güncelleme yapsak...

Korkut Boratav: Türkiye ve emperyalist sistemin çevresindeki ekonomilerin neoliberal döneme geçtikten sonra başlarına gelen belaların tümü, yabancı sermaye girişlerine fazla bağımlı hale geldikleri dönemin sonunda ya sermaye hareketinin ani duruşu veya tersine dönmesi sonucu meydana gelmiştir. Sermaye hareketlerinde üç seçenek var: Durgunlaşma, ani duruş veya tersine çıkış. Durgunlaşma, büyümeyi aşağıya çeker. Türkiye'de bu zaten olmaya başladı. 2007'de yabancı kökenli sermaye girişi 57 milyar dolardan 54 milyara, 2008'in toplamında da 54 milyardan 47 milyara indi. Bu yavaşlamadır. Dış kaynak girişlerine o kadar bağımlısn ki, örneğin 35 milyara indiği zaman negatif büyümeye geçeceksin. 47 milyara inince, yani bir önceki yıla göre 7 milyar dolar düşünce büyüme sıfıra yaklaştı. 45 milyar dolar girmesine rağmen büyüme sıfırsa, dış kaynak girişi durduğunda ya da tersine çıkış olduğunda neler olacak? İşte burada, geçen sefer yaptığımız söyleşinin son noktasına geliyoruz. 2001 krizine giderken, 2000 kasımıyla 2001 eylülü arasında Türkiye'den 12.4 milyar dolar yabancı sermaye çıktı, buna 1.2 milyar yerli sermaye, 3.2 milyar dolar da kayıtdışı sermaye çıkışı eklendi; toplam 16.9 milyar net çıkış oldu. Bu, dış kaynak hareketlerinin "tersine dönmesi"dir; sonuç finansal krizdir. Sıfırlanırsa, ekonomi daralır. Türkiye'de geçtiğimiz ekimde patlak veren krize aynı açıdan bakalım. 2009'da, tahminlere göre 130 milyar dolar dış borç yükümlülüğü var; para girişi olmazsa, bu ödenemeyecek. Eğer net çıkış olursa, döviz kıtlığı doğacak, döviz fiyatları 2001'de olduğu gibi hızla artacak. Bu da döviz borcu olan bütün firmaları iflas sınırına getirecek. Merkez Bankası rezervlerinin harcanma temposu bir noktayı aşarsa finansal kriz önlenemez. Sermaye hareketlerindeki gelişmeleri izleyince "Türkiye'de kriz ekimde başlıyor" diye bir yazı yazmıştım. Nitekim, çevre ekonomilerine kriz iki-üç ay gecikmeyle yansıdı. Türkiye'de kriz, kayıtlı sermaye çıkışlarıyla başladı; ancak, önemli bir yan gelişme de meydana geldi. Kayıtlı sermaye çıkarken, aşağı yukarı aynı miktarda ser-

maye girişi gerçekleşti. Sermaye hareketlerinin çıkışa başladığı bir kriz ortamında bu beklenen bir hareket değildir. Kriz patlak verince, hiçbir zaman kasalardaki döviz bankalara yatırılmaz. Normal olan budur. Fakat bizde krizi izleyen iki ayda 9.8 milyarlık bir kayıtdışı giriş oldu.

Kayıtdışı giriş sürüyor mu?

Mart ayına kadar devam etti. Ekim-mart döneminin sonundaki tablo şu: 14.9 milyar yabancı, 2.2 milyar yerli kayıtlı sermaye çıkmış. Fakat 16.9 milyar dolar da kayıtsız döviz girmiştir. Hemen

2008-2009'da gerçekleşen ve öngörülen millî gelir hareketleri üzerine odaklanarak karşılaştırdığımızda, büyük çevre ekonomileri içinde en olumsuz etkilenen ülkenin Türkiye olduğu ortaya çıkıyor.

hemen çıkan kayıtlı para kadar kayıtdışı giriş olmuş. Bunun sonunda, sermaye hareketlerinden oluşan şok Türkiye'de net çıkma şeklinde değil, ani durma şeklinde gerçekleşmiş oluyor. Bir önceki yılın paralel, yani kriz öncesinin altı ayıyla karşılaştırdığımızda tüm kayıtlı, kayıtdışı sermaye hareket-

lerinin net çıkışı yönelmediğini, sadece azalarak sıfırlandığını gözliyoruz. Böylece Türkiye ekonomik bunalıma sürükleniyor, ama kayıtdışı sermaye girişleri hükümeti ağır bir finansal krizden kurtarmış oldu.

Kayıtdışı girişin nisandan itibaren durması, hükümetin krize karşı tavrında değişiklik yarattı mı?

Efelik yapmaya devam etti hükümet ve IMF'ye meydan okudu. Merkez Bankası da Bakanlar Kurulu'na bu konuda bir brifing vermiş ve kayıtdışı sermaye girişini "varlık barışı"na bağlamaya çalışmış. Ama bu hesaplar tutmuyor. Çünkü "varlık barışı" uygulama süresi sonunda 14.8 milyar Türk lirası vaat ediliyor. Ama fiilen giren paranın bu rakamın çok altında gerçekleştiği anlaşılıyor. Örneğin 5.1 milyar liralık vaat, tek bir şahsa ait. Vaat etmiş, ama getirmemiş. Dolayısıyla, bu meblağ otomatikman 9 milyar liraya iniyor. Bunun yarısı bile girse yurtiçi ve yurtdışından giriş öğelerine ayrılacak. Diyelim 4.5 milyar lira yurtdışından girdi; bu, 3 milyar dolar demektir. Ama "varlık barışı"yla girecek paranın kayıtlı girmesi lâzım, çünkü yurtdışından gelen paraya yüzde 2, yurtiçinden gelene yüzde 5 vergi uygulanacak. Dolayısıyla, bu esrarengiz bir unsur. Bunu UNCTAD'ın eski baş iktisatçısı olan, Cenevre'de bulunan Yılmaz Akyüz'e sordum. Finansal sistemi çok yakından bilen, iyi bir iktisatçıdır Akyüz. "Senin rakamların beni şaşırttı, ama Türkiye'nin kriz sonrasında adeta bir offshore merkezine döndüğü Batı'da hep söyleniyor" dedi. G-20 ve G-8 toplantılarından sonra, İsviçre bile gizli hesaplar konusundaki ilkelerinden ödün verdi. Akla gelen sorulardan biri şu: Türkiye bir kara para merkezi haline mi geldi? İkinci soru ise: Yerli cemaatler veya yabancı İslâmî sermaye bir can simidi mi atıyor iktidara? Yahut, belli vaatler karşılığında Türkiye'ye para girişi mi yapılıyor? Sudan'dan El Beşir'e verilen politik destek bunun bir boyutuysa, öbür ucu da bütün Körfez ülkelerine kadar gider... Ama sonuçta, krizin en kötü zamanında hükümeti kurtaracak bir kayıtdışı para girişi olduğu açık. Doğu Avrupa'daki krizler, tam da bu altı ay içinde yaşandı. Dünya ekonomisinin 2002-2007 konjonktüründe dış açık ve dış borçlanmayla sisteme entegre olan ülkeler, kırılgan ülkeler grubudur. En tipik ülkeler grubu, Avrupa'nın eski sosyalist ekonomileri ve Türkiye'dir. Türkiye krizin finansal boyutuna onlardan daha hafif sürüklendi. Ama diğer çevre ekonomilerinin büyük çoğunluğuna göre çok daha ağır bir kriz yaşıyoruz. Çünkü net sermaye girişinin sıfırlanmasıyla karşı karşıyayız. Net çıkışa dönüşmemesi bankalar sisteminin çökmesini önledi, ama "sıfırlanma" olgusu, talebi aşağıya çekerek ekonominin daralmasına yol açtı. Üretimdeki düşüş, istihdamdaki daralma bunun kanıtı. Fakat bu kayıtdışı girişin kaynağının sorulması gerekiyor. Mesele bu para devlet bankalarına mı, İslâmî

bankalara mı, yoksa doğrudan doğruya borsaya mı geldi? Bunların sorulması lâzım. Olayı bir suç olarak değil, bir hesaplama ayıklaması olarak görmek lâzım.

Bu para İslâmî cemaatlerden veya bazı Körfez ülkelerinden geliyorsa, niye kayıtdışı giriyor? Kayıtlı olarak girse, ne sakıncası olur?

Demek ki bilinmesi istenmeyen bir hesap var ortada. Tamamen fantezi yapalım: Yurtdışında Fethullah Gülen cemaatine ait yüz küsur okul varmış. İddiaya göre bu okullardan her biri, Türkiye’deki bir Fethullahçı işadamının yükümlülüğündeymiş; okulu kuruyor ve masraflarını karşılıyorlarmış. Bu derecede güçlü bir dayanışma ve katkı yapma şebekesi varsa –bu ne kadar büyük bir güçtür, bilemiyorum–, “kasaları boşaltın, hükümete destek verin” gibi bir talimat, bu kadar büyük bir miktarı mobilize edebilir mi? Bilemiyorum. Ama dünyada yüz küsur okul açabilecek bir ekonomik gücün, kendisi açısından kötü geçmiş bir yerel seçimden sonra, uçurumdan düşmesine mâni olacak şekilde hükümeti desteklemesi de muhtemel. Diğer yandan, uluslararası camianın dışladığı bir Sudan faktörü var. Sudan, petrol üreten, kaynakları zengin bir ülke... Bunlar için fantezi boyutu. Öbürü ise, Yılmaz Akyüz’ün de bana ima ettiği gibi, birçok yerde offshore hesaplar kontrol altına alındığı için, orarlardan boşalan paranın bir sakın liman araması sonucu Türkiye’ye gelmesi... Belli ki Tayyip Erdoğan bu meseleyi bizim ekonomi basınına göre daha yakından takip ediyor. O nedenle, ısrarla, “hiçbir bankamız batmadı” diyor. Demek ki bu paranın girdiğini ve gireceğini biliyor. 1970’li yıllarda Ecevit’in dahi kullanmadığı bir üslupta IMF’ye meydan okudu Erdoğan. “IMF’nin siyasî talepleri var” dedi. Tabii biraz cehaletle karışık olarak, “karşılıklı müzakere ediyoruz, iki tarafın da çıkarları üzerinde anlaştığımızda imzalayacağız” dedi. Öyle bir müzakere yok ki! Ortada çıkar alışverişi yok. Sana bir şey verecek adam, karşılığında da talepleri var. IMF’nin tipik tavrı budur. Davos’ta ise Erdoğan “bizi başka ülkelerle karşılaştırıyorlar” diyor. Evet, çünkü sen tam da o ülkelere benziyorsun. Orta Avrupa ülkeleri ne yapmışsa, onu yapmışsın; hatta onlardan daha zayıfsın, çünkü onların AB üyeliği var. Bu dikbaşlılığın arkasında, kayıtdışı paranın sağladığı görelili bir özgüven var. Zaten, hep söylüyor, “kriz teğet geçecek” diye. Krizin halk sınıfları üzerindeki yansımaları ege-men medyada gizlendi, kriz algılaması zayıf kaldı. Yine de yerel seçimlerde, ana muhalefet Kıbrıs, Kürt sorunu, laiklik gibi konular yerine ekonomik kriz ve yoksulluğa vurgu yaptığı için kısmen mesafe aldı. Önemsiz olduğu için söylemiyorum ama, devamlı Deniz Feneri ve darbe belgelerini konuşursanız, halkın algılaması da böyle devam eder. Halka, “kriz filan yok, biz her zamanki işlerle uğraşıyoruz” diyebiliyorlar böy-

“Türkiye kara para merkezi haline mi geldi? İkinci soru: Yerli cemaatler veya yabancı İslâmî sermaye bir can simidi mi atıyor iktidara? Yahut, belli vaatler karşılığında Türkiye’ye para girişi mi yapıyor? Sudan’dan El Beşir’e verilen politik destek bunun bir boyutuysa, öbür ucu da bütün Körfez ülkelerine kadar gider... Krizin en kötü zamanında hükümeti kurtaracak bir kayıt dışı para girişi olduğu açık.” Sağda, geçtiğimiz ay Arap ülkelerine ihracatın son altı senede altı kat artıp 62 milyar dolara çıktığını, Türkiye’ye Arap yatırımının 30 milyar doları bulduğunu söyleyen Maliye Bakanı Mehmet Şimşek... Solda, nisan ayında düzenlenen G20 zirvesinde Tayyip Erdoğan, Obama, Sarkozy ve Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Prens Suud bin Faysal’la...

lece. Sosyalist solun zayıflığı da cabası. Eski dönemin sol örgütlenmesi olsa, varoşları sokaklara sürüklerdi...

Nisan ayından itibaren kayıtdışı giriş de durduysa, krizin sıkıntıları önümüzdeki dönemde artmayacak mı?

Evet ama, bu sefer kayıtlı sıcak para girişi başladı. Daha önce söylediğim dış borç tahsilatı çıkan paradır, fakat bu esnada sıcak para giriyor. Ekonomi yine aşağıya çekilecek. Hem üretimde hem de istihdamda bu devam edecek. kayıtdışı para girişinin son bulması nedeniyle, sıcak para girişine rağmen, Nisan’da 1.4 milyar dolar net (yani, kayıtlı-kayıtsız, yabancı-yerli) sermaye çıkışı var. Önümüzdeki aylarda mesela hazi-randan itibaren net sermaye hareketleri pozitif olmaya başlar. Ancak, bir önceki

Türkiye krizin finansal boyutuna daha hafif sürüklendi.

Ama diğer çevre ekonomilerinin büyük çoğunluğuna göre çok daha ağır bir kriz yaşıyoruz. Çünkü net sermaye girişinin sıfırlanmasıyla karşı karşıyayız.

yılın paralel ayı (diyelim Haziran 2008) düzeyine gelmemişse, ekonomi sermaye hareketleri nedeniyle aşağıya çekilmeye devam edecektir. Ne zaman ki sermaye hareketlerinin net bilançosu, bir önceki yılın paralel aylarını aşmaya başlar, o zaman bu etkenden kaynaklanan negatif durum son bulmuş olur. Mesela, sanayinin üretim rakamlarında yıl sonuna doğru böyle bir kesişme olma ihtimali var.

TÜİK’in açıkladığı rakamlara göre, Türkiye ilk üç ayda yüzde 13.8 küçülmüş. Savaş döneminde, 1945’te yaşanan küçülmeye karşılaştırılınca bu oranı siz nasıl yorumluyorsunuz?

Evet, millî gelir (gayri safi millî hasıla) verilerinde 2008’in ocak-mart aylarına göre yüzde 13.8’lik bir küçülme belirlendi. Uluslararası bunalımın ülkelere yansımaları 2008-2009’da gerçekleşen ve öngörülen millî gelir hareketleri üze-

rine odaklanarak karşılaştırdığımızda, büyük çevre ekonomileri içinde en olumsuz etkilenen ülkenin Türkiye olduğu ortaya çıkıyor. 2009’un ilk üç ayında, yerel seçimlerin katkısıyla kamu harcamalarında bir artış var; onun dışında bütün öğelerde (özel tüketim, yatırım, ihracat, ithalat, GSYİH) düşme görüyoruz. Küçülme rekoru yatırımlarda. Stok hareketlerini dışlayarak, sadece sabit sermaye birikimine baktığınızda da yüzde 30’luk bir gerileme söz konusu. 2001 krizinde de sermaye birikimi hızla düşmüş, bu gerilemenin telafisi uzun zaman almıştı. Öyle ki 2007’ye gelindiğinde, sabit sermaye birikiminin millî gelirdeki payı 1998’deki oranın hâlâ altındaydı. Bu bunalımın da Türkiye ekonomisinin ileriki yıllardaki büyüme potansiyeline ağır darbeler vurma olasılığı gündemdedir. TÜİK’in açıkladığı rakamlar bunalımın çöküntüye dönüş-tüğünü gösteriyor.

Çözüm olarak hükümetin hazırladığı son teşvik paketini nasıl değerlendiriyorsunuz? Ayrıca son günlerde iki kampanya dikkat çekti. İlki, TOBB’un “sokağa çık, alışveriş yap” kampanyası. Öbürü de hükümetin asgari ücretle yüz binlerce işçi alma projesi...

Teşvik paketinin bir ayağı vergi indirimleri. Öbürü de çeşitli vergi indirimleri ve teşviklerin bölgelere göre farklılaştırılarak uygulanması. İki sınıflı bir toplum olarak düşünelim Türkiye’yi. Birincisi emekçiler, yani işçiler, emekliler ve köylüler. Öbürü de işverenler. “Sokağa çık ve alışveriş yap” derken, emekçilere sesleniyorlar. Oysa harcamak için gelir olması lazım. Bütün mesele şu: Alt sınıfın gelirlerini mi destekleyeceksin, üst sınıfa mı teşvik vereceksin? Üst sınıfa diyor ki, “şurada yatırım yaparsan vergi indirimi yapacağım”. İşverenin yatırım yapıp yapamayacağı bir kere belli değil. Biliyorsunuz, burjuvazinin ana mekanizmalarından biri, yatırım yapar gibi görünüp devleti tır-

12 Haziran'da 1500 işçi Türk-İş yönetimini protesto etmek için Gümüşsuyu'nda bulunan I. Bölge Temsilciliği'ne yürüdü. (üstte, solda); Halkevi üyelerinin Gima çalışanlarına destek ve "Pazara çık!" kampanyasını protesto için düzenlediği market eylemi (yanda)

tıklamaktır. Emekçiye verirsən, olduğu gibi talebe yansır; işverene teşvik vaat edersen sonuç aynı kesinlikle öngörülemez. Otomobillere yapılan KDV-ÖTV indirimlerinin daha çok ithal araçları teşvik ettiği anlaşıldı. Amerika'nın yaptığı gibi ithal-yerli üretim ayrımı yapmaya, kriz koşullarında kimsenin itiraz edecek yüzü yoktur. Öte yandan, 500 bin işçi istihdamından söz ediliyor. Bunu organize edecek bir mekanizma olursa, iyidir tabii. Ayrıca, asgari ücreti yükseltip vergisini azaltabilirler. İştən çıkarılan herkese işsizlik fonu, sıfırlanmaya kadar dağıtılabilir. Özellikle SSK-Bağkur emeklilerine altı ayda bir ek aylık söz konusu olabilir. Köylüye yeniden destek pompalanabilir. Çünkü bu sene ürün iyi olacak, fiyatlar düşecek. Dolayısıyla, köylünün net gelirinin de düşme ihtimali var. Eğer bunlar yapılırsa, halk pazara çıkar.

Halkevlerinden bir grup, bir süpermarkete gidip bütün alışveriş arabalarını dolduruyor ve kasalara geliyor. Her kasada bir eylemci aldığı bütün ürünleri kasiyere okutuyor. Sıra para vermeye gelince, "iyi de bize 'pazara çık, korkmadan alışveriş yap' dendi. Para ödememiz gerektiğini bilmiyorduk" diyor. Okutulmuş bütün ürünlere tekrar iade fişi yazılıyor. Süpermarket böylece saatlerce kilitleniyor...

(gülüyor) Gerçi bizim müşteriler, "vezneleri niye engelliyorsunuz?" diye tepki göstermiş de olabilir. Veznedarların ise kesinlikle desteklediklerini tahmin ederim. Çok şahane bir eylem.

Asgari ücretin yükseltilmesinden söz ediyorsunuz, ama hükümet bunun tam tersini yapmıyor mu? Bölgelere göre asgari ücret belirlenmesinden söz ediliyor sonuçta...

Evet, bu hükümetin kafasına yatar. Hatta Zafer Çağlayan'ın hep böyle bir fikri vardı. Ama bu, Türkiye ekonomisini ikili bir rejimle yönetme anlamına gelir. Bu hükümet, bir egemen sınıf hükümetidir. Bütün perspektifi öyledir. Fakat, kriz ortamını kemerleri sıkarak atlatmak istemiyor. Bu doğru bir tavrıdır, ama eksiktir. Bir kere, IMF'ye "hayır" diyecekseniz, bunu açıkça hesaplaşarak yapmanız gerekiyor. AKP'nin IMF'ye şu sözlerle hesap sorması gere-

AKP'nin kabul edilemez bulduğu IMF'nin iki şartını Erdoğan bizzat açıkladı: Vergi yönetiminin özerkleşmesi ve belediyelere sağlanan esnekliğin sınırlanması. İnsanın "IMF haklıdır" diyesi geliyor neredeyse!

kir: "İktidarda olduğumuz dönemde, Mayıs 2008'e kadar, ekonomiyi IMF programlarıyla yönettik. Bu programın her aşamasında cari işlem açığı ve dış borçlanmadaki tırmanmanın verileri sizin de elinizdeydi. Zaman zaman 'cari işlem açığı bir sorun olabilir' gibi laflar ettiniz. Ama bu laflara karşı hiçbir pratik önlem getirmediniz. Türkiye'nin bu kadar ağır bir dış borçla kriz ortamına girmesinin sorumluluğu sizindir. Monetarist politikayla faizleri yüksek tutunuz; dış borçlanma ve sermaye hareketlerine açık tutunuz. Sıcak para girdi, yerli aktörler dış borçlandı, kamu maliyesini de borç ödemek için faiz dışı fazlaya yıktınız. Ekonomiyi genişletici tek mekanizmanın yabancı sermaye girişleri olduğu ortadaydı. Bunun üzerine şimdi benden kemer sıkmayı istemeye hakkın yok!" Bu tür bir meydan okumayı, G20 toplantısında Lula'larla, Ruslarla, Hintlilerle iletişim kurarak ve kamuoyuna intikal ettirerek yapsaydı,

IMF'nin kriz yüzünden oluşturduğu "esnek kredi hattı" seçeneğinden yararlanabilirdi. Meksika bu şekilde 47 milyar, Polonya 19 milyar dolar aldı. "Bir yıl veriyoruz sana bu parayı, önkoşul da yok" diyor IMF. Bu paradan yararlanmanın tek kriteri, IMF'ye göre "ekonominin iyi yönetilmiş olması"dır. IMF muhtemelen Türkiye'ye "sen iyi yönetilmemişsin" dediği için bu kredi kapalı tutuldu. Hükümet ise "hayır, ben iyi yönetildim, çünkü sen ne dediyse onu yaptım" diyerek bu krediden yararlanmayı talep ederdi ve sözünü ettiği "meydan okuma"yı yapsaydı, olumlu sonuç da alabilirdi.

Hükümetin sözünü ettiği "IMF'nin getirdiği siyasî şartlar" neler?

Erdoğan "genel politikayla ilgili taleplerin sonuçları göze alınabilirdi" diyor, yani kamu maliyesini kısıtlamanın siyasî sonuçlarını göze alınabilir buluyor. AKP'nin kabul edilemez bulduğu IMF'nin iki şartını Erdoğan bizzat açıkladı: IMF vergi yönetiminin özerkleşmesini ve belediyelere sağlanan esnekliğin sınırlanmasını talep etmiş. İnsanın "IMF haklıdır" diyesi geliyor neredeyse! Vergi yönetiminin özerkleştirilmesine başbakan niçin karşı çıkıyor? Çünkü devletin burjuvazi üzerindeki en etkili cezalandırma ve ödüllendirme araçlarından biri vergi üzerinden şantaj yapmak ve ihsan dağıtmak. Bunun elinden alınmasını hükümet siyasî müdahale olarak görüyor. Tabii kapalı kapılar ardında bunun nasıl görüşüldüğünü bilmiyoruz. 2005'teki stand by anlaşmasından sonra, Türkiye'deki IMF heyetinin merkez yönetimine yolladığı bir raporda, "Türkiye'nin yeni bir stand by talep etmesini gerektirecek şartlar yok. Ama istisnaî olarak verelim. Önümüzdeki seçimlerde bu, hükümet için çıpa olacaktır" deniyordu. Dolayısıyla, IMF'nin AKP iktidarına siyasî destek sağladığı dönemler de olmuştur. Şimdi ise AKP'nin IMF'yle anlaşmaması doğrudur. Bu kriz ortamında bütçeyi genişletmesi, harcamaları pompalaması da doğrudur. Kemer sıkarak ekonomiyi iyice boğulmaya sürüklemeye karşı çıkması lâzımdı. Ama politik tavır, IMF'yle demin söylediğim şekilde kavgaya ederek gösterilmedi. Şimdi yeniden yöneldikleri politikalar ise eskinin tekrarıdır. Çin değilsin ki iç talebi pompalayarak ekonomiyi genişletesin! Çin'in iç talebi pompalayarak genişlemeyi sağlama imkânları adeta sınırsız.

Hükümet kemer sıkma politikasına giderse, önümüzdeki seçimlerde daha ağır bir yenilgi yaşamaz mı?

Zaten o yüzden ileriye düşünmeden, üç-dört ayı aşmayan perspektiflerle yol almaya çalışıyor. "Yazın turist parası gelecek, sonbaharı bulayım, gerisi Allah kerim" diyor hükümet. Fakat 2002-2007'deki ekonomik canlanma ortamını sağlamak artık mümkün olmayacak. Türkiye'nin hem dış borç yükümlülüklerini, hem sermaye giriş-çıkışlarını hem de kronik dış açık veren konumunu değiştirecek büyük düzenlemeler

yapması lâzım. Ama kafalarında böyle bir perspektif olmadığı için eskiye dönüyorlar. Pompalama şu anda enflasyon getirmiyor; bu dış açığı da çok artırmıyor, çünkü ekonomi küçülüyor. Ama ekonomi yıl sonuna doğru pozitif büyüme patikasına girerse, dış açık yine artacak. Dış açığı sağlayacak finansman olanakları kısıtlandığı, dış kaynak da eskisi kadar olmayacağı için büyüme frenlenecek. Perspektif değişmediği için, Türkiye ne köy olur ne kasaba.

AKP bu krizi, hem toplumsal hareketleri engelleyecek bir söylemle hem de bir takım gizli kapaklı ilişkilerle (kayıtdışı girdiler gibi) yönetme konusunda çok da başarısız olmadı galiba... Yerel seçimlerdeki başarısızlığı çok ciddi değildir. Normal olarak, AKP'nin 2007 seçimlerindeki yükselişi de yaşamaması gerekiyordu. Çünkü ne istihdam, ne gelir bölüşümü halka yansıdı. Tam tersine, o süreçteki ekonomik büyüme yeni zengin, avantaja ve vurgun yarattı sadece. Son yerel seçimlerle AKP biraz doğal patikasına yerleşti. Bu bir inişin başlangıcı mı, yoksa yeni bir istikrarlı oran mı, onu bilemeyiz. Eğer CHP, Ecevit ve Erdal İnönü türü bir halk muhalefetine açılmaya çalışırsa –bu tam olamaz, çünkü liderlerinin vasfı buna yetmiyor– o zaman sosyalist sol da canlanır. Bir merkez partisi, ılımlı da olsa sınıfsal-sol bir platforma yönelirse, Türkiye genel olarak sola yönelir. Hep böyle olmuştur. 1974'te, '77'de ve '89'da böyle olmuştur.

Yeni bir toplumsal hareket, hükümeti neye zorlayabilir?

Hükümet Kürt bölgelerindeki hâkimiyetini pekiştirseydi, iktidarı, Türkiye'nin seçim sistemi de dikkate alındığında, adeta kalıcı olurdu. Fakat bunu beceremedi. Kürt bölgesinde daha fazla ne yapabilir, bilmiyorum. Kürt ögesi dışında, Türkiye toplumunun tutuculaştığını anketlerden, araştırmalardan biliyoruz. Tutuculaşma, bir anlamda bir kutuplaşma da getiriyor. Tutuculaşmanın karşısındaki laik muhalefet, şu anki gündem içinde kaldığı sürece donmuştur. Dolayısıyla, her şey yine bir halk hareketinin kitlevî olarak oluşmasına ve düzen partilerinin ortasında yer alan CHP gibi bir partinin bu tarafa yönelmesine, söylemini, programını, siyasî eylemini değiştirmesine bağlı. Halkevleri, parti dışı bir örgüt olarak, mücadelesini sürdürüyor. Gecekondu bölgelerinde çatışma ve direnme var; işyeri direnişleri var. Yükselcek bir halk muhalefetine karşı hükümet hiçbir şey yapamaz, çünkü halk muhalefetine bastırma için bütün araçları kullanmış durumda. Halk muhalefetine yükselmesi, İslâmî tutsaklığın da kırılması anlamına gelir. Halk sınıflarının İslâmî kuşatmanın ideolojik cenderesini aşması, sınıfsal pozisyonunu gündeme getirmesiyle sağlanabilir.

Küresel düzeyde muhalefet hareketlerini takip ediyor musunuz?

Dünya halklarının ümit kıvılcımları Latin Amerika'da pırlıladı. Latin Ameri-

2009-2008 Ocak-Mart Millî Gelir (Milyon TL) ve Net Dış Kaynak, (Milyon \$)

	Özel tüketim	Devlet tüketimi	Yatırım	İhracat	İthalat	GSYİH	Net dış kaynak
2008	17399	2214	6285	6240	7621	24517	12374
2009	15791	2341	2665	5535	5187	21145	-27
2009-2008	-1608	127	-3620	-705	-2434	-3373	-12401
% Değişim	-9.2	5.7	-57.6	-11.3	-31.9	-13.8	-100.2

ka ülkelerinde sol seçenek, geleneksel sola en yakın olan direnme çizgisini temsil ediyor. Ama her ülkenin siyasî geleneğinde özgünlükler var. Şili'de sosyal demokrat denebilecek bir seçenek; Bolivya'da yerli halkın talep ve mücadeleleri öne çıktı. Ama bu sol seçenek, iyi-kötü devam ediyor. Mesela, Brezilya, Arjantin dahil, yedi büyük ülkenin katıldığı bir banka kuruyorlar. IMF dışında, para sorununu çözecek, dolar tahakkümünün ötesine çıkacak bir seçenektir bu. Hindistan'a çok önem veriyordum. Oradaki komünist partiler, bir önceki dönemde Kongre'yi dıştan destekleyerek hükümetin sağa savrulmasını frenlediler ve halkın yararına

AKP'nin kabul edilemez bulduğu IMF'nin iki şartını Erdoğan bizzat açıkladı: Vergi yönetiminin özzerkleşmesi ve belediyelere sağlanan esnekliğin sınırlandırılması. İnsanın "IMF haklıdır" diyesi geliyor neredeyse!

işler yaptılar. Mesela kırsal bölgelerde her yıl yüz günlük istihdam güvencesi getiren bir yasanın çıkmasına ve uygulanmasına katkı yaptılar. Fakat, bu seçimde güçlerini yanlış hesaplamış olmalı ki, tamamen bağımsız bir blok oluşturmaya çalıştılar ve o blok yenildi. Böylece, iktidarda oldukları üç eyaleti de kaybetme tehlikesi doğdu. Eyalet seçimleri henüz yapılmadı, dolayısıyla orada takım tamamen yatmadı. Öte yandan Kongre'nin başarısı önemlidir. Çünkü Kongre sola da açık, laik bir merkez partisidir. Kongre iki seçim üst üste o ülkenin AKP'si olan köktendinci Hindu partisi BJP'yi yendi. Bunu solun yarattığı prestijle yaptılar. Ama serma-

ye, seçim zaferinden sonra Kongre'yi kuşattı ve "komünistlerden kurtuldun, reformlara geç" diyor. Yahu sizin reformlarınız yüzünden dünya batmış! Avrupa seçimlerine gelecek olursak, sosyal demokrasinin yenilmesi bir anlamda iyi bir şeydir. Sosyal demokrasinin sicili açık seçik algılanmış oldu. Hatta ikisi de Amerikancı olan Sarkozy ve Merkel'in kriz konusunda ABD'den farklı düşüncülerini ifade etme fırsatı oldu. Öte yandan, birkaç ülke dışında, eski geleneksel sol Avrupa'da varlığını koruyor. Mesela, Yunanistan ve Portekiz'de anlamlı eşiklerin üstünde oy alındı. Portekiz'de iki sol blok var, aldıkları toplam oy yüzde 21.5'i buluyor. Yunanistan'da da durum buna benziyor. Fransa'da ise üç sol blok, toplam yüzde 12 civarında oy aldı. Almanya'da Sol Parti yerleşti. Benzer partileşme, İskandinav'da, Hollanda'da, hatta rivayete göre İrlanda'da var. En büyük fiyasko İtalya'dadır. İtalya'da eski Komünist Parti, sağcı partilerle birleşti, Demokrat Parti adını aldı ve AP'deki sosyalist/sosyal demokrat partiler blokundan ayrıldı. İtalya hazin bir örnektir. Ama Avrupa, adeta uyanmayı bekliyor... Öte yandan ABD'de NATO sekreteri Rasmussen'in ismini taşıyan bir kuruluş bir telefon anketi yapmış: "Sosyalizm mi iyi, kapitalizm mi?" diye sormuşlar. Yüzde 20 sosyalizmin, yüzde 57 kapitalizmin daha iyi olduğunu söylüyor. Gerisi de kararsız. Amerika gibi tutuculuğun kalesi olan bir ülkede, hiçbir siyasî örgütlenme olmadan sosyalizm bu desteği almış görünüyorsa, dünyanın her yerinde solun genişleme olanağı vardır. Burada Çin çok önemli tabii. Çin'de Komünist Parti iktidarda olduğu ve komünizmin bütün eserleri legal olduğu için, Lenin'in, Mao'nun devrimci katkıları herkes tarafından okunabileceği ve Çin Komünist Partisi içinde hâlâ geleneksel sosyalizme bağlı öğeler de olduğu için, Çin bu krizi sola açılarak kullanma imkânına sahip. Samir Amin, Çin için "ümit, devlet kapitalizminden piyasa sosyalizmine geçitidir" diyor. Kriz ortamında Marx'ın yeniden okunmaya başlanması; burjuva medyasının "Marx haklı mı çıktı" diye sorması, sola rehabet getirmesin. Burjuvazinin ve kapitalizmin çıplak özü, çirkin yüzü ortaya çıktı, bu doğru. O özü ve yüzü teşhir edip üzerine gitmenin fırsatı da doğdu. Şimdiye kadar Latin Amerika dışında çok fazla yol alınmadı, ama istikbal bizimdir ve gelecek kırmızıdır!

E-Kart'ta halen az sayıda sendikali işçi zor şartlar altında tutunmaya çalışsa da, grev fitlen sürüyor, grevçiler ve direnişçiler her gün Gebze'de, fabrika önünde buluşuyor. Soldan sağa: İbrahim Şen, Metin Domaç, Selime Kaplan, Savaş Bahadır, Ülkü Kaderli, Ahmet Pıtırak

Fotoğraflar: Şahan Nuhoglu

ECZACIBAŞI'NIN E-KART'INDA GREV BİR YILI DOLDURDU

Sendika nefretinin sesli harfi

Geçtiğimiz 16 Haziran'da Eczacıbaşı ve Alman firması Giesecke & Devrient'in ortaklığındaki E-Kart'ta başlayan grev ve direniş tam bir yıl yılını doldurdu. Fabrikada sendika istemeyen Eczacıbaşı yönetimi, 18 kişiyle başlayan grevin ardından da bazı sendikali işçileri işten çıkardı. E-Kart grevi, sermayenin sendika nefretini ve bu uğurda yapacaklarını bütün açıklığıyla ortaya koyuyor. E-Kart işçilerini dinliyoruz...

E-kart nasıl bir fabrika, ne üretiliyor burada?

Metin Domaç: E-kart 2001'de kurulduğunda, Türkiye'de ilkti. Bankaların kredi kartlarını, telefon şirketlerinin GSM kartlarını üretiyoruz. O dönem Türkiye'deki üretimin aşağı yukarı yüzde 80'ini yapıyordu. Bizden önce kartlar yurtdışından geliyordu. Türkiye'de bir ilki başarmanın gururuyla çalıştık senelerce. Hepimiz baskı sektöründe kendi alanında uzman kişilerdik. Plastik kart, kredi kartı baskısı konusunda danışacağımız kimse yoktu, her şeyi kendi bilgimizle, tecrübemizle yaptık. Burası güzel bir müesseseydi; insana önem veriliyordu. 2006'dan sonra, sendikalaşma çalışmaları başladığından beri sendikali işçilere tahammül edilmez oldu.

Ahmet Pıtırak: Başlarda bu kadar üretim yoktu. Kredi kartları yeni çoğalıyordu. Sonra, vardiya sistemine geçildi, iki vardiya olan yere üç vardiya kondu. Turkcell'in bütün yurtdışı, yurtiçi bağlantıları fabrikada.

Sendikali olmaya niye ihtiyaç duydu-nuz?

Domaç: 2006'dan sonra adaletsizlikler başladı. Üç-beş senedir çalışan arkadaşlarımız 700-800 liraya çalışırken, işi hiç bilmeyen yeni giren arkadaşlara 800-900 lira vermeye başladılar. Dolayısıyla, eski arkadaşlarda huzursuzluk başladı. Çalışan-

ların maaşlarında uçurum oluştu. Sendika arayışımız böyle başladı. O zaman fabrikada çalışan sayısı 120'ydi, bunların 70'ine ulaşıldı. "Yeterli sayıya ulaştık, artık çalışanlar örgütlü" dedik. Fakat işveren kabul etmedi. 2006'da mahkeme süreci başladı. İşverenin ilk itirazı, Basın-İş Sendikası'nın çalıştığımız sektöre ait olmadığıydı. Fakat mahkeme, "burası büyük bir matbaadır, Basın-İş burada yetkilidir" dedi. İşveren kanun tanımaz bir tavırla, mahkemeyi kaybettiği halde toplu iş sözleşme masasına oturmuyor. Üstüne üstlük, sendikali arkadaşlarımızı da tek

Bir arkadaşımız gece vardiyasında rahatsızlanmıştı. Yolda, ambulansın doktoru baygın vaziyetteki arkadaşımıza "sendikaliysanız götürmememiz emredildi" diyor, "yönetimden kesin talimat var".

tek işten çıkarmaya başladılar. Haziran başında en son altı kişi birden işten çıkarıldık. Biz de mücadelemizi dışarıda vermeye başladık.

Pıtırak: Açıkçası, 2006'ya kadar sendikayı duymamıştık. Bir gün sendikadan tanıtıcı, üyeliğe davet eden bir takım kâğıtlar geldi ve ciddi ciddi düşünmeye başladık. Sendika lafını çoğu insan ilk kez o zaman duydu. Sendikali yerlerden gelen arkadaşlarımız vardı, ama ne yapacağımızı

bilmiyorduk. Yarım saatte bir, saatte bir toplantı yapıyorduk, bazılarımız korkmaya başlamıştı. Müdürler bizi çağırıyor, "arkadaşlar, emekleme dönemindeyiz, birkaç sene müsaade edin, üçüncü şahısları araya sokmayın" dediler. Birlik beraberliğimiz olmadığı için direnemedik, çabuk dağıldık 2006'da. Bir gün yukarıdan liste geldi. "Bugün sendikadan çıkarsanız çıkınız, çıkmazsanız on kişilik isim listesi hazır" dendi. Şartları biliyorsunuz, iş bulmak çok zor, o arkadaşlarımızı kaybetmek için çok büyük bir hata yaptık ve sendikadan çıktık. O gün öyle davranmasaydık, belki farklı olabilirdi, yetkiyi almıştık çünkü. Bir takım bahanelerle, ama aslında sendikali oldukları için şimdiye kadar herhalde kırk kişiyi işten çıkardılar. 2008'de sendika greve çıkınca biz de yeniden sendikaya girdik. Baskılar devam etti, daha da arttı. "Sizde birlik yok, birlik olmadığı için sendikayı çabuk bitireceğiz" diyorlardı. Birlik olduğumuzu göstermek için içerideki ve dışarıdaki arkadaşlarımızın hepsi sakal uzattı. İşten çıkarıldığım gün, "sakal görüntü bozukluğu yapıyor, bu bile eylemdir" dendi. Neler yapılmadı ki... İnsanların üzerine servis araçlarını sürdüler.

Domaç: Bir arkadaşımız gece vardiyasında rahatsızlanmıştı. Refakatçi eşliğinde Gebze Organize Sanayi Bölgesi'nin (GOSB) ambulansıyla hastaneye götürüldü. Yolda, ambulansın doktoru baygın vaziyetteki arkadaşımıza "sendikali mısın, değil misin" diye soruyor. Fakat arkadaşımız can derdinde, sorudan bir şey anlamıyor. Yanındaki refakatçi "niye soruyorsunuz" diyor. "Sendikaliysa götürmememiz emredildi" diyor doktor, "yönetimden kesin talimat var, sendikaliysanız fabrikaya geri döneceğiz, kendi imkânlarınızla hastaneye gideceksiniz, sendikasızsanız hastaneye götüreceğiz". Refakat-

çi arkadaşımız yalan söylüyor, "sendikali değiliz" diye. Çok acı, çok vahşi bir şey bu. Bunu söyleyen de bir doktor.

Pıtrak: Sendikasızlar bize selâm vermekten çekiniyor, kendileri de sendikali sanılır diye. Vebalı gibiyiz. Çaya çıkıyoruz, yanınıza gelmiyorlar. Yanımızdaki sandalye boş olsa dahi, sendikasızlar korkudan oturmuyor.

Ülkü Kaderli: Bazıları da sırf yukarı ispiyonlayıp, maaşını arttırma derdinde. Aramıza sızdırılmış insan çok oldu. Ne zaman sendika eli değdi buraya, herkesin tavrı değişti. "Sosyalizm sosyalizm" diye kendisini yırtan arkadaşlar, işten çıkarıldığımız gün kafalarını kaldırıp bakmadılar. Ben de bağurdım, "siz sosyalistseniz, biz de insan değiliz". Bu kadar korkak bir toplum olamaz ya! Düşüncesini belli etmeyen, daha sakın, siyasi bir fikri olmayan adam daha ılıman bakıyor sendikaya. Sosyalistim diyen insanı yalvararak aldık sendikaya. Onlara şirler falan mı okutmak lâzım eskiyi hatırlatmak için? Dinledikleri müziklere bakıyorsun, "hadi dağa çıkalım" diyesin geliyor, ama sendikaya gelince sen öndeyse, o 15 metre arkada. Gerçekten destek alırsak ve örgütlenirsek farklı olur, içeri girme şansımız yüksek olur. Sendikanın buraya gireceğine inanıyorum, ama bir kuvvetlenip girmek var, bir de iki tarafın karşılıklı "artık yeter" deyip de girmesi var. Üye olmayanların da görmesi lâzım bunu.

Domaç: Fabrikanın her yerinde kamera var, bir tek tuvaletlerde yok. Her yer gözetim altında. Sendikali işçilerle kim görüşüyor, kim merhabalaşıyor, devamlı kontrol altında. Görüşenleri kenara çekip ihtar ediyorlar. Bir kere üç temsilci arkadaşımızla beraber genel müdürümüze dertlerimizi anlattık. "Arkadaşlar" dedi, "sendikali olarak çalışmak sizin en doğal hakkınız. İşçi olsam, hiç durmam, sendikaya girerim. Sizi bu hakkınızdan dolayı kutluyorum, başarılar diliyorum". Üç gün sonra, aynı müdür işimize son verdi.

Pıtrak: "Niye atıyorsunuz arkadaşlarımızı" diye sorunca, kem küm. Atılma sebebimiz protesto etmek, ısıklık çalmak, alkışlamak, bildiri dağıtmak, iç huzuru bozmak... Sedat arkadaşımız "gerçekten bu suçları işledik mi" diye sordu. "Hayır" dediler, "ama size artık güvenimiz kalmadı". Artık deneyimli çalışan da aramıyorlar. Bir tek şey istiyorlar: Sendikaya girmeyeceksin. Eczacıbaşı demokratik gözüküyor, "sendikaya karşı değiliz" diye uluslararası imzalar atıyorlar, ama tamamen baskı altındayız.

Domaç: İşten çıkartıldığımı bir tek eşime söyledim. Öğlum üniversite sınavına hazırlanıyordu, ona bir şey hissettirmemeye çalıştım. Her sabah işe gidiyormuş gibi evden çıktım, ta ki sınava kadar. Ancak sınavdan sonra, aybaşımdan beri çalışmadığımı, bundan sonra harcamalarımızı, hayatımızı ona göre düzene koyacağımızı söyledim. "Yüz ifadenden anlamıştım" dedi, "her zamanki prılıtlı

SAVAŞ BAHADIR

Arkadaşını sat, zammı al

Ben bir sene önce greve çıkan 15 kişi içindeyim. Greve çıkmayıp, sendikamızın yetkisi düşecekti. Personalizasyonda çalışıyordum, üst katta. Greve çıktığımızda çoğunluk üst kattandı, üretim katından fazla arkadaşımız yoktu. Ama şimdi tam tersi oldu, üretim katında sendikali daha çok. Biz greve çıkınca bizim yaptığımız işi kalite kontrolcü adı altında başkalarına yaptırmaya başladılar. Bu yasal değil, ama yapılan tespitlerin bir yaptırımı olmadı. Sendikayı bitirmek için elinden geleni yapmak gibi bir zihniyetleri var. Sendikali olmadan önce bizde de her koyun kendi bacağından asılır anlayışı vardı. Herkes tek tek bir şeyler istiyordu, alan alıyor, alama-yan alamıyordu. Daha sonra, "ben sendikaya girmedim, bana daha çok ver" ya da "sendikadan çıkayım, zam yap" diyenler oldu. Hep aynı prensip işledi, adamı olan, yalakalık yapan, arkadaşını satan daha çok zam aldı. Beyaz yaka / mavi yaka ayrımı da çok fazlaydı. Üçüncü, dördüncü sınıf insan muamelesi görüyorsunuz. En alttan biraz yukarı çıkmaya çalıştığınızda, engelleniyorsunuz. Sendika çalışmaları başlayınca büyük baskılar oldu. İlk etapta 64 sendikali arkadaşımız vardı, greve çıktığımızda sadece beş kişi kalmıştı. Kimilerine "sendikadan çık, arkadaşını sat, sana terfi verelim" dediler. Kimileri baskılara dayanmadı, başka yerlerde iş buldu. Fakat durum düzelmedi, yılbaşında yine sıfır zam aldık, bunu gören arkadaşlar da yanımıza geldi. Sayıyı yeterli gördüğümüzde greve çıktık.

Benim daha önce kendi dükkânım vardı, ekonomik kriz vurunca kapatmak zorunda kaldık. Elektronik cihaz tamir ediyordum. 2004'te kapattıktan sonra buraya başladım.

Stajı saymazsak, çalıştığım ilk fabrika burası. Buranın şartları cazip gelmişti ilk başta, ama bana da, diğer arkadaşlara da brüt rakam söylenmişti, ne kadar kesileceğini hesaplayamadık. Maaş bir yattı ki, asgari ücretin biraz üstü. İtiraz edince "Eczacıbaşı'nda çalışıyorum diye onurlanman lâzımken parayı pulu düşünüyorsun" dediler. Ama ben sana emeğimi, gecemi gündüzümü veriyorum! "Telefonun 24 saat açık olacak, istediğimiz zaman geleceksin" diyorlar! Bu köleliktir. Hiçbir sosyal aktiviten olmayacak, ne sinemaya ne başka bir yere gideceksin. Bir bakıyorsun, pazar gününe mesai yazılmış, bir bakıyorsun, tam işten çıkacakken "hayır, sen kal" diyorlar. İtiraz edersen ihtar yiyorsun. Sorumlu bir kişi beni arayıp "greve çıkma, istediğin zammı al" diye teklif yaptı. "Hayır" dedim. Ertesi gün "üretim alanına cep telefonu sokmak" bahanesiyle tutanak tuttular. Arkadaşını satıp, greve çıkmayıp içerde kalanlar bir miktar zam aldı, ama gene de köle gibi kullanılıyorlar, kafalarını ne sağa ne sola çevirebiliyorlar.

bakışların yok, akşamları düşünceliydin". Bu acı bir şey. Amirlerin kâğıt üzerinde "hepsinin işine son verin" demesi kolay, ama o insanların bir ailesi var. Arkadaşlarımıza "gelin örgütlenelim" diyoruz, bu suçmuş. Grevci arkadaşlarımıza alkışla destek vermek suçmuş. Bunlar anayasal hakkımız, yoksa nasıl sendikali olacağız? Kimsenin haberi olmazsa insanlar nasıl sendikali olacak? Grevdeki arkadaşımızın işine son veriliyor, bu kadar İş Kanunu'ndan uzak bir anlayış olur mu?

Pıtrak: Burada böyle koşullarda çalıştık ki... 36 saat, 48 saat eve gitmediğimizi biliriz. Fazla mesai ücreti de almıyorduk. İki sene izne çıkmadık. Her sene yılbaşından dört-beş ay önce toplantı yapardı genel müdürümüz. Çok da iyi tiyatroya yapıyordu. "Türkiye'de değil, dünya ölçeğinde çok iyi durumdayız" dedi, ama yılbaşında, "zarar ediyoruz, zam yok" dediler.

Metin Domaç

Ülkü Kaderli

Ahmet Pıtrak

Domaç: "Seneye allah kerim" gibi bir konuşma yaptı. Neyse dedik, dünyada kriz var, ses çıkartmadık. Sonradan öğrendik ki, grevden iki gün önce sendikadan istifa eden iki arkadaşımız terfi ve yüzde 50 zam almışlar. Bunu yüzlerine vurduğumuzda, iki arkadaşın çok çalıştığı söylenirdi. Ne tesadüftür ki, sadece o arkadaşlarımız terfi aldı.

Çalışanlar birbirinin maaşını bilmez mi?

Domaç: Maaş konuşmak yasaktır. Arkadaşlar aldıkları paranın iyi para olduğunu zannederek çalışıyor ama, aynı işi yapıp da iki misli alan insan olduğunu öğrenince hali tavrı değişiyor. Daha iyi maaş alan arkadaşların bir özelliği de sendikali çalışmayı kösteklemek. Sendikali çalışanlardan sonra baskıyla, tehditle, vaatle çoğu arkadaşımızı sindirdiler. 2008'de aşağı yukarı 19-20 sendikali kalmıştı. O onurlu arkadaşlarımız mücadelesini grevle neticelendirdiler. Bizler sonradan sendikaya üye olduk.

Baktık ki, işveren grevi bitirmek için çaba sarfetmiyor, içeridekilere "dışarda ölüm var, sıtmaya razı olun" diyor. Bizler sıtmaya razı olmadık ve grev sürerken sendikali olduk. Grevden sonra, içeride örgütlenme çalışmalarına başlayınca işverenin bize tavrı çok değişti.

Kaderli: Benden çok memnun olan müdür sendikalı olduğumu öğrenince, memnuniyeti sıfıra indirdi. Ameliyatlı olduğum kırk günde üretimi düşürmekle suçlandım. Görevden alınma nedenim de bu. Ama biz daha rahatladık dışarı çıkınca. Genel müdürün arabasını durdurup içimden gelen her şeyi söylüyorum. İçeride konuştuğum zaman biletin kesiliyor. Sendikandan eli bir kere değdi ya buraya, bunu duyan herkesi temizlemesi lâzım ki, yarın bununla ilgili hiçbir şey bahsedilmesin.

Şu an fabrikada sendikalı olmayan eski çalışanlar, yeni girenler, bir miktar da sendikalı var. Sendikalı olmayanların oranı ne?

Domaç: Onlar daha çok tabii. Üretim katının neredeyse tamamı sendikalıydı. Burada iki tür üretim yapıyor: Ham kart bölümünde ham plastik basılıyor, lamine ediliyor, pişiriliyor, kesiliyor, kredi kartı haline getiriliyor. Sonra o kart üst kata, personalizasyona çıkarılıyor. Orada çip çakılıyor, manyetik bant yükleniyor, karta yazılar yazılıyor. O katın amirleri, çalışanlarına sendikaya girmemeleri konusunda senelerdir aşırı baskı yaptılar. Ve bunu alt kattakilere nazaran farklı yöntemlerle, farklı ücretler vererek, daha fazla zam yaparak yaptılar. İki katın çay ve yemek saatleri eskiden aynıydı, örgütlenme çalışmaları başladıktan sonra bu saatler ayrıldı, iki kat çalışanlarının fabrika içinde görüşme imkânı kalmadı. Çok güvenli bir fabrika burası. Dokuz senedir burada çalışıyorum, üst kata giriş yetkim yok, onlar da alt kata giremiyor. Müdürlerin haricinde kimse fabrikanın bütününe hâkim değil. Büyük mücadeleler sonucunda üst kattan ancak dört arkadaşımızı sendikalı yapabildik, onlar da şu an üst katta çok ağır baskı altında çalışıyorlar, her adımları kontrol altında. "Bir hata yapsalar da ihbar yazsak, işten kovsak" diye bakılıyor. Bunca baskıya rağmen,

E-Kart işçileri grevin birinci yıldönümünde, 16 Haziran'da Eczacıbaşı'na ait Kalyon alışveriş merkezinin önünde

men, inanıyorum, bu fabrikaya sendikayı sokacağız. Ama belki benim ömrüm vefa etmeyebilir.

Sendikalı olmayanlarla ya da sendikalı olup da çalışmaya devam edenlerle ilişkileriniz nasıl? Sonuçta bir senedir her gün karşılıklı bakılıyor burada...

Ülkü Kederli: Şu kapıya gelip selâm bile vermiyor üye olmayanlar. Sendikalı olan-

"Sosyalizm" diye kendisini yırtan arkadaşlar, işten çıkarıldığımız gün kafalarını kaldırıp bakmadı. Daha sakın, siyasî bir fikir olmayan adam daha ılıman bakıyor sendikaya. Dinledikleri müziklere bakıyorsun, "hadi dağa çıkalım" diyesin geliyor,

lar da içeride rahat değil. Psikolojileri daha bozuk. Özellikle altı kişi çıkartıldıktan sonra, her an kovulma korkusu yaşıyorlar. Onlar da çıkartılırsa sendikandan biteceğine inanıyoruz. Hepimiz kapıda olursak, içeride örgütlenemeyiz. Belirsiz bir yolda yürüyoruz.

Başka fabrikalardan desteğe gelenler var mı? Gebze gibi bir sanayi mahallinde sendikal yapı nasıl?

Kaderli: Okuldan yeni mezun gençler sendikayı bilmiyorlar. Ailelerine sorduklarında da "sakın bulaşma" deniyor. Bir arkadaşımız babasından büyük baskı görmüştü, "gerekirse işten çıkacaksın" demiş babası. çünkü oğlunu işe aldırana öyle söz vermiş. İşverenler sendikadan s'ini hatırlamayacak, bilmeyecek bir kadro istiyor. Önceden çok zor eleman alınırdı. Bir kişilik kadro açılmazdı. Şimdi aynı bölüme bir ayda beş-altı kişi girip çıkabiliyor. İşin kalitesi de düşüyor. Ben kalite kontrol bölümünde çalışıyordum. "Artık işi makine yapacak, elle görsel kontrol yapılmayacak" dendi. Ama makine istenen performansı vermedi. Arkadaşlar kontrol ediyor yine kartları. Ama bu kadar işçi değişikliğinde, işi tam öğrenmeyen insanlar çalıştırılıyor. Zamanla, müşterilerin şikâyetleri de çoğalacaktır.

Pıtrak: Eczacıbaşı Türkiye'nin en büyük holdinglerinden biri, ama içerideki baskı üç kişilik atölyede bile yoktur. Fenerbahçe-Eczacıbaşı voleybol şampiyonluk maçı vardı. Protestoya gidiyoruz, bir gün önceden de haber verdik iyi niyetimizi göstermek için. Sonra pişman olduk, çünkü içeri alınmadık. Fenerbahçeliler girdi, bize destek verdiler, şampiyon da oldular. Ayazağa'da gerçekten ayaz vardı o gece. Gece 12'ye kadar bekledik. Keşke haber vermeseydik diye pişman olduk.

Kaderli: Fabrikanın kazancını biliyoruz, ama paylaşım işçiye yok, sadece beyaz yakalıları var. Demek ki gerçekten ortada bir pasta var, dilimleri yiyen birileri var. Ses çıkarır, örgütlü olursak kazançları ortaya çıkacak, paylaşmak zorunda kalacaklar. "Ben işçinin yanımdayım, nasıl size yardımcı olmam" diyen, ağlama modlarına giren genel müdürümüz, sonra gidip bize sıfır artış veriyor, beyaz yakalıları yedi maaş prim alıyor. Bu holding işçilerin çalıştığını görmüyor mu? Bu üretimi çıkartan biziz.

Domaç: Son zamanlarda beyaz yakalı arkadaşları bizden hepten uzaklaştırdılar, tahsilli/tahsilsiz ayrımına gittiler. En son dört bayan arkadaşımız, lise mezunu oldukları için çıkarıldılar. Pastadan fazla pay almak için bize sıfır zammı lâıyk gören müdürlerin hiçbirimizin hayal edemeyeceği maaşlar aldıklarını biliyoruz. Peki, helal olsun, ama madem bu fabrika

SELİME KAPLAN

Babamlar başkaymış

Üretimde, montaj bölümünde çalışıyordum. 1 Haziran 2009'da işime son verildi; işyerinde huzursuzluk çıkarmak, alkışlı protesto, slogan atma, ıslık çalma, bildiri okuma nedeniyle... Birincisi, ıslık çalmayı bilmiyordum. Mola saatlerinde arkadaşlarıma destek olmak için yanlarına geliyordum, onun dışında bir şey de yapmadım. Sendikalı olduğum için çıkarıldığımı düşünüyorum. Patronun iki dudağı arasında kalmamak için sendikalı oldum. Benim ilk işyerim değil burası, sendikalı çalıştığım ilk yer de değil. Burada üç yıl sekiz ay çalıştım. Sendikandan yararlarını bildiğim için burada da sendikalı oldum. Sosyal haklar bakımından daha iyi sendikalı işyeri: kömür parası, ayakkabı parası, izin parası... Sendikalı olmaktan korkmuyordum ama, bu şekilde çıkarılmayı da beklemiyordum. Sendikalı olmayanlarda da işten çıkarılma korkusu var, şu an hiç kimsenin garantisi yok. Sendikalaşma sürecinde bizi servislere bindirip noterlere götürdüler, sendikadan istifa etmemizi sağladılar. Ben o zaman on aydan beri çalışıyordum, hiç düşünmeden sendikaya girmiştım. İşten çıkarılacağımızı söyleyerek, baskıyla bizi de istifa ettirdiler. Ama arkadaşlar greve çıktıkdan sonra yeniden sendikalı oldum. Atılacağımı düşün-

müyordum, yapmadığım şeylerle suçlanarak atıldım. Bu benim ilk grevim, daha yeniyim. Sabah işe geliyormuş gibi buraya geliyorum. Bir şeyleri kazanabilmemiz için birlikte olmamız gerektiğine inanıyorum. Gebze'de oturuyorum. Burada gezilecek bir yer, sosyal bir ortam yok. Benim ailem de Gebzeli bir işçi ailesi. Beni destekliyorlar, ama ilk öğrendiklerinde şok oldular. Babam eski bir sendikalı işçi, ama onlar daha tuttuğunu koparan işçilermiş, o başka bir devirmiş. Şu an belirsizlik içindeyim, bundan sonrası ne olur, hayat bana ne getirir, bilmiyorum.

para kazanıyor, pastadan bir kırıntı da bize verin, hepsini siz yemeyin diyoruz. **Büro çalışanlarının, beyaz yakalıların greve bakışı nasıl?**

Domaç: Yönetim, onlara sendikaya üye olamayacaklarını söylemiş. “İşçi değiliz” diye bir algı var. Halbuki imza yetkisi olan müdür ve genel müdürlerin haricinde herkes sendikalı olabilir, onları da kandırıyorlar. Benim konuştuğum beyaz yakalı arkadaşların çoğu sendikaya sıcak bakıyordu. Ama onlar biraz daha katı kurallarla çalışıyorlar, sorumlu oldukları müdürlerin iki dudağının arasındalar. Sendikaya girdikleri anda işlerine hemen son verileceğini biliyorlar, büyük baskı altındalar. Son zamanlarda bizimle görüşmek dahi istemiyorlardı. Daha önce öğle paydoslarında muhabbet ettiğimiz insanlar artık yanımıza bile yaklaşmıyor. Bu iş artık buradaki iki genel müdürü aştı, meselenin holding bazında bitmesi lâzım. Buradaki müdürler bu işi namus meselesi haline getirdi. İşten çıkarılmadan önce bana “biz burada olduğumuz müddetçe sendikayı buraya sokmayacağız” dediler açık açık.

Sizce sendikaya neden bu kadar düşmanlar? Toplu sözleşme sonrasında kendi primleri düşecek diye mi, meslekî bir başarısızlık addettikleri için mi?

Domaç: Sendika rakam konusunda hiçbir şey telaffuz etmediği halde genel müdürlerden biri “sendika buraya girerse bu fabrika batır, büyük paralara mâl olur sendika” diyordu. “Böyle bir talep geldi mi, nereden çıkartıyorsunuz” deyince de “tahmin ediyorum” dedi. Biz fabrikayı batırmak için sendikalı olmuyoruz ki. Bu fabrikada daha huzurlu, daha mutlu, daha uzun süre çalışmak için sendikalı oluyoruz. Ülkenin durumunu, enflasyonu biz de biliyoruz; bizim taleplerimiz onların günlük harcamalarının yanında ufaklık kalır. Biz sadece hakikaten adaletli maaş almak istiyoruz. Böyle işletmelerde bir yapan bin gösterir, primini alır, ama bin çalışan kendini bir satamaz, hiçbir şey de alamaz. Bu düzen bu fabrikada çok yaygın. Sendikalaşma çalışmaları sü-

İBRAHİM ŞEN

Eczacıbaşı adı yetmişti

16 Haziran 2008’den beri grevdeyiz. O kadar güzel geçti ki bu bir sene. Acayip çok şey öğrendik. İnsanları, patronları, sendikaları öğrendik, yaşam şartlarını, dayanışmayı öğrendik... Daha önce ne grev ne sendika görmüşüz, sadece internetten topladığım bilgilerle biliyordum sendikayı. Bir de amcamlar çıkmıştı ben küçükken greve, hayal meyal hatırlıyorum. Daha önce atölye gibi yerlerde, Gebze’de yerel bir gazetede çalıştım, fotoğrafa meraklıydım, bir buçuk yıl kamera arkasında durdum. Buraya girerken Eczacıbaşı adı beni cezbetmişti, daha sağlıklı bir ortam diye düşünmüştüm.

Greve ilk çıktığımızda koşullar iyiydi, sonra kış bastırdı. Açık havadayız hep, hepimiz teker teker hasta olduk, yattık, iyileşip döndük. Ziyaretler de azalmıştı, yılgınlık başlamıştı, ama şubat ayında işten çıkarılan arkadaşlarımız aramıza katılınca tekrar sarıldık greve. Aslında ben hiç hevesli değildim fabrika işçisi olmaya. Lise mezunuyum, sonrasında devam etmedik... Çalışmak zorunda olunca da insan, işe başladık. Bir süre sonra adam kayırmaları, keyfi zamları, iş dağılımını gördük. Sendikayla tanıştıktan sonra sendika yetkililerinin söylediği her şey çok mantıklı geldi bana. Grevden sonra 367 günün en az 340 günü aralıksız buraya gelmişimdir. Eminim, bu sendikayı buraya sokacağız, ama ben burada ne kadar çalışacağım, ondan emin değilim.

Gebze tam bir işçi kenti, ama iletişim organları sayesinde insanların gözü kapatıldı. At gözlüğüyle at nasıl sadece önünü görür, bizimkiler de sadece akşam televizyon-

da izlediklerini görürler. Kahveye gittiğimizde ya sadece oyun oynarız, ya futbol tartışması yaparız, ya o kurtlu çalkallı dizinin kavgasını yaparız. İnsanlar sendikalaşmak konusunda pek bilgili değil. Bilgili arkadaşlar da azınlıkta. Bu kriz ortamında, en çok Kocaeli bölgesinde işsiz kalmasına rağmen, hâlâ bilgilenmiyor insanlarımız. Biz anlatmaya çalıştığımızda da “kafa ütülüyorsun” oluyor, “boşverelim, oyun oynayalım” oluyor... Ben de pek uğraşmıyorum artık, çünkü anlatamıyorum, sadece kendimi yormuş oluyorum.

Her gün iş başvurusu yapıyor buraya, hepsine bir saat anlatıyoruz grev kırıcılığı yaptığını. Adam diyor ki “eşim, çocuğum aç”; ne yapalım, onlara da hak vermek zorundayız. Hiç kimse işsiz kalmak istemez. Grev olduğunu görünce form vermekten vazgeçen birkaç arkadaş da oldu, sağolsunlar. Ama işverenle görüşüp işverenin tuttuğu taksitlerle arka kapıdan içeri giren de oldu.

son verildi.

Her gün mesai bitiminde servislerin önü kesiliyor, bir süre slogan atılıyor. Sendikalı olmayan, çalışmaya devam eden işçilerin ruh hali nasıl?

Domaç: Bilmiyorum, çok iyi hissettiklerini de zannetmiyorum. Servisler çıkarırken kimse kafasını kaldırıp da dışarı bakmıyor. Herkes başı önde, çok ciddi işler peşindeymiş, gazete okuyormuş havasında dışarı çıkıyor. Evlere gidince vicdanları nasıl rahatlıyor, kafalarını nasıl yastığa koyup uyuyorlar, bilemiyorum.

Söyleşi: Merve Erol

panzehir
derinlik@karakim.com.tr

Bir gün daha düşün!

Ankara kurtları ve Kandil Kaplanları

"İyi şeyler olacak"tı, mart başında devletin en tepesinden öyle deniyordu. Nisanda, mayısta yine öyle dendi, AKP medyası da iyimserlik üfleyip durdu. Bu arada DTP'ye balyoz üstüne balyoz indi. Ve geldik temmuza. İyi şeyler olduğu yok. Ağustos nelere gebe acaba? Manzaraya biraz daha yakından bakalım...

Abdullah Öcalan'ın Kürt sorunu konusunda "son sözünü" ağustosta söyleyeceğini açıklaması dikkatlerden kaçmış gibi görünüyor. Yerel seçimler öncesinde "Kürt sorunu konusunda iyi şeyler olacak" diyerek devletin bu konuda bölgesel düzeyde, TSK dahil bütün kurumlarıyla mutabakat halinde çalışmalar yürüttüğünü ima eden Abdullah Gül'ün açıklamalarıyla başlayan iyimserlik ve AKP hükümetinin Kürt sorununun çözümü konusunda yarattığı "açılım" havasında yürütülen tartışmalar, meselenin nasıl bir sürece evrildiğine dair sağlıklı bilgi edinmeyi engelliyor. Kasıtlı veya değil, AKP'nin her an "tarihsel" bir adım atacağı beklentisi uyandıran hükümet yanlısı çevreler ve AKP'nin bazı Kürt milletvekilleri (Abdurrahman Kurt, İhsan Aslan) kamuoyunun manipüle edilmesine neden oluyor. Diyarbakır milletvekili Abdurrahman Kurt, DTP'nin Erdoğan'a iki ay önce (29 Nisan) ilettiği randevu talebini geri çekişinin (24 Haziran) ertesi günü yayınlanan bir mülâkatta bunun bariz örneğini sergiliyor: "1999'da Öcalan'ın yakalanmasından sonra bazı görüşmeler sonucu dağdakiler Irak Kürdistanı'na çekildi. Bugün daha uygun bir ortam varken neden oraya çekilmesinler?" Kurt, aynı mülâkatta, Türkiye'de insanların dağa çıkmasına neden olacak bir baskı ortamı bulunmadığını ileri sürerken, Kürt sorununun en güncel yansıması olan operasyon ve antidemokratik uygulamaları dikkate almıyor. Oysa yerel seçimden iki hafta, PKK'nin ateşkesi ertelemesinden ise sadece bir gün sonra (14 Nisan) başlayan ve hâlâ devam eden DTP'ye yönelik polis operasyonu sırasında, aralarında parti yöneticilerinin de bulunduğu 493 kişi gözaltına alındı, 282 kişi tutuklandı. DTP milletvekillerinin süren davaları için TBMM'den polis zoruyla adliyeye götürülmesi ise son anda engellendi... Kürt sorununu AKP içinde cesur ifadelerle dile getiren tek kişi olan Kurt, polisin 23 Nisan'da Hakkâri'de bir çocuğun kafasını kırıp birinin ölümüne sebep olmasını, 2006'dan bu yana yüzlerce Kürt çocuğuna yüzyılları bulan hapis cezalarının verilmesini, Uğur Kaymaz davasının polislerin lehine sonuçlanmasını ve dolup taşan cezaevlerini gözden kaçırmaya çalışırken, DTP'ye üzerine düşen vazifeyi yerine getirmesini salık veriyor...

Diğer yandan, herhangi bir somut adım olmadığı halde, esas olarak AKP'nin yerel seçimlerde Kürt oylarını alarak muvaffak olması için, bilgi yok-

sunu propagandatıf analizler ve "müjdelere" DTP'yi bertaraf etmeye çalışan yaygın medya, DTP'ye yönelik operasyonların hız kazanmasından sonra Kürt sorununun çözümüne dair tartışmaları rafa kaldırdı. Yerel seçimlerden önce, hükümet ve güdümündeki medyanın dillendirdiği "nisandaki Erbil konferansı Kürt sorununun çözüm süreci başlayacak" vaadi, bölgede DTP'nin tartışma götürmez başarısından sonra, AKP'nin sönen egosuyla birlikte hızla gündemden düşürüldü.

Gül, Erdoğan, TSK

Yerel seçimlerden hemen önce, AKP'ye inandırıcılık sağlamak istercesine "Kürt sorunu konusunda iyi şeyler olacak" müjdesini veren, 9 Mayıs'taki Prag seyahatinde "Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur. Halledilmesi lâzımdır. Bir fırsat var, kaçırılmaması lâzım" diyen Gül, 27 Mayıs'ta Kırgızistan seyahatinde de şunları söylemişti: "TBMM'deki bütün siyasî partilerin, herkesin katkı sağlaması gerekir. Herkesin sorumluluğu var. Herkesin sorunudur." Ankara'da AKP ve DTP'yi yakından takip eden gazetecilerin izlenimine göre, Gül "bir şeyler yapmak istiyor"du. Gül'ün Çin seyahatinde (23

Emekli ve muvazzaf subayların hemen her gün savcı karşısına çıkarıldığı bir süreçte, AKP'nin daha da ileri giderek TSK'ya rağmen PKK konusunda radikal bir adım atmasını düşünmek gerçekçi görünmüyor.

Haziran) DTP milletvekili Selahattin Demirtaş'ı da yanına alması bu görüşü desteklemek için örnek gösteriliyor. Ancak, AKP'nin Kürt politikasında TSK ve Erdoğan'ın yegâne belirleyici olduğu su götürmez bir gerçek. Dolayısıyla, Gül'ün bu süreçte tek başına bir takım adımlar atması veya attırması mümkün görünmüyor.

ABD seyahati sırasında PKK'yle mücadeleyi sonuna kadar götürmekte kararlı olduklarını vurgulayan İlker Başbuğ, hükümetin bu konudaki girişimlerinin de çerçevesini çizmiş oldu. Radikal'in TSK'ya yakınlığıyla bilinen yazarı Murat Yetkin, AKP ve Gülen cemaati karşıtı belge tartışmalarını değerlendirirken, Erdoğan'ın Başbuğ'la "arayı bozmak istemediğini" aktarıyordu (26 Haziran). TSK ile "tarihsel" bir hesaplaşma içinde olduğu izlenimi veren AKP, Ergenekon davası sürecinde geri adım atmasını gerektirecek bir reaksiyonla karşılaşmamak için çok temkinli davranıyor. Erdoğan, DTP'ye randevu vermemesini 27 Mayıs'ta Çukur-

ca'daki mayın patlaması sırasında altı askerin yaşamını yitirmesine bağlamıştı. Oysa olayın yaşandığı Çukurca'nın tugay komutanı ve Hakkâri tümen komutanına ait olduğu ileri sürülen ses kaydına göre, patlayan mayın PKK'nin değil, TSK'nın. Emekli ve muvazzaf subayların hemen her gün savcı karşısına çıkarıldığı bir süreçte, AKP'nin daha da ileri giderek TSK'ya rağmen PKK konusunda radikal bir adım atmasını düşünmek gerçekçi görünmüyor.

Konferans açmazı

AKP, yerel seçimlerde dilediği kadar Kürt oyu alabilseydi sonuç değişecek miydi? Yerel seçimden güçlenerek, dolayısıyla da DTP ve PKK'nin elini zayıflatarak çıkmayı bekleyen AKP, seçimin hemen sonrasındaki Erbil konferansında PKK'yi safdışı etmeyi planlıyordu. Seçim sonuçları AKP'nin umduğu gibi olmayınca, konferans çalışmaları da PKK'nin lehine dönmüş görünüyor. Bu nedenle konferans ya çok ileri bir tarihe ertelenecek ya da hiç olmayacak. Erbil konferansının gerçekleştirilmesinin arkasında DTP'nin seçim başarısı neticesinde PKK'nin elinin güçlenmesinin yattığını Dışişleri Bakanlığı da bir anlamda itiraf ediyor. Bir Dışişleri yetkilisinin yazılmamak kaydıyla gazetecilere şöyle dediğini biliyoruz: "PKK'ya silah bırakma çağrısı için konferansa gerek yok. Konferans sürekli ertelenmesi hem konjonktür, hem de bizim önceliklerimiz gereği. Orada ters bir şey olduğu takdirde, bu Türkiye için kötü olur. Konferans PKK'nin reklâm yapacağı bir toplantıya dönüşmemeli. Bu mesaj taraflara da iletildi." Dışişleri'nin bu çekincesi bile konferansın ve dolayısıyla Kürt sorunu konusunda müzakere ortamının gündemden kaldırıldığını gösteriyor. PKK'nin katılmayacağı bir konferans, ABD, Irak ve Türkiye'nin örgütü askeri yoldan yok etme konusunda ortak kanaate varması anlamına geliyor. Örgütün konferansa katılıp herhangi bir talep dile getirmemesi ise, örgütün kayıtsız şartsız teslim olması anlamına geliyor ki, bu da mümkün görünmüyor.

PKK'nin yayın organı Özgür Halk'ın mayıs sayısında, AKP'nin seçimlerde başarılı olması durumunda nasıl bir sürecin başlayacağı sorusunu örgüt liderlerinden Duran Kalkan şöyle yorumluyordu: "Bağdat Planı, AKP'nin Kürdistan'da kazanmasıyla Kürt Özgürlük Hareketini kitle desteği olmayan marjinal bir hareket konumuna düşürmeyi ve bu zeminde gerçekleştirilecek bir Kürt konferansı ile özgürlük hareketini tasfiye

etmeyi içeriyordu. Böyle olursa, ABD Ortadoğu'da geliştirmek istediği politikaların önündeki PKK engelini aşmış olacaktı. ABD-Türkiye-Irak üçlü ittifakı sağlam bir şekilde yaratılacak, bu ittifaka Kürtlerin tümünden katılımı sağlanmış olacaktı. ABD yönetimi bu sayede bir yandan İran ve Suriye üzerinde daha etkili bir politika izlemeye çalışırken, diğer yandan Türk ordusunun Afganistan savaşında kullanılması hedefine ulaşmış olacaktı."

Obama'nın Türkiye'yi ziyareti sırasında Ahmet Türk'le görüşmesini de değerlendiriyordu Kalkan: "Belki Obama'nın Türk'le görüşmesinin içinde DTP ile PKK'yi karşı karşıya getirmek, DTP ile ilişki kurarak PKK'yi tecrit etmeye çalışmak gibi politik amaçlar da vardır. Fakat sadece böyle değerlendirmek tabii ki dar kalır. Başkanlık düzeyinde yapılmış bir görüşmenin kendine has siyasi anlamı var..."

Tamil Kaplanları ve Öcalan'ın mesajı

Gözden kaçırılmaması gereken bir ayrıntı ise, Sri Lanka'daki Tamil Kaplanları'nın yenilgisinin yarattığı yankı. Cemil Bayık'ın Türkiye'nin PKK'yi Tamil Kaplanları'yla aynı akıbete sürüklemek istediği açıklamasına, Sabah gazetesi genel yayın yönetmeni Erdal Şafak 25 Haziran'da şu yanıtı verdi: "PKK silahlarını ya bırakacak ya bırakacak. PKK ile

Tamil Kaplanları arasındaki paralelliği Türkiye gündemine ilk getiren yazar olarak, Bayık'a Sri Lanka örneğini iyi incelemesini ve aynı akıbetle karşılaşmamak için bir an önce gereğini yerine getirmesini tavsiye ederiz. Sri Lanka hükümeti on yıllar boyunca Tamil Kaplanları'na terörden vazgeçmeleri ve silah bırakmaları karşılığı çok geniş haklar önerdi. Örgüt hep reddetti, reddetti. Sonunda Sri Lanka'nın başına 'bu işi sonuçları ne olursa olsun bitirmek' andı için bir devlet başkanı geldi. Silahlı kuvvet-

PKK, yerel seçimlerde DTP'nin elde ettiği başarıyla özgüvenini artırmış bulunuyor. Ayrıca, Öcalan olmadan yoluna nasıl devam edeceğini 1999'da bilemeyen PKK, on yıl içinde kendini korumayı ve yönetmeyi öğrenmiş oldu.

lerine her türlü yetkiyi verdi. Ve 'baş edilemez' denilen örgüt birkaç haftada yok oldu. 'Yok olmak' fiilinin içerdiği tüm anlamlarda. PKK hayatın basit bir gerçeğini unutmasın: Her şeyin bir sonu var."

Şafak, Yaşar Büyükanıt'ın "tüm orduyu da yığsanız, askerî yöntemlerle bitiremezsiniz", İlker Başbuğ'un "sadece silahlı mücadele yetmez" değerlendirmelerini, 1990'larda TSK'nın OHAL uygulamasıyla sınırsız yetkiyle donatıldığı dönemde bile PKK'yi yok edemediğini unutmuş görünüyor. Bu arada, Abdullah Öcalan 26 Haziran'da yayınlanan son açıklamasında ağustosta

sorunun çözümü için çok önemli açıklamalar yapacağını tekrar ifade etti: "Carl Schmidt'in bir sözü var, önemsiyorum; bir sorunu ya siyasal müzakereyle çözersin ya da o sorun savaş sebebidir. O yüzden tekrar Sayın Erdoğan'a sesleniyorum. Kürtlerle müzakereden korkmayın. Kürtleri muhatap almanız gerekiyor. Benim çözüm planımı herkesin beklediğini düşünüyorum. Önümüzdeki üç ay içinde herkesin 'Kürt sorununu nasıl çözeriz'i tartışması gerektiği ortadadır. Ben de buna göre bir değerlendirme yapacağım. Siyasal temellerini savunmalarında koymuştum. Çözüm için pratik önerilerimi geliştireceğim. İleride müzakereler başlayabilir. Önümüzde kritik, hayati önemde üç ay var. Çözüm için bütün bu açığa çıkardıklarımıza rağmen, hâlâ çözümsüzlüğü dayatırlarsa, kültürel bir soykırımla karşı karşıyayız demektir. Eğer devlet, 'ille yok edeceğim, ezeceğim'de ısrar ediyorsa, 'Talibanlar gibi, Tamiller gibi yapmak istiyorum' derse bir şey diyemem. Ama Kürdistan dağları buna çok elvermez. Kürtler bu durumda yaşamlarını ve özgürlüklerini savunmak zorunda kalacaklardır."

Öcalan Ağustos 1999'da örgüt mensuplarının sınır dışına çıkması talimatını verdiğinde, çözüm için önemli bir fırsat doğduğunu söylemiş, "devletle kucaklaşmanın" an meselesi olduğunu kendisine gönderilen "elçilerin" açıklamalarından çıkarsadığını açıklamıştı. Aradan tam on yıl geçti. Bu süreçte neler yaşandığı biliniyor. Türkiye uzun bir süre sorunu dile dahi getirmede. Bu arada ABD Irak'ı işgal etti. PKK ABD'nin Osman Öcalan üzerinden örgütü bölmeye çalıştığını, Türkiye'nin de bu konuda girişimleri olduğunu açıklayarak tekrar silaha sarıldı. Fakat Ağustos '99 ile Ağustos 2009 arasında ciddi bir fark var. 2004'ten itibaren tekrar silahlı eylemlere başlayan PKK, 29 Mart yerel seçimlerinde DTP'nin elde ettiği başarıyla özgüvenini artırmış bulunuyor. Ayrıca, Öcalan olmadan yoluna nasıl devam edeceğini 1999'da bilemeyen PKK, on yıl içinde kendini korumayı ve yönetmeyi öğrenmiş oldu. Dolayısıyla, Öcalan'ın ağustosta örgüt mensuplarına tekrar yurtdışına çıkma talimatı verebilmesi için, elinde örgütü ikna edecek güçlü bir devlet mesajının olması gerekiyor. Öcalan böyle radikal bir talimat vermek yerine, Türkiye'nin demokratikleşmesi, Kürtlere somut hakların verilmesi talebinde bulunup devlet adım atmadan örgütün silahlı olarak Türkiye'de varlığını sürdüreceğini açıklarsa, bu da yeni bir süreç kapı aralamayacaktır. Cemil Bayık'ın PKK'nin Kuzey Irak'a sıkıştırılıp Tamiller gibi yok edilmek istendiğini söylediği, İlker Başbuğ "bitirile kadar mücadele edeceğiz" açıklaması yaptığı, Erdoğan'ın DTP'ye randevu vermediği bir ortamda Öcalan'ın tam da Bayık'ın korkusunu körükleyecek bir çağrı yapması beklenebilir mi? 1999-2004 arası dönem tekrarlanır mı; bakalım, tarih tekrerrür eder mi?

İrfan Aktan

Tarih soslu rantasal dönüşüm

5366. Bu sayıyı ezberimize alalım. Bir de şu lafları: “Yıpranan kent dokularının yenilenmesi, korunması ve kullanılması.” Altını çizelim: Yenilenme, korunma, kullanma. 5366, bu fiileri düzenleyen yasanın sayısı. Dört yıldır yürürlükte olan 5366, büyük bir talanın, tarih soslu bir rantasal dönüşümün, bir “küresel kent” hülyasının şifresi. “Yıpranan kent dokuları”ndan kastedilen, yüzbinlerce insanın yaşam alanları. “Yenilenme, korunma ve kullanma” adı altında yapılan ise, sıradan yurttaşların ya da Tayyip Erdoğan’ın lûgatıyla “ayaktakımı”nın yaşam alanlarından sürülmesi, o semtlerin ulusötesi ve yerli sermayenin “küresel” projelerine açılması. Süleymaniye Yenileme Projesi, AKP’nin nasıl bir kent vizyonuna-misyonuna sahip olduğunu gözler önüne seren önemli örneklerden biri. Express olay mahallinden bildiriyor...

Kentsel talan, İstanbul’un tarihî kent merkezindeki envai çeşit yenileme projeleriyle son sürat devam ediyor. 5366 sayılı yasanın kamulaştırma kozunu kullanan yenileme projelerinin müsaade taktikleri ise semtten semte farklılıklar gösteriyor.

Tarlabası’nda gerçekleşecek kapsamlı otel, alışveriş merkezi ve lüks konut stoğunun semt halkını devre dışı bırakması gerektiğinden, 5366’nın “acil kamulaştırma” hükmü hemen icra edildi.

Sulukule’de, tarihte olmayan bir Osmanlı mahallesini yaratıp TOKİ marife-

tiyle bölgeyi AKP iktidarında palazlanan muhafazakâr üst-orta sınıfa pazarlamayı amaçlayan yenileme projesi uyarınca, semtin Roman halkını tehdit etmek için “acil kamulaştırma” aba altından gösterildi. Ancak sıkı bir spekülasyon sayesinde uygulanmasına gerek kalmadı.

Süleymaniye’de ise, sekiz mahalleye yayılan, 728’i tescilli toplam 1967 yapının, yine 5366 gereği 24 Haziran 2006’da yenileme alanı ilan edilmesi kendi spekülasyon mekanizmalarını beraberinde getirdi.

Önce, “Tarihî Yarımada Koruma Amaçlı Nazım Planı”, 26 Ocak 2005’te İs-

tanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylandı. Sonra, aynı yılın temmuz ayında 5366 sayılı “Yıpranan Kent Dokularının Yenilenmesi, Korunması ve Kullanılması Hakkında Kanun” hükümetin ve yerel yönetimlerin eline tarihî kent alanlarında Nazım Planı’ndan bağımsız yenileme ve uygulama projelerini hayata geçirme yetkisi verdi. Tarihî alanlarda yaşayan halkı planlama sürecinden dışlamak amacıyla “acil kamulaştırma” yetkisini de yerel yönetimlere tahsis eden bu yasayla Süleymaniye’deki spekülasyon sürecine de zemin hazırlandı. Belediyenin projesinin hayata geçirilmesinden mesul TOKİ ve İl Özel İdaresi, evlerini onarmak isteyen yöre halkına uzun vadede düşük kredi vermekle yetkilyken, devreye Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı KIPTAŞ (İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş.) girdi, kapı kapı dolaşıp ailelerle tek tek pazarlık yaparak mülk edinmeye başladı. Ardından, 2009 yerel seçimlerinden önce, Fatih’e devredilecek Eminönü İlçe Belediyesi binasında, üç yıldır pazarlıkları yürüten Hamit Çalışır ne KIPTAŞ’ta, ne de belediyede resmî olarak kadrolu gözüktüğü halde, mahalleyi zabıtalara eşliğinde defalarca ziyaret etti. Akabinde 40 kadar mülk sahibi, Çalışır’ın “elektrikinizi, suyunuzu keseriz” tehditleriyle evlerinin cebren ve

Süleymaniye’de evler yakılarak ucuza getiriliyor, arazi değerinin altında satın alınıyor

HACI GIYASETTİN MAHALLESİ MUHTARI MUSA ÇALIHAN

Kırk katır mı, kırk satır mı?

Süleymaniye Yenileme Projesi’nin kararlık yüzünü Hacı Gıyasettin Mahallesi Muhtarı Musa Çalıhan’dan dinliyoruz...

Mayıs 2006’da mahallenizin yenileme alanı ilan edilmesinden nasıl haberdar oldunuz?

Musa Çalıhan: Biz projeyi görmedik, sadece varlığından haberdar olduk. Belediye “ya evini restore et, ya bize sat ya da biz burayı istimlak edeceğiz” dedi. Ama resmî temas kurmadı. Proje kamu yaranna mı, kişisel yararları mı hizmet eder, öğrenmek istedik. Resmî bir yazı gelmeyince projeye şüphayla yaklaşmaya başladık. Sonra Eminönü belediyesinde bir toplantıya çağırıldılar. KIPTAŞ’ta çalıştığını öğrendiğimiz Hamit Çalışır diye bir bey ile bir araya geldik. Bu beyin koruması ve sekreteri yanındaydı, konumunu sorgulama gereği duymadık. Burada bir sürü yaşlı insan, buranın sosyal yapısına ayak uydurmuş aileler var. Belediye bunu dikkate almadı, emlakçı gibi gelip “burayı bana satacağsın” dedi. Bazı aileler evlerini metrekaresi 750 liraya satmak zorunda kaldı. Hangi şartlarda ikna edildiler, bilemiyorum. Şimdi fiyat 4 bin liraya kadar çıktı. Önce satanlar kaybetti.

Burada mülkiyet yapısı nasıl?

Burada çok hisseli evler var. Ailenin

evde yaşamayan fertleri tekliflere sıracak bakıyor. Zaten çoğu insan istimlak tehlikesinden dolayı tedirgin. Satışa önayak olan mahalleden arkadaşlar da var tabii.

Topluca mülk almaya gelen kişiler ya da kurumlar oldu mu?

KIPTAŞ çok mülk aldı burada; yüzlerce ev el değiştirdi. Bu mülkler gerçekten KIPTAŞ’ta mı, daha sonra el değiştirdi mi, bilmiyoruz. Hamit Çalışır KIPTAŞ adına aracılık yapıyordu. Ama sonra Büyükşehir Belediyesi’nden bir yazı geldi, “bizim bu şahısla alakamız yoktur” diye. O sırada Hamit Çalışır mahalleye zabıtalarla gelip gidiyordu. Elinde tüm evlerin tapu kayıtları, krokileri vardı.

Belediye Hamit Çalışır’ın resmî bir görevi olmadığını iddia ediyor, “sadece KIPTAŞ’a önerilerde bulundu” diyor.

2006’dan sonra Eminönü Belediyesi resmî tebligatla mal sahiplerini çağırılmaya başladı. Görüşmeleri belediye binasının ikinci katında Hamit Çalışır yürüttü. Ben bu sürecin işleyişine karşı olduğum için gitmedim. Sonra KIPTAŞ’tan bir liste geldi “şu şu nolu evler bize aittir” diye. O evlerin boşaltıldığına dair de belge talep ettiler. **Mahalle sakinleri İl Özel İdaresi’nden uzun vadeli kredi alıp evlerini onarabileceklerini biliyor muydu?**

baskıyla ellerinden alındığını iddia ederek KİPTAŞ'a dava açtı. Dava halen devam ediyor. KİPTAŞ'ın bugün itibarıyla kaç binanın mülküne sahip olduğu ise tam olarak bilinmiyor.

Süleymaniye Yenileme Projesi'nin 5366'nın sultasında gerçekleşen ve binlerce insanı yerinden eden müsadere sürecine nasıl eklemlendiğini görebilmek için biraz geri çekilip AKP zihniyetinin Tarihî Yarımada'ya nasıl bir rol biçtiğine bakmakta fayda var.

“Küresel kültür kenti”

Çeşitli vesilelerle “müze kent”, “dünya kenti” gibi tanımlarla anılan, KİPTAŞ başkanı İsmet Yıldırım tarafından tarihî kent merkezini yılda 10 milyon turist kapasitesine ulaştıracağı iddia edilen “vizyon” uyarınca, Tarihî Yarımada'nın esnaf ve küçük üreticiden arındırılmasıyla tarihî alanların ve eserlerin çevresi açılacak. Eski hanlar ve çarşılar zengin bir küresel müşteri kitlesine hitap eden butik otellere çevrilirken adanın çeşitli mahalleleri orta-üst sınıfın yerleştirileceği farazî “Osmanlı mahalleleri”ne dönüştürülecek. Bu kapsamlı “küresel kent” hülyasını gerçekleştirmek, tarihsel alanları “dünya kenti” söylemleri eşliğinde ulusötesi ve yerel emlak gruplarına açmak için birçok faaliyet yürütüldü ve yürütülmeye de-

vam ediliyor.

Eminönü esnafının geleceği meçhul Tekstilkent, İstoç, Giyimkent ve Kuyumcukent gibi merkezden uzak alanlara sürülmesi devam ederken, Fener-Balat, Süleymaniye ve Sulukule mahalleleri, yenileme projeleri vasıtasıyla üst sınıflara devşiriliyor. Gedikpaşa, Yedikule, Samatya ve Kocamustafapaşa gibi mahalleler ise alt sınıflardan arındırılarak yeni muhafazakâr orta-üst sınıflara mesken olacak bölgeler olarak tasarlanıyor. Haliç boyunca

Osmanlı ulemasının mekânına yerleşme hülyasıyla varlıklı muhafazakâr zümreler 10 bin kişiyi meçhule sürüklerken, “müze kent” yolunda atılan diğer adımlarla canlı bir ticaret merkezi, neoliberal bir projeye tahvil ediliyor.

ca, Feshane ve Sütüce'de hayata geçirilen kongre merkezleri, Kadir Has ve Bilgi üniversitelerinin yöreye yerleşmesiyle planın kongre turizmi ve kültür endüstrisinin itici gücü olarak tahayyül edilen özel üniversiteler ayağı değişime eklemleniyor. Kâğıthane “koridorunun” yıkımlar sayesinde açılmasıyla orman alanı yarılarak Haliç boyunca Maslak-Büyükdere hattındaki iş alanına bağlanması hedefleniyor. Böylece, İMP Kültür Endüstrileri, Kültür ve Turizm Grubu'ndan Doç. Dr. Zeynep Enlil'in ifadesiyle “ekonomik de-

ğerini kültür değerlerinden alan sembolik ürünlerin üretilmesi ve ilgililere dağıtılması” ile ortaya çıkacak “yaratıcılık, yenilikçilik, rekabet” ekseninde serpilken “küresel kültür kenti”nin silueti beliriyor.

“Müze kent”in iflas eşiği

Kültürel turizm ekseninde vazeden bu müze kent hülyası, kentleri saf bir ticarî ürün olarak algılayan bu liberal fantazma, turizm tarihçisi Manuel Delgado'nun vurguladığı gibi, “sosyal Delgado'nun anıtsallaşmış, tematik bir manzaraya indirgenmiş ve küresel turizmin müşterileri tarafından hap gibi yutulmaya hazır hale gelen bir tanrılaştırılmış kent koyuyor”.

Neoliberalleşme sürecinde küresel kent planlamasının hitap ettiği kitleye dair verileri “Kapitalizmin Marksist İktisadı” (İletişim, 2009) adlı kitaplarında “sınıf iktidarının” yeniden tesisi bağlamında inceleyen Dominique Lévy ve Gérard Duménil'den öğrenmek mümkün. Neoliberal politikaların dolaşıma sokulmaya başlandığı 1970'li yıllarda, ABD'nin millî gelirdeki payı yüzde 7'ye kadar gerileyen en zengin yüzde 1'lik dilimi, 21. yüzyılın eşliğinde payını II. Dünya Savaşı öncesindeki yüzde 15'e kadar yükseltti. Aynı dönemde, şirket yöneticilerinin maaşları, sıradan işçilerin ücretlerine kıyasla, 30 kat-tan 500 kata kadar çıktı. 2006'ya gelindi-

Satışlar sırasında böyle bir bilgi verilmedi. O zamanki Eminönü belediye başkanı Nevzat Er'e muhtarlar toplantısında “siz bir-iki tane yapın, halk iyi niyetinizi görsün ve destek versin” dedim. O da “biz şimdi bina yaparsak halk evini satmaz, evlerin değeri ortaya çıkar” dedi açıkça.

KİPTAŞ'ın aldığı binalarda inşaat başladı mı?

Hayır. Ama büyük bir kısmı yıkılmış durumda. Tarihî eserlerin bir kısmının kapısı örüldü. KİPTAŞ'ın mülklerinde çok yangın çıktı. Eskiden bu kadar sık yangın olmazdı. Mahalleli çok şikâyet etti. Polis de soruşturdu. Evler insanlar içindeyken yandı. Canlarını zor kurtardılar. 16-17 ailenin oturduğu bu evleri KİPTAŞ satın almıştı. Mehmet Paşa Yokuşu'nda tarihî bir ev ve yine KİPTAŞ'ın aldığı büyük bir konak kül oldu. İnsan böyle şeyleri birinin yapabileceğini hayal edemiyor tabii. İçinde 60 kişinin kaldığı evleri kim ateşe verebilir ki?

KİPTAŞ'ın satın aldığı evlere tahliye emri geliyor mu?

Genelde “biz burayı satın aldık, şu tarihte burayı terk edin” diyorlar. Mal sahibi olmayan mağdur ailelere Eminönü Belediyesi Sosyal Yardımlaşma Vakfı'ndan 500 ila 1500 lira arasında değişen yardımlar yapıldı. Hamit Çalışır buradan çekildikten sonra da satışlar devam etti. Başka şirketler mülk satın almaya geldiler. Hacı Kadın ve Demirtaş mahallelerinde de şirketlerin yer aldığı biliniyor. Mesela eski Balık Otel satıldı.

2006'dan beri mahalleden kaç aile gitti?

Sadece bu mahallede, 2007'den bu yana seçmen sayısı 2300'den 800-900'e düştü. Parçalı hisse yüzünden mecburen satanlar oldu. Onlar için satış pek bir işe yaramadı, meblağ altına, yediye bölündü. Parçalı mülkiyeti olmayanlar belki başka yerlerde ev almıştır. Şimdi ev fiyatları 300 milyonla kadar çıktı. Ama burada asıl çoğunluk kiracıdır. Onlara ne oldu bilemiyorum.

Evini satmayanlar var mı?

Var biraz. KİPTAŞ, kararlı bir şekilde hayır diyen ailelere belli bir süre sonra uğramaz oldu. Ancak onlar da kamusalallaştırma tehdidinden dolayı diken üstünde. Zaten KİPTAŞ burada ada ada satın almaya girişti. Blok şeklinde siteler yapılacağına dair duyurular alıyoruz. Şimdi artık KİPTAŞ eskisi gibi

fiyat artırmıyor.

Mahalledeki bekâr odaları duruyor mu?

O evler çok bakımsız kaldı. Küçük bir yarıktan su aldığı için yüz sene dayanacak ev kullanılmaz hale geldi. Bugün varsa bile, oralarda yaşayanlar bizde kayıtlı değiller. Zamanında çok söyledik belediyeye “bunları ıslah et, odalara belli standart getir, banyo, çamaşırhane yaptır” diye. Kimi büyük odalarda bazen yirmi kişi gerçekten dehşet verici şartlarda yaşıyordu. Ancak, işyerlerinin de kapanmasıyla bu insanlar burada bannamaz oldular. Satın alınan yerler arasında hatırı sayılır miktarda küçük atölye de vardı. Buradan giden atölyelere başka bir yerde imkân sağlanmadı. Hatta çıksınlar diye su ve elektrikleri kesiliyordu.

Buradaki sekiz mahallede hiç ör-

gütlenme olmadı mı?

Olmadı, o da bizim eksikliğimiz. Halk kolluk kuvvetinden çekindi. Bizim mahalleye zorunlu göçle beraber 1992-93'ten itibaren çok insan geldi. Bu insanlar arasında duyarlı bir kesim var. Ancak onlar taleplerini dile getirince, iş başka türlü lanse ediliyor. Diğerleri de “devlet ne yaparsa doğrudur” diyor. Mesela Eminönü belediyesi Fatih'e devredilmesin diye imza kampanyası açtık, ona da katılmadılar. Oysa Eminönü'nün ilçe kalmasını istiyorlardı.

Süleymaniye'nin ismi uzun zamandır otopark mafyası ile anılıyor. Bu dönüşümde onlar nasıl bir rol oynadı?

Ben 35 senedir Küçükpazar'dayım. Dükkânın üzerinde bir yerim var. Hâlâ penceresinde demir korkuluk yok. Burada genelde hırsızlık, gasp olmaz. Ama dışardan bakınca “Küçükpazar mafyanın elinde” diye bir laf var. Bana bu propaganda gibi geliyor. Doğrudur, evler restore edilmedi, bazıları yıkıldı. Sirkeci'deki otoparklar yetersiz olduğu için insanlar buraları kullandılar. Ama burada, başka semtlerdeki gibi arabanızı yola bıraktığınızda hemen değnekçi gelmez. Buradaki otoparklar, ihtiyaç yüzünden, boş arazi sahiplerinden kiralanarak işletildi. Belediye istediği zaman gelip vergisini alabilirdi, kaçak olan varsa, onu da yıkabilirdi. Şimdi belediye tüm sokak kenarlarını otopark yaptı. O mafyaysa, bence bu da mafya. Bu işe kargalar bile gültüyordu.

ğinde ise dünyanın en zengin yüzde 1'lik dilimi, dünya nüfusunun yüzde 57'sine eş-değer bir gelire sahipti. İşte kültür soslu müze kent teşebbüsünün müşteri potansiyelini de, başta bu küresel kitle olmak üzere, gelir piramidinin üst katmanları oluşturuyordu. Oysa şimdilerde, çoğu finans spekülasyonunda semiren yeni zenginlerin krizle beraber hızlı bir gelir kaybına uğradığını turizm sektöründeki verileri inceleyerek gözlemlemek mümkün.

Turizm sektörünün zaten kısıtlı bir zümrenin gelecek zevklerine hitap ettiğini, örneğin Irak Savaşı ve Sars virüsünün yaydığı korku atmosferinde yöreye gitmekten imtina eden çoğu Batılı turistin Asya-Pasifik havzasında 2.8 milyon kişinin işsiz kalmasına yol açtığını 2004'te yayınlanan ILO raporundan biliyoruz. Ancak "küresel turizm kentinin" tescilli çöküşü, 2008 sonbaharında netleşen finansal krizle iyice ortaya çıktı. Fransa Basın Ajansı'na göre, 2009'un ilk çeyreğinde turizm faaliyeti Avrupa genelinde yüzde 10 azalırken, bu düşüş turizme özel vurgu yapan Budapeşte'de yüzde 20'ye, Prag'da yüzde 18'e vardı. Global Crisis News, İrlanda'da krizin ilk aşamasında 25 bin turizm işçisinin işini kaybettiğini bildirirken, Deloitte Touche & Tohmatsu danışmanlık firması, bu sayının İngiltere'de 100 bin barajını geçtiğini duyurdu.

AB cenahında turizm sektörünün 9 milyon çalışanı işsizlik tehlikesiyle karşı karşıya gelirken, Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre, turizm cenneti olma iddiasındaki Dubai ve Abudabi gibi Körfez kentlerinde yılın ilk iki ayında turist sayısı yüzde 28.2 azaldı.

Tüm bu ahvalde, küresel kent rekabetine artık yavanlaşmış "tarih, kültür ve sanat" üçlemesiyle dahil olmak isteyen İstanbul kent merkezine baktığımızda, Süleymaniye'de murad edilenleri öngörmek kolaylaşıyor. Hem Eminönü civarında açılacak şaşaalı otellere gelecek küresel üst sınıfa yakın olan, hem de altından geçecek ve Yenikapı'yı Taksim'e, oradan da Kuzey'in iş merkezine bağlayacak metrodan faydalanacak mahalle kendini yeni muhafazakâr üst sınıfa fedâ ediyor.

16. yüzyıldan itibaren yörede bir dönem yaşamış Osmanlı ulemasının mekânına yerleşme hülyalarına kapılan varlıklı muhafazakâr zümreler Süleymaniye'den tasfiye edilecek 10 bin kişiyi bir meçhule sürüklerken, "müze kent" yolunda atılan diğer adımlarla her gün milyonlarca İstanbullunun uğrağı olan canlı bir ticaret merkezi, neoliberal bir projeye tahvil ediliyor. KİPTAŞ'ın edindiği mülklerin kimlere aktarılacağını takip etmek, projenin asıl müelliflerinin kimler olduğunu anlamak açısından faydalı olabilir. Süleymaniye'de binlerce kişiyi kentten dışlayan spekülasyon sürecinin kendine has taktikleri, Tarihi Yarımada'da süregelen talanını izini sürmek için önemli ipuçlarını da barındırıyor. Öte yandan, yüzyıllardır sosyal bir merkez olan Eminönü'nün ölüm fermanının yerinden ettiği insanlarla beraber tüm İstanbullulara çıkaracağı büyük faturayı ufukta görmek insana dehşet veriyor.

Ulus Atayurt

DAVACILARIN GÖZÜYLE KİPTAŞ'IN İCRAATLARI

Ya anlaşıcağız ya anlaşacağız!

Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı KİPTAŞ'ın, yani İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin, Süleymaniye ahalisinin mülklerine nasıl konduğunun hikâyesi, aynı zamanda ibretlik bir dolandırıcılık vakası...

KİPTAŞ, 2006'dan bu yana Süleymaniye'de kendisine ayrılan bütçeyi kullanarak mülk ediniyor. Ancak uygulamalar incelendiğinde, Büyükşehir Belediyesi'ne ait bir şirketin dolandırıcılık gibi görünen beceriksizlik, daha da kötüsü beceriksizlik görünümünde dolandırıcılık yapmış olabileceği şüphesi uyanıyor. KİPTAŞ aleyhine dava açan Süleymaniyelilerin anlattıklarından, mülk edinme operasyonunda Hamit Çalışır adlı bir pazarlıkçıyla çalışıldığı anlaşıyor. Çalışır, adı çeşitli defalar hoş olmayan haberlere karışmış biri. Örneğin, 1997'de Sakal-ı Şerif'i çalmakla suçlanmış, sonrasında Adalar'da belediye adına

"Bu kanun (5366) hükümetin lehinedir, buna göre biz istediğimizi yaparız. Ama vatandaşın mağdur olmasını istemiyoruz. Ya anlaşacağız, ya anlaşacağız, yoksa mağdur olursunuz."

devreye girerek yine emlak spekülasyonuna girişmiş. Süleymaniye'de ise davacı vatandaşlara kendisini "Ben başbakan tarafından belediyeye başdanışman olarak atandım" diyerek tanıtmış.

Çalışır'ın devreye girmesinin ardından mülklerini onun temsil ettiği KİPTAŞ'a sattıklarını ancak tapu dairesinde öğrenen vatandaşlar, yaklaşık bir buçuk yıl önce bir dava açtılar. Dava, özetle, Çalışır'ın belediyenin yetkilerini kullanarak kendilerini tehdit edip mülklerini satmaya ikna ettiği ve KİPTAŞ lehine eski mülk sahiplerinin zarara uğratıldığı temeline dayanıyor. Dava açan vatandaşlardan Hüseyin Küçük süreci şöyle özetliyor:

"Gönderdikleri davetiyeyle icabet ederek belediyeye gittik. Anlaşma yapmazsak yolumuzu, suyumuzu keseceklerini, beyanname-miz üzerinden istidlâk bedelinin hesabımıza yatırılacağını ve binalarımızın da yıkılacağını söylediler. Devletle başa çıkamayız deyip mülkümüzü verdik."

Hüseyin Küçük, belediyedeki toplantılarda Çalışır'ın Süleymaniye için yapılan planları gösterdiğini ve binalarının yeşil alanda kalması nedeniyle istidlâk edilmesi halinde yalnız arsa paralarının ödeneceğini söylediğini anlatıyor. Çalışır'ın vatandaşların soruları üzerine "beni belediye başkanı bağlamaz, ben başbakanın emir alıyorum" sözleriyle gözdağı verdiğini de ekliyor. Hüseyin Küçük ve diğer mülk sahiplerinin dava açmaya karar vermeleri ise, kendilerine ödenen metrekare başına 900-1000 lira gibi fiyatların, onlar taşındıktan sonra beş-altı katına fırlamasıyla olmuş. Mustafa Yetgil de benzer bir hikâye anlatıyor:

"Bana verilen davetiyeyle belediyeye gittiğimde güvenlik görevlisine sordum, 'Hamit Bey'in odası nerede' diye. Söyledi. İki tane oda vardı. Birincisinde koruma ve sekreterler. İkincisinde kendisi. Orada, 'Ben Başbakanlık'tan Büyükşehir Belediyesi'ne başdanışman olarak atandım. Burası yeşil saha, binan yıkılacak, ama biz devlet olarak sizi mağdur etmek istemiyoruz, o yüzden satın alacağız.' Hatta bana 5366 sayılı yasadaki söz etti. 'Bu kanun hükümetin lehinedir, buna göre biz istediğimizi yaparız' dedi. 'Ama biz vatandaşın mağdur edilmesini istemiyoruz. O yüzden vazifelendirildim. Ya anlaşacağız, ya anlaşacağız, yoksa mağdur olursunuz' dedi."

Tapuların devredilme sürecinde yaşı-

dıkları, ahalinin iyice şüphelenmesine neden olmuş. Davacılarından Ahmet Özdemir, tapuların geceleri 9'da toplandığını, aşağı yukarı bir ay kadar tapu dairesinin her akşam geceyarılarına kadar çalıştığını anlatıyor. Bu esnada çıkan sorunlar ise yine Çalışır tarafından çözülmüş:

"Ben imzalamak istemedim, okur-yazarlığım yoktu. Kendisi bir şeyler yazdı, 'şurayı karala' dedi. Memurların fazla mesai paraları için de bizden 10'ar lira aldılar."

Davacıların Aydın Bacavuz'un anlattıkları ise, kamu gücünün ne tür fantezilere hizmet edebileceğine örnek teşkil ediyor: *"Tapu masrafı istediler. Ben de 'çeki alırsız, tahsil ederiz, ondan sonra veririm' dedim. İşlemden sonra tapudaki memura 'bunun masrafı varmış, makbuzunu kimden alacağız' diye sordum. Memur 'ne masrafı' dedi. 80 liraymış, onu da yatırmışlar. Benden 1200 istediler, gittim Hamit'e söyledim, kavga ettik, beni tehdit etti. 'Sen çok ukalâsın' dedi. Birkaç gün parayı götürmeyince belediyenin zabıtalarmı gönderdi. Ben de 'makbuz verirsiniz bu parayı ederim' dedim. O da 'ukalâlık etmeye devam edersen, burada zindan var, seni oraya kilitletirim' dedi. Ben 'parayı veriyorum, ama sana da hakkımı helal etmiyorum' dedim. Bana 'helallik, haramlık diye bir şey yok, ben hakkımı alıyorum' diye cevap verdi."*

Bu şekilde yalnızca Aydın Bacavuz'un işyerinin bulunduğu handaki yirmi kişiden 1200'er lira makbuzsuz olarak toplanıyor. Aynı yöntem Çalışır'ın müdahil olduğu, tüm mülk devirlerinde söz konusu.

Tehdidin belgesi

İş bu kadarla da kalmıyor, Çalışır mahal-leye elektrik idaresinden memurlar gönderiyor. Mülklerini satmayanların elektriklerinin, sularının ve hatta yollarının kesileceği söyleniyor. Satış gerçekleşip ahalî bölgede fiyatların yükseldiğini duyunca, oyuna getirildiklerini anlayıp bele-

diyeye müracaat ediyorlar. Ancak, ne Eminönü Belediyesi'nde ne de Büyükşehir Belediyesi'nde Hamit Çalışır'ı tanıyan tek bir kişi bile çıkmıyor. Çalışır'ın bunca işi belediye adına yaptığını ispatlamak da davacılara düşüyor. Mustafa Yetgil, bu garip durumun sonuçlarını özetliyor:

"Kimi yerlerden bu adam hakkında şüphe uyandıracak şeyler de duydum. Geçenlerde hakim de sordu, dedi 'hiç mi huylanmadınız'. Dedim 'adamın bir makamı, mevki-i var, bana 'resmiyeti temsil ediyorum' diyor. Bu durumda ben dışarıdakini mi dinlerim, onu mu dinlerim?' Hâkim de kafa salladı."

Anlaşma yapmazsak yolumuzu, suyumuzu keseceklerini, beyannamemiz üzerinden istimlâk bedelinin hesabımıza yatırılacağını ve binalarımızın da yıkılacağını söylediler. Devletle başa çıkamayız deyip mülkümüzü verdik.

Davacıların kanıt arayışı boşa gitmiş değil. İBB Emlâk ve İstimlâk Daire Başkanlığı İstimlâk Müdürlüğü'nden, Hamit Çalışır'dan kendi üyeleri adına şikâyetçi olan İstanbul Ticaret Odası'na gönderilen bir yazı yetişmiş imdatlarına. 26 Mayıs 2006 tarihli yazıda, "söz konusu bölgede Kentsel Dönüşüm Projesi niteliğinde kamulaştırma çalışması için belediyece alınmış bir encümen kararı olmadığı, herhangi bir kamulaştırma dosyası ve teklifinin de bulunmadığı bildirilmiştir" deniyor. Altında imzası bulunan ve İBB'nin antetli kağıdına basılı bir başka belgede ise Hamit Çalışır, İSKİ Genel Müdürlüğü'ne İBB Başkanlığı Genel Sekreterliği adına bir emir beyan ediyor:

"Eminönü Belediye Başkanlığı'nca 5366 sayılı yasa gereği yenileme alanı ilan edilen Hoca Gıyaseddin, Süleymaniye, Mollahüsrev, Demirtaş, Yavuz Sinan, Sarıdemir, Kalenderhane, Hacıkadın mahalleleri dahilinde bulunan tüm işyeri ve konutların öncelikle Büyükşehir Belediyesi İştiraki [KIPTAŞ olsa ge-

rek] tarafından satın alınan ekte listesi bulunan) su sayaçlarının acilen kapatılması ve aboneliklerinin iptali çalışmalarının yapılması, tespiti yapılan 300 civarında yapının Eminönü Belediye Başkanlığı talimatları doğrultusunda mail-i inhidam oluşmuş olanlarının da su sayaçlarının kapatılması ve tesisatlarının iptalinde kamu yararı görülmektedir."

Özetle belge, listesi verilen ve bir önceki belgede, yani bu emirden üç ay sonra, aslında varolmadığı tespit edilen bir proje kapsamında belirlenen adreslerin sularının kesilmesini istiyor.

Davalar sürüyor. Bazı davaların satış üzerinden bir buçuk yıldan fazla zaman geçmesi gerekçe gösterilerek iptal edilmiş olması, mahkemelerin KIPTAŞ'ı kamu kurumu olarak görmediklerini ortaya koyuyor. Çünkü taraflardan biri kamu olduğunda bu tür anlaşmazlıklarda zaman aşımı işlemiyor. Öte yandan, yapılan işlem muhtemelen mahkemelerin kamu kuruluşu olarak görmediği KIPTAŞ tarafından görevlendirilmiş bir pazarlıkçının kamunun elindeki tüm gücü kullanmasıyla ve onun adına gerçekleştirilmiş. Dolayısıyla Süleymaniye, kamunun sınırlarına ve şu anda kentsel dönüşüm adı altında gerçekleştirilen projelerin sebep olduğu mülkiyet transferinin meşruiyetine ilişkin derin bir tartışmaya temel olabilir nitelikte.

Söylemeden geçmyelim: KIPTAŞ'ın bu işlemine karşı dava açanların büyük bir kısmı ak sakallı, nur yüzlü amcalar. Bütün bu hikâyeye rağmen, son seçimlerde AKP'ye oy vermişler. Mülklerinin değerinin spekülasyon sonrasındaki fiyatlardan ödenmesini istiyorlar. Buradaki asıl sorun KIPTAŞ'ın da, İBB'nin de, merkezî hükümetin de bu bedeli ödemeye yanaşmaması; çünkü bu yapılsa, Süleymaniye projesi astarı yüzünden pahalıya gelecek ve kârlı bir yatırım olmaktan çıkacak.

Ayşe Çavdar

Süleymaniye'de kent manzarası: Müstakbel Osmanlı villalarının sahiplerinin ağzının suyunu bu Haliç görüntüsü sulandırıyor

Pastanın üstündeki çilek gibi

İlk "Onur Yürüyüşü"ne katılanların sayısı iki elin parmaklarını aşmıyordu. Bu seneki yürüyüşe binlerce kişi katıldı. Yalnız geyler, lezbiyenler, biseksüeller, travestiler, transseksüeller değil, her renkten demokrat heteroseksüeller de oradaydı.

Onur haftasını ve birkaç yıldır tırmanışa geçen nefret cinayetlerini Lambda'dan Bawer Çakır ve Yasemin Öz'den dinliyoruz...

2007'den bugüne otuz nefret cinayeti haberiyle karşılaştık. Ürkütücü bir tablo açıkçası. Ama önce, nefret suçunun tanımıyla başlayalım...

Yasemin Öz: Otuz nefret cinayeti, yalnızca LGBTT bireylere yönelik olanlar. Yoksa, Hrant Dink de bir nefret cinayeti kurbanı. Türkiye'de nefret suçu tanımı yasal olarak düzenlenmiyor. TCK'da halkın bir kısmını diğer bir kısma karşı kışkırtmak, tahrik etmek gibi tanımlamalar içeren ceza maddeleri var; bunlar nefret suçları için yorumlanabilir, ama açık bir tanımın yokluğu, nefret suçlarının diğer suçlardan ayrılmasını engelliyor. Diğer şiddet suçlarında, uygulayanın şiddet görene yönelttiği şiddetin kişisel bir nedeninden bahsedebiliriz, suçun tarafı olan insanlar birbirlerini tanıyor. Nefret suçlarında, fail hiç tanımadığı bir insana belli bir özelliğinden ötürü şiddet uyguluyor. Bu önemli bir nokta, çünkü tanıdığınız, bildiğiniz birisiyle ilişkinizde şiddetle karşılaşmaktan kendinizi bir şekilde koruyabilirsiniz. Ama tanımadığınız birinden size yönelebilecek şiddeti öngöremezsiniz.

Bawer Çakır: TCK'daki maddeler hâkim olanı korumak için yorumlanıyor. Türklüğü korumak, Türklüğe hakaret gibi kavramları konuşuyoruz. Yasa millî değerler, aile yapısı gibi toplumsal, ahlâkî normları belirleyen grubu korumak üzere uygulanıyor. Eşcinsel, transseksüelleri, kadınları, Erme-

nileri, Kürtleri, Alevileri korumak gibi bir maksat yok. TCK 301 ya da 318'den açılan davalar hep bu yorumla açılıyor. Türk-Müslüman-Sünni olmayanları korumaya yönelik bir anlayış yok.

Sorun, yasalardan çok, yorum ve uygulamada mı sizce?

Yasemin: Sorun, davaların kime açılıyor olduğu. Bugüne kadar bir Türk tarafından "Kürtün" diye aşağılandığı için şikâyetçi olan oldu mu, bu nedenle ceza alan bir Türke rastladık mı?

Bawer: TCK'nın değişmesi sürecinde, LGBTT örgütlerinin kadınlarla birlikte sahiplendiği bir talep vardı: Anayasada eşitliği düzenleyen 10. maddeye

Bu sene, programın ana teması örgütlenme, LGBTT'lerin gittiği mekânların kapatılması, baskı görmesi, parklardaki polis şiddeti gibi konular üzerinden şehirle ilişkimizdi. Ne yazık ki nefret cinayetleri de bir başka gündem maddesiydi.

cinsel yönelim ve cinsiyet eklenmeli. Söyleme bakınca, ifadeler eşcinselleri, transseksüelleri de kapsıyor, ama uygulamaya bu yansımıyor. Gey, lezbiyen ya da transseksüeller öldürüldüğünde, öldürenler haksız tahrik indirimleri sayesinde küçük cezalar alıyor, "yırıyorlar". Karar verenlerin yasalarla aynı ahlâkî değerlere, siyasi görüşlere sahip olduğunu düşünürsek, davalar katillerin lehine sonuçlanıyor.

Yasemin: Ataerkil, homofobik, transforbik değerler toplumun normu, toplum-

sal yasa olarak kabul edildiği için bu tür suçlarda mahkemeler haksız tahrik indiriminde bulunuyor. Zaten dezavantajlı olan grubun aleyhine işleyen bir pratikten bahsediyoruz. Bu grup dezavantajlı, çünkü toplumun hâkim kültüründen farklı kültürel yapılar taşıyor, nüfus içerisinde çoğunluk arz etmiyor. Bu nedenle, pozitif ayrımcılıkla koruma sağlanması gerekiyor. Oysa Türkiye'de, bırak ilave korumayı, bu gruplara karşı suç işlendiğinde, suçun haklı nedenleri olduğu iddia edilebiliyor. Böylece, önyargılar mahkemeler tarafından onaylanmış oluyor. Eşcinsel bireyler öldürüldüğünde dosyalar genellikle sonuçlanmıyor bile. Aileler pek takip etmiyor. Politik bir baskı yaratmazsanız sonuca varılmıyor, varılsa da haksız tahrikle karşılaşıyor. Bu ancak pozitif ayrımcılıkla giderilir.

Birkaç yıldır ana akım medyada, "töre, cinayeti haklı çıkartmaz" anlayışı yayılıyor. LGBTT'lere yönelik suçlar karşısında benzer bir tavrın takınıldığını söylemek mümkün mü sizce?

Yasemin: Aslında, kaç kişinin cinsel yönelimiyle ilgili olarak öldürüldüğünü bilemiyoruz. Transseksüelse, kadın kıyafetleri içinde bir erkekse, nefret cinayeti olduğunu anlayabiliriz, ama kaç kişinin cinsel yönelimiyle ilgili öldürüldüğünü bilmemiz için insanların cinsel yönelimlerini söyleyebiliyor olmaları gerekir. Nefret cinayetiyle öldürülen insanların sayısı sandığımızdan çok daha fazla olabilir.

Bawer: Nefret suçu derken, sadece cinayetten değil, bütün olarak söylemek, şiddetten bahsedebiliriz. Bir mekândan eşcinsel olduğun için atıldığında bu şiddettir, ama karakola gidip de "eşcinsel olduğum için böyle bir suça maruz kaldım" diyemiyorsun. Karakolda başlayıp adliyede devam eden, en basitinden, ciddiye alınmadığın bir sistem var. Eşcinsel erkek cinayetlerinde, internette ya da barda tanışanlar çoğunlukta. Eve gidiyorlar, cinayet işleniyor; "bana ters ilişki teklif etti" diyen katilin cezası birden bir yıla, altı ya da sekiz aya iniyor. Katil "gey olduğunu bilmiyordum" diyor ve buna herkes inanıyor. Halbuki bardaki konuşmaları, internet yazışmaları gayet açık: Cinsellik beklentisi var. Hâkim de gazetelerden, televizyonlardan, okuldan edindikleriyle karar veriyor. Yazılı olmayan bir anlaşma var yürürlükte.

Yasemin: Mesela, Baki Coşan'ın dosyasındaki msn yazışmalarında Coşan ve katilinin cinsel ilişki yaşamak amacıyla tanıştıkları, buluştukları net biçimde anlaşılıyordu. Hâkim buna rağmen tahrik indirimi verdi, gerekçe de "bana pasif ilişki teklif etti" ifadesi. İki erkeğin yaşadığı cinsel ilişkide hangisinin aktif, hangisinin pasif olduğu hâkim açısından nasıl önem taşıyabilir? Nasıl olur da bu, bir cinayette sekiz yıllık indirim sağlar?

Bawer: Son sıralarda korkunç kadın cinayetleriyle de karşılaşıyoruz. Basının bunları verişi biçimi çok sorunlu. Gör-

"Bu yürüyüşü yapıyor olmamızın nedeni, politik bir söylem üretmek. Bir 'karnaval' yapmak istemiyoruz, zaten eğleniyoruz. Ama eğlenmek apolitik olmak demek değil."

düğüm bir tanesi şöyleydi: Ayrı olaylarda iki kadın öldürülmüş. Birini sevgilisi, diğerini kocası öldürmüştü. Habertürk, iki kadının da en alımlı fotoğraflarının üzerine “öldüren güzellik” diye başlık atmış. Bu kadınlar güzel oldukları için mi öldürüldüler? Bir başka çarpıcı örnek Münevver Karabulut; kızın fotoğrafları, mahremi deşifre ediliyor habire... Genç bir kadın, bir erkek tarafından öldürülmüş. Zanlı neden bulunmuyor, neden öldürmüş gibi sorular yerine, Münevver’in günlüğü, msn kayıtları üzerinden özel hayatına giriyoruz. Emniyet müdürü de kalkıp ailesine ayar verebiliyor “kızlarına dikkat et-selermiş” diye... Hâkimlerden, polisten önce, nefret cinayetleri konusunda medyayı konuşmak gerekiyor belki de. Akyazı’da Kürtler linç edilmeye kalkışıldığında sol-muhafız basın dışında bu konu haber olmadı. Almanya’da Türklere karşı bir şey yapıldığında manşetten giren konu, Türkiye’de Kürtlere karşı olduğunda kimsenin derdi, hatta haber konusu bile olmuyor. Adamın köpeği ısırması meselesi. Adam hep Türk, müslüman, hetero ve vatanperver. Köpeği ısırma bile, adamın dişleriyle ilgileniyorlar. Köpeğe ne olduğunu düşünen yok.

Münevver Karabulut vakasında, yine de bir duyarlılık oluşmaya başladı denebilir. Onunla tanışmayan, ama yakınlık hissedilen insanlar bir araya gelip hesap sorma gayreti gösterdiler. LGBTT’lerin uğradığı nefret cinayetlerinde böyle bir dayanışma, duyuşluksuzluk görüyor musunuz?

Bawer: Türkiye’de insanlar böyle bir varoluşla henüz barışamadı. Kafedeyan masada oturanın gey, lezbiyen, biseksüel ya da trans olabileceğini düşünmüyorlar. Toplumsal algılarımız LGBTT insanların var olduğu konusunda açık değil. Görünmeyen insanların başına gelenler de görünmüyor. LGBTT örgütleri dışında küçük muhalif gruplar yavaş yavaş da olsa sahiplenme girişimlerine başladılar, ama daha temsiliyet düzeyini geçmiş değiller. Bunun nedenlerine girmek şimdi çok uzun bir tartışmayı gerektirir. Muhafız hareketleri, onların dinamiklerini, nasıl erkekegemen yapılar olduklarını sorgulamak, karar alma mekanizmalarında hep erkeklerin olduğunu deşifre etmek gerekir. Henüz oh dedirten bir refleks yok, ama ufak adımlar var...

Bu ufak adımlar nasıl ortaya çıkmaya başladı? Bir dönüm noktasından bahsetmek mümkün mü?

Yasemin: Bence başlangıç noktası, bizim daha görünür olmamız. Sokakta fuhuş pazarlığı yapan bir halden, politik bir söylem üretene hale dönüşmesi. 1996’daki Ülker sokak olaylarını, Savaş Ay’ın programındaki rezillikleri unutmuyorum. Savaş Ay şahsen bir şey yapmadı belki ama, tarafsız kaldı. Ortada böyle bir dengesizlik varken tarafsız kalırsan, bir tarafı tutmuş olursun. Ülker Sokak olayları konunun medyada görünür hale gelmesi açısından önem-

liydi. Pınar Selek’in orada yaşananlar üzerine tez hazırlayıp bunu kitaplaştırması da konunun politikleşmesi, bir sosyolojik analize dönüşmesi açısından çok önemliydi. “Bir dakika, burada başka bir şey oluyor” diyen ilk Pınar Selek’ti. Akademik alandaki bu çalışma bir kırılma oldu, “transgender” kadınların da bilinçlerini değiştirdi. On yıl sonra, Ankara-Eryaman’da transseksüellerin başına benzer şeyler geldi; saldırıya uğradılar, evleri, arabaları tahrip edildi, kolları kırılanlar oldu... Savcılık bu olayları tek tek ele almayı tercih etti: Bir kol kırma davası, bir gasp, bir yaralama davası... Biz saldırıya uğrayan ka-

Yasemin Öz ve Bawer Çakır

Adamın köpeği ısırması meselesi... Adam hep Türk, müslüman, hetero ve vatanperver. Köpeği ısırma bile, adamın dişleriyle ilgileniyorlar. Köpeğe ne olduğunu düşünen yok.

dınlarla irtibat kurup savcılığa başvurduk: “Bu suçların her biri ayrı adı suçlar gibi ele alınıyor. Oysa belirli özellikleri olan bir gruba yönelik organize saldırılar yaşanıyor” dedik. O dönem “nefret suçu” terimini kullanmadık, ama organize bir suç olarak soruşturulmasını talep ettik. Eryaman’da bir kişi dışında bütün kadınlar taşındı. Bir-iki ay sonra Esat’ta aynı olaylar başladı, çünkü Eryaman’dan taşınanların bir kısmı Esat’ta yaşamaya başlamıştı. Yolda yürürken saldırıya uğrayan transseksüellerin yana yakıla Kaos GL’ye geldikleri günü hatırlıyorum. Sonradan Pembe Hayat Derneği’nin başkanı olan Buse Kılıçkaya “ne yapacağız?” dedi. “Örgütlenin” dedik. “Biz nasıl yaparsak, siz de yapın. Politik olarak güçlü olacaksınız. Tek tek sizi kimse ciddiye almıyor, insan muamelesi yapmıyor, ama derneklediğinizde, size hiç muamelesi yapan toplum, hukuk bunu sürdüremeyecek.” Sonra ev ev gezip, toplantılar yapıp dernekleşme sürecine gidildi. Şiddete maruz kalan, dayak yiyen, gasp edilen kadınlar bir araya geldiklerinde politik bir söz üretmeye başladılar. Bu önemli bir dönüm noktasıydı. En azından basında haberlerin yer alma şekli değişmeye başladı; travestiler değil, Pembe Hayat Derneği haber olmaya başladı.

Bawer: 2001’de Kaos GL’nin 1 Mayıs’a katılması ve 2003’te Lambdaİstanbul’un Onur Yürüyüşü düzenlemesi de

bu sürecin iki önemli kırılma noktası oldu: Kültür merkezlerinde, evlerde yapılan konuşma ve sızlanmalar artık kapalı yerlerden çıktı. Sokağa çıkmak örgütlerin de fişğini yaktı. İki örgütün vah vah etmeyi bırakıp konuyu politik bir mücadeleye, hak mücadelesine çevirmesiyle oldu bu. Bunun devamında, başka toplumsal hareketlerle, savaş karşı hareketle, feministlerle birlikte çalışmak, sol partilerde politik süreçlere katılmak da hareketi görünür hale getirdi. Başka bir unsur da, açılan insanların sayısının artması oldu. Bu, dışarıda olan insanlara “ben Bawer Çakır, eşcinselim ve haklarım için mücadele ediyorum” diyebilme cesareti verdi. Lambda’ya ilk geldiğimde asla kimseye eşcinsel olduğumu söyleyemeyen, bir yıl sonra kendimi medyaya söyleşi verirken buldum. Hareketin insanlara bu cesareti aşılması harika bir şey. Sonra, ortak çalışmalar, raporlar, hukukî süreçleri takip etmek, medya eleştirileri geldi. Kendi aramızda yazmaya başladık. Şimdi gazetecilik yapıyorum ve bu Kaos’ta, Lambda’da yazmaya başlamamla oldu, böyle bir şey tahayyül etmemiştim. Her şey çok kısa sürede gelişiyor. Yakın bir zamana kadar, Diyarbakır’da bir LGBTT örgütü kurulabileceğine kimse inanmazdı. 2007’deki Onur Yürüyüşü’nü de bir milat olarak görebiliriz. Bir yıl önce 200 kişiyken, ertesi yıl 1500 insan yürüdü. O kalabalık sonraki süreci de değiştirdi. LGBTT örgütlerinin diğer ortamlardaki insanlarla ilişkileri güçlendi. Bu yıl Onur Yürüyüşü sadece LGBTT örgütlerin düzenlediği bir etkinlik değil artık. Hayal ettiğimiz de buydu.

İki arkadaşımız geçenlerde ilk Onur Yürüyüşü’nü şöyle hatırladılar: Yürüyüşe katılmak için İstiklal Caddesi’ne gelmişler, ama yürüyüşü bulmak için epey gezmişler. Sonra kalabalıkta zar zor fark edilen yedi kişinin yürüdüğünü görüp yanlarına gitmişler. Bu seneyse Onur Yürüyüşü’nde büyük bir kalabalık, coşku ve kararlılık vardı. Onur haftası sizce nasıl geçti?

Bawer: Nasıl ki her Kürt, Kürt mücadelesinde yer almıyorsa, her LGBTT birey de bu hareketin bir parçası değil. Kaç kişi olduğumuz neyi değiştirir? Hayatta tek başına da bir şey yapılır ve yaptık da... Bu sene, programın ana teması örgütlenme, LGBTT’lerin gittiği mekânların kapatılması, baskı görmesi, parklardaki polis şiddeti gibi konular üzerinden şehirle ilişkimizdi. Ne yazık ki nefret cinayetleri de bir başka gündem maddesiydi. Yılın en homofobik ve transfobikini belirlediğimiz oylamanın sonuçlarını açıkladığımız törenle başladığımız haftada, Hakem Halil İbrahim Dinçdağ ve Bağış Erten’le futbol ve tribünlerde LGBTT’lerin kendilerine nasıl yer açabileceklerini, DTP’li milletvekilleri Sebahat Tuncel ve Akın Birdal’ın yanı sıra CHP’li Mehmet Sevi- gen’in katıldığı panelde ana akım siyasette LGBTT hakları ve politikalarını tartıştık. Elif Şafak aşkı anlattı, katılım-

cılarla tartıştı. Göçebe Şarkılar, Laterna, DJ CaN., Christsian F., Momodesire, Süreyya Hardcore, Onur Gökçek partilerde çaldıkları, söyledikleri şarkılarla hoppidi hoppidi oynattılar... Ayrıca, bu sene Stonewall olayının 40. yılı. Stonewall, direnişin alâmet-i farikası. İllâ bir milât arıyorsak, 1969 yılında New York'ta bir bardan çıkan isyanla başlıyor her şey. Stonewall'un 40. yılı üzerine onur ve isyan nasıl bir araya geliyor sorusundan hareketle hazırladığımız sergimizi açtık. Bu yılın bizim en için en özel konuklarından biri de ABD'li LGBTT aktivisti ve ilk açık eşcinsel siyasetçi Harvey Milk'in yeğeni Stuart Milk'ti. Kendisiyle batıdaki hareketin düştüğü çıkmazı, dünyadaki mücadelenin genel durumunu, fon ve projecilik meselelerini konuştuk. Batıda artık büyük şirketlerin sponsorluğunda karnaval gibi Onur Yürüyüşleri düzenleniyor. Ama elbette ki en şaşıla, en çökü an, son gün yaptığımız LGBTT Onur Yürüyüşü'ydü. Yaklaşık üç bin, kimine göre de beş bin kişinin katıldığı yürüyüş, hafta boyunca hazırladığımız pastanın üstüne koyduğumuz çilek gibiydi. Tadına doymadık... Sloganlar, coşku, polis barikatının enerjimizi kırmaması, Almanyalı milletvekilleri, Hande Yener'in katılımı... Barikatın açılması tüm yürüyenlere "başarabiliriz" hissi verdi. Polis barikadı, yürüyüşün coşkusunu yüze katladı. Utanmasam, polisleri teşekkür bile edeceğim.

Bu sponsorlu, karnavalesk yürüyüşler olgusunu biraz konuşalım mı? Amsterdam'daki yürüyüşten "IBM eşcinsel çalışanlarıyla gurur duyuyor" pankartı görünen bir fotoğraf hatırlıyoruz. Sponsorları, eğlence vurgusunu Lambda eylemin içinin boşaltılması olarak mı algılıyor?

Bawer: Tabii ki, karşımızda Avrupa ve ABD'den önemli örnekler var, geldikleri noktaları görebiliyoruz ve iç tartışmalarımızda bu damarı canlı tutuyoruz. Biz ticarî şirketlerle ilişkileneceğimizi tercih ediyoruz.

Somut bir girişim oldu mu, sponsorluk teklifi aldınız mı?

Bawer: Farklı girişimler oldu, ama reddettik. Örneğin gey mekânlar var, ama biz yürüyüşün onların tanıtım yaptıkları bir zemine yüklenmesini istemiyoruz. Bu yürüyüşü yapıyor olmamızın nedeni politik bir söylem üretmek. Bir "karnaval" yapmak istemiyoruz, zaten eğleniyoruz, programa bakınca görülüyor. Ama eğlenmek apolitik olmak demek değil. Amsterdam'da, Berlin'de, İspanya'da "pride" yürüyüşlerine alternatif yürüyüşler de düzenlenmeye başladı. Ben IBM'in eşcinsel çalışanlarıyla gurur duymasını istemiyorum, eşcinsel çalışanların haklarını sömürmemesini istiyorum. Biz insanların evlerinde, işyerlerinde, okullarda ayrımcılığa uğramasına karşı çıkıyoruz; ayrıcalık talep etmiyoruz. "Biz tüketiciyiz, bizim de alım gücümüz var" diye çıkmıyoruz. Batıda, "pembe sermaye" olarak lûgate giren bir tüketim türü

var. Ben bana özel üretilen bir meyva suyu istemiyorum, herkesle aynı şeyleri tüketmek istiyorum. Bu yüzden politik hattın hep canlı kalmasını sağlamaya çalışıyoruz. Bir gün burada da birileri apolitik bir pride yapmak isteyebilir, yapacaklardır da... Onlara "niye yapıyorsunuz?" demeyeceğiz. Ama tartışmayı sürdüreceğiz.

Yasemin: Ben onur-gurur kelimelerini de politik açıdan tartışmak istiyorum. Hangi davranış onurlu, hangisi onursuz? Bu kelimelerin patriyarkal anlamlar içerdiğini düşünüyorum. IBM'e gelince, eşcinsel çalışanlarıyla gurur duyması -gurur kelimesini bir yana bıraksam- ve bunu teşhir etmesi önemli. Çünkü bu işverenlere, topluma "eşcinseller şirketlerde çalışabilir, çalışıyor" diye göstermenin bir yolu. Gönül ister ki, işçi de, işveren de olmasın, sınıfsız, sınırsız bir dünya olsun, ama madem bugün böyle, bir önemi var bunun.

Gurur kavramı etrafında bir tartışma var mı?

Bawer: Gurur kavramı, hâkim olana

"Pembe sermaye" olarak lûgate giren bir tüketim türü var. Ben bana özel üretilen bir meyva suyu istemiyorum, herkesle aynı şeyleri tüketmek istiyorum. Bu yüzden politik hattın hep canlı kalmasını sağlamaya çalışıyoruz.

karşı üretilmiş bir şey. "Sen beni aşağılık, hastalıklı, sapık olarak kodluyorsun, ama ben senin bunu yüklediğin şeyle gurur duyuyorum" demek. Yoksa milliyetçi bir damar ya da erke oynayan bir kullanım değil. Ama bununla bir derdimiz olmadığına ve utanmadığımıza insanları ikna ettik diye düşünüyorum. Belki birkaç yıl içinde gurur kelimesi de kullanılmayabilir. Şirketler konusunda şunu ekleyeyim: Sınıfsız bir toplum istiyorum, ama ateist de olsam, dindar eşcinseller için de mücadele ediyorum. Sermayedar eşcinseller de var ve bu insanlar da cinsel yönelimlerinden dolayı ayrımcılığa uğruyor. Bunu istemiyoruz, ama IBM Onur Haftası'na sponsor olsun da istemiyoruz.

Yasemin: Ben isterdim valla. Onlara verdiğimiz paraların bir kısmını geri aldığımızı düşünebiliriz.

Bawer: Şirketlerin bunu kullanması beni rahatsız ediyor. Dev reklamlarla donatıyorlar yürüyüşü.

Aile grubunun kurulması, ailelerin yürüyüşe katılması önemli bir fark, bir sıçrama yarattı mı? Bunu evlerde de dönüşüm başladı diye okumak mümkün mü?

Yasemin: Ben aile kurumuna vurgu yapmanın bir handikapı olduğunu düşünüyorum: "Aile o kadar önemli ki, orada da onay görüyoruz" demiş oluyoruz. Ailelerle yaşananlar tek tek bireyler için çok önemli ve hiç bitmeyen bir süreç. Pek çok ailede, açık eşcinsel de olsun, kırk yaşına da gelsen, gizli bir gerilimle yaşıyorsun. Olduğu gibi bağrına basan aile pek kolay olmuyor. Lambda'daki aile grubu da kolay oluşmadı. Eşcinseller ahlâksızlıkla itham edildiği, ahlâksızlık da aile değerlerini bozan bir durum olarak ortaya konduğu için ailelerin çocuklarının ahlâksız olmadığını söylemeleri toplumun kulak vermesini kolaylaştırıyor. Ama öte yandan, ben aile kurumuna karşıyım; eşcinsel hareket içinde pek çok insan da karşı. Kurumsallığa, özel mülkiyetin devamını sağlayan evlilik olgusuna katkı sağladığı için eşcinsel evlilikler de bunun bir parçası.

Bawer: Kaos GL, Lambdaİstanbul, Pembe Hayat, Bursa Gökkuşuğu, İzmir Siyah-Pembe Üçgen'e açılan bütün kapatma davaları ya da tüzlük itirazlarında temel gerekçe olarak aile değerleri karşımıza çıkarılıyor. LGBTT'lerin Türk aile yapısına aykırı olduğu söylendi. Acaba Kürt aile yapısına uygun mu görülüyor? (gülüyor) Aile grubu, "bu durum aile yapısına aykırı diyor-dunuz, bazı ailelere aykırı değil işte" diye bir kırılma sağlayabilir. Ama bunu aileyi kutsallaştıran bir yapıya dönüştürmeden götürmek gerekiyor. Aile grubunda cinselliği daha önce kimseyle konuşmamış insanlar var. Bu onlar için büyük bir kırılma oluyor.

Yasemin: Kendi cinselliklerini de keşfettiklerini söylüyorlar.

Kaos'un sloganı doğrulanıyor gibi mi? Eşcinsellerin kurtuluşu, heteroseksüelleri de özgürleştirmeye mi başladı?

Yasemin: En azından ailelerimizden başladık denebilir, cinsel hayatlarını kurtarıyoruz.

Bawer: LGBTT olmayanların mücadeleye dahil olmasını önemsiyorsak, bu grubun varlığı olumlu. Mücadelenin temelinde şunu söylemek var: Sokakta gördüğünüz bazı insanlar hemcinslerinden hoşlanıyor, bazıları bedenlerinden memnun değil ve değiştirerek bu toplumda yaşamak istiyorlar. Hoşgörü değil, haklarını talep ediyorlar. Sevgi ya da şefkat istemiyoruz. Biz artık cennaze araçlarının arkasından ağlamak, arkadaşlarımızın helvasını yemek istemiyoruz. Kanunları değiştireceğiz, toplumsal hayatı değiştireceğiz, ailelerimizi, patronlarımızı, çalışanları, polisi, siyasetçileri, medyayı değiştireceğiz... Buna direnemeyecekler.

**POST-ENTELEKTÜEL DÖNEMDE
BİR DİRENİŞ ALANI OLARAK EDEBİYATIN
ANLAM VE İMKANLARI NEREDEDİR?**

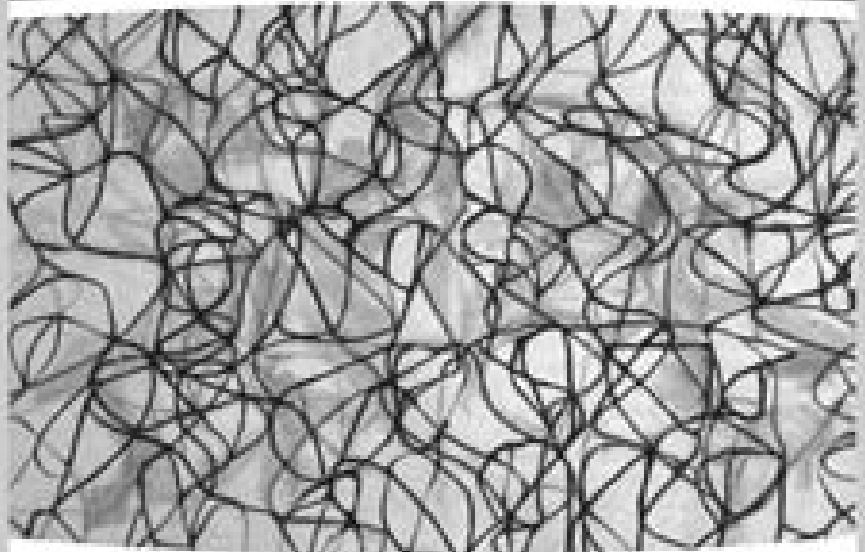
EDEBİYAT KURAMI >

“Post-entelektüel dönemin edebiyatı, son kertede ‘boşluk duygusu’ndan beslenir ve belirli bir ‘sorunsal’ı yoktur. İnsan romandan uzaklaştırılmıştır, gelecek düşüncesi eksiktir ve her şey sadece bir yazma teknolojisine indirgenmiştir. Sonunda da kendini bir hiçliğe mahkûm eder.”

Abstract

post-entelektüel dönem ve edebiyat

hasan bülent kahraman

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	52
--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	----

CROWN

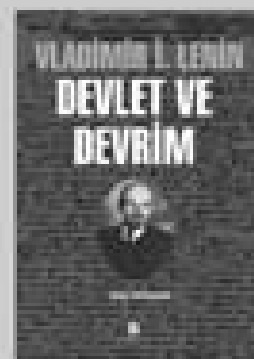
1. **Introduction**
 2. **Methodology**
 3. **Results and Discussion**

[illegible]

← ROMAN

Enrica Montalbano, *Università
Roma Alpi*
Tiziana, *Università Roma*

Bir hayati kadimimiz ofis
olarak Arap bir yortudan,
fahriye çuvalına-başına
Yahudi Madine Roma'ya
birlikte geyen hayati
çuvalını ve Çuvalını
Çuval'ına hayati geyen
"Çuval Yortudan Yortu"
İşit yortu Roma Çuval'ına
madine İtaliye yortudan
madine İtaliye

TECH

DAVID W. DAVIES
 University of London
 Transport and Road Research Board

Levri'nin İkinci Devrimi'nin barışın öncüsü olduğu, Ağustos-Eylül 1947'de İstanbul'da atıldığı bu barış marşı, devletin çıkarıldığı ve kabul, Marşlarının devletin yapıldığı, devletin kurumsallaştığı yıllarında devletin denetimini ve yönetimini devletin kurumsallaştığı yıllarında en büyük birikim kâğıtları harfeleriyle yapıldı.

Aç nüfus 1 milyarı buldu

BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) dünyada açlıkla boğuşan insanların sayısının 1 milyarı geçtiğini açıkladı. Dünya nüfusunun altında birine tekabül eden bu rakamın "barış ve güvenlik için ciddi bir risk" oluşturduğunu bildirdi. Küresel ekonomik kriz başladığından beri, gıda fiyatlarındaki ısrarlı artışın da etkisiyle, 100 milyon üstünde insan açlığa itildi. FAO'nun raporuna göre, 642 milyon kişinin açlık çektiği Asya'nın Pasifik ülkeleri krizin en yoğun yaşandığı bölge. Bundan sonra 265 milyon kişilik aç nüfusuyla Sahra-Altı Afrika geliyor. Gelişmiş ülkelerde bile 15 milyon aç yaşıyor.

Askerî harcama rekor kırdı

İŞVEÇ Dünyanın askerî bütçesi yeni bir rekor kırdı. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) yıllık raporunda, geçen yıl askerî harcamaların yüzde 4'lük bir artış göstererek 1 trilyon 464 milyar dolara ulaştığı belirtildi. Bu rakam, dünyadaki toplam gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 2.4'üne tekabül ediyor; kişi başına yılda 217 dolar. Pastanın yüzde 41'ini temsil eden ABD askerî harcamalarda açık farkla ilk sırada bulunuyor; geçen yılki harcamaları 607 milyar dolara ulaştı. Askerî bütçesini üçe katlayan Çin ilk kez ikinci oldu. Ardından Fransa, Britanya ve Rusya geliyor.

İRAN Hamaney'in gözükara darbesi

İran Devrimi'nin 30. yılında rejim güçlü bir siyasî fırtınayla sarsıldı. Şaibeli devlet başkanlığı seçimlerini Ahmedinecad'ın kazandığının açıklanmasından sonra muhaliflerin başlattığı kitlesel gösteriler, 1979'daki görüntüleri tazeledi. Üstelik bu defa ellerinde internet silahı vardı, baskı rejiminin sansürü boşa çıktı. Ayaklanma kanlı bastırıldı, ama ülkedeki bütün taşlar yerinden oynadı.

DEVLET başkanlığı seçiminin sonuçlarının açıklanmasından sonra başlayan siyasî fırtına muhaliflerin zor kullanarak bastırılmasıyla dindi. Yaklaşık iki hafta süren eylemlerde, resmî rakamlara göre, en az 19 kişi öldü, binlerce kişi yaralandı, çok sayıda bina, banka, işyeri ve özel araç tahrip edildi. Şimdi herkes yaşananları idrak etmeye çalışıyor. Başarısız bir demokratik devrim mi, yoksa bir hükümet darbesi mi? İran'da ne oldu? Henüz bu sorunun doyurucu bir cevabı yok. Bundan sonrasını yaşayarak öğreneceğiz. Kendi de İran uzmanı olan Charles Kurzman'ın dediği gibi: "İran uzmanlarının söylediklerini dikkate almayın." En azından şimdilik. Çünkü bilinen fikirler, kavramlar, modeller ne 12 Haziran'dan beri olan biteni, ne de İran'ın karmaşık iktidar mücadelesinin izlediği seyri yorumlamaya yetiyor. Fakat herkesin bildiği bir şey var: İran devriminin 30. yıldönümünde, üstelik benzer görüntülerle yaşanan bu devrim provası, Ortadoğu için dönüm noktası olacak.

Aslında yaşanan kaos her iki taraf için de sürpriz değildi. İran'ı bekleyen kriz, oy verme işleminin başlamasına saatler kala aynen dillendirilmişti. Kamuoyu yoklamalarının birçoğunda önde giden veya Ahmedinecad'ın az farkla gerisinde görünen Mir Hüseyin Musavi'nin etrafında toplanan reformcular, "Ahmedinecad sahte oylarla seçilirse sokağa dökülürüz" uyarısında bulundu. İslâmî cumhuriyeti koruma ve kollama görevini üstlenen Devrim Muhafızları, bu uyarıya kendi internet sitesinde beliren bir "e-muhtıra" ile cevap verdi: "Kadife devrim başlatırsanız, ezeriz."

Gerek muhafazakâr Hamaney-Ahmedinecad iktidarı, gerekse reformcu Musavi-Hatemi muhalefeti, rejimin bütün kurumlarında öteden beri çekişme içinde. Dolayısıyla seçim öncesindeki bu atışma blöften ibaret olamazdı, nitekim olmadı da. Seçime katılım oranı rekor seviyeye ulaştığı ve bunun oy sayımını zorlaştıracığı beklendiği halde, Ahmedinecad'ın rakiplerini açık farkla geçtiği, sandıkların kapanmasından birkaç saat sonra ilân edildi. Bu inandırıcılıktan yoksun sonuç, taraflar arasındaki sürtüşmenin

meydan muharebesi şeklinde cereyan edecek bir düelloya dönüşeceği anlamına geliyordu. Çok geçmeden reformcular da seçim sonuçları kadar şaibeli bir "fotokopi belge" ile çıkageldi. Independent yazarı Robert Fisk tarafından dünyaya duyurulan belgeye göre, İçişleri Bakanı Sadık Mahsuli, dinî lider Ayetullah Ali Hamaney'e hitaben şunları yazmıştı: "İstediğiniz gibi, 10. cumhurbaşkanlığı seçimlerini Mahmud Ahmedinecad kazandı. Adayların esas aldıkları oylar, Mir Hüseyin Musavi 19.075.623, Mehdi Kerrubi 13.387.104, Mahmud Ahmedinecad 5.698.417 ve Muhsin Rızai 38.716."

Şaibenin aritmetiği

Hamaney yüzbinlerin katıldığı cuma hutbesinde Musavi'ye ültimatoluk çekerken resmî sonuçların doğruluğunu şu sözlerle savundu: "Rekor katılım, halkın İslâmî sisteme ve yönetime güvenin ispatıdır. İnsanlar kimi isterse onu seçer. 40 milyon insan oy kullandı, Ahmedinecad'a 24 milyon kişi oy verdi. Yasal mekanizmalarımız hileye izin vermez. Fark 100 bin veya 500 bin veya 1 milyon olsaydı birileri hile diyebilirdi. Ama nasıl olur da 11 milyon oyla hile yapılabilir?"

Hamaney'in kendi dile getirerek "üste çıktı" bu soruyu aslında herkes soruyordu. 2005'te Ahmedinecad ikinci turda yüzde 62 oy oranıyla seçildi, rakibi Rafsancani yüzde 36 aldı; reformcuların boykot ettiği seçime katılım oranı yüzde 48'di. 2009'da ilk turda seçilen Ahmedinecad bu defa yüzde 63, en yakın rakibi Musavi ise yüzde 34 oranında oy topladı; seçime katılım oranı yüzde 85'e fırlamıştı. Katılım oranındaki dramatik artış -28 milyondan 39 milyona, tesadüf bu da 11 milyon- seçim sonuçları üstüne yürü-

tülen tartışmaların hassas noktasıydı. Zira, 2005'te 17 milyon oy alan Ahmedinecad'ın 2009'da oylarını 24.5 milyona çıkarırken kazandığı bu 7.5 milyon ekstra oyun nereden geldiği belirsizdi. Katılımdaki artış ile daha önce farklı eğilimler gösteren seçmenin Ahmedinecad'a dönmesi arasında -seçim hilesi dışında- mantıklı bir ilişki kurulamıyordu.

İskoçya'daki St. Andrews Üniversitesi'nden Prof. Ali Ensari'nin resmî rakamlara dayanarak yaptığı analiz, Musavi yanlılarının itirazlarının yersiz olmadığını gösterdi. Ensari üç temel noktaya odaklandı: Katılım artışı, yeni oyların nereden geldiği ve kırsal bölgelerdeki etnik seçmenin tercihi. Bölgeler arasındaki ayrışmaların bu seçimde ortadan kalkmasının yarattığı kuşku, özellikle Hamadan bölgesindeki sonuçlarda belirginleşen bir tuhaflığı ortaya çıkardı. Burada Ahmedinecad 2005'te 195 bin oy almışken 2009'da 765 bin oy aldı. 570 bin oy luk bir artış söz konusuydu. 2005'te Ahmedinecad'a oy verenlerin tamamının gene o yönde tercih gösterdiği ve o yıl öteki muhafazakâr adaylara oy veren seçmenin (97 bin) ve sandığa gitmeyenlerin de (218 bin) Ahmedinecad'ı desteklediği varsayıldığında ortaya çıkan rakam 510 bin. Dolayısıyla 765'e ulaşabilmek için 2005'te reformistleri destekleyenlerin (1 milyon 62 bin) yüzde 24'ünün Ahmedinecad'a dönmüş olması gerekiyor. Loristan bölgesindeki sonuç daha da ileri gidip reformistlerin yüzde 44'ünün Ahmedinecad'a döndüğünü imâ ediyor.

2005'te sonuçlar, Ahmedinecad'ın oylarının büyük kentler ve çevresinden geldiğini göstermişti. Seçimden önce medyada yer verilen yanlış bilgilerin aksine, kırsal kesim Ahmedine-

Sivil kayıplar “azaltılacak”

AFGANİSTAN Pentagon’un yayımladığı bir rapor, ABD’nin mayısta düzenlediği ve Afgan sivillerin ölümüne yol açan hava saldırılarının yönergeleri ihlâl ettiğini ortaya koyması ve Afganistan hükümetinin süregelen şikayetleri Obama yönetiminde “sivil can kayıplarını azaltma” telaşı başlattı. ABD ve NATO güçlerinin Afganistan’daki yeni komutanı Stanley McChrystal, “birliklerin konvansiyonel savaş halinden çıkıp sivilleri korumaya odaklanmaları gerektiğini” söyledi. Böylece asker takviyesi için yeni bir bahane bulundu. 21 bin kişilik takviye Amerikan birliği Afganistan’a gitmeye hazırlanıyor.

Hamas “hayır” dedi

FİLİSTİN Hamas lideri Halid Meşal, İsrail başbakanı Binyamin Netanyahu’nun çözümlü modelini reddetti. Şam’da açıklama yapan Meşal, İsrail’in şartlarının “devlet adı altında özerk yönetim” anlamına geldiğini söyledi. Netanyahu bir Filistin devletinin kurulmasını kabul edebilmeleri için bir dizi koşul öne sürmüştü, öncelikle kurulacak devletin tamamen silahsızlandırılması gerektiğini söylemişti. Ayrıca Filistinlilerin İsrail’i bir Yahudi devleti olarak tanımalarını şart koşmuştu. Bunu “ırkçılık” olarak niteleyen Meşal, “İtalyan faşistleri veya Nazilerin isteklerinden hiçbir farkı yok” dedi.

Hariri babasının yolunda

LÜBNAN 2005 yılında düzenlenen suikastte öldürülen eski başbakan Refik Hariri’nin oğlu Saad Hariri liderliğindeki Batı yanlısı blok, genel seçimlerde zafer kazandı. İktidardaki 14 Mart koalisyonu 128 sandalyenin 71’ini aldı. Hizbullah ise 57 milletvekili çıkararak gene muhalefette kaldı. Sonucu kabullendiğini bildiren Hizbullah, bununla beraber Hariri’ye bir uyarı mesajı gönderdi: “Silahlarımıza el uzatmaya kalkma ve İsrail’in düşman bir ülke olduğunu unutma.” Saad Hariri, geçen dönemde başbakanlık görevini babasının yakın arkadaşı Fuad Sinyora’ya bırakmıştı, ama bu defa kendi üstlenecek.

Kuzey Kutbu ısınıyor

RUSYA 2007’de Kuzey Buz Denizi kara-suları üstündeki hak iddialarını desteklemek için Kuzey Kutbu’nun 4 km derinliğindeki dibine bayrak diken Rusya, şimdi de bölgedeki ekonomik çıkarlarını savunmak için buzkıran gemi filosunu kullanacağını ve SSCB dönemindeki kutup istasyonlarını yeniden faaliyete geçireceğini açıkladı. Öte yandan Kremlin tarafından özel temsilcisi olarak atanan kutupbilimci Artur Çilingarov, “denizaltında uzanan dağ sırasının, Rusya anakarasının devamı olduğunu kanıtlayan veriler toplayıp bunları kıta sahanlığı kanıtı olarak BM’ye ileteceklerini” söyledi.

cad’ın “oy deposu” değildi. Benzer biçimde Musavi de sadece kentli orta sınıfı temsil etmiyordu. Ensari, “kırsal nüfus büyük ölçüde etnik azınlıklardan oluşur ve bu bölgelerdeki oylar tarihsel olarak reformistlere veya kendi etnik kimliğini temsil eden adaylara gider” diyor. Ahmedinecad yönetiminin baskı politikalarına maruz alan etnik azınlıkların neden böylesine büyük bir oranda ona oy verdiğinin açıklaması yok. Azeri kökenli Musavi’nin, nüfusunun büyük çoğunluğu Azeri olan kendi şehri Tebriz’de Ahmedinecad’a yenilmesi de (yüzde 57-42) hiç inandırıcı değil. Ayrıca gençliğin geniş katılımının sonuçlara yansımaması kuşkuyla iyice artırıyor, çünkü o gençlik daha önce Hatemi’yi iktidara getirmişti.

Rejimin kendiyle savaşı

Artık sorun seçim hilesinin ötesine geçti. Yurttaşlarla onları “dış güçlerin kuklası” olarak gören teokratik dikta rejimi arasında derin bir yarıklık oluştu. İran’ın kendi siyasi kimyası içinde “demokrasi” isteyen kızgın kitlelerin üstüne Ahmedinecad’a sadık Besiç milis gücünü salan iktidar, kan dökerek sorunu iyice kronikleştirdi. Ortaya çıkan manzaranın boyutları Ahmedinecad’ı da katbekat aşmış durumda. Ruhanî lider Humeyni’nin izinden gittiğini söyleyen muhalefet, –Musavi bizzat Humeyni’nin başkanlığını yapmıştı– artık doğrudan son sözü söyleme hakkını elinde bulunduran dinî lider Hamaney’i hedef alıyor. Musavi’ye arka çıkan iki eski cumhurbaşkanı, Hatemi ve Rafsancani, Hamaney’i iktidardan uzaklaştırmak için harekete geçti.

Seçimin iptali için yapılan başvurunun devletin organları tarafından incelenmesi sırasında

yaşanan entrikalar bu çatışmayı belirginleştirdi. Hile iddialarını inceleyen Anayasayı Korumucular Konseyi “sandıklarda seçimin iptalini gerektirecek çapta usulsüzlükler yapılmadığını” açıkladığı sırada, kâğıt üstünde Hamaney’i görevden alma yetkisine sahip olan 86 üyeli Uzmanlar Meclisi’nin “seçime itiraz süresinin beş gün daha uzatılmasını” istemesi ulemâ içindeki bölünmenin ilk işareti olarak kabul edildi. İddialara göre, muhalifler Hamaney’i koltuğundan etmeye, sağlık sorunları olan Hamaney ise yerini oğlu Mücteba’ya bırakmaya çalışıyor.

Londra’da çıkan Şark El Evsat gazetesi, Rafsancani’nin, Kum’daki ulemayla görüşüp cumhuriyetin teokratik karakterini simgeleyen Velayet-i Fakihi’nin “tek lider yerine ayetullahlardan oluşan bir konseye verilmesini” önerdiğini yazdı. Dinî lideri atama, denetleme ve görevden alma yetkisine sahip Uzmanlar Meclisi’ne başkanlık eden Rafsancani, “Hamaney’in Ahmedinecad’ı açıkça destekleyip tarafsızlığını yitirdiğini” öne sürüyor ve “sukûneti sağlamak için Ahmedinecad’ın istifa etmesi gerektiğini” söylüyor.

2005’te, muhafazakârları Tahran belediye başkanı Mahmud Ahmedinecad’ı desteklemeye ikna eden Mücteba ise ayrı bir muamma. Ahmedinecad’ın üst üste iki seçimi de kazanmasının arkasındaki gizli güç olarak görülen Mücteba’nın “babasından da şahin” olduğu söyleniyor. Daha önce Humeyni’nin öteki adayları saf dışı edip Hamaney’i halefi yapması, aynı şeyi Hamaney’in oğlu için yapabileceğini düşündürüyor. Resmî medyanın Hamaney’i “zamanımızın Ali’si” olarak nitelemesi, Ali’nin imamlığı oğlu Hasan’a devrini çağrıştırıyor. Öte yandan diplomatların sınır dışı edilmesine kadar varan

Tahran-Londra krizinin temelinde, Mücteba’nın Britanya bankalarında yatan 1.6 milyar dolarının dondurulmasının yattığı iddia ediliyor.

Batı’nın İran vizyonu

İran’daki muhaliflerin yeşilini Ukrayna’dakilerin turuncusuna benzeten, buradan yola çıkarak çatışmanın demokratik güçler ile otoriter güçler, özgürlükçüler ile despotlar, cumhuriyetçiler ile İslâmcılar arasında yaşandığını varsayan ve söylemini bunun üstüne kuran Batı medyası, krizi yanıltıcı bir perspektiften izledi. Siyasî aktörlerin rejim içindeki rollerini bilerek görmezden gelip Musavi’nin kazanmasının adeta “demokrasiye geçiş” anlamına geleceği izlenimini yarattı. Böylece bu ikilemlerin Batı’daki uzantıları kendi söylemlerini yeniden kurabilecek alan buldular. İran’ın “Ortadoğu’nun kangreni” olarak kalmasında çıkarı olan Amerikan muhafazakârları ve İsrail’deki aşırı sağcılar alenen Ahmedinecad’ın kazanmasını istiyordu.

Genişletilmiş Ortadoğu coğrafyasındaki planları gereği İran’da istikrar olmasını isteyen Obama ise son derece temkinliydi. Göstercilere şiddet uygulanana kadar Ahmedinecad’ı kınamadı. Tam tersine, başta nükleer enerji programı olmak üzere dış politika konularında Musavi ile Ahmedinecad arasında bir fark olmadığını söyleyerek kendini her türlü sonuca göre ayarladı. Seçimden bir hafta önce, Kahire’de, İslâm dünyasına hitaben bir konuşma yapan Obama, İran’a sürpriz bir jest hazırlamıştı: “Soğuk savaş döneminde ABD, demokratik yolla iktidara gelmiş bir İran hükümetinin devrilmesinde rol oynamıştı” dedi. Petrolü millileştirerek Batı’yı öfkeliendiren başbakan Muhammed Musaddık’a ➤

İran’ın kendine has siyasi geometrisi: Musavi ile Humeyni’nin arasında Hamaney var, ama paradoksal olarak Ahmedinecad ile Hamaney arasında da bizzat Humeyni bulunuyor...

ORDU REFERANDUM YAPTIRMADI Anahtar teslim darbe

HONDURAS Orta Amerika'da soğuk savaşın bitiminden beri ilk kez bir darbe yaşandı. Solcu başkan Manuel Zelaya, 28 Haziran sabahının erken saatlerinde konutunu basan bir askerî tim tarafından pijamalarıyla tutuklanıp Kosta Rika'ya sürgüne gönderildi. Darbe, Honduras halkı anayasa reformu için referanduma gitmeden sadece birkaç saat önce gerçekleşti. Ordu referandumun gerçekleşmesini engelledi. Zelaya kabinesinin bakanları tutuklandı.

Jet hızıyla toplanan parlamento, meclis başkanı Roberto Michelletti'yi seçimlere kadar ülkeyi yönetmek üzere başkanlığa atadı. Ardından Honduras Yüksek Mahkemesi, başkanın tutuklanma emrini çıkardığını açıkladı. Sürgüne gönderildiği Kosta Rika'dan siyasi sığınma hakkı isteyen Zelaya dünya medyasına şunları söyledi: "Silah sesleriyle uyandım. Kaçırıldım. Bir komplonun kurbanıyım. Askerî elit tarafından kandırıldım. ABD bu darbedeki rolünü açıklığa kavuşturmalıdır. Obama'dan bunun arkasında olup olmadığını açıklamasını istiyorum. Eğer Washington darbeye destek vermediyse, halkımıza ve demokrasiye karşı yapılan bu saldırıyı engellemelidir." Obama ise derhal yaptığı açıklamada Zelaya'nın sorusuna doğrudan cevap vermedi, ama "halk tarafından seçilmiş başkanın tutuklanıp sürgüne gönderilmesinden endişe duyduğunu" söyleyerek darbe hakkında bilgisi olmadığını imâ etti. İlk uluslararası tepkiyi veren Venezüella ve Bolivya başkanları darbeyi kınadı. Olaydan "Yankee imparatorluğunu" sorumlu tutan Chavez, Venezüella büyükelçiliğine müdahale edilmesi durumunda Honduras'a karşı askerî harekât düzenleyeceklerini açıkladı. 2005'te işçi sendikaları ve toplumsal ha-

diyse, halkımıza ve demokrasiye karşı yapılan bu saldırıyı engellemelidir." Obama ise derhal yaptığı açıklamada Zelaya'nın sorusuna doğrudan cevap vermedi, ama "halk tarafından seçilmiş başkanın tutuklanıp sürgüne gönderilmesinden endişe duyduğunu" söyleyerek darbe hakkında bilgisi olmadığını imâ etti. İlk uluslararası tepkiyi veren Venezüella ve Bolivya başkanları darbeyi kınadı. Olaydan "Yankee imparatorluğunu" sorumlu tutan Chavez, Venezüella büyükelçiliğine müdahale edilmesi durumunda Honduras'a karşı askerî harekât düzenleyeceklerini açıkladı. 2005'te işçi sendikaları ve toplumsal ha-

reketlerin desteğiyle Ulusal Parti'yi kılpağı geçerek iktidara gelen Liberal Parti başkanı Manuel Zelaya, merkez sağ geç-

► karşı, 1953'te, CIA desteğiyle yapılan darbeden söz ediyordu. ABD, Britanya ve kapitalist bloktaki öteki Avrupa ülkeleri, İran'ın modernleşmesine ciddi anlamda ket vuran bu darbeden sonra Şah Rıza Pehlevi'nin mutlakiyetçi baskı rejimine arka çıkmış, İran halkının nefretini kazanmıştı. Bu yüzden Şah devrildikten sonra Batı'nın İran'da tek bir müttefiki kalmadı.

ABD'nin yabancı bir ülkede yapılan darbeye karıştığını itiraf eden ilk Amerikan başkanı unvanını alan Barack Obama'nın İran paketi bununla da kalmadı. ABD ile İran arasında bir başka tarihî yakınlaşma adımı Ankara'da atıldı. 37 yıl sonra ilk kez bir İran resmî hükümet temsilcisi, İran'ın Ankara Büyükelçisi, Obama'nın talimatıyla ABD'nin bağımsızlık günü resepsiyonuna davet edildi. Tahrân şaşkınlıkla karşıladığı daveti seçim telaşını bahane ederek reddetti. Obama'yla ince ayar yapan Türkiye ise son zamanlarda dört elle sarıldığı oportünist dış politikanın yeni örneklerini verdi. Cumhurbaşkanı Gül ve başbakan Erdoğan, Ahmedinecad'ı "seçim zaferi" nedeniyle kutlayan ilk yabancı liderler oldu. Eylemler sırasında ikisi de sessiz kaldı, orantısız gücü eleştiren tek bir açıklama yapmadılar.

Bütün bu olguların nereye doğru evrileceğini kestirmek güç. Bu yüzden reel politikanın girdaplarını bir kenara bırakıp yaşananların insanî boyutuna dikkat çekerek bitirelim. 1979'da gerçekleşen İran Devrimi, sadece İslâmcıların değil, sosyalistlerin, komünistlerin, demokratların, kısacası herkesin yer aldığı çoğulcu bir devrimdi. Ne var ki, Şah'ın sarayını tek bir damla kan dökülmeden ele geçiren devrim, daha sonra kendi evlatlarını yedi. İslâmcı olmayan unsurların tümü zamanla elemine edildi. Evrensel insan hakları normlarına hiçbir saygısı olmayan Ahmedinecad yönetimi bu politikaları zalimce uygulamayı sürdürüyor. Öyle ki, solcuların mezarlarına dahi tahammül edemiyorlar. Rejim muhalifi devrimcilerin gömüldüğü Tahrân yakınlarındaki Kavarân mezarlığı geçtiğimiz mart ayında buldozerle dümdüz edildi. Musavi yanlılarının protesto gösterileri, geçen otuz yılda büyük bir erozyona uğrayan çoğulculuğun izlerini taşıyordu. Bu yüzden, Musavi'ye kuşkuyla yaklaşıp da, sokakları dolduran kitlelerin sergilediği sivil itaatsizliğin ve doğrudan eylemin hak ettiği saygıyı teslim etmek gerekiyor.

HİNDİSTAN

Nehru geri mi dönüyor?

Açık farkla seçim zaferi kazanan Kongre tarihsel bir yol ayrımında. Çeyrek asırdır uygulanan neoliberal politikalar artık işlemez oldu. Washington Konsensüsü'ne dayanan ekonomik reformlar Hindistan'ın ezeli sorunlarını çözemedi. Yoksulluk, işsizlik, toplumsal eşitsizlik derinleşti. Bağımsız Hindistan'ın ilk lideri Nehru'nun kalkınma stratejileri acaba Kongre'ye yol gösterebilir mi?

GİRİŞ MIŞRA

ZNET, 21 Mayıs 2009

DEVAM eden küresel ekonomik krize ve krizi yenip gelecekte tekrar olmasını önlemek amacıyla yeni yöntemler bulmak için yapılan girişimlere bakınca Nehrucu yaklaşımın geri dönüşü güçlü bir olasılık gibi görünüyor. Cavaharlal Nehru'nun neredeyse çeyrek yüzyıl sonra sürgünden dönüşünü, bir tek yaşayan tarihçilerin en büyüğü Eric J. Hobsbawm öngördü: "Sosyalizm başarısız oldu. Şimdi de kapitalizm iflas etti. Sırada ne var?" (The Guardian, 10 Nisan)

Şunu hatırlamak ilginç olacaktır, bahsettiğimiz Cavaharlal Nehru, her türden Nehru takipçisinin yanı sıra Hint köylüsünün gönüllü koruyucusu olan ve ölümünden sonra Kongre'nin (Gandi-Nehru çizgisinin partisi; Hindistan Ulusal Kongresi) yer almadığı ilk hükümet tarafından afaroze edilen adamın ta kendisidir. Bu süreç, Naraşimha Rao rejimi sırasında, Hindistan, Washington Konsensüsü'nün on maddesine dayanan ekonomik reformlara giriştiğinde hızlanmıştı. Amerika'dan Hindistan'a, özellikle de Ye-

ni Delhi ve Mumbai'ye bir ekonomist ve propagandacı sürüsü üşüşmüştü, bavullar dolusu bilgelikle. Bazıları siyasi karar mekanizmalarının içine girebilmiş, diğerleri de bilgeliklerini medya kanalıyla ortalığa saçmaya başlamıştı.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve dağılması, Bağılantısızlar Hareketi'nin zımnî ölümü, Kongre bünyesindeki Sosyalist Forum'un sesinin soluğunun kesilmesi ve V.P. Singh-Çandraşekhar hükümetleri yüzünden ülkenin finansal iflasa gitmesi, aydınların o kadar moralini bozmuştu ki, doğru veya yanlış, reform adına ne yapılsa yapılsın "başka bir alternatifin olmadığı" inancına kapıldılar. "Serbest Hindistan" kitabıyla ortaya çıkan, ABD kökenli çokuluslu şirket Procter & Gamble'ın eski satış yöneticisi Gurcharan Das gibi insanlar, Hindistan'ın bütün ekonomik zaafalarının suçunu Nehru'ya ve onun politikalarına attılar. Kitap, Washington Konsensüsü'nün elebaşları tarafından övgü yağmuruna tutuldu, ama Amartya Sen ve Dani Rodrik gibi parlak ekonomistler Das'ın iddialarındaki ipe sapa gelmez noktaları ustaca tespit etti. Sosyolog Dipankar Gupta, etkileyici kitabı

Yeni Delhi'de oy kuyruğu

mişine rağmen başkanlığı sırasında ABD'nin yörüngesinden uzaklaşıp Latin Amerika'daki sol dalgaya katıldı. Zelaya'nın Chavez ve ALBA ülkelerinin solcu liderleriyle kurduğu ittifak Honduras elitini rahatsız ediyordu. Bu yüzden Zelaya'nın cunta döneminden kalma anayasayı değiştirme girişimleri, özellikle başkanlık görevini tek bir dönemle sınırlayan maddeyi değiştirip önümüzdeki seçimde tekrar aday olabileme çabası son aylarda ülkede siyasi gerilim yaratmıştı. Zelaya'nın anayasa değişikliği için düzenlediği referandum muhalefet partileri, yüksek mahkeme ve ordunun itirazla-

riyla karşılaştı. Zelaya, darbeden üç gün önce referanduma lojistik destek vermediği reddeden genelkurmay başkanını görevden almıştı. Darbe ülkenin her yerinde protesto gösterileriyle karşılandı. Ancak sokağa dökülen Zelaya yanlıları polisin sert müdahalesiyle karşılaştı. Ülkede geniş kitle tabanı olan Via Campesina yayınladığı acil bildiride, anayasal düzene derhal ve kan dökülmeden geri dönüşmesini, ordunun demokrasi isteyen Honduras halkına hiçbir baskı uygulamamasını ve Başkan Zelaya'nın tekrar görevine dönüşmesini istedi.

Esrarengiz yüzücü

BURMA Yaşamının son 19 yılının büyük bir bölümünü ev hapsinde geçiren demokrasi savaşçısı Ang San Suu Kyi, 64. yaşğününü bu defa ev değil, cezaevi hapsinde kutladı. Suu Kyi, şu sıralar "ev hapsi kurallarını ihlâl etmek" suçundan tutuklu olarak yargılanıyor. Savcının iddianamesine göre, Amerikalı bir adam nehri yüzerek geçip Suu Kyi'nin evine girdi ve geceyi orada geçirdi. Gözlemciler, beş yıla kadar hapis cezasıyla çarpıtılabilecek bu suçlamanın, Suu Kyi'nin önümüzdeki yıl yapılacak seçimlere katılmasını engelleyecek biçimde tasarlanmış bir cunta komplosu olduğunu savunuyor.

Lula'nın Amazon yasası

BREZİLYA Lula toprak reformu vaadinin ciddi bir kısmını yerine getirecek Amazon yasasını imzaladı. Buna göre, Amazon ormanlarında Fransa'nın yüzölçümünden büyük bir alan, yaşayış işlediği toprağın mülkiyetine sahip olmayan yüzbinlerce çiftçiye dağıtılacak. Yasa küçük arazilerin ücretsiz, daha büyük alanların ise piyasa fiyatının biraz altına verilmesini öngörüyor. Yasanın hazırlanma sürecinde büyük toprak sahipleri veya çokuluslu şirketlerin yararına olabilecek birçok tartışmalı maddeyi veto eden Lula, Amazon ormanlarındaki toprak mülkiyeti karmaşasına son vermeyi amaçlıyor.

"Yanlış Anlaşılan Modernite"de Das'ın formüllerine ve vardığı sonuçlara akıllıca karşı çıktı. Buna rağmen şirketlerin kontrol ettiği medya onu alkışlamaya devam etti. Rivayete göre Das, çok yakında Washington Konsensüsü'nün izlerini Mahabharata'ya kadar sürdüğü yeni kitabıyla gelecekmış. Eski SSCB yöneticilerinden birinin yazdığı bir makalenin, o sıralarda Rajasthan eyaletinin yönetimindeki milliyetçi BJP hükümeti tarafından ders kitaplarına alındığını hatırlayalım. Makale antik çağlarda Hindistan'da nükleer silahların bulunduğunu ve bunları sadece Brahma rahipleri ve seçkin subayların kullanmasına izin veren bir sınırlama anlaşması yapıldığını öne sürüyordu. Talihsizliğe bakın ki, parlamentoda büyük bir hengame kopmuş ve bu "büyük keşif" yok olmuştur.

Dikkatlerimizi Eric Hobsbawm'a çevirelim. Diyor ki, her ne kadar 21. yüzyılda yaşasak da hâlâ geçerliliğini çoktan yitirmiş fikirlerin kıskacındayız. Aslında bu fikirler "açıkça tarihin rezervuarından aktılar." İki ideal sosyo-ekonomik formasyonu saf halleriyle gerçekleştirebilmek için pratik girişimlerimiz oldu: "Sovyet tipi merkezî planlama ekonomileri ve tamamen sınırsız, denetimsiz kapitalist serbest piyasa ekonomisi." İlki 1980'lerde çöktü ve Avrupalı komünist siyasi sistemleri de beraberinde götürdü. İkincisi ise, gözlerimizin önünde, küresel kapitalizmin 1930'lardan beri gördüğü en büyük kriz ile çöküyor. Hattâ bazı açılardan bu, 1930'lardakinden bile daha büyük bir kriz, çünkü o dönemde ekonominin küreselleşmesi henüz bu aşamada değildi ve kriz Sovyetler Birliği'nin planlı ekonomisini etkilememişti. Şu anki dünya krizinin sonuçlarının ne kadar vahim veya uzun süreli olacağını hâlâ bilmiyoruz, ama şurası kesin ki Margaret Thatcher ile Başkan Reagan'dan beri dünyayı ve hükümetleri ele geçiren serbest piyasa kapitalizminin sonunu getirecekler.

"Böylece ademî iktidar, hem saf, devletsiz piyasa kapitalizmine, bir çeşit uluslararası burjuva anarşizmine inananlarla, hem de kâr mefhumuyla kirlenmemiş bir planlı sosyalizme inananlarla karşı karşıya geliyor. Her iki taraf da iflas etmiş durumda. Gelecek, tıpkı şimdi ve geçmiş gibi, kamu ve özel sektörün öyle ya da böyle birarada olduğu karma ekonomilere gebe. Ama nasıl? İşte bu, şu anda herkesin ama özellikle de solda duran insanların sorunu."

"Saf, devletsiz piyasa kapitalizmi" her ülke-

Kongre iktidarının aktörleri: Sonya Gandhi, Manmohan Singh, Rahul Gandhi ve rehber Nehru

de farklı anlama geliyor. Britanya'daki New Labour (Tony Blair'in sağa çektiği İşçi Partisi'nin lakabı) sosyalizmin yersiz olduğuna, çünkü yeni stratejinin daha fazla refah sağlayacağına ve sosyal demokratların bu zenginliğin eşit olarak dağıtılabileceğini görmek zorunda olduğuna inanıyordu. Hindistan'da Washington Konsensüsü'nün on maddesi ekonomik reform kisvesiyle yutturuldu. Sonuç olarak işsiz yığınlar göze batmaya başladı, bölgesel ayrılıklar ve toplumsal eşitsizlikler hızla arttı. Varlıklı ve gösterişli yaşam biçimlerinin görgüsüzce ortalığa serilmesi norm haline geldi. Bütün bunlar yozlaşmanın ve suç oranlarının artmasına, fidye için adam kaçırmalara, terörist eylemlere ve bölgesel şovenizme yol açtı.

Anand Giridhardas, International Herald Tribune'da süregiden ekonomik kriz bağlamında gözlemlerini aktarıyor: "Eşdeğer bir altyapı kurmadan Amerikan üstyapısını taklit eden, sebep olmadan sonuçlarını yaşayan gelişen ülkeler, mesela Hindistan gibi yerler için çok daha fazla endişeleniyorum. Hindistan yüzeyde başarmış gibi görünüyor. Olmazsa olmaz küresel lüks butikleri, sofistike yemekler servis eden restoranları, milyar dolarlık birleşmelere imza atan Hint şirketleri, tüm dünyaya kod yazan yazılım şirketleri, Oscar'la birlikte binlerce mil ötedeki kalpleri kazanan şarkıları var. Ama belki de bunların tümü çok hızlı oldu ve kitleleri bir modern toplum inşa etmek için durmadan çalışmaktan kurtardı. Evet Hindistan'da Louis Vuitton mağazası var, ama orada eşcinsel olmak ne kadar kolay? Evet şirketler dünyanın başını döndürdü, ama o zaman çalışanları neden hâlâ hiyerarşik, insanın ruhunu tüketen çalışma kültüründen şikâyetçi? Evet geçen yıl bir Olimpiyat altını kazandı, ama hizmetçileri hizmet için doğmuş olmaktan çıkarıp maaşlı çalışanlara dönüştürmekte neden bu kadar zorlanıyor?"

Nehru'nun afaroz edilmesinden sonra ilk adımları atılan ve 1991'den beri sürdürüldüğümü ekonomik strateji üzerine düşünüp taşınmalıyız. Eğer herkes için müreffeh bir Hindistan istiyorsak, kâr amaçlı özel girişimciliğin her

zaman daha iyi, işleri halletmek için daha verimli olduğu kanaatimizden vazgeçmek dışında bir çaremiz yok. Hobsbawm'ın sözleriyle, "Ekonomik büyümenin ve bunun getirdiği refahın bir amaç değil, araç olduğu fikrine geri dönmeliyiz. Amaç bunun yaşamlara neler yaptığıdır, insanların

yaşamının nasıl değiştiği ve umutlarıdır... İlerici bir siyasetin sınavı özel değil kamusaldır, sadece insanların gelirini ve tüketimi arttırmak değil, ihtimalleri genişletmek ve kolektif bir hareketle herkesin -Amartya Sen'in deyişiyle- "yapabilirliklerini" arttırmaktır. Ama bu da, sadece kamu birikimlerinin yeniden dağıtılmasında bile olsa, mutlaka kâr amaçlı olmayan kamu inisiyatifi demektir. Kamu kararları, herkesin yararlanabileceği kolektif toplumsal gelişmeyi hedeflemelidir. İlerici siyasetin temeli bunlardır, ekonomik büyümeyi maksimize etmek ve gelir düzeyini arttırmak değil."

Prof. Amit Bhaduri yakınlarında yayımlanan "Başarısız Bir Dünya Tahayyülü" adlı makalesinde, ekonomik reformumuzun temelinin - Washington Konsensüsü- ve stratejisinin hatalı olduğunu söylüyor; yoksulluğun yenilmesi, iş fırsatları ile refah düzeyinin hızla artması, bölgesel dengesizliklerin azalması, gelir ve refah dağılımındaki eşitsizliğin çözülmesi için gözlerini Kongre tarafından yönlendirilen UPA'ya (iktidarını tazeleyen Birleşik İlerici İttifak) çeviren kitleleri memnun etmeyeceğini son derece ikna edici biçimde açıklıyor. Liberalleşme, özelleştirme ve gemi azağı almış kâr hırsı onların isteklerini yerine getirmeyecek. Planlama ve kamu sektörü yeniden canlanmalı ve devlet bölgesel gelişim eşitsizliklerinin giderilmesine etkin bir biçimde müdahil olmalı.

Nehru'yu geri getirmenin ve Washington Konsensüsü ile ateşli taraftarlarına veda etmenin vakti geldi geçiyor. İktidar koridorlarında uğuldayıp duran ve kamu sektöründeki ticari bankalarının özelleştirilmesini savunan bütün o uzmanlara kibarca geri gitmeleri söylenmeli. Nisanda yapılan G20 zirvesinde, pek çok defa Washington Konsensüsü'nün anlamsızlığının altı çizildi ve ekonomik ilişkilerde devletin rolünün artırılmasının üzerinde duruldu. Şimdi artık seçimler bittiğine ve halk desteği almış bir hükümet dizginleri ele aldığına göre, insan bugünün koşullarında Nehrucu stratejinin vazgeçilmez olacağını belirten bir beyanat bekliyor.

Çeviren: Damla Özlüer

Yerliler kazandı!

Latin Amerika'nın göbeği çatladı. Amazon yerlilerine karşı yapılan Şeytan Dönemeci Katliamı fena halde geri tepti. Son yirmi yılın en kanlı çatışmalarının yaşandığı Peru'da, neoliberal hükümet, yağmur ormanlarını ulusaşırı şirketlere açan kararnameleleri yerlilerin başlattığı ayaklanmadan sonra geri çekmek zorunda kaldı.

Devlete karşı kabile: Amazon yerli temsilcileri Başbakan Yehude Simon ile görüşmek için kayıt yaptırıyor

AMAZON'UN Kuzey Peru kesiminde yaşayan yerli halklar, yağmur ormanlarının yabancı enerji ve maden şirketlerine kiralınmasını öngören yasaya karşı başlattıkları zorlu mücadeleyi kazandı. Ancak bu en az 63 insanın ölümüne ve yüzlercesinin yaralanmasına mâl oldu. Çok sayıda sivil hâlâ kayıp. Aslında yerliler barışçıl eylemler düzenleyerek haklarını meşru zeminde savunmak istemişti. Ama güvenlik kuvvetleri, ülkenin kuzeyindeki Curva del Diablo (Şeytan Dönemeci) bölgesinde 5 bin yerlinin yol kapatma eylemine demir yumrukla müdahale edince iş çığırdan çıktı. Ok, mızrak gibi geleneksel silahlarla direnen yerlilerin üstüne otomatik tüfekler, keskin nişancılar ve helikopterlerle giden Garcia hükümeti, sadece orantısız güç kullanımının en gaddar örneklerinden birini vermekle kalmadı, aynı zamanda kendi muhtemel sonunu getirecek siyasî fay hattını yeniden hareket geçirdi.

Devlet başkanı Alan Garcia, ABD ile imzalanan serbest ticaret anlaşması gereği, kamuoyunda "Orman Kanunu" olarak bilinen kararnameleleri geçen yıl yerlilerin bütün girişimlerine rağmen parlamentodan geçirmişti. Böylece kamusal orman arazileri ve su kaynakları; petrol üretimi, kerestecilik, madencilik ve büyük ölçekli tarıma açıldı. Yasanın yürürlüğe girdiği nisan ayından beri protesto eylemleri düzenleyen Amazon yerlileri, asırlardır yaşadıkları toprakların ulusaşırı şirketlerin yatırımlarıyla kurulacak endüstriler tarafından tarumar edilmesine göz yummayacaklarını gösterdi. 5 Haziran günü, gene bu eylemlerden birini gerçekleştirip bölgedeki petrol tesislerine giden karayolunu trafiğe kapattılar. Ne var ki, onları bu defa sürpriz bekliyordu; polis kitlenin üstüne ateş açtı. Çıkan kaosta petrol tesislerine sıkışan yerliler 38 polisi rehin aldı. Bu noktada devreye giren Başkan Garcia, eylemcileri "sahte yerli" ve "terörist" olarak niteleyen saldırgan bir demeçten sonra "kurtarma operasyonu" için emir verdi.

Şeytan Dönemeci ve "Orman Kanunu"

Şeytan Dönemeci Katliamı'nda, resmî rakamlara göre 40 yerli ve 9 polis yaşamını yitirdi, her yaş grubundan 4 yaşında bir çocuk da dahil yüzlerce yaralı vardı. Sadece eylem bölgesinde değil, çevredeki üç kasabada da halkın üstüne ateş açılmıştı. Olay bölgede büyük bir tepkiyle karşılandı, yerli-melez herkes sokaklara döküldü. Çatışmalar ve ölü sayısı büyüdü. Tüylür ürpertici operasyon görüntülerinin hemen ardından gelen bu ayaklanma, ülkedeki sendikaları ve muhalif grupları harekete geçirdi.

di. Yerli hakları örgütü AIDESEP, "yerlilerin helikopterlerle katledildiğini, bu koşullar altında diyalogun ihtimal dışı olduğunu, devlet saldırgan tutumunu bırakmadan müzakere yapmayacaklarını" bildirdi.

Garcia, 9 Haziran'da, anayasal hakların hemen hepsini askıya alarak bölgede olağanüstü hâl ilân etti. AIDESEP'in başkanlığını yapan Peru'nun saygın yerli lideri Alberto Pizango hakkında, çatışmaları kışkırttığı ve bölücülük yaptığı gerekçesiyle tutuklama emri çıkarıldı. Yandaş medya da Garcia'nın "millî birlik ve beraberlik" retoriğine katıldı. Öldürülen polislerin fotoğraflarıyla duygu sömürüsü yapan ve yerli direnişinin "Peruluların petrolden yararlanmasına engel olmak için düzenlenmiş uluslararası bir komplo" olduğunu iddia eden televizyon reklamları dönmeye başladı.

Garcia'nın bu inadı olayların dönüm noktası oldu. Zira toplumsal hareketler halihazırda mobilize olmuş durumdaydı. 27 Mayıs'ta, en büyük işçi sendikaları konfederasyonunun çağırısı ve bütün toplumsal hareketlerin desteğiyle, Garcia'nın neoliberal politikalarına karşı ülke çapında eylem yapılmıştı. Başkent Lima'da toplanan yüzbinlerce insan parlamento binasına yürüyerek "Orman Kanunu'nun anayasa ihlâli olduğunu" haykırmıştı. Başka bir deyişle, toplumsal muhalefet Amazon sorununu önceliklerin başına yerleştirmişti. Üstüne üstlük, olağanüstü hâl ilân edildiği gün, Peru'nun güneyindeki Puno şehrinde 4. Amerika Kitası Yerli Halklar ve Uluslar Zirvesi toplandı. Alaska'dan Patagonya'ya kıtadaki bütün yerlileri temsil eden 5 bin delegenin katıldığı zirve, haliyle Amazon sorununu gündeminin birinci maddesi yaptı. Bu iki büyük güç, Garcia'nın bölgede polis devleti tesis etmesinden sadece iki gün sonra, 11 Haziran'da, Peru'yu genel greve çıkardı. Amazon yerlileriyle dayanışma gününde yüzbinler tekrar sokakları doldurdu.

Latin Kennedy'nin kirli sicili

Polis tarafından aranan yerli lideri Pizango, siyasi sığınma hakkı için başvurduğu Nikaragua'nın Lima'daki büyükelçiliğinde düzenlediği basın toplantısıyla ortaya çıktı ve can kayıplarından "soykırım emrini veren" Garcia hükümetini sorumlu tuttu. Yerli hakları için mücadele veren 65 etnik grup, 80'den fazla federasyon ve bölgesel organizasyon, 1350'den fazla kabile ve yaklaşık 600 bin kişiyi temsil eden şemsiye örgüt AIDESEP'in kurucu başkanı Pizango'nun sığınma talebi Daniel Ortega yönetimi tarafından derhal kabul edildi. Pizango,

18 Haziran'da diplomatik koruma altında Nikaragua'ya ulaştı. Ertesi gün de iyi haber geldi: Peru hükümeti Orman Kanunu'nu yürürlükten kaldırdı. Bunun üstüne AIDESEP, yerlilerden yollara ve nehirlerle kurulan barikatları kaldırmalarını ve protestolara son vermelerini istedi.

Şeytan Dönemeci Katliamı'nın siyasî sonuçları, Garcia açısından tam bir felâketti. Çatışmalar sırasında yerlileri "vahşet ve cehalet" ile suçlayan başkan, iki hafta sonra çark ederek kararnameleleri yerlilere danışmadan çıkardığı için özür diledi. Bu süreçte, hükümetin krize yaklaşımını protesto eden kadın ve sosyal kalkınma bakanı Carmen Vildoso'nun istifa etmesi ve eleştiriler karşısında yıpranan eski solcu başbakan Yehude Simon'un iki aya kadar istifa edeceğini açıklaması, kabinedeki çatlağı gün yüzüne çıkardı. Garcia, demir yumruk politikasını kendi bakanlarının muhalefetine rağmen uygulamıştı.

1985'te "Latin Amerika'nın Kennedy'si" lakabıyla iktidara gelen Alan Garcia, IMF'nin acı reçetelerini uygulamakla geçen ilk dönemini Kolombiya'ya sürgüne gönderilerek tamamlamıştı. Maocu Aydınlik Yol gerillalarına karşı dayattığı askerî çözüm akan kanın artmasına sebep oldu. Berbat bir insan hakları sicili olan Garcia, daha önce Accomarca (1985) ve Cayara (1988) katliamlarının da emrini vermişti. 2006'da yaşanan seçim maratonu Latin Amerika'da sol hükümetleri iktidara getirirken, Peru'da, Garcia'ya piyango vurdu. Bu seçimde sol, neoliberalizme karşı geniş bir cephe oluşturmak adına İnka milliyetçisi Ollanda Humala'yı desteklemişti. Seçimin ilk turunda Humala'nın en yakın iki rakibine açık fark atması sürpriz değildi, ama Garcia'nın piyasa güçlerinin işaret ettiği kadın aday Lourdes Flores'i kılpayı geride bırakıp ikinci gelmesi sürpriz oldu. Lima eliti istemeyerek de olsa Humala'ya karşı Garcia'yı desteklemek zorunda kaldı. Kendini -utanmadan- "sosyal demokrat" olarak tanımlayan Garcia, oylar birleşince ikinci turda Humala'yı geçerek başkan oldu.

Bu yüzden Garcia'nın "uluslararası komplo" paranoyası kuruntu değil. Katliamdan söz ederken Alberto Pizango gibi "soykırım" ifadesini kullanan Boliviya devlet başkanı Evo Morales'in Peru'da kendisinden daha fazla sevilmesi, Garcia'nın en büyük kâbusu olmalı. Peru gibi kızılдерли nüfusun çoğunlukta olduğu iki komşusu, Boliviya ve Ekvador'da yaşanan sosyalist dönüşüm, Peru'daki toplumsal muhalefeti giderek daha çok kızıştırıyor.

AVRUPA Solun dramatik iflası

Avrupa Parlementosu seçimleri sağıın zaferiyle sonuçlandı. Ama bu zafer, sağıın üstün başarısından çok, yıllardır anlamlı bir gelecek projesi üretemeyen sosyal demokratların hezimetine işaret ediyordu. Genel olarak sol, küresel krize karşı oluşan toplumsal tepkiyi sandığa yansıtamadı. Seçime katılım oranının düşüklüğü ise Avrupalıların AB'yi fazla ciddiye almadığının göstergesiydi. Paris'ten naklen...

4-7 HAZİRAN arasında Avrupa Birliği (AB) üyesi 27 ülkede, Avrupa Parlementosu'nu (AP) oluşturacak seçimler düzenlendi. 2009 seçimlerinin, mevcut koşullar gereği, özellikle Avrupa soluna iyi haberler getireceğini umuyorduk. Fakat maalesef manzara iç açıcı değil. Neydi bizi umutlandıran bu koşullar?

Öncelikle, 1929'dan beri dünyanın gördüğü en büyük ekonomik krizi yaşıyoruz, kapitalizm ve liberalizmin kökten sorgulandığı bir süreçteyiz. AB, özellikle 1992'deki Maastricht Antlaşması ve avroya geçişten beri, uluslararası neoliberal sistemin öncülerinden biri olarak dünyada yaşanan bu sosyal buhranın sorumluluğunu kısmen üstünde taşıyor. AB ülkelerinin büyük çoğunluğunda iktidarda olan sağ partiler, işsizlik ve sosyal güvencesizlikle boğuşan halka hesap vermek durumunda.

Seçimlerin arifesinde AB'nin gündeminde iki asal konu vardı. İlki, İrlanda referandumuydu. 2007'de Fransa ve Hollanda'da halk oyunuyla reddedilen Avrupa Anayasa Tasarısı'nın ikiz kardeşi Lizbon Antlaşması, İrlanda'da referanduma takılmıştı. Kördüğüm her şeye rağmen çözüldü. İrlanda hükümetine verilen sayısız tavizden sonra, antlaşma önümüzdeki aylarda İrlanda'da tekrar referanduma sunulacak ve muhtemelen yıl sonunda yürürlüğe girecek. İkinci konu ise, Avrupa usulü neoliberalizmle özdeşleşen AB komisyon başkanı José Manuel Barroso'nun yeniden seçilmek için yoğun çaba sarf ederek üye ülkelerin liderlerinden onaylamasıydı. Mevcut yasama sistemini oluşturan Nice Antlaşması'na göre, AP'den çıkacak salt oy çoğunluğu sağ partilerin desteklediği Barroso'nun tekrar seçilmesine yetiyor. Fakat komisyon başkanlığı seçimi Lizbon Antlaşması yürürlüğe girdikten sonra yapılırsa, yeni yasama gereği başkan adayının oyların en az 5'te 3'ünü alması gerekecek; ki bu durumda AP'deki sağ partilerin oyları yetersiz kalıyor. Dolayısıyla Barroso ve ülke liderleri, bir yandan yürürlükteki Nice Antlaşması'nın yetersizliğinden dert yanıp Lizbon Antlaşması'nın aciliyetini savunurken, diğer yandan Barroso'nun koltuğuna, Lizbon Antlaşması yürürlüğe girmeden yerleştirilmesini sağlamaya çalışıyorlar. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu!

AB bürokrasisinin samimiyeti bu kadar, "halka rağmen" yürütülen, üstelik "eski-sinden daha demokratik" olduğu iddia edilen mevcut AB oluşumuna duyulan güven, Avrupa nüfusunun gittikçe artan bir kesiminde derinden sarsılmış durumda. Öte yandan, krizin etkilerinin yarattığı ve başta Fransa ve Yunanistan olmak üzere birçok ülkeye sıçrayan şiddetli grev ve gösteri dalgaları sırasında, sistemi kökten eleştiren sol partiler kaydadeğer bir

dinamik kazandı. Seçimler yaklaşırken ana akım medyada daha önce hiç olmadığı kadar yer almaya başladılar. Bütün bu faktörler, solun, AP seçimleriyle uzun zamandır beklenen çıkışını gerçekleştirebileceği izlenimini yaratmıştı. Yanıldık.

Seçim kampanyaları

Fransa'da "AP seçim kampanyalarında Avrupa'dan bahsedilmez" denir. Bu kural gene değişmedi. Fransız halkı AP seçim kampanyasını doğal olarak ekonomik krizi konuşarak ve gelmiş geçmiş en sağcı cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin yandaşları ve karşıtları arasındaki, büyük ölçüde iç siyasete yönelik tartışmaları dinleyerek geçirdi. Öyle ki, rüzgârın yön değiştirdiğini sezip dümeni hafifçe sola kıran yılların merkez sağcısı François Bayrou, çıkış kampanya dönemine denk gelen "İktidarı Su-

Banksy

istimal Etmek" kitabını tamamen Sarkozy eleştirisine adanıp kendini cumhurbaşkanının bir numaralı muhalifi ilan etti. Fransa'nın AP seçimlerini çok da ciddiye almadığının başka örnekleri de mevcut. Sarkozy'nin gözünden düşen son yılların en başarısız adalet bakanı Rachida Dati, UMP'nin (iktidar partisi, Halk Hareketi Birliği) seçim listesinin başındaki adaylardan biriydi. Çünkü iktidar partileri yıllardır AP'yi sürgün bölgesi olarak kullanıyor, cezalandırmak istedikleri başarısız bakanları, Paris'ten uzaklaştırmak istedikleri "oyun bozanları" sistematik biçimde Avrupa'ya yolluyorlar. Bunun sonucu olarak AP'nin yıl içindeki oturumlarına katılım oranlarına bakıldığında Fransız vekiller hep son sırada geliyor. Daha da vahimi, yakınlarda yapılan geniş kapsamlı kamuoyu araştırmasına göre, Fransız halkının %95'i kendisini temsil eden vekilin adını dahi bilmiyor.

AP'yi parti içi dinamikler adına kullanan bir tek Fransız partileri değil. Alman geleneği kariyerinin sonuna gelmiş kıdemlilere rahat bir emeklilik dönemi (AP vekillerinin aylık maaşı yaklaşık 7 bin avro) sunmaya, İngiliz stratejisiye genç kuşaktan hırslı siyasetçilere uluslararası alanda tecrübe kazandırmaya da-

yanıyor. AP seçimlerini ciddiye alan, bir anlamda "oyunu kurallarına göre oynayanlar", Lüksemburg, İsveç, Belçika gibi daha küçük ve AB partizanı ülkeler.

Fransa'da kampanya dönemine dair bir başka önemli gelişme, yıllardır süren solda birleşme çabalarının bir kez daha başarısızlıkla sonuçlanması oldu. Anayasa tasarısına karşı çıkmış ve liberal sistemi eleştiren solun solu seçimlere üç farklı listeyle katıldı: Fransa Komünist Partisi ve Sosyalist Parti'den ayrılan Jean-Luc Mélançon'un kurduğu Sol Cephesi, genç postacı Olivier Besancenot'un kurduğu Yeni Antikapitalist Parti ve İşçi Mücadelesi. Bu durum varolan oy potansiyelini üçe bölmekle kalmayıp hareketin geneline de ister istemez sekte vuruyor. Halbuki, 68 Mayıs'ından beri ilk kez öğrenci hareketiyle işçi sendikalarını kısmen de olsa Sarkozy ve neoliberalizme karşı birleştirebilmiş, radikal solun halkın gözünde tekrar önem kazanmasını mümkün kılmış bir dönemden geçiyor Fransa. Fakat partiler arasındaki eski hesaplaşmalar, liderlik konusundaki anlaşmazlıklar, Sosyalist Parti'ye karşı alınacak tavırda stratejik uzlaşmazlıklar gibi AB'yle ilgisi olmayan mevzular ağır bastı ve mevcut gidişata soldan bir alternatif önerme şansı olan partiler, seçimlere bölünmüş ve birbirini yaralamış bir şekilde girdi.

Diğer büyük Avrupa ülkelelerinde de vaziyet çok farklı değildi. İtalya seçim kampanyasını büyük ölçüde Silvio Berlusconi'nin genç kızlarla ilişkilerini ve boşanma davasını konuşarak geçirdi. İngiltere'de ise esas konu Gordon Brown ve İşçi Partisi'nin krize karşı yürüttüğü siyasetin yetersizliği idi ve Avrupa'yı kampanyasının ana başlığı olarak kullanan tek parti, Britanya'nın AB'den çıkması gerektiğini savunan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) oldu. Buna karşılık Almanya'da iki büyük parti, Merkel'in hristiyan-demokrat CDU'su ile Alman Sosyalist Partisi (SPD) kampanyalarını nispeten AB üzerinden yürüttü.

Katılım oranının düşüklüğü

7 Haziran günü medyada ilk tahminler duyulmaya başlandığında durumun vehameti belli oldu. 1994'ten beri sürekli düşen katılım oranı bu kez dibe vurdu. Fransa'da sandığa gitmeyen seçmenlerin oranı %60'la 30 yıllık AP seçimleri tarihinin rekorunu kırdı. Bu oran 1999'da %53, 2004'teyse %57'ydı. Almanya'da oy kullanmayanların oranı %57, İngiltere'de %60, İspanya'da %55 çıktı. Avrupa geneli ortalaması: %57. Bu tablo üzücü bir çelişkiye işaret ediyor. Halk oyunu seçilen tek AB kurumu olan AP'nin yetkileri arttırıldığı oranda seçmen sayısı azalıyor. Devlet liderleri tarafından seçilen ve büyük ölçüde liberal teknokratlardan oluşan Avrupa Komisyonu'nun yaptığı tüzükleri veto etme ve alternatif tüzükler önerme yetkisine sahip olan AP'nin yaptırım gücü, Lizbon Antlaşması yürürlüğe girdiğinde daha da artacak. Bu antlaşmanın demokrasi adına savunulması gereken ender özelliklerinden biri. Kısacası Strasbourg'daki AP, AB'nin gelecekteki politikalarına karşı tavrı alan partilerin,

halkı etkili bir şekilde temsil edebileceği ve köklü değişikliklerin önünü açabilecek bir platform.

Bir diğer düşündürücü sonuç da kurucu ülkeler ile yeni gelenler arasındaki büyük fark. Yukarıda da bahsettiğimiz, “inek öğrenci” konumundaki kurucu ülkelerden Belçika ve Lüksemburg’da oy kullanma oranı %91! Peki AB’nin, Sovyetler’in çözülmesinden sonra bünyesine aldığı ve demokratikleşmelerine büyük katkıda bulunmakla gururlandığı ülkelerdeki katılım ne durumda? Romanya: %27, Polonya: %28, İkinci Dünya Savaşı öncesinden beri hakiki bir demokrasi olmasıyla övülen Çek Cumhuriyeti: %25, Litvanya: %20 ve birinci sıradaki Slovakya: %19! Son genişleme döneminde AB’ye katılmış Doğu Avrupa ülkelerinin ortalama oy kullanma oranını hesapladığımızda karşımıza çıkan rakam: %31,6. “Yeni katılan ülkelerin Avrupa coşkusu”, “Avrupalılaştırma ilgisi” ve “AB sayesinde artan demokrasi inancı” gibi ifadelerle süslenen teknokrat retorisi bu sayılar ışığında netleşiyor. Kesin olan şu ki, kurucu Batı Avrupa ülkeleriyle, yeni gelen Doğu Avrupa ülkeleri arasında yadsınamayacak bir fark var; o da ikinci grubun herhangi bir şey değiştiremeyeceğine tamamen kâni olması.

Peki sürekli artan bu ilgisizliğin açıklaması ne? Öncelikle Fransa ve Almanya gibi ülkelerde oy kullanmayan %60’lık seçmen grubunun profiline bakmakta fayda var. Bu kitlenin ezici çoğunluğu, alt sınıflar ve göçmenlerden oluşuyor. Dolayısıyla ortaya çıkan ikinci çelişkili durum, AB politikalarından en fazla zarar gören kesimin, oy kullanma oranının en düşük olduğu kesim olması. Bu çıkarımın ters yönden sağlamasını yapmak da mümkün: Oy kullanma oranı arttıkça hâlihazırdaki liberal gidişatı savunan büyük partilerin işi zorlaşıyor.

Onlar “Fransa halkı AB’yi umursamıyor” diye kestirip atarken biz azıcık geçmişe bakalım. 1992’de Avrupa Topluluğu’nu Avrupa Birliği’ne dönüştüren ve ortak para birimi olarak avro’nun yürürlüğe girmesini öngören Maastricht Antlaşması için düzenlenen referandumda Fransa’daki katılım oranı %70’ti ve hem sosyalistlerin hem de liberal sağın (yani Fransa Parlamentosu’nun yaklaşık % 80’i) şiddetle savunduğu antlaşma %51’e %49’la kılpayı onay alabilmişti. Daha yakın bir örnek: 2007’de gene büyük partilerin kampanyasına ve medyanın son derece taraflı propagandasına rağmen, bütün beklentilerin aksine halkın %55’le “hayır” dediği Avrupa Anayasa Tasarısı referandumuna katılım oranı %70’ti. Fransa’nın ardından Hollanda’nın da tasarıya “hayır” demesinden sonra, “demokrasi havarisi” AB liderlerinin bulduğu çözüm, aynı metni ambalajı değiştirip Lizbon Antlaşması adı altında sunmak ve bu kez halk onayı almadan meclisten geçirmek oldu. Sağ partilerin seçimlere katılım oranındaki düşüklükten dert yaranarken sergiledikleri ikiyüzlülük çok bariz görülüyor. Çünkü birçok defa gördük ki, halkın çoğunluğu kendini ifade ettiğinde, bu durum liberallere yaramıyor.

Katılım oranındaki düşüklüğün bir diğer sebebi, sistem karşıtı sol partilerin seçmenleri harekete geçirme konusunda başarısızlığı. Avrupa halklarının büyük çoğunluğunu saran, AB oluşumuna herhangi bir şekilde müdahale edilemeyeceği inancının kırılması şart. Bu

inanç esas olarak, sağ partilerin, neoliberal politikaları kabul ettirmek için, yaptıkları her reformda AB’den gelen direktifler doğrultusunda hareket ettiklerini ve bir anlamda “eli mahkûm” olduklarını öne sürmelerinden, diğer taraftan sosyal demokrat partilerin gene AB’yi neoliberal zihniyete karşı çıkmamalarının bahanesi olarak kullanmalarından kaynaklanıyor. Halka söylenmeyen gerçekse, neoliberal zihniyetin bilhassa aynı çoğunluk partilerinin ürünü olduğu ve AB’nin, kimsenin tam olarak ne olduğunu kavrayamadığı, uzak ve dokunulmaz, kendi dinamiklerine göre hareket eden bağımsız bir kurum olmadığı. Fakat otuz yılı aşkın süredir el ele vermiş liberal sağ ve sosyal demokrat partilerin AB’yi enstrümantalize etmelerinin sonucunda, seçmenlerin büyük kesiminin ilgisini ve umudunu yitirmiş olmasına şaşmamak gerek.

Sağ partilerin “şaşırtıcı” zaferi

Katılım oranının düşüklüğünün ardından, 2009 seçimlerinin ilk göze çarpan sonucu, kuşkusuz sağ listelerin Avrupa çapında, kendilerinin bile ummadığı bir zafer elde etmesi. 27 üye ülke içinde sadece yaşanan ayaklanmalarla derinden sarsılan Yunanistan, Malta ve Çek Cumhuriyeti’nde sağ partiler birinci değil. Almanya (Merkel’in CDU’su: %44,5), Fransa (Sarkozy’nin UMP’si: %27,8) ve İtalya’da (Berlusconi’nin PDL’si: %35,3) iktidardaki sağ partiler küresel kriz sebebiyle zor zamanlar yaşamalarına rağmen rakiplerine ciddi bir fark attı. İspanya (muhafazakâr Halk Partisi: %42,2) ve Britanya’da (Muhafazakâr Parti: %27,7) ise muhalefetteki sağ partiler birinci geldi.

Bu noktada gene ufak bir Fransa parantezi açmakta fayda var. Kampanya boyunca Sarkozy’nin AB Başkanlığı dönemindeki “performansını” –özellikle Gürcistan krizi sırasında hiperaktif bir şekilde oradan oraya koşuşturarak aslında somut hiçbir şey elde etmediğini bütün dünya biliyor– savunan UMP, her ne kadar zafer sarhoşu olsa da, Fransa genelinde sol partilerin toplam oyu ile sağ partilerinki

karşılaştırıldığında cumhurbaşkanı ve ekibi %45’e %40 yenik gözüküyor. Ayrıca bundan, Sarkozy’den en az solcular kadar nefret eden aşırı sağın oylarını çıkarıp, oy kullanmayan %60’ın içindeki Sarkozy-karşıtı potansiyeli eklediğimizde ortaya çıkan sonuç, UMP’nin iddia ettiğinin tam aksine, Fransız halkının Sarkozy’yi desteklemediğini ve giderek AB’nin Sarkozy’nin arzuladığı yönde gitmek istemediğini gösteriyor. Sarkozy’nin arzuladığı Avrupa, kendi sözleriyle söyle özetlenebilir: “Güçlü, girişken, tek bir sesle konuşan, uluslararası platformda kendisini kabul ettirmiş bir Avrupa.” Bu söylemin içinde eşitlikçi, adil, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim seviyesi yüksek bir Avrupa fikrine elbette yer yok. Sarkozy’nin rüyâsındaki AB, Obama’yla beraber dünyayı yönetecek, dünyanın geri kalanına liberal ekonomiyi güzellikle veya zorla uygulamaya devam edecek, Fransa (dolaylı olarak da Nicolas Sarkozy) liderliğinde bir AB. Eğer Fransa halkı hakikaten cumhurbaşkanının bu rüyâsını paylaşıyor, UMP oyların %40’ının %27’sinden daha fazlasını alırdı.

Britanya’da, Blair’in İşçi Partisi’ni adetâ yıkmasından beri çıkışlarını sürdüren muhafazakârların, Almanya’da popülaritesini krize rağmen koruyan Merkel’in, İspanya’daysa zor günler geçiren Zapatero’ya karşı sert bir muhalefet yürüten Halk Partisi’nin kazanması çok şaşırtıcı değil. Fakat Berlusconi’yi her şeye rağmen bir kez daha ve bu kadar rahat bir skorla (Demokrat Parti’nin neredeyse on puan önünde) birinci sıraya taşıyan İtalya halkını anlamak güç.

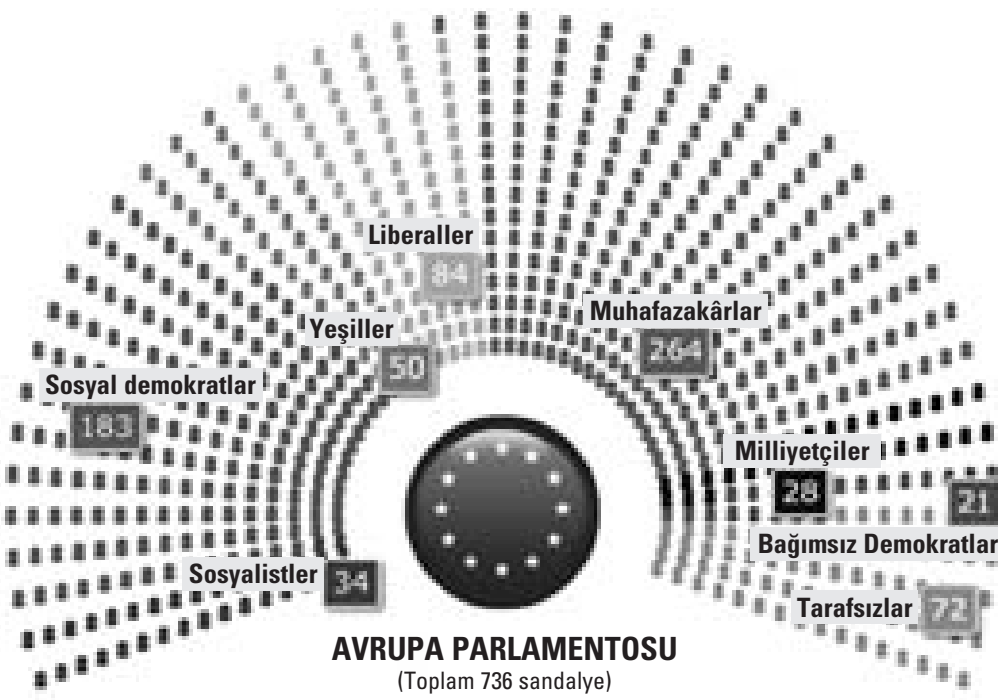
Gerek ülkeler bazında, gerekse AP kapsamında sürekli bir yükseliş içinde bulunan aşırı sağa baktığımızda, bu seçimlerde bir iki istisna dışında çok ciddi bir değişiklik olmadığını ve oylarını az da olsa arttırmaya devam ettiklerini görüyoruz. Ama Britanya’da İşçi Partisi’ni ilk kez üçüncü sıraya iten UKIP’nin zaferi farklı bir şekilde yorumlanabilir. 2004 seçimlerinde de %16’lık bir skor yapmış olan UKIP’nin bu kez %16,5’la ikinci sıraya gelirken kullandığı söylem, yalnız Britanya’da değil birçok ülkede aşırı sağın Avrupa’ya tamamen sırt çevirdiğini ve somut bir alternatif aramadan siyasetlerini anti-AB üzerinden kurduklarını gösteriyor. Bu durumun en büyük sebebi, mevcut sistemi savunan güçlü sağ partilerin Batı Avrupa ülkelerindeki aşırı sağın söyleminin bir kısmını (Türkiye karşıtlığı gibi) sahiplenerek iktidar olması ve bunun sonucunda radikal partilerin marjinalleşmesiydi. Böylece mevcut AB sistemine karşı olan kitle, bir alternatif üretme çabasındaki solun solu, daha popülist ve radikal bir hattan AB’ye saldıran (Fransa’da ırkçı Jean-Marie Le Pen’in Milliyetçi Cephe’si kampanyada “AB kazığına son” sloganını kullandı) aşırı sağ ve sandığa gitmeme seçenekleri arasında bölünmüş oldu. Dolayısıyla Fransa’daki Libertas ve Britanya’daki UKIP, klasik aşırı sağ hatından ziyade “öroseptisizm” hareketini temsil ediyorlar.

Bütün bu faktörleri birarada incelediğimizde, ortaya çıkan sonu-

LABOUR'S POSITION ON EUROPE.

BALIK BAŞTAN KOKAR Geçmişten bir ibret vesikası. Muhafazakârlar 1997’de bastıkları bu afişte Tony Blair yönetimindeki İşçi Partisi’nin Avrupa’daki pozisyonunu böyle tanımlamıştı: Neoliberalizmin “Alman panzeri” Helmut Kohl’un kucağı...

cun temel sebebinin sağın başarılı siyaseti değil, solun farklı düzeylerdeki etkisizliği olduğunu görüyoruz.

Sosyal demokrasinin sonu

2009 AP seçimlerinden çıkan en önemli sonuç sosyal demokrasinin Avrupa genelinde iflas ettiğinin tescillenmesi oldu. Sadece Avrupa’da değil, bütün dünyada sosyal demokrasinin can çekmesi yeni bir durum değil. 70’lerdeki petrol kriziyle başlayan, 80’lerde ABD’de Ronald Reagan, Britanya’da Margaret Thatcher hükümetleriyle ‘resmîleşen’ neoliberalizmin zaferiyle, son olarak da 90’larda Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle darbe üstüne darbe alan sol partilerin büyük çoğunluğu o tarihten beri somut bir model ve söylem üretebilmiş değil. Yaklaşık otuz yıldır gittikçe sağa yavaşan Avrupa sosyal demokrasisi, liberalizmi kabullenip AB bünyesindeki sağ partilerle adetâ ittifak içine girdi. Bunun bedelini zaten ülkeler bazında düzenli bir şekilde düşen oy oranlarıyla ödeyen partiler, bu seçimlerde ağır bir darbe aldı.

Fransa’da Sosyalist Parti oyların yalnızca %16’sını alarak bir önceki seçimlere göre 12 puan, İtalya’da Demokrat Parti %26’yla 5 puan, İngiltere’de İşçi Partisi %15’le 7 puan geriledi. Yazının başında bahsettiğimiz seçimlerin sol hareket için olumlu bir zemin oluşturması olgusu göz önünde bulundurulduğunda çıkan birinci sonuç, bu partilerin artık “sol” olarak görülmediği. Kapitalizmin krizi ilk olarak sosyal demokrat partileri vurdu, liberal sağ partileri değil. Şaşırtıcı gibi gelse de aslında gayet doğal bir sonuç bu. Dünya çapındaki ekonomik krizin neoliberal ideolojiyi kökünden zedelediği bir dönemde sesini bile duyuramayan sosyal demokratların foyası meydana çıkmış oldu. Avrupa halkı, başından beri neoliberal sisteme alternatif bir model yaratmak yerine, “gerçekçi olalım” ve “hümanist bir kapitalizm” söylemleriyle oy toparlamaya çalışan, hattâ Blair ve Schröder örneklerinde olduğu gibi bu politikalarla iktidara gelmeyi dahi başaran “ılımlı sol” siyasetinin artık bir yere varmayacağını idrak etti. Seçimin ardından oluşan yeni Avrupa Parlementosu’nda Avrupa Halk Partisi ve Avrupa Demokratları’ndan oluşan büyük sağ koalisyonu 267 koltukla (%36,3) birinci sırada, Avrupa Sosyalist Partisi 159 koltukla (%21,6) ikinci sırada.

Solun soluna baktığımızda, artık alışmış ol-

duğumuz bölünmüşlük yine en büyük handikap oldu. Fransa’da NPA, Sol Cephesi ve İşçi Mücadelesi gruplarının oylarını topladığımızda %12,5 gibi hiç de fena olmayan bir sonuç ortaya çıkıyor. Sonuç olarak içlerinde yalnızca Sol Cephesi (%6,4) dört vekil çıkarabildi, diğer seçimlere beraber katılmış olsalardı, en az on vekil çıkarabilirlerdi.

Yeşiller siyasî bir çözüm olabilir mi?

Gelelim bu seçimlerin sürprizine. İtalya dışında liste sundukları bütün ülkelerde koltuk sayısını arttıran ya da koruyan Yeşiller, AP’deki temsilci sayısını 41’den 53’e çıkararak Avrupa’da hakiki bir siyasî güç haline geldiklerini bir kez daha gösterdi. Şu ana kadar yalnızca Almanya’da sağlam bir tabana sahip olan ekolojist hareket Fransa’da büyük atılım yaptı. 68 hareketinin liderlerinden Daniel Cohn-Bendit ile köylü hareketinin lideri José Bové’nin biraraya gelmesiyle beklenmedik bir ivme kazanan Yeşiller, %16,2’lik tarihî bir oy oranıyla Sosyalist Parti’nin hemen arkasından üçüncü oldu. Yeşiller’in bu zaferi hem farklı siyasî figürler arasında bir birleşmenin mümkün olduğunu göstermesi, hem de neoliberal partilerle karşı yeni bir alternatif cephe açılması adına olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir.

Fakat bu iki noktanın da açılmanması gerek. Birincisi, Yeşiller Avrupa çapında homojen bir grup teşkil etmiyor. Almanya’da uzun bir süredir hakiki bir sol parti olarak kendini ispat etmiş ve bu hatta geniş kapsamlı (partinin eşbaşkanlarından biri Türk asıllı Cem Özdemir) bir siyaset üreten Die Grünen ile Fransa’daki çok daha marjinal ve kendisine henüz sağlam bir siyasî söylem tabanı oluşturamamış Les Verts arasında önemli ortak paydalar bulunsa da, hareket alanları ve siyasî görüşleri birbirine çok yakın değil. Fransız Yeşilleri’nin zaferine gölge düşürmek gibi olmasın, ama kafamızı kurcalayan bazı sorunlar var. Avrupa Anayasa Tasarısı’na şiddetle karşı çıkmış ve bilhassa kapitalist sistemle mücadele eden Bové ile Lizbon Antlaşması’nı sonuna kadar destekleyen, eskinin Kızıl Dani’si, liberal Cohn-Bendit arasındaki ortak paydayı hesap etmek güç. Bu örneğe baktığımızda ikilinin temsil ettiği Fransız Yeşiller listesinin AP’de nasıl bir tutum izleyeceğini kestirmek de kolay değil. Şu ana kadar bildiğimiz tek şey, Cohn-Bendit’in defalarca söylediği gibi, Barroso’ya

karşı çıkacakları. Peki ya sonra?

Yeşil hareketin Avrupa’da yayılması ve yakın gelecekte sağlam bir tabana sahip olması kuşkusuz olumlu bir gelişme olacaktır. Fakat ne sosyal demokrat partilerin ne de solun solunun ekolojii söylemlerinin içine samimi ve etkili bir şekilde monte edememiş olması üzücüdür. Kapitalizmin, tabiatı gereği, başta küresel ısınma olmak üzere doğal dengeleri tehdit eden birçok sorunun sebebi olduğunun defalarca kanıtlanmış olduğu bir dönemde, solun bu alanda da kısır kaldığını görmek endişe verici. Çünkü gerek Latin Amerika’da, gerekse altermondialist sosyal forumlarda oluşmakta olan yeni evrensel sol hareketin içinde ekoloji çok büyük önem taşıyor.

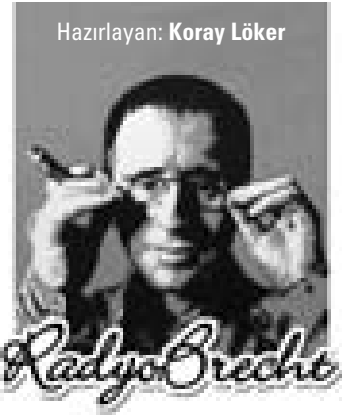
Türkiye tartışmaları

AP seçimleri geleneksel olarak, popülist partilerin Avrupa’da Türk düşmanlığını körüklemesine ve Türkiye’de bu durumun dramatize edilip abartılmasına sahne olur. Türkiye ile AB arasındaki müzakereler ağır aksak da olsa sürerken, kampanya sırasında defalarca çok basit bir cümle tekrarlandı: Ne bu seçimlerde ne de 2014 seçimlerinde kurulacak olan AP, Türkiye’nin AB’ye girip girmemesi hakkında karar almak durumunda olmayacak. Zira bu sorunun 2020’den önce sorulma ihtimali yok. Kısacası Türkiye, 2009 AP seçimlerinin ana başlıklarından biri olamaz. Buna rağmen, başta Sarkozy-Merkel ikilisi olmak üzere, birçok liberal sağ partinin yürüttüğü “AB’de Türkiye’ye yer yok” kampanyası, Sarkozy’ye cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aşırı sağ oyların ciddi bir bölümünü kazandıran popülist stratejinin bir devamı. Zaten Sarkozy, zamanında Türkiye’nin AB’ye girmesine sıcak bakan Jacques Chirac’ın partisinin başında. Kısacası Avrupa’da Türkiye’ye karşı gözükken genel hava, kalıcı ve özellikle sağlam bir tutum değil.

UMP’nin kampanya boyunca “Türkiye’nin neden AB’ye alınmaması gerektiği” sorusuna verdiği hemen hemen tek yanıt, “Haritaya baktığınızda görüyorsunuz, Türkiye Avrupa’da değil” oldu. Türkiye karşıtlığının AB’nin sınırları konusuna indirgenmesi, ekonomik ve sosyal diğer kriterlerin ikinci plana düştüğünü gösteriyor, ki bu başlı başına Türkiye için olumlu haber. Ayrıca ultra-liberal Çek Cumhuriyeti’nden sonra AB’nin başına geçecek olan İsveç hükümetinin Türkiye’nin üyeliğine olumlu yaklaştığını da hatırlatalım.

Sonuç olarak hristiyan dinci ve göçmen karşıtı söylemlerin, sadece oylarını arttıran radikal sağ partiler değil, Fransa ve İtalya gibi büyük ülkelerdeki liberal sağ partilerde de karşılık bulmuş olması endişe verici. Fakat, geçenlerde dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu’nun da dediği gibi, bu durum Türkiye ile AB arasındaki müzakereleri etkilemeyecek. Tam tersine İsveç başkanlığında bu sürecin hızlanma ihtimali kuvvetli.

Esas düşündürücü olan, ne dediği ve ne düşündüğü belirsiz sosyal demokratlarla bir türlü birleşik bir cephe oluşturamayan sol partilerin bu kriz döneminde dahi oyları silip süpüren liberal sağ partilere kafa tutamıyor olması. Avrupa Parlementosu, AB’nin demokrasi sorununa etkili bir çözüm getirebilir, fakat ilk önce sol partilerin seçmenlerine bunun mümkün olduğunu anlatmayı başarması gerekiyor. **Alican Tayla**

Bill'in büyük gafı

İSPANYA'DA öğrencilere Linux yüklü 420 bin bilgisayar dağıtılacağı haberini alan Bill Gates, Zapatero'ya koştu. İkili görüşmenin ardından yapılan basın toplantısı eğlenceli bir karışıklığa yol açtı. Gates kendi projelerinin uygulandığı Aragon ve Linux kullanan Extremadura eyaletlerinin isimlerini karıştırarak Extremadura'ya övgüler yağdırdı. Katalan linux taraftarları da, bu dil sürçmesini fırsat bilerek interneti "Gates Linux'a övgüler yağdırdı" haberleriyle doldurdu. Extremadura İspanya'nın en yoksul eyaletlerinden biri olduğu halde, eğitim sendikaları ve yerel yönetimlerin linux kullanarak artırdıkları bütçeyle iki öğrenciye bir bilgisayar düşüyor. İspanya genelinde ortalama 1/15 civarında. (<http://tinyurl.com/xprs001>)

Almanya'ya Ankara kriterleri

ALMANYA'DA sosyal demokratlar ve muhafazakârlar, hiç olmadıkları kadar hızlı biçimde uzlaşarak bir kanun tasarısı hazırladılar. Kanun, internet sitelerine erişimin nasıl engellenebileceğini, Türkiye'de aşına olduğumuz haliyle istenmeyen sitelere sansürü tarif ediyor. Sıyasetçiler, çocuk pornografisiyle mücadele kozunu öne sürerken, bunun anlamlı bir gerekçe olamayacağını söyleyen yüz binlerce Almanyalı hem internet üzerinde hem de sokakta protesto gösterileri düzenlemeye başladı. (<http://ak-zensur.de/>)

BİLGİ-İKTİDAR İLİŞKİSİNDE ESKİ-YENİ SİYASET ZEMİNİ WIKIPEDIA

Avatarlar ve sanal savaşlar

Pek çok insanın gündelik hayatının önemli unsurlarından biri haline gelen internet, aynı zamanda, başlıca bilgi edinme mecralarından biri. Dünyanın en çok tıklanan sitelerinden Wikipedia, klasik ansiklopedinin pabucunu –üretim anlamında da– çoktan dama attı. Ama bu ansiklopedinin ne kadar güvenilir, ne kadar demokratik olduğu da tartışmalı...

Wikipedia, kendi tanımıyla, herkesin yazabildiği özgür bir ansiklopedi. 2001 yılında, herkesin erişimine açık, ama konvansiyonel editöryal süreçleri içeren bir ansiklopedinin taslak maddeleri üzerinde birden çok kişinin çalışabilmesi için kurulmuş. Ancak kısa sürede öyle bilinir ve kullanılır hale gelmiş ki, ana projenin pabucunu dama atmayı başarmış. Sekiz yılda, 3 milyonu İngilizce, 10 milyondan fazla madde ve 5 milyona yakın görsel/işitsel dosya içeren ansiklopedi, bugün internetin en popüler yedinci adresi.

Bu durumun ansiklopedi kavramı açısından önemi, Microsoft'un ansiklopedisi Encarta'yı piyasadan çekmesiyle daha iyi anlaşılabilir. Böylece basitçe ekonomik boyutlu bir pazar kavgasının yanında, bu kavga'nın galibiyle belirlecek gibi görünen bir başka tartışma alevlendi. "Ansiklopedi nedir" tartışmasında iki rakip anlayışı temsil eden birer örnek baş başa kaldılar ve Britannica ile Wikipedia arasındaki rekabet, ansiklopedi sözcüğünün karşılığı ne olacak ve daha da önemlisi, kavramların tanımını kim belirleyecek yarışı haline geldi.

Wikipedia'nın yumuşak karnını anonim yazılmış bir ansiklopedi maddesinin güvenilir bir kaynak olamayacağı tezi oluşturuyor. Britannica'nın simgesi olduğu anlayışın takipçisi, bilgi üzerindeki hakimiyetleriyle muktedir kurumlar bu tezin arkasında toplanıyor. Akademik kurumlar genellikle kaynakçada Wikipedia'nın yer aldığı metinleri reddediyor. Gazeteler, bilgi kaynağı olarak Wikipedia kullanmanın olanaksızlığını

tarif etmeye girişirken, neden olarak yazarı belli olmayan bir bilgiyi doğrulamanın zorluğunu öne sürüyorlar. Aslında kaynağı belli haberlerde bile, haberin taraflarından teyit istemek, görüş sormak gazeteciliğin en eski kuralları arasında. Dolayısıyla bilgi tamamen anonim bile olsa değerli olmalı. Ancak bu, kopyala-yapıştır eylemine dönüşen bir gazeteci-

Sanal dünyadaki savaşlar, bir sonları olmadığını bilerek sürüyorlar. Vaat edilen tek zafer, kendi tarihini yazmak. Bu, özellikle tarihî rolü madunluk üzerine kurulu her özne için sanal da olsa yeni bir umudun vaadi haline geliyor.

lik türü açısından fazla zahmetli. Vatan-daş gazeteciliği açısından bir dönüm noktası yaratan Indymedia, haber kaynaklarını korumak amacıyla tamamen anonimliği tercih ederek bağlantı kurulan bilgisayara ait tüm bilgiyi siliyor. Böylece özellikle fiili tehdit altında yazan yazarların korunması hedefleniyor. WikiLeaks adlı bir site, yine güvenlik nedeniyle kaynağını gizleyerek, sızdırılmış belgeleri gündeme taşımayı deniyor.

Öte yandan Wikipedia, hesap verebilir olmak adına, bilgi sağlayan ya da düzenleyen her kaynağı sistemdeki eylemleriyle ilişkili olarak kayıt altına alıyor ve doğrulanabilirlik sunmanın yeni yöntemlerini araştırıyor. Bu araştırmaların getirdiği yeni deneyimler, konvansiyonel bilgi alanları açısından pratikte devrim sayılabilecek gelişmeler yaratıyor. Bugün herhangi bir wiki maddesinin tarihsel değişimine bakarak, hangi ifadelerin hangi gerekçelerle değiştirildiğini, üzerinde nasıl tartışmaların yaşandığını izlemek mümkün. Böylece tanımları oluşturan fikirlerin ve kanaatlerin çarpışması tanımın bağlamı içerisinde okunabiliyor. Tamamen teknik nedenlerle yaratılmış olsa da, bu olanak, uzmanların seçimine dayalı bilgi kaynaklarının karşısına son kertede kabul görmese bile her fikrin ifade edilmesini garanti altına alan bir model koyuyor.

Bu model, bilginin üretimine dair kıymetli sorular ve inceleme olanakları sunmanın yanında, her bir değişikliğin sahibini işaret etmesiyle şeffaflığın sınırlarını da yeniden tanımlıyor.

Bu modelin teknik olanaklarından yararlanan Virgil Griffith adlı bir programcı, hangi bilgisayarlardan hangi değişikliklerin yapıldığı bilgisini tarayan özel bir sistem tasarladı. Radikal Şeffaflık sloganıyla 2007'de duyurulan Wiki Scanner (tarayıcı), Wikipedia'yı tarayarak organize biçimde kanaat üretmeyi hedefleyen hareketleri teşhir edebilmesiyle günde-

Özgür ansiklopedi ne kadar özgür?

Wikipedia projesinin ilham kaynağı, 1984'te başlayan özgür yazılım hareketi. Programların kaynak kodlarının özgürce paylaşılması gerektiğini, böylece herkesin kendi ihtiyacına yönelik değişikliklerle bilgi birikimini artırabileceğini savunan, bunun gereği ve sonucu olarak fikir mülkiyeti insanlığa yaymayı hedefleyen bu hareket, Linux çekirdekli işletim sistemleri ve web tarayıcısı Mozilla Firefox gibi popüler ürünler sayesinde az çok biliniyor.

Özgürce paylaşılan teknolojilerin üçüncü kişilerce sömürülmesini engellemek de Genel Kamu Lisansı (GPL) adlı bir yasal düzenlemenin görevi olarak tanımlanmış durumda. Programların kaynak kodları bu lisansla dağıtımına girerken, düz metinler haline getirilmiş kullanım kılavuzları ve teknik belgeler, Genel Özgür Belgeleme Lisansı (GFDL) adı verilen bir kardeş lisansla dağıtılıyor.

Bir kaynak koda bağlı olmayan metinler ve sonrasında görsel/işitsel dosyalar için bu iki lisansın sınırları yetersiz kaldıkça, bu düşüncelerden etkilenen, ancak daha geniş bir zemin hedefleyen Creative Com-

mons (CC) lisansları yaygınlaşmaya başladı. Bugün tüm bu lisans modellerini kapsayan Copyleft sözcüğü, bir çeşit şemsiye terim olarak kullanılıyor.

Wikipedia, bilgiyi ortaklaşa biriktirmek, sürece dair bilgiyi ve teknolojiyi paylaşmak konularında etkilendiği bu modeli kullanırken gelişimini de etkilemeye başlamış oldu. İlk günden beri yasal sahibi Özgür Yazılım Vakfı olan GFDL'i kullanan ansiklopedi, birkaç yıldır CC lisansları da ikinci bir seçenek olarak sunuyordu.

Geçtiğimiz ay Özgür Yazılım Vakfı ve Wikipedia Vakfı arasında bir protokol imzalanarak iki lisans türü arasında uyumluluk sağlandı. Böylece Wikipedia'da yer alan ve GFDL ile dağıtılan tüm içerik CC lisanslarının şartlarıyla kullanılabilir.

Öte yandan, Copyleft kavramını tartışan ve olayın kültürel, sanatsal üretim deneyimi boyutlarına odaklanan isimler her iki yaklaşımı da ürünleri metalaştırmakla, ticarileşmeye açık hale getirmek ve sanatçıyı korumayan bir tutum içinde olmakla suçluyor. Daha da özgür lisanslar için Libre Commons tartışması sürüyor.

me oturdu. Tarayıcıyı kullanan BBC, 15 Ağustos 2007'de İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad hakkındaki bilgilerin CIA tarafından düzenli olarak değiştirildiğini, benzeri bir işlemin Vatikan tarafından da Sinn Fein lideri Gerry Adams için yapıldığını yazdı.

Bu haberin benzerleri "Wikipedia Skandalları" olarak tarif edilen bir dizi başka sansasyonel haberle gündeme geldi ve arkası kesilecek gibi görünmüyor. Yine aynı yıl bir Microsoft çalışanının yeni geliştirdikleri belge standardına rakip açık bir standardın bilgilerini tahrif etmek amacıyla para karşılığı yazar tutması, Taner Akçam'ın terörist gibi gösterilerek Kanada'da gözaltına alınmasına yol açan memleket manzaraları, "Wikipedia Tarihi" maddesiyle ansiklopedide resmen kayıt altına alınmış örnekler arasında.

Wikipedia'nın bu tür çıkar gözetken, kasıtlı tahrifleri engellemek için kullandığı yol, değişiklik yapmanın sınırlandırılması. Bu, madde özelinde ya da değişiklik yapılan bilgisayara yönelik olabiliyor, ayrıca vakaya bağlı olarak bir yönetici tarafından ya da yöneticiler arasında genel oylama sonucunda hayata geçiriliyor. Yöneticiler, belirli bir geçmişe sahip, içerik sağlayan gönüllülerin oylarıyla belirleniyor. Kısacası, siyasetin yeni zemininde sanal bir demokrasi inşa ediliyor.

Bu sanal demokrasinin işleyişini gösteren yakın tarihli, çok ses getiren örneklerden biri, bir buçuk yıl süren bir tartışmanın ardından Scientology Kilisesi'ne ait olduğu bilinen tüm bilgisayarların değişiklik yapmalarını engelleme kararı alınması. Bundan yaklaşık bir ay kadar önce de, ABD Adalet Bakanlığı'ndan gelen kullanıcıların değişiklik haklarının kaldırılmasıyla sonuçlanan bir başka vaka dikkat çekiyor. Bu vaka aslında sanal dünyada yaygın biçimde devam eden bir çatışmanın ayaklarından birini oluş-

turuyor. Tüm dünyada, her kültürden ve sınıftan taraflar oluşturan, yoğun katılımı süren çatışmaların başında Filistin işgali yer alıyor. Yakın tarihte bu konudan rol çalabilen tek olay, yine İsrail'in bu kez Lübnan'a saldırısı olmuş olsa da, internet uzun zamandır Filistin işgalinin tartışmasını merkeze koyan kalabalıklara sahne oluyor.

Wikipedia özelinde İsrail konusundaki yaşanan en yeni tartışma, İsrail tarafı sanal bir örgüt olan CAMERA'nın, Wiki Scanner gibi denetimlere yakalanmadan, bürokratik işleyişin inceliklerini haiz stratejiler kullanarak politik hedeflerine ulaşma planlarıyla gündeme geldi. Electronic Intifada adlı Filistin destekçisi bir organizasyonun ele geçirdiği yazışmalar, CAMERA'nın İsrail taraftaki Wikipedia yöneticilerinden edindiği, or-

BBC'ye göre, Wikipedia'da Ahmedinejad hakkındaki bilgiler CIA tarafından düzenli olarak değiştiriliyordu. Taner Akçam'ın terörist gibi gösterilmesi de, "Wikipedia Tarihi" maddesiyle ansiklopedide resmen kayıt altına alınmış örnekler arasında.

ganize olduğu belli olmayan toplu içerik üretim ve yayınlama yöntemlerini, yani "dikkat çekmeden nasıl değişiklik yapılacağını" anlatan rehberleri içeriyor. Planın dikkat çeken yönlerinden biri, uygulayıcıların politik bir içeriği olmayan konularda yeterince katkı sunarak kullanıcı topluluğuna kendilerini sevdirmelerinin önerilmesi. Bu sayede yönetici seçilerek editörlerin yaptığı değişiklikler hakkında karar verme yetkisine kavuşacak "yandaş bir iktidar" hazırlığı uzun vadeli hedefler arasında. Bu öneri, site işleyişini içselleştirmiş, kimlik haline getirmiş kullanıcıların o sistemle daha güçlü ilişkiler kurabildiği gerçeğinden hareketle belirlenmiş, eski usul bir taktiğin yeni bir mecraya adapte edildiğinin açık bir göstergesi.

Bu adaptasyonda mecranın getirdiği

yeni ve birçok insan için heyecan verici bir durum da var. Ortak metinler üretme meselesi, miras aldığı tüm deneyimlerden farklı olarak, sanal dünyada bu eylemin bizatihi kimliğe dönüştüğü alanlar tanımlıyor. İçerik sağladığı sitelerin kimliklerini kendilerini tanımlamakta kullanan bireylerin ya da onlara ait sanal kimliklerin, avatarların figürleri olduğu yeni politik alanlar ve mücadelelere tanık oluyoruz. Bu durum, siper savaşlarından teknoloji savaşlarına geçilen zamanda kalabalıkların hâlâ bir anlam taşıdığının göstergesi olarak da okunabilir. Kritik olan, bu mecranın getirdiği araçların ve kimlik algılarına uyum sağlayabilme yeteneğinin hâlâ herkese aynı uzaklıkta olması.

Bir anlamda, sanal örgütlerin savaşları başladı denilebilir. Özellikle bunun kaçınılmaz olduğu konularda "fiilî örgütlerin" de organik ilişkide olduğu bu yeni zeminde hedefler de değişiyor. Sanal dünyadaki savaşlar, bir sonları olmadığını bilerek sürüyorlar. Vaat edilen tek zafer, kendi tarihini yazmak. Bu, özellikle tarihî rolü madunluk üzerine kurulu her özne için sanal da olsa yeni bir umudun vaadi haline geliyor.

Bu elbette bir fırsat ve internetin yeni özgürlükçü olanaklar barındırdığı heyecanlarına temelde bu fırsat kaynaklık ediyor. Yine de, heyecanı tamamen söndürmeden, bu örnekte bürokratik işleyiş anlayabilecek İngilizce bilgisi, sistemin parçası olmanın gerektirdiği boş zaman ve teknolojik altyapıya erişim gibi birçok unsurun hesaba katılması gerektiği de hatırlanmalı. Hesap yanlış kurulsun, madunların hiç değilse tarihe kendi sözleriyle geçebilecekleri vaadi de yine temsiliyetle çiğnenecek ve yüzyıllık ansiklopedicilik anlayışının karşısında Wikipedia beleşe yazdırılıp bedavaya okunmaktan fazlasını başaramayacak demektir.

Koray Löker

'68 kuşağından başlayarak Türkiye solunun milliyetçi, otoriter bir hatta seyrettiğini, solun militarist bir kaide üzerinde yükseldiğini, hatta bugünkü Ergenekon'dan ayrı tutulamayacağını vaz eden bir liberal-muhafazakâr kampanya var bir süredir. Geçtiğimiz günlerde Metis tarafından yayınlanan, Nadire Mater tarafından hazırlanan "Sokak Güzeldir -68'de Oldu?" kitabını istersiniz birinci elden tanıklıklarla –ve derli toplu bir veri akışıyla– bu yönde bir tarihsel analiz niyetine okuyun. Ama daha iyisi, kendinden menkul ithamlara hiç bulaşmamak, devraldığımız mirasın güzelliklerini ayıklamak, yeniden yaratmak. Arka kapakta dendiği gibi: "Bugünden bakıldığında 68'de olup bitenler, bize esin ve güç verdiği kadar, neyin olmadığını, neyin hayal edilemediğini, neyin yaşanmadığını da gösteriyor. Henüz ne kadar çok şeyin denenmemiş olduğunu, ufkumuzda bizi ne kadar çok başlangıcın beklediğini gösteriyor."

X - KÜTÜPHANE

- **A.L. Campillo - J.I. Ferreras** Hızlandırılmış Ateizm Dersleri (Versus)
Anthony Brewer Kapital'i Okuma Kılavuzu (Kalkedon)
Ashıhan Aykaç Yeni İşler Yeni İşçiler –Turizm Sektöründe Emek (İletişim)
Barbara Ehrenreich Sokaklarda Dans –Kolektif Eğlencenin Bir Tarihi (Versus)
Cumhur Canbazozoğlu Kentin Türküsü: Anadolu Pop-Rock (Pan)
Denis Bertholet Sartre (İthaki)
Eluned Summers-Bremn Uykusuzluk –Kültürel Bir Tarih (YKY)
Emile Ajar Onca Yoksulluk Varken (Agora)
■ **Gilles Deleuze** İki Delilik Rejimi –Metinler ve Söyleşiler (Bağlam)
Hal Foster Gerçeğin Geri Dönüşü –Yüzyılın Sonunda Avangard (Ayrıntı)
J.G. Ballard Vahşet Sergisi (Ayrıntı)
Jean-Paul Sartre Varlık ve Hiçlik (İthaki)
* **Kemal Özer** Temmuz İçin Yaralı Semah –Yangın Şiirleri (Yordam)
Kojin Karatani Transkritik –Kant ve Marx Üzerine (Metis)
Müjde Arslan (haz.) Kürt Sineması –Yurtsuzluk, Sınıf ve Ölüml (Agora)
Nicholas Thoburn Deleuze, Marx ve Politika (Otonom)
▲ **Özgür Akgül** Romanistanbul –Şehir, Müzik ve Bir Dönüşüm Öyküsü (Punto)
Robert Musil Niteliksiz Adam (YKY)
Timur Soykan Tannı Misafirleri Otel (Kırmızı Kedi)
Tuncer Erdem İstanbul –Zamanın Suyu İzi (YKY)

Gülsün'le Handan

İki anne, şimdi birbiriyle yan yana / anneleri Gülsün'le Handan'ın

yaşarken onlar / nasıl yan
yanaysa sürekli / aynı
türküde iki dize gibi

İki anne, inanmıyorlar ölümün
aldığına / anneleri Gülsün'le
Handan'ın

ikisi de soruyorlar / söyleyen
ölebilir belki / ama türkü
ölebilir mi?

İki anne, karalar içinde hâlâ /
anneleri Gülsün'le Handan'ın

nasılsa kızlarından kalanlar /
öylece saklıyorlar hepsini /
ikisi de birer direnç titreşimi

İki anne, sabır eklenmiş
acılarına / anneleri Gülsün'le
Handan'ın

hazır tutuluyor yaşamaya
odalar / kapılsa beklemeye
çalınacak zili / ikisinin de yol-
larda gözleri

*Kemal Özer'i 30 Haziran'da,
74 yaşında kaybettik...*

- Yani siz ruhun kurtuluşu veya mahkûmiyetine inanmadığınızı mı söylüyorsunuz?

- Şüphelerim var, zira her şeyden önce siz bana ruhun varlığını kanıtlamadınız...

- İyi de beyefendi...

- Hayır, kanıtlamadınız. İkinci olarak, ruhun ölümsüz olduğunu varsayıyorsunuz; üçüncü olarak da, ruhun yeryüzündeki davranışlarına göre yargılanacağını, ya cezalandırılacağını ya da ödüllendirileceğini varsayıyorsunuz.

- Öyleyse siz materyalistsiniz.
- Doğrudur, ama o zaman siz de idealistsiniz.

- Fakat yine de insanın ilâhî adalete ihtiyacı olduğunu inkâr edemezsiniz.

- Yok canım, bal gibi ederim, çünkü bu zorunluluğun niye zorunlu olduğunu anlamıyorum.

- İnsan sadece ruhun ölümsüzlüğüne değil, o ilâhî adaletin de varolduğuna inanmaya muhtaçtır.

- Peki niye bütün bunlara inanması gerekiyor?

- Çünkü inanınca davranışlarını adalete göre düzeltir, daha ahlâklı, daha iyi olur.

-Kısacası siz bana inancınızı
tebliğ ediyorsunuz.

- İnsanı daha iyi yapan inancı...

- İnsan duygulardan ibaret değildir, akıllı da vardır. Öyle değil mi?

- Evet, doğru.

- Öyleyse aklına ters düşen her inanç, her duygu insanın lehine değil, aksine aleyhinedir.

(...) - Öyleyse siz kibirli bir atistsiniz.

- "Kibirli" mi? Yok canım, övünmeyi hiç sevmem.

Kapitalizmin bambaşka bir işaretler rejimi olduğunu düşünüyoruz. O da gerçekten çok iyi işliyor gibi gözüküyor, işlememesi için bir neden de yok. Az önce tutkulu hezeyan dediğimiz şeye tekabül edecek. İmparatorluklara ait paranoyak formasyonlarda yaşananların tersine, küçük işaret paketleri, büyük işaret paketleri çizgiler izlemeye başlıyorlar, ve bu çizgiler üzerinde her şey olabilir. Para-sermaye hareketi, sermaye ve çalışma elemanı olarak öznelerin dikilmesi, malların eşitsiz dağıtımı ve elemanlarına ödeme aracı. Özneye, sadece kendine itaat ettiğine göre, ne kadar çok itaat ederse o kadar çok yöneteceği açıklanıyor. Sermayenin kanunu uyarınca sürekli olarak yöneten özne itaat öznesi üzerine indirilecek. Hiç kuşkusuz bu işaret sistemi imparatorluk sisteminden çok farklı: Hatta çevresel özneyi merkeze çekerek ve göçebeliği durdurarak eksikleri tamamlama avantajı bile var. Örneğin, felsefe tarihinde, söylemi, işaretlerin hiç durmadan işaretlere gönderme olduğu imparatorluk aşamasından, özneyi özneye indiren tamamıyla tutkulu hezeyan olarak özellikle aşamasına geçiren meşhur devrimi biliyoruz. Fakat burada da, iyi işlediği oranda her köşesinden kaçış içinde görünüyor. Sermaye-paranın öznelleşme çizgileri hiç durmadan dallanıp budaklanıyor, planlarını tehdit eden marjinal öznelilikleri, enlemesine geçişleri, eğrilikleri, yurtsallaşma çizgilerini dolaşıma sokuyorlar. İçsel bir göçebelik, yersizyurtsuzlaşmış yeni tip bir akım, imleyenden yoksun parçacıklar böylesi bir detayı ve bütünün kendisini tehdit ediyor.

Osmanlı'da Roman toplumu, meslekî pratikler, askerlik hizmeti ve vergi kategorisi anlamında marjinal bir konumdadır. Romanlar, Bizans'takine benzer biçimde, belli askeri hizmetlerde bulunmuş, el emeğine dayalı işlere yönettirilmiş, çeşitli zanaat loncalarında çalışmıştır. Eğlence alanında önemli bir arzı elinde tutan Romanlar, şarkıcı, müzisyen, dansçı, kuklaci, oyuncu, akrobat, hayvan terbiyecisi ve falci olarak önemli bir işgücü oluşturmuştur. Bunun dışında, demircilik, ham ya da hazır yiyecek, meyve, tarım ürünleri satışı, dönemlik tarım işçiliği, ikincil askeri hizmetler, kalaycılık, bakırcılık, demircilik, sepetçilik, cambazlık, kerpiç dökücülük, nalbantlık, çilingirlik, çiçekçilik, sepetçilik ve hamamcılık, Romanların yöneldiği başlıca iş kollarını oluşturur. Bu mesleklerden bazıları, Romanların geleneksel olarak uzmanlaştığı alanlar olmuş ve günümüze kadar sürdürülmüştür. Nitemik, Osmanlı'daki meslekî örgütlenmelerin yapısı içinde, Çingenelerin / Romanların ağırlıklı olarak yer aldığı belli loncalar olduğu görülür: Ayı oynatıcıları, cambazlar (at yetiştiriciler), müzisyenler, oyuncular, dansçılar. Bu verilerin kaynağı olan Evliya Çelebi'nin belirttiğine göre, 300 kişilik müzisyenler loncasında çoğunluğu Çingeneler oluşturmaktaydı.

Aşkın resmî hali ve Baybars

Elif Şafak - **Aşk** (Doğan)

Hayret eden herkes ermiştir / Hidayete eren ayrılmıştır / Bu nedenle feta (fütüvvet ehli) demiştir ki: / Kim ki hidayete erdi, gafil kaldı (İbn Arabi, "Fütuhât")

Eylül 2006'da, İstanbul'da çoğunluğu Batılı olmak üzere 55 ülkeden 500 ana akım gazetecinin bir araya geldiği bir toplantı yapılmıştı. News Xchange adlı bu toplantı her yıl dünyanın bir başka şehrinde düzenleniyor ve çeşitli sorunlar hakkında görüş alışverişinde bulunuluyor. Bu arada hazır bir araya gelmişken bir tür sahne performansı babında o ülkenin yöneticilerini çağırıp çarpraz ateşe tutuyorlar. İstanbul'daki toplantıya da Tayyip Erdoğan davetliydi. Konuşmasını salondaki çok az kişi simultane tercüme kulaklıkları olmaksızın dinleyebildi. Soru-cevap faslında salonun kapıya yakın bir yerinde ayakta duran Elif Şafak mikrofonu aldı. Madde'den, yani Türklüğe hakareten yargılanması söz konusuydu ve bu maddenin kaldırılması gerektiğini söyledi. Son derece haklıydı. Ama nedense, salonda bulunanlar arasında Elif Şafak'ı kulaklıkla dinlemek durumunda kalan tek kişi, Şafak'ın direkt olarak seslendiği Tayyip Erdoğan'dı. Onun dışında, salondaki herkes Şafak'ı kendi sesinden ve kelimeleriyle dinleyebilmişti.

Elif Şafak'ın, 301'i ihlâl etmediği, dolayısıyla yargılanmasına gerek olmadığı belirlenen soruşturma devam ederken Kemal Kerinçsiz ve çetesi mahkeme salonlarını basıp rezalet çıkarmak gibi bir huy edinmişti. Tam da o günlerde, Şafak'ın 500 dünyalı gazetecinin gözleri önünde açıkça aşağıladığı Tayyip Erdoğan'ın Celalettin Cerrah'ı özel bir sebeple aradığı öğrenildi. Erdoğan, Cerrah'tan Şafak'ın mahkemesinin yapılacağı duruşma salonu ve civarında özel önlemler alınmasını istemişti. Bu görüşme News Xchange toplantısından yalnızca birkaç hafta sonraydı. Şafak'ın davaya konu olan Metis'ten çıkan kitabı "Baba ve Piç" bir hayli sattı.

Sonra Elif Şafak, eşinin de (Eyüp Can) üst düzey yöneticilerinden biri olduğu Doğan Grubu'na geçti. "Siyah Süt", Şafak'ın mahkeme döneminde tecrübe ettiği gebelik sürecini konu alıyordu. Bir söyleşide şunları söylemişti: "Benim için seneler boyu ön planda olan iki karakter vardı sanırım. Bilgiyi, kitapların dünyasını temsil eden Sinik Entel Hanım ile tasavvufu simgeleyen Can Derviş Hanım. Bu ikisi çok önemliydi. Bu arada anaç yanımlı hep bastırılmış mesele, görmezden gelmişim. 'Siyah Süt' boyunca darbe dönemi, monarşi dönemi, anarşi dönemi anlatılıyor. Her birinde farklı karakterleri el üstünde tutup diğerlerini bastırmaya çalışıyorum. Ve bu yöntem işe yaramıyor. Nihayet en sonunda demokrasi geliyor. Her bir karakterle barış imzalıyorum, hepsini eşit görmeyi öğreniyorum."

Bir sonraki kitap projesi için en uygun kimlik galiba "Can Derviş Hanım"dı. Keza, pembe kapağıyla ve 100 bin baskılık bir iddiayla çıkan "Aşk", İslâm, Hristiyanlık, Yahudilik, kadınlık-erkeklik gibi kadim temaları çağdaş bir yorumunu Mevlana ile Şems'in hikâyesi üzerinden bir kez daha kurguluyor.

Kitap çıktıktan bir müddet sonra, Elif Şafak'ın adını Celalettin Cerrah'la aynı metin içinde bir kez daha okuduk. Cerrah'ın o zamanlar idarî lideri olduğu Emniyet örgütü iki işyeri ve beş matbaaya baskın düzenleyip piyasa değeri

20 milyon TL'yi bulan 1 milyon kopya korsan kitap ele geçirmiş, durumun kamuoyuna duyurulmasına yardım etmek üzere de bir takım yazarlara davetiye göndermişti. Kimi yazarlar, Cerrah'ı kırmak istemediler. Çünkü korsan meselesine demirden yumruğuyla müdahale eden Cerrah, daha önce yönettiği iki baskında 8 milyon kopya müzik CD'si ve DVD'nin ele geçirilmesini sağlamış, müzisyenlere yaptığı çağrıya rağmen bir tek Orhan Gencebay'ın desteğiyle yetinmek zorunda kalmıştı. Cerrah kızgınlığını "biz onlar için çalışıyoruz, ama onlar Emniyet'e kadar gelemiyorlar" diyerek ifade etmişti. Kitap operasyonu ve sonrasındaki basın teşhiri esnasında Cerrah yurtdışındaydı (ya da bir önceki ilgisizlikten dolayı yazar ve sanatçı tayfasını protesto edip basın toplantısına katılmamıştı). Ancak korsan kitap "mağdur"ları, basın toplantısında Türk polisine destek vermek üzere Emniyet'teki yerlerini aldılar. Toplantıya Taha Akyol, Elif Şafak, Tuna Kiremitçi, İskender Pala, Mehmet Coral, Rıdvan Akar, Hakan Günday, Nazır Şentürk, karikatürist Erdil Yaşaroğlu, Yayıncılar Birliği Başkanı Kenan Kocatürk ve yayınevi temsilcileri katıldı. Yazarlar sekiz kamyon korsan kitabın önünde şaşkınlıklarını dile getirip gazetecilerin sorularını cevapladılar.

Rıdvan Akar, oraya gitmiş olmakla birlikte, duruma eleştirel bir tavır takınmayı da ihmal etmedi. Diyordu ki: "Korsan kitap konusunu

Elif Şafak'ın son romanı "Aşk", "erkekler okumaktan çekinmesin diye" pembenin yanında gri renkte de basıldı. (Üstte) Şafak, korsana karşı mücadeleye destek için Emniyet Müdürlüğü'ne gitmekte beis görmedi (altta)

bir asayiş sorunu olarak görmüyorum. Türkiye'de kültür ve sanat pahalı bir meta haline dönüştürüldü. Bunun bir sonucu olarak gelir dağılımının böyle bozuk olduğu bir ülkede insanlar kültürü ve sanatı tüketmek istiyorlarsa onlara son derece kolay ve ucuz bir yol gösteren insanlara, bir tüketim aracına tenezzül etmiş oluyorlar. Kültür ve sanat Türkiye'nin geleceği, gençlerin geleceği; kültür ve sanatı devletin sübvanses etmesi gerekiyor. Kitaplar ne kadar ucuzlarsa, korsan kitap o kadar azalır."

Elif Şafak ise devlet destekli serbest piyasadan yanaydı: "Bu, matbaada çalışan işçisinden dizgicisine, yayınevindeki editörden çevirmene herkesin cebinden çalan bir hırsızlık. Bu konuda böyle operasyonlar yapıldığını, duyarlılığın arttığını görmek çok güzel." Bu açıklamanın iyi niyetli olduğunu söylemek mümkün. Ancak bir şartla: Şafak'ın elinde korsan kitap basmayan matbaa sahiplerinin, çok satan her kitap için matbaa işçilerine ilave prim ödediklerine dair bir bilgi varsa... Ya da okurun korsan kitaptan zarar gördüğüne ilişkin bir delil gösterilebilirse... Çünkü aynı gün bir başka gazetecinin sorularını cevaplarırken korsancılığın okura da zarar verdiğini söylemişti.

Aşk'a gelmek

Bu yazının konusu aslında "Aşk"ın edebî değeri olmalıydı. Ne var ki, "Aşk"ın bir proje olarak ifade ettiği değerin, onun edebî niteliklerinin önüne geçtiğini fark etmek -kitap için üretilen pazarlama stratejilerinin de işaret ettiği üzere- durumun farklı bir şekilde ele alınması gerekliliğini ortaya koydu. Nitekim, Elif Şafak'ın hızlı sayılmayacak ama sağlam temellere dayanan bir dönüşüm geçirdiğini görmek için müneccim olmak gerekmiyor. Şahsen onu geç bulup tez kaybeden bir okuru olarak son romanı "Aşk"ı akıldaki ilk romanı "Pinhan"dan kalanlarla okumanın bile, bu dönüşümün niteliğini ve daha önemlisi maliyetini çıkartmaya yetecek bir serüven olduğunu söyleyebilirim. "Pinhan", bir kadına dönüşmenin ağırlı yolunu tasavvufa sarmalıyor, zihinde ateşli bir his bırakıyordu. "Şehrin Aynaları"nı sevmiş, "Mahrem"de irkilmiş, "Bit Palas"ı bitirememiş, "Araf"ta ise yabancılaşmıştım. "Baba ve Piç" ise Şafak'ın proje roman serisinin ilkiydi. Çünkü bu kitap yeni hiçbir şey söylemiyordu. Daha da önemlisi, Elif Şafak yoktu ortada, pedagojik formasyon almış bir öğretmenin kaleminden çıkmış gibiydi, hepimiz adına günah çıkartarak kendince bir kahramanlık misyonu da üstleniyordu. "Siyah Süt" ise, tam tersine, Elif Şafak'la doluydu tıka basa. Ama artık kendisi için bir norm haline gelmişti, "yüce değer"leri kendi tecrübesi üzerinden sorguluyor, bizatihi kendisini evrensel bir değer olarak sunuyordu.

"Aşk"ta ise "Pinhan"la aldığı Mevlana Büyük Ödülü'ne bir gönül borcu ödemeye yeltenir gibi. Gene tasavvufun tarihsel izlerini takip ediyor, içinde yaşadığımız çağla 13. yüzyıl arasında çok dinli ama İngilizce (kitap yine İngilizce yazılıp Türkçeye yazar eşliğinde çevrilmiş) bir bağ kurmaya yelteniyor. Mevlana ile Şems'in sıradışı dostluğunu, Hristiyanlık'tan Müslümanlığa sufi yolunu takip ederek yürümüş Arap isimli bir İskoç yazara yazdırıp sıradan bir Amerikalı Yahudi ev kadınına okutmak suretiyle yad ediyor kitap.

Kocasından aldatılmakla birlikte evine olan sadakatini her şeyin üzerinde tutan Ella, çocuklarını büyüttükten sonra bulduğu bir

editörlük pozisyonunun kendisine dayattığı ilk iş olarak ve biraz da gönülsüzce başlıyor A.Z. Zahara'nın yazdığı "Aşk Şeriatı" adlı kitabı okumaya. Ella, "şeriat kelimesine nihayet makûl bir bağlam bulduk" dediyecek türden bir ad taşıyan bu kitabın hayatını değiştireceğini elbette bilmiyor. Dindar olmayan bir Yahudi; gelenek kabilinden çocukları ve kocasıyla bazı ritüelleri yerine getirdiği oluyor. Ama anne ve eş olarak üstlendiği sorumluluklara duyduğu sıkı bağlılık nedeniyle daracık bir iç ülkeye mahkûm. Öte yandan zengin bir tahayyül gücüne de sahip. Şems'i Harley Davidson sahibi, sürekli siyahlar giyen, uzun saçlı bir çağdaş gezgine benzetiyor örneğin. Zahara, bir fotoğrafçı ve seyyah; Mevlana ve Şems'i anlattığı "Aşk Şeriatı"nın ilk ve son romanı olduğunu söyleyen gizemli bir adam. Mevlana ve Şems'in ve bu sarmal anlatının çekirdeğini oluşturan atmosferin hikâyelendirilme biçimi ise Şafak'ın kendi derinliklerinden dünya gündeminin yüzeyine nasıl bir yol kat ettiğini ele verir nitelikte.

Mevlana, genç yaşta âlimlik ve şeyhlik kariyerinin basamaklarını hızla tırmanmış bir parlak çocuk olarak çıkıyor karşımıza. Şeyh Seyyid Burhaneddin, Kayseri'den, Bağdat'ta Şems'i konuk etmekte olan Baba Zaman'a yazdığı mektupta Rumi'yi anlatıyor: "Daha 24 yaşındayken Rumi şeyhlik makamına erdi. Daha şimdiden on bin müridi vardır. Müritleri ağzından çıkan her kelimeye kıymet atfeder." Ama -belki de kariyerindeki bu hızlı yükseliş yüzünden- Rumi'nin çok önemli bir problemi var: "Her ne kadar kâmil ve ilmine vakıf bir kimse olsa da, kimsenin çözemediği bir boşluk taşıyor içinde." Özetle, Rumi'nin canı sıkılıyor...

Şems ise bir Kalenderî derviş olarak biriktirdiği tasavvuf sırlarını aktaracağı bir dost arıyor. Baba Zaman'ın dergâhında Rumi'den gelen haberin mührünün çözülmesini bekliyor. Nihayet, Konya'ya vardığında, daha Rumi'yle tanışmadan bir ayyaşın, bir fahişenin ve bir

cüzzamlının gönlünü kazanmayı ve ahalinin onaylamayan bakışlarını üzerine çekmeyi başarıyor. Bu arada, tüm bir tasavvuf felsefesini kırk orta halli paragrafa indirgeyecek bilgi ve tecrübeye de sahip.

Elif Şafak okuruna güvenini yitirmiş gibi bu noktada. İş şansa bırakmıyor ve bu felsefeyi kurallaştırıp metin içinde boldlayarak adeta okurun gözüne sokuyor. Çünkü roman okumaya, 400 küsur sayfalık bir hikâyeyi tüketmeye tenezzülü ve tahammülü olmayan okur yalnızca bu bold paragrafları okuyarak Şems'i ve Mevlana'yı var eden felsefeyi aklına yazabilir. Kahramanlar ve hikâye ortadan kalksa bile "Aşk", bir "kişisel gelişim" kitabı olarak iş görebilir. Hikâye, kahramanlarıyla birlikte o felsefeye "action" katılarak okunduğunda ise buyrun lezzetli bir "Muslim New Age" başyapıtı...

Bütün bunlar Elif Şafak'ın, "Aşk"ı, "Baba ve Piç"le başladığı "proje roman" serisinin ikincisi olarak kaleme aldığını düşündürüyor ("Siyah Süt"ün böyle bir anlamı olmadığını düşünmek istiyorum). Hiç kimse bir roman yazarının mevcut dünya ahvalinden kendisini soyutlaması ve bu ahvale müdahaleden alıkonması gerektiğini söyleyemez. Bu kitap da Elif Şafak'ın bir roman yazarı olarak siyasetin üst kademelelerinde pişirilen "medeniyetler diyalogu" projesine destekleyici bir müdahale biçimi olarak okunabilir. Böyle okunduğunda bu kitapta anlatılanların ve onların hikâye edilme biçimlerinin hiçbir mahzuru olmayabilir. Keza, Türkiye'de -küresel piyasalarda geçer akçe olması hasebiyle de- devletin resmî tasavvuf ekolü haline gelmiş Mevlevîliği anlatısının merkezine oturtması da bu perspektiften bakıldığında daha anlamlı olur. Ama bu koşullar altında "Aşk"ı bir roman değil, bir tür reklam metni olarak değerlendirmek gerekir. Şu durumda, "Aşk"ı yazan Elif Şafak da bir metin yazarına dönüşür. İşte "Pinhan"dan "Aşk"a, Elif Şafak'ın serüveni böyle özetlenebilir: Çok sat-

makla imtihan edilen bir roman yazarı, metin yazarı olarak da rahatlıkla iş bulabilir. Bu koşullar altında, "Aşk" pekâlâ sipariş edilmiş bir kitap da olabilir... Bir yazar, sipariş üzerine bir roman yazabilir. Neden olmasın? Hepimiz piyasasında yaşıyor ve zaman zaman gözümlü, kalemimizi, düşüncelerimizi ve varsa ismimizi birilerine kiralayarak hayatta kalıyoruz. Eğer öyle ise "Aşk" ve vazettikleri, Elif Şafak'ın bütün bir yazarlık tecrübesi göz önünde bulundurularak ve elbette gene de soru işaretlerinden vazgeçmeyerek bir kenara bırakılabilir. Ama eğer "Aşk" sipariş üzerine yazıldıysa, ortada büyük bir problem var demektir.

Kitaptaki yan karakterlerden birinin adı Baybars. Konya'nın polis şefi, amcası ise kitapta "mutaassıp" namıyla geçen bir müderris. İki karakter de zalim. Polis şefi, arada bir çalıştığı evde ziyaret ettiği fahişeyi camide görünce linç ettirecek, meyhaneden çıktığını gördüğü ayyaş kırıbaçlayacak kadar haşin. Örgütünün şehirdeki varlığını işaretlemek üzere kullanıyor ve kendince kurallarını anladığı bir "gücü gücü yetene" evreninde yaşıyor. Kitaptaki tasvirlerle bakılırsa resmedilirken bizim çağdaşımız olan meslektaşlarından esinlenerek kurgulanmış gibi de duruyor. Ama Elif Şafak, kendi çıkarlarını, kendi okurlarına karşı koruduğu için o meslektaşlardan birine teşekkür etmek ve yaptığı işi kamu önünde ululamak üzere varlığıyla ve sözüyle onun çağdaşlarından birinin yanında büyük bir gururla durabiliyor. Eh, burada bir miktar içsel bütünlük problemi yaşadığı söylenebilir Elif Şafak'ın... Ya da denilebilir ki, her yazar her devirde hep aynı okura yazacak değil... Elif Şafak, yazdıklarıyla olduğu kadar mevcudiyetiyle de yeni bir okur kitlesine ulaşmayı hedefliyor. Cumhurbaşkanlığı köşkünde popüler bir yazar olmak kolayca elde edilecek bir hedef değil. İnsanın, bunun için, kendisini var eden ateşten vazgeçmesi gerekebiliyor...

- Ayşe Çavdar

Her okuyanın bir İDEA'sı olmalı!

- Siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe, tarih, iktisat, görsel kültür, müzikoloji, edebiyat ve sanatın tüm dallarına açık,
- Disiplinlerarası çalışmaları destekleyen,
- Teoriyi öne çıkaran,
- Düşünce ve ifade özgürlüğünden taviz vermeyen,
- Etik ilkelere titizlikle bağlı,
- Akademik ve entelektüel geleneğe katkı yapmayı amaçlayan

bağımsız bir dergi.
Şimdi kitapçılarda!

MODERNLEŞME, DEVLET VE ORDU

Gencer Özcan, Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Ordusunda Prusya Etkisi.
Sacit Kutlu, Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Ordusu'nda Prusya Etkisi ve Osmanlı-Almanya İlişkileri
Ceylan Pınar de Rosay, Ahmet Mithat Efendi'nin Anlattıklarıyla Osmanlı Modernleşmesi
Levent Ünsaldı, Military Symbolism and Military Interventions in Politics in Turkey

SERBEST KONULU MAKALELER

Daron Acemoğlu, The Crisis of 2008: Structural Lessons for and from Economics
Evren Balta Paker, Küresel Güvenlik Siyaseti ve İnsan Hakları
Semih Yücel, Siyasal İslam'ın Entelektüel Karşılığı: Bilgi ve Hikmet Örneği

KİTAPLAR

Remzi Altunpolat, Sürüne Sürüne Erkek Olmak
G. Gürkan Öztan, Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)
Nedim Nomer, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler

KONFERANS NOTLARI

Zafer Doğan, Mehmet Ali Aybar Toplantısı

www.ideahumanities.com
E-mail:idea@ideahumanities.com

İsteme adresi: Belge Uluslararası Yayıncılık, Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı
No: 15/1 Sultanahmet / İstanbul Tel / Fax: 0212 638 34 58

Tarihin tahrifi ve faşizan masallar

Mümtaz'er Türköne - 68 Kuşağı (Nesil)

Sadece solcular değişmedi. Façayı düzeltip, yeni esvaplar giyip, bıyıkları kesip, "arkaik milliyetçilik"lerini bir yana bırakıp "merkez sağ"a kayan faşistler de "eski faşist" oldu. Piyasa demokrasisinin nimetlerini paylaşmak için, daha doğrusu piyasanın nimetlerini paylaşmak için "eski solcu"larla bir araya gelip piyasanın aslında demokratik olabileceğini, herkese imkân tanıyabileceğini söylemeye başladılar. Özgürlük türküsünü birlikte söylemeye başladılar, fakat bu özgürlük elbette "kendinden öte düşünebilme ve eyleyebilme" özgürlüğü değildi. "Özel birey"in küçük sınırları içinde, mal sahibi olma, müdahaleye uğramama, sermayenin renklerini ayrıştırmamak anlamında "demokratik bir düzen" özlemi!

Özgürlük ufkundan vazgeçen solcular, bu bu özgürlük anlayışına tav oldular, sağcılar ise şehirli hale gelip, "eski kavgaları unutup" yeni işbirliklerine yelken açtılar. Oysa sonuçta sadece solcular solculuklarını bırakmış oldular, ama sağ, kişiyi özel alana hapsedme ve başka bir özgürlük alanı tanımama anlamında hâlâ faşistti. Solcular, solun en iyi anlayışlarından olan özeleştiriyi "pişmanlık" nidalarına dönüştürürken, sağcılar "birbirmizden farkımız yoktu, biz kardeşlik" gibi "uzlaşmalar" önerdi. Ama sağdaki sol nefreti hiç değişmeden kaldı. Merkez sağın yeni "akademik" ismi Mümtaz'er Türköne, façasını değiştirip "demokratik" olmasına rağmen sağ cenahta sol nefretinin hâlâ ne kadar canlı olduğunu haykırıyor.

"Muhsin Başkan"a yiğit demeyince

Mümtaz'er Türköne, '80 öncesi, kitabında da söz ettiği gibi, "belindeki soğuk nesnelerle" "Muhsin Başkan"ın ardından giden bir "sorumlu". Tansu Çiller ve Özer Uçuran-Çiller çiftinin ve dönemin İçişleri Bakanı Meral Akşener'in danışmanı. Şim-

'80 öncesinin faşist militanı Mümtaz'er Türköne, başbakanlığı döneminde Tansu Çiller'in danışmanı oldu, son zamanlarda AKP'ye yakın liberal kalemler arasında sayılıyor, Zaman'da yazıyor

di AKP'ye olan yakınlığıyla tanınıyor. Kısacası, kendisi nerede olursa olsun, fikri iktidarda olanlardan ve fikrini de iktidara göre ayarlayanlardan. Sol ve '68'i ele almış ki, "aynı hataları bir daha yapmayalım"! Okurları da, onun Zaman gazetesindeki sütununa yazıp, geçmişe bakıp nasıl ders-

ler çıkaracağımızı söylüyorlar. "Yurtdışından yazan" Bernar Kutluğ, 2 Nisan 2009 tarihinde "Türk Solu"nun "eleştirisini" şöyle yapıyor: "Başörtüsü zulmüne uzaktan seyirci olan bir devrimci eski Dev-Genç lideri olsa ne yazar; Sayın Yazıcıoğlu'na yiğit demeye getiremiyorsa dilini, o dilden ülke hayrına işitilecek ne söz çıkar?" Ben de buradan "yurtdışından yazan" Bernar Kutluğ'a sesleniyorum: Efendim, lütfen liste gönderin, ne yapacağımızı ne yapmayacağımızı söyleyin; "ülke hayrı" için bu "sol" ne kadar itaatkar olmalı, ne kadar evvallah etmeli, lütfen yazın bize ki, kör kuyularda merdivensiz kalmayalım!

"Yurtdışından yazan" Bernar Kutluğ devam ediyor: "Ergenekon orada, burnumuzun ucunda dururken AKP düşmanlığını seçen solcu, bir kütüphane dolusu kitap hazmetmiş olsa ne çıkar?" Alındım, gerçekten alındım, o kadar okuduğumuz kitaplar birden boşa gitti şimdi! Ve son söz de şöyle söyleniyor: "Uzun sözün kısası, Sol'un tümünden yıkılıp çok daha başka değerlerle yeniden inşası, bir sorumluluk." Sorumluluk, solu sağın değerleriyle yeniden kurmak olsa gerek, çünkü Kutluğ'a göre -Türköne'nin "eski solcu" alter egosu mu?- bu bir idrak sorunu, yani "yiğit" Muhsin Başkan'a "yiğit demekte hiçbir beis olmadığını anlama, idrak etme sorumluluğu". "Yiğit Muhsin Başkan" demeyen hiç kimseye yaşama hakkı vermek istemeyen bir sorumluluk.

'68 Ergenekon demekmiş

Tarihsel olarak ne olduğu konusunda pek de "uzlaşma"ya varılamayan (neden uzlaşmaya varılsın ki?) 1968 ve o dönemin kuşağı, aslında solun kendini gösterebildiği tarihsel dönemlerden yalnızca bir tanesiydi. Fakat bu dönemin ne olduğunu ve ne olmadığını söylemek, '68'in sorunu değil, bugünün sorunu. İdealize etmek ne kadar sorunluyorsa, çamur atmak daha da sorunludur. Türköne, "yaşadıkları geçmişe takılıp kalan, oradan bugüne geçemeyen çok insan tanıdım" diyor (sf. 9). Es-

DİPNOT YAYINLARI

DERSİM 1938 VE ZORUNLU İSKÂN Telgraflar, Dilekçeler, Mektuplar Hüseyin Aygün

"Dersim'in önce Osmanlılaştırılması, ardından da Türkleştirilmesi yolundaki teşebbüsün yüzyıllık hikâyesini Osmanlıların ve Cumhuriyetin Dersim raporları üzerinden veren Hüseyin Aygün'ün bu çalışması, bu hikâyesinin son halkasını teşkil eden 1938 İsyânının ardından takip edilen devlet siyasetinin resmi dokümanını yapan kimi belgeleri de ilk kez bizimle sunuyor. Dersim İskân müdürü Hırsad Tanrıvergin resmi yazışmalarından oluşan belgeler Dersim İsyânının kararlılıkla kalmış bir yitimin ışık tutuyor. Kitap boyunca konu edilen Dersim raporları ve son Dersim isyanının ardından gerçekleşen sürgünlere dair belgeler iki temel hususa işaret ediyor. İlk husus şu: 1937-8 Dersim İsyânı, Cumhuriyet dönemi Kürt ayaklanmaları içerisinde sivilere yönelik zulmetin ve kıyımın en şiddetlisine sahne olmuş gibidir. İsyân açığa çıkartılmış, ardından da isyancılarla beraber aileleri ve hatta isyana itarak etmeyenler aileye ve kıyımın maruz kalmıştır. Birlerince isyancı ve sivil vatandaş öldürülmüş, kalan on birlerince sürgün edilmiştir. Zannınca, Dersim İsyânı sonrasında gerçekleşen kıyımın harmini en açık biçimde bir resmi belge gösteriyor. Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesince yayımlanan Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar adlı meşhur kitap (Hırsad Tanrı, 1972). Dersim İsyânı sonrasında 17 günde yapılan tarama hareketinde 66 ve diri 7934 kişinin ele geçirildiğini ve 1019 silahın toplandığını rapor etmektedir. Topu topu birkaç on bin kişinin yaşadığı bir havzalıdan 7934 kişinin 66 ve diri ele geçirilmesi olmasın kadar, ele geçirilen kişilerle yakalanan silahların sayım arasındaki bariz örtüşme, isyan sonrasında vuku bulan zulmetin derecesi hakkında yeterince şey söylüyor olsa gerek. Raporların ve belgelerin işaret ettiği Kürt örneği harisin de şu: Dersim (ve belki Kürt) meselesinin halinde Osmanlı ve Cumhuriyet devletleri arasında bariz bir süreklilik mevcuttur. Dersim islahat raporları ve Tanrıvergin belgeleri, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri arasında mablık, terminoloji, emirler ve failer açısından açık bir devamlılığa işaret ediyor." diyor. Mesut Yegen

dipnot yayınları

Selâhî Caddesi 8/5a Katlıy - Ankara - Tel: (312) 419 12 15 Faks: (312) 419 12 15 - iletisim@dipnotyayinlari.com

kiden bugüne iktidara olan arzusu hiç değişmeyen, sadece bıyıklarını kesen birisi için ağır bir itham: “ ‘68 bir masal. Gerçeklik duygusunun bir türlü nüfuz edemediği bir masal. 40. yılında her tarafı sahtelik kokan bir ‘68 efsanesi inşa edildi” diyor Türköne ve sanki “derin devlet”in çetelerle, Çatlı’yla, Yeşil’le ve kendi arkadaşlarıyla hiçbir ilgisi yokmuş gibi, derin devlet eşittir Ergenekon deyip o da eşittir 68 diyor!

Yazarımız dünyanın durumundan da haberdar! ‘68 baharını şöyle tanımlıyor: “Uyuşturucunun ve cinsellikte sınırsızlığın ön plana çıktığı ‘çiçek çocuklar’ yani hippilerden, her türlü otoriteye başkaldıran anarşistlere, solun her türünü içeren geniş bir yelpazeye kadar statükoya muhalif her eğilim ‘68’in rengarenk dünyasında yer almıştır... Sendikal haklar ve sol ideolojiler daha güçlü bir toplumsal tabakaya kavuşur. Hareket başladığı gibi hızla söner.” Uyuşturucu ve cinsellik, yani “tu kaka” ve sonunda da hızla sönen bir hareket, yani “oh bee!”

Türkiye’nin ‘68’inde yaşananlar, “ordu-çocukluk el ele” sloganları ya da Doğan Avcıoğlu vakası ya da devrim yapacak öncü kuvvet anlayışı zaten bizzat sol tarafından eleştirildi ve birçok sağcı da (sol kendine sol diyorsa, sağ da kendine sağ desin) sol eleştirisini bizzat solun özleştirisinden alarak yaptı; elbette “yurtdışından yazan” Bernar Kutluğ gibi, solun tümünden yıkılmasını ve “sağduyuyla” yeniden kurulmasını dileyerek.

Türköne, cuntacılığın, Ergenekon’un kökünü ‘68’de ve sol akımlarda bulup tüm tarihi kendi iktidar kavgasına alet ediyor ve sözünü ettiği “yüzleşmek”, “yakın tarihimizi anlamak” gibi “kayıplar” bir kenara bırakıyor hemen. Devlet terörünün yalnızca aleti değil, bizzat kendisi olmuş faşist militanlar için aklama ve güzellemeye dönüşüyor söyledikleri. “Tek borcum acı çekenlere” diyor Türköne, “‘68’in ‘80’e kadar süren şiddet sarmalı içinde hayatlarını kaybedenleri hiçbir ayırım gözetmeden saygı ile yad ediyorum” (sf. 15) Oysa ayırım var; devlet terörünün, tetikçilerin, faili meçhullerin yarattığı önemli bir ayırım var.

“Proje” olarak komando kampları

Türköne’nin kitap boyunca dili hiç sürmüyor; eleştirel bir okurun yazarda “dil sürçmelerini” arayıp orada satırlarını okumak için artı bir çaba göstermesine gerek yok. Her şey açık seçik söyleniyor. Hasan Cemal’in anılarından epeyce faydalandığı kesin. Hasan Cemal, Mustafa Kusey-

ri’nin bir arkadaşı tarafından öldürüldüğünü ama suçun faşistlere atıldığını anlatıyor. “İşte” diyor Türköne, “tüm dönemin ruhu böyleydi”: “Bu olay ‘68’in özeti, İşledikleri cinayeti, tereddüt etmeden karşı tarafa atan bir yüzüzlüğü ve sahteliği gösterdiği için değil, bu oyundan siyasi sonuçlar devşirdiği için.” (sf. 20) Yani zavallı faşistler hiç cinayet işlemediler. İşlenen tüm cinayetler, “yüzsüz” solcuların iftiralarından başka bir şey değildi. “İşte” diyorum ben de, “bu anlayış Muntaz’er Türköne’nin özeti”.

Türköne, sadece 68’de Türk solunu değerlendirmekle kalmamış, aynı zamanda dünya soluna da el atmış. Che Guevara’yı pop ikon olarak değerlendiren Türköne, Che’ye, “hazret, bir gerilla önderi olarak günlerce dağlarda dolaşmaktan yıkanmaya fırsat bulamazmış” diyor. Hazrete (yani Türköne’ye) devlet gücüne ve terörüne karşı çıkan insanların dağlarda “gezmediklerini” ve dağlarda da beş yıldızlı otel banyosu olmadığını söylemek gerekir ama, kendisi de bunu biliyor ve dediğim gibi, dili de hiç sürmüyor. “Sonunda su testisi su yolunda kırıldı” diyor Hazret (yani Türköne), “(Che) 1967’de Bolivya’da hükümet güçleri tarafından ele geçirildi ve öldürüldü”. Hazretin (yani Türköne’nin) bir “oh olsun” demediği kalmış ve Türköne, kendi ismini de Bolivya’daki “uluslararası” hükümet güçleri arasında yazdırıyor.

Che Guevaraya’ya “cani yani profesyonel gerilla” diyen Türköne, Türkiye’de onu Che Guevara kadar rahatsız etmiş Deniz Gezmiş’i de “gerilla özentisi” diye küçümsüyor. “Amerika’ya savaş açıp Amerikan pilotların montlarını giymeye meraklı” diyor. Sol denince aklına Pol-Pot ve jakobinizmden başka bir şey gelmeyen Türköne, aynı dönemdeki Türkes’in komando kampları için “solcu gençlerin FKÖ kamplarında silahlı eğitimden geçtiği bir proje gibi değildi” diyor (sf. 77). Ve öyle bir anlatıyor ki komando kamplarını, sanırsınız ki, şimdilerde gördüğümüz ne kokan ne bulan sivil toplum projelerinden birinden söz ediyoruz: “Komando kampları sadece milliyetçi sağ dikkat çeker hale getiren ve akabinde üniversitelerde daha özgüvenli bir sağ kitlenin diğer kutupta yer almasına hizmet eden bir projeydi.” (sf. 77) Kısacası, sağa özgüven kazandıran “hayırlı bir proje” diyor. Çatlı, içinde yetiştiği “komando kampına” “proje” dendiğini duysaydı acaba “sorumlu” Türköne’ye ne derdi? Kanlı Pazar’dan önce “kızilları boğmanın vakti geldi” diye yazan

Mehmet Şevki Eygi ise sağın ölçülü olarak eleştirilen tek ismi, eleştiri de şöyle: “Derin devlet tarafından kullanıldı.” Aktör olarak, bizzat derin devlet olarak iş gören tek bir sağcı bile olmadığını öğreniyoruz bu “yakın tarihimizle yüzleşme” kitabında.

Cuntacılığa karşı “güvenlik yönetişimi”

Türköne, cuntacılıkla özdeşleştirdiği sola “faşist” demenin (solun hepsine!) bir yolunu bulduktan sonra ve kendi cenahını da “komünist” (kelimenin asıl anlamı cemaatçılığı ya) –yani iyi ve onurlu– ilan ettikten sonra, özgürlük ve demokrasi sözcüklerinden geriye hiçbir şey kalmıyor. Anlaşılmayan, madem bu kadar “komünist” ve “özgürlükçü” olmak istiyordun da, ne diye faşist olmakta direttin? Oysa burada basit bir yer değiştirmeden başka bir şey yok. Hegemonyaya itaatten başka bir şey olmayan anlayış, hegemonya rızayı “özgürlük” palavrasıyla kazanıyorsa, özgürlük savaşçılığına bile soyunur. Türköne, kendi “projelerini” açıklamaya başladığında özgürlük ve demokrasi sözleri yerini “yönetişim”e bırakıyor.

Türköne’ye göre cuntacılığın kesin çözümü, Silahlı Kuvvetler’in özelleştirilmesi: “Güvenliği Silahlı Kuvvetler’e havale eden hiyerarşik örgütlenme yerini artık üç boyutlu heterarşik bir örgütlenmeye bırakıyor. Özel sektör, bilim ve araştırma kurumları sivil toplumun hareketli ve verimli perspektifi bir ülkenin savunulmasını, güvenlik ihtiyacının karşılanmasını ve caydırıcılığın sağlanmasını kolektif bir amaca dönüştürüyor.” (sf. 111) Ve o demokrasi havarisi, en yetkin modelini Bush’un sözleriyle bulup “güvenlik yönetişimi” kavramını hemen devreye sokuyor. Amerika’nın en gözde kavramlarından olan “asimetrik tehdit” ve “güvenlik” söyleminin tüm klişelerini tekrarlıyor –Güneydoğu’nun Türkiye’nin asimetrik tehdidi olduğunu da vurgulayarak. Türkiye’nin nükleer silah üretme kapasitesinden gururla dem vuran Türköne, bu füzelerin “caydırıcı” olabilmesi için menzil sorununu çözmek gerektiğinin altını çizerek, bu işi de “teknoloji üreten merkezlerle ve bu işe yatırım yapacak özel sektöre” havale ediyor. Kısacası, Türköne’ye göre ekonomik liberalizm gelir ve tüm kötülükler gider. Eski faşist, bıyıklarını kesmiş, ekonomik özgürlükten başka bir özgürlük tanımaz olmuş ve tüm solcuları da “faşist” ilan etmiştir. ‘68’e masal diyen Türköne’nin mutlu masalı böyle biter.

– Göksun Yazıcı

KOJİN KARATANI'YLE "X SOSYALİZMİ"NİN TEMELLERİ ÜZERİNE

Bastırılanın dönüşü

Geçen sayımızda, günümüzün önde gelen düşünürlerinden Kojin Karatani'nin Bilgi Üniversitesi'nde 3 Haziran günü verdiği konferansın metnini, yorumlarımızda birlikte nakletmiştik. Konferans sonrasında Karatani'yle buluştuk, teorisinin temelleri üzerine konuştuk...

Hafızamızda yer eden bir haiku'yla başlayalım, "Teröristin Hüznü"yle. Düz çevirisi aşağı yukarı şöyle: "Kendisini düşmana savuran bir yürek / Her halis, riyâsız insanın hüznüdür bu / Sonu gelmeyen bir tartışmanın sonrasında / Soğumuş kakaodan bir yudum aldığında / Onun hafif kekremesi tadında / Duyumsuyorum teröristin derin hüznünü."

Kojin Karatani: Bu Ishikawa Takuboku'nun şiiri. Ama haiku değil, tanka. Tanka, geleneksel kısa şiirdir. Aslında yönetici sınıflara, aristokraziye ait bir tarzdır, ama Ishikawa Takuboku tankayı dönüştürdü ve popüler kıldı. O yüzden bugün bile okunabilen, zevk alınan şiirlerdir Takuboku'nun tankaları. Bakın, siz de zevkle okumusunuz. (gülüyor)

Takuboku nasıl biriydi?

Sosyalistti, anarşist-sosyalistti. Çok genç öldü, 27 yaşındaydı. 1900'lerin başında, Japonya'da anarşist, sosyalist bir tahayyül yoktu, Takuboku o tahayyülü dolaşıma sokan isimlerden biri oldu. Ama hareket noktası, içinde bulunduğu somut gerçeklik, yani Japonya gerçekliği değildi. Hayal gücünü kullanarak bir sosyalizm-anar-

şizm tahayyülü kurdu. Ekim Devrimi'nden önce Japonya'da anarşist-sosyalistler marksistlerden daha güçlüydü. Ekim Devrimi'nden sonra bolşevizm egemen oldu ve bu türden romantik tahayyüller rafa kaldırıldı. Anarşizm giderek söndü, sadece edebiyat alanında varlığını sürdürdü.

Bu tankadaki fikre ne diyorsunuz, "teröristin hüznünü duyumsamaya"?

Hannah Arendt'in dediği gibi, ütopya arzulayanlar, tasarlayanlar, kurgulayanlar diktatörlerdir. Ben özgürlükçü sosyalizm fikrini, tahayyülünü eski gücüne kavuşturmaya çalışıyorum yalnızca.

Yazıldığı döneme ve ortama bakmak lâzım. 1900'lerin başında, şiddet eylemleri Avrupa'da çok popülerdi, özellikle Fransa ve Rusya'da. Ayrıca, sosyalist hareket Avrupa'da ve Rusya'da çok güçlüydü, ama Japonya'da durum tam tersiydi. Anarşist, sosyalist bir tahayyül yoktu. Bu tahayyül şiddet eylemleriyle birlikte geldi. Japonya'da sosyalist hareketin başlangıcında anarşizm var, tedhiş eylemleri

var. Türkiye'de de böyle sanırım.

Yeri gelmişken Tefvik Fikret'i analım. "Bir Lâhza-i Tahattür" (Bir Anlık Gecikme) adlı şiirinde, Sultan II. Abdülhamit'e düzenlenen suikastin (1905) başarısız olmasına hayıflanır. "Bir Lâhza-i Tahattür" ve "Teröristin Hüznü" aşağı yukarı aynı yıllarda yazılmış.

"Teröristin Hüznü", "Büyük İhanet" diye adlandırılan 1910 vakasından bir yıl sonra yazıldı. 1910'da, dönemin en önemli düşünürlerinden, yazarlarından biri olan Kotoku Shusui'nin başını çektiği bir grubun imparator Meiji'ye (1852-1912) suikast hazırlığı yaptığına dair iddialar ileri sürülüyor ve kurulan mahkemede Kotoku Shusui'yle birlikte 12 sosyalist ve anarşist idam ediliyor. Sonradan bu suikast girişimi iddiasının devlet eliyle hazırlanan bir komplo olduğu ortaya çıktı.

Bilgi Üniversitesi'nde verdiğiniz konferansta, Noam Chomsky'nin 1971'de yaptığı sınıflamayı temel alarak dört toplumsal sistemden söz ettiniz: Devlet kapitalizmi, devlet sosyalizmi, neoliberal kapitalizm ve "X" diye kodladığınız özgürlükçü sosyalizm. "X" demeyi tercih etmenizin sebebi ne?

O topluma bir isim vermek zor. Sosyalizm veya komünizm dediğinizde veya başka bir isim verdiğinizde, bir gelenek ve sabit bir anlam söz konusu olacak. X demek daha iyi, çünkü o zaman insanlar tahayyül edebiliyor. İnsanları tahayyül etmeye, hayal güçlerini harekete geçirmeye sevk etmek iyi bir şey. (gülüyor) Bazen X'e bir isim veriyorum, "associationism" ("birlikçilik" / ortakçılık) diyorum. O zaman da "associationism ne demek?" diye soruluyor. En baştan başlayıp anlatmam gerekiyor. X demek daha iyi. (gülüyor)

"Transkritik"te Kant'ı referans alarak "kurucu fikir (aklın kurucu bir şekilde kullanılması) - düzenleyici fikir (aklın düzenleyici bir şekilde kullanılması)" ayrımı yapıyorsunuz. Bu açıdan bakıldığında, konferansta "X" dediğiniz "şey" in, daha çok klasik ütopyacı fikriyatla irtibatlandığından türden bir kurucu fikir değil, bu ütopya geleneğiyle aranızda mesafe koymayı da sağlayan bir tür kılavuz, bir düzenleyici fikir olduğu söylenebilir, değil mi?

Evet, dediğiniz gibi, Kant'ın bu kurucu fikir-düzenleyici fikir ayrımı benim çok önem verdiğim bir ayrım. Ütopya dediğim zaman bir kurgudan, arzu edilen, özlenen bir dünya tasarımıdan bahsettiğim sanılıyor. Kastettiğim öyle bir şey değil. O işte kurucu fikirdir. Hannah Arendt'in dediği gibi, ütopya arzulayanlar, tasarlayanlar, kurgulayanlar diktatörlerdir. Ben özgürlükçü sosyalizm fikrini, tahayyülünü eski gücüne kavuşturmaya çalışıyorum yalnızca.

Anladığımız kadarıyla, klasik ütopya fikrini değil, geçmişte varolan, ama bastırılan bir arayışın, bir tahayyülün geri gelmesini kastediyorsunuz. Peki şu cümleye ne dersiniz: Bastırılan şey ile geri gelen şey asla aynı şey değildir.

Freud da öyle diyor. "Musa ve Tektarıncılık"ta da, "Totem ve Tabu"da da bastırılanın farklı bir biçimde geri dön-

düğünü söylüyor. Komünizm de aynı şey olarak değil, başka bir şey olarak geri dönecek. Komünizm tahayyülünün “bilimsel sosyalizm” diye dogmatikleştirilmesinin, Marx’ın çürüttüğü metafizikten bir farkı yoktu. Güya tarihin bir kurgusu vardı, nereye varacağı en baştan belliydi: Kapitalizmden sosyalizme, oradan da komünizme geçilecekti. O anlayış sonunda Fukuyama’ya götürüyor, “tarihin sonu” anlayışına. (gülüyor)

“Transkritik”in önsözünde Marx’tan şu alıntıyı yapıyorsunuz: “Bizce komünizm kurulacak bir ilişkiler hali, gerçekliğin kendisini uyarlamak zorunda kalacağı bir ideal değildir. Şeylerin şimdiki halini ortadan kaldıran gerçek harekete komünizm diyoruz. Bu hareketin koşulları, şu an varolan öncüllerden ortaya çıkar.” Bugünün öncülleri neler?

Bir kere kafamızdaki altyapı-üstyapı şablonundan –altyapı ekonomi; üstyapı devlet, ulus, din, kültür– vazgeçmemiz gerekiyor. Bu şablondan vazgeçince kafamız rahatlıyor.

Althusser’den beri kafamız o anlamda rahat değil mi?

Althusser’in yöntemiyle yola çıkılırsa, Maoizm gibi bir şey çıkar ortaya. (gülüyor) Bugünün öncülleri dediniz, bunların başında tarımsal üretim yapan köylerin ortadan kalkması geliyor. Küreselleşmeyle birlikte, proletarya kaynağı olarak köy ortadan kalkıyor.

2008’de, insanlık tarihinde ilk kez kent nüfusu köy nüfusunu geçti.

İnsan-doğa ilişkisinde de artık bir sınıra gelindi. Her çağda üretim yaptığınızda mutlaka bir atık ortaya çıkar. Ama şimdi atık çok büyük bir maliyet yüklüyor. Bütün bunlar kapitalist ekonominin sonunun geldiğini gösteriyor.

Peki, X’e nasıl gideceğiz?

O geliyor zaten. (kahkaha atıyor) Geliyor ama, yıkılıyor geliyor. Biz nasıl gideceğiz derken o geliyor. Sermaye-devlet –benim için sermaye ile devlet arasında bir fark yoktur– yıkılıyor, ölüyor, ama hayatta kalma çabası gösteriyor. Dünyanın her yerinde başgösteren çatışmalar bu hayatta kalma çabasının sonucu. Özellikle enerji ve gıda alanında çok önemli çatışmalar

ortaya çıkıyor, muhtemelen daha da çıkacak. Gerek sermaye-devletin hayatta kalma mücadelesini, gerekse içinde bulunduğumuz dönemi emperyal dönem olarak adlandırıyorum. Tek bir hükümrân yok, her devlet hükümrânlık arayışında. O yüzden savaş çıkmasından, ener-

Komünizm tahayyülünün dogmatikleştirilmesinin Marx’ın çürüttüğü metafizikten bir farkı yoktu. Güya tarihin bir kurgusu vardı, nereye varacağı en baştan belliydi. O anlayış sonunda Fukuyama’ya götürüyor, “tarihin sonu” anlayışına.

ji ve gıda sorunları çevresinde bir dünya savaşının çıkmasından endişeliyim.

Öyle bir ihtimal çok ciddi bir toplumsal direnişle karşılaşmaz mı?

O direniş sürecinden dünya cumhuriyetinin ortaya çıkabileceğini düşünüyorum. “X’e nasıl gidilecek?” sorunuza cevabım şu: Dünya devrimi tedricen gerçekleşecek. Ama bu krevildiliğinden olacak değil,

bizim kapitalizmin çöküş sürecine vereceğimiz cevaba bağlı bir şey. Bugün anarşizme ve marksizme eleştirim şu: İkisi de “tek ülkede devrim” anlayışına sahip. Marx hep dünya devriminden söz etmiştir. Ama şimdiye kadar hiç öyle bir devrim olmadı. 1848 Avrupa devrimi için dünya devrimi denebilir belki, ama dünya Avrupa değil. I. Dünya Savaşı da dünya savaşı değil. Ben dünya devrimi derken, gerçek bir dünya devrimini kast ediyorum. Bugünün Birleşmiş Milletler’i, Kant’ın fikrinin tedricen gerçekleşmesidir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra da Milletler Cemiyeti kurulmuştu. Bugün de BM yeniden ve daha üst bir düzeyde kurulabilir. Bu bir ütopya değil, bir mecburiyet. **NAM’ı (New Associationist Movement – Yeni Kooperatif / Birlik Hareketi) kurmanızın sebebi neydi, neler gerçekleştirdiniz?**

O örgütlenmeye girişmemin sebebi, tüketim kooperatiflerini ve üretim kooperatiflerini birleştirmeye çalışmaktı. NAM olarak Japonya’nın en büyük tüketim kooperatifiyle ortak çalıştık. AT (Alternative Trade) diye bir dergi çıkardık, adil ticaret ve alternatif üretim yapan birçok şirket, dernek, kooperatif var, bunlar küçük küçük örgütler, NAM onların koordinasyonunu sağlamak için kuruldu. Tüketici kooperatiflerinin üyeleri arasında ayrı bir para birimi kullanılması söz konusuydu. Ama devlet yasal bir engel çıkardı karşımıza, diğer tüzel kişiliklerden çok daha büyük bir vergilendirmeye tâbi tutulma tehlikesiyle karşı karşıya kaldık. Alternatif para projesi maalesef başarısızlığa uğradı.

Bu durum Marx’ın, sizin başlıca esin kaynaklarınızdan biri olan Proudhon’a “Felsefenin Sefaleti”nde yaptığı eleştiriye haklı çıkarmıyor mu?

Ben öyle düşünmüyorum. Marx’ın da alternatif para birimine benzer bir düşüncesi vardı. “Emek saati belgesi” ile alışveriş yapılmasını öngörüyordu. Bir insanın kaç saat çalıştığını gösteren belgeyle ihtiyaç maddelerini tedarik etmesini öngören bir yaklaşımı vardı.

Alternatif para meselesi bir yana, Marx’ın Proudhon’a yönelttiği temel eleştiri “siyaseti ekonomiye indirge-

KARATANI’NİN “YENİ BİRLİKÇİ HAREKET”İ

Anti-kanser hücreleri

Kojin Karatani, yıllara yayılan düşünsel arayışını somut mücadelelerle birleştirmenin uğraşını vermiş bir düşünür. Akademik dünyasında hayli yaygın olan “eleştirel şıklığın” korunaklı konumuna hapsolmayıp günlük politik kavganın içerisinde ellerini kirletebilme cesaretini gösterebilmesinden anlayabiliyoruz bunu. Bu arayışın bir sonucu olarak 2000 yılının haziran ayında kurulan Yeni Birlikçi Hareket, başarıya ulaşamamış bir deneyim olarak tarihte yerini alsada da, hatırlanmayı hak ediyor.

Hareketin temel politik hattı, Karatani’nin kapitalist sistem içinde sermaye birikimine dair geliştirdiği analize dayanıyordu. Buna göre, sermayenin artı-değer üretebilmesi iki ana uğrakta gerçekleşir: Meta haline gelmiş olan işgücünün sermayeye kiralanması ve de üretim sürecinde ortaya çıkan ürünlerin tüketiciye satılması. Sermaye sahiplerinin kapitalizm içerisinde yok olmadan kendilerini idame ettirebilmeleri için bu iki uğraşın da aksaksız işlemesi şarttır. İşçi sınıfı, bu değer aktarımı düzeni

içerisinde iki pozisyonda somutlanır: Üretici olarak işçiler ve tüketici olarak işçiler.

Karatani’nin bu tezden hareketle çıkardığı politik sonuçsa, işçilerin öznel gücünün bu iki uğraşı kesintiye uğratabilme olasılığında yattığıdır. İşçiler ya emeklerini satmayı reddedebileceklerdi ya da kapitalist sistemde üretilen ürünleri tüketmeyeceklerdi. Sosyalist/komünist/anarşist mücadelenin heybesi bu denklemin ilk kısmına yönelmiş deneyimlerle doluydu. Genel grevlerden işyeri işgallerine, “Çalışmayı reddet!” sloganlarına bunun örnekleri mevcuttu, ancak bunların tümü, Karatani’ye göre, zaten yenilgiye mahkûm teşebbüslerdi. Yapılması gereken, alternatif bir tüketim alanının yaratılıp sermayenin hayatta kalma damarlarının kesilmesiydi. Ama bunun mümkün olabilmesi için bu mücadeleye girişmiş olanların özgürce üretebilecekleri ve tüketebilecekleri alanların yaratılması gerekiyordu.

Yeni Birlikçi Hareket, bu alanların, yani iç içe örülmüş üretim ve tüketim kooperatiflerinin oluşturularak toplumsal bünyeyi sarmış “kapitalist kanser hücreleri”ne karşı “anti-kanser hücreleri”nin yaygınlaştırılmasını öngörüyordu. Böylece serma-

ye-ulus-devlet üçlüsüne karşı –birbirine kopmazcasına bağlı bu üçlütenden yalnızca tek birini hedef alıp diğerlerinin güçlenmesine yol açmaksızın– özgür bireylerin birliğini kurmak mümkün olacaktı. Birlikler pratikte Yerel Mübadele Ticaret Sistemi denilen bir dolaşım örgüsü üzerinden işliyor, böylece parasal bir fazla yaratılıp malî sermayenin oluşmasına engel olunuyordu. Yetki sahibi kişilerin kurayla seçilmesi yoluyla iktidar mücadelesini tümüyle anlamsızlaştırmayı hedefliyorlardı. Birlik içinde yer alan tüm bireylerin birden fazla nitelikte tanımlandığı geçeceği bir ön kabul olarak tespit ediliyor, böylece çoklu mücadele ortamlarının birbirleriyle ilişkilenebilmesi mümkün oluyordu.

Ancak, kapitalizmi içeriden aşmayı kendine hedef olarak seçmiş, ulus-devlet sınırlarını ve cinsiyetçi işbölümünü yerle yeksan kılmayı bir zorunluluk olarak önüne koymuş olan Yeni Birlikçi Hareket fazla uzun ömürlü olamadı. Kapitalizm karşıtı iddiasını bu iddianın asıl sahibi olan kitlelerin siyasal eylemlere tahvil edemediği, mücadeleyi tüketim alanıyla sınırlı tasavvur etme hatasına düştüğü, aksi yöndeki tüm iddialarına rağmen politik mücadeleyi salt bir etik kerteye indirgemekle yetindiği için geride sadece zihin açıcı kıvılcımlar bıraktı. – *Fırat Genç*

mek” ve dolayısıyla “işçi sınıfının siyasallaşmasını frenlemek”ti.

Siyaseti ekonomiye indirgeyen Engels’di. 19. yüzyılın sonunda tekeller ortaya çıkınca, Engels “bunları devletleştirdik mi, al sana sosyalizm” dedi. Sovyetler de onu yaptı. Sonuç ne? 20. yüzyılın trajedisi. Proudhon’un ne zararı olmuş dünyaya! (gülüyor) Ben sadık bir marksistim. Marx-Proudhon çatışmasının çok abartıldığını düşünüyorum. Marx’ın Proudhon’a tavrının uzlaşmaz veya düşmanca olduğunu hiç sanmıyorum. Öyle olsaydı, kızlarını Proudhoncularla evlendirmezdi. (gülüyor)

“Gönül ferman dinlemez” denir, belki de öyle olmuştur.

İkisi de mi! (gülüyor) Damatlarından sadece biri Proudhoncu olsa anlardık. I. Enternasyonal’in çoğunluğu Proudhoncu-ydu. Marx-Proudhon anlaşmazlığını büyüten Engels’di. Ve de damadı.

Tembel olanı mı?

Hayır, öbür damadı (Edward Avering). Ama Paul Lafargue da marksist olarak bilinirdi.

Bu arada, Marx’ın kişiliğinin önemseddiğimiz bir tarafına dikkat çekelim. Proudhon’u kıyasıya eleştirdiği “Felsefenin Sefaleti”nin önsözüne düştüğü notta şöyle diyor: “Bu kitabın bu insanın ölümünden bu kadar kısa bir süre sonra yayınlanmasının tüm sorumluluğu yayıncıya aittir.”

İşte bu da Marx’ın Proudhon’a düşmanlık beslemediğini gösteriyor. (gülüyor) Proudhon yüzeyini görüyor kapitalizmin, görünen kısmına bakıyor ve oradan bir fikir çıkarmaya, bir mücadele hattı oluşturmaya çalışıyor. Marx ise kapitalizmi derinlemesine inceliyor, kapitalizmin yasalarını ortaya koymaya çalışıyor. Proudhon, kapitalizmin görünen yüzeyiyle ilgileniyor ama, çok güzel, çok önemli şeyler söylüyor. Ben bunların ikisini de söylemek istiyorum. Proudhon, İngiltere’deki sol Ricardocuların yaptıklarından esleniyor, özellikle de üretim kooperatiflerinden. O deneyimleri Fransa’da tartışmaya açıyor, uygulanması için çabılıyor. Marx da o deneyimlere bakıyor, ama onları derinleştiriyor. Kapitalist ekonominin hakkından gelmek için onu bir sistem olarak kavramak gerektiğinin farkındaydı. Aynı şey Proudhon için geçerli değil. Ama şunu unutmayalım: Marx, Ricardocu ekonomi-politiği Proudhon üzerinden, Proudhon’u da Ricardo’nun emek-değer teorisi üzerinden eleştirir-

yordu. “Kapital”e giden yolu “Felsefenin Sefaleti” döşemiştir. Kapitalizm sadece büyük çaplı meta üretimi ve artı-değer demek değil. Aynı zamanda, Marx’ın söylediği gibi, sürekli olarak ihtiyaçları tanımlıyor ve yeni ihtiyaçlar da yaratıyor. Siz vurguyu üretim yerine değişime, mübadeleye yapıyorsunuz, ancak vurguyu üretime yaptığımızda, kapitalizmin şu yanı daha dikkat çekici hale geliyor: Kapitalizm aslında durmadan yeni ihtiyaçlar yaratan bir sistem. Bunu nasıl yorumlarsınız? Bununla yakından ilgili bir soru da şu: Kömür çıkaran adam kendisini proleter olarak görüyordu ve buna dair bir 19. yüzyıl işçi sınıfı etiği vardı –kaybedecek hiçbir şeyi olmayan işçinin etiği. Şimdi günde 14 saat bilgisayar başında patrona çalışan biri kendisini proleter olarak görmüyor. Dolayısıyla, söz ettiğiniz etiğin öznesi olarak kimi görüyorsunuz?

Proletarya dediğimiz insan, kendi ürettiğini satın almak zorunda olan insandır. Bunun yoksulluk imgesiyle alâkası yok. Tarım köylüsü dediğimiz, proletarya kaynağı olan insan, kendi temel ihtiyaçlarını gidermek için satın alma eyleminde bulunmayan, mensubu olduğu topluluğun içindeki mübadele yoluyla geçimini temin eden insandır. Sermaye, bu insanları köylerinden çekip koparmak, onları, “geçinmek için kendi ihtiyaçlarını satın alan” insanlar haline getirmek zorunda. Bu da proletaryayı, aynı zamanda tüketici konumuna getiriyor. Bu tüketici konumu marksizmden yeterince dikkate alınmıyor. Tüketici hareketleri çok önemlidir, çünkü üretici aynı zamanda tüketici olmak zorunda. Şimdi bütün Çin ve Hindistan o anlamda tüketicileşiyor, proleterleştikçe aynı zamanda tüketicileşiyor. İkinci sorunuzun cevabı da proletaryanın tanımı veya kavranışıyla ilgili. Sadece emek içinden hareketle proletaryayı tanımlamamak lâzım. Proletaryanın bir mecaz olduğunu düşünüyorum. Ama bunu söyleyince “proletarya artık yok” dediğim sanılıyor. Hayır, tanımı baştan alıp o tanımın içine tüketici konumunu dahil etmemiz gerekiyor. Çünkü ürettiğini satın almak zorunda olan bir insandan söz ediyoruz. Marx, “Kapital”de de söylüyor, artı-değerin ortaya çıktığı yer sadece üretim süreci değil. Artı-değer, ürün satıldığı zaman da ortaya çıkıyor. “Etiğin öznesi kim?” dediniz. Proletaryanın aynı zamanda tüketici olduğu ortaya

“TRANSKRİTİK”TEN ALTINI ÇİZDİĞİMİZ SATIRLAR

“Kapital”in ruhu

Kapitalist ekonominin tarihsel aşamalar boyunca alt dilimlere ayrılması adettendir: Merkantilizm, liberalizm, emperyalizm ve geç kapitalizm. Bu bakış, hâkim eğilimleri ifade etmek bakımından doğru gibi görünür, ama bu aşamalar arasında temel bir değişikliğin vuku bulduğunu düşünmek yanlıştır. Örneğin emek piyasasının büyük bir kısmının katı emekten yumuşak emeğe –fiziksel emekten hizmet emeğine ve satış departmanına kayması– ya da enformasyon idaresi gibi düşünsel emeğin bütün işlevi açısından daha hayati hale gelmesi “geç kapitalizmin” bir âlâmeti olarak görülür. Buna karşılık, Marx’ın ifade tarzına dönecek olursak, onun sınırlarını çok daha geniş bir anlamda kullanmış olduğu hemen fark edilir.

“Burada sınırlar, kapitalist bir temel üzerinde yürütülen tüm üretim dallarını kapsaması anlamında kullanılıyor... Gelgelelim, üretim sürecindeki ürünün yeni bir nesnel ürün, bir meta olmadığı belirli sanayi dalları vardır. Bunlardan ekonomik açıdan tek önemli olanı, iletişim sanayiidir; metaller ile insanları bir yerden diğerine taşımak için kullanılan ulaşım sanayii ve salt enformasyonun –mektuplar, telgraflar vs.– iletilmesi... Üretilen faydalı etki, ulaşım sürecine, yani ulaşım sanayiine özgü olan üretim sürecine ayrılmaz şekilde bağlıdır.” (Kapital, 2. cilt)

Sermaye-Ulus-Devlet üçlüsü, birbirini karşılıklı olarak tamamlayan üç mübadele biçiminden oluşur. Örneğin korporatizm, refah devleti ve sosyal demokrasi, bu üçlünün son biçimleridir ve onu katıyen ortadan kaldırmazlar. Kapitalizmin küreselleşmesi de onu dağıtmayacaktır. Avrupa Topluluğu’na bakın. Avrupa’nın içindeki uluslar açısından ulus-devletin üstesinden gelinmesi olarak görülebilir, ama dışarıdan bakıldığında devasa bir süper-devlet olarak durur.

Sermayenin küreselleşmesi sayesinde ulus-devletin ortadan kalkacağı tahmini sık sık duyuyoruz. Dış ticarete dayalı uluslararası ekonomik ağların giderek büyümesinden dolayı, ulus-devletler dahilindeki ekonomi politikaların eskisi kadar etkili bir şekilde işlemediği ortadadır. Gelgelelim, uluslararası ilişkiler nasıl yeniden örgütlenip ne kadar yoğunlaşırsa yoğunlaşsın, devlet ve ulus yok olmayacaktır. Tek tek ulusal ekonomiler küresel piyasa (neoliberalizm) tarafından tehdit edildikleri zaman, bir yandan devletin ve/ya blok ekonominin korumasını talep ederlerken, diğer yandan da ulusal kültürel kimliğe başvururlar. Demek ki sermayeye karşı girişilecek her karşı-eylem devleti ve ulusu da karşısına almalıdır. Üçlünün birini tanımsanız, diğer ikisinin iktidarı sizi halkanın içine sonunda yeniden çeker. Bu yüzden, kapitalizme yönelen karşı-eylem ulus-devleti de karşısına almak durumundadır.

Kapitalist piyasa ekonomisinin insanları ve doğayı yeniden üretebilmesi için ulus-devletin müdahalesi zorunludur. Sermaye emek-gücü fazlası ve kıtlığıyla başa çıkmak için tarımın can damarının attığı yerlerden, küçük işletmelerden ve az gelişmiş ülkelere alınan “yedek sanayi ordu-su”na başvurur. Gelişmiş ülkelerin sermayeleri, ülke içindeki ücretler arttığında ya dışarıdan işçi ithal eder ya da üretimi dışarıya ihraç eder. Bu sınırın işaret ettiği tek şey şudur öyleyse: Sermaye birikimi tam da kriz ve ticaret döngüsü sayesinde yoluna devam edebilir ve sermayenin kendi ni sürdürebilmesinin yolu budur.

Demek ki çevre sorunları –en ciddi olanları bile– kapitalizme ölümcül bir darbe indiremez. Geçen yüzyıl boyunca kapitalist üretim, ziraat üreticileri olarak insanların uzun zamandır ahenk içinde yaşadığı doğal çevrenin kendi kendini ayakta tutan geri dönüşüm sistemini mahvetti. Çevre kirliliğinin bu yüzden küresel bir ölçüğe yayıldığına tanık oluyoruz. Ama bu durum modern sanayileşmenin son zamanlardaki ilerlemeciliğinin yol açtığı fenalık olarak görülürse, meselenin tek boyutuna odaklanılmış olur. Bu süreç epey bir zamandır görülmektedir. Tabii ki Marx da bu konuya kafa yormuştu. “Kapital”de Marx’ın tarihi insan/doğa ilişkileri noktasından hareketle, yani geniş anlamıyla çevre bağlamında ele alan bir bakış açısı vardı.

“Kapitalist üretim nüfusun tümünü büyük merkezlerde toplar ve şehir nüfusunun giderek artan bir sayısal üstünlüğe ulaşmasına sebep olur. Bunun iki sonucu vardır. Bir taraftan toplumu harekete geçiren tarihsel gücü yoğunlaştırır; diğer taraftan da, insan ile yeryüzü arasındaki metabolik etkileşimi altüst eder, yani insanlar tarafından yiyecek ve giyecek biçiminde tüketilen kurucu öğelerinin toprağa geri dönmesine engel olur; dolayısıyla, toprağın kalıcı bereketi için gereken ezeli doğal koşulun işleyişine köstek olur. Bu yüzden, hem şehirdeki işçinin fiziksel sağlığını hem de kırdaki işçinin düşünsel yaşamını harap eder.” (“Kapital”, 1. cilt)

Çevre sorunları hususunda, gittikçe daha fazla sayıda insan doğa üzerinde hakimiyet kurmak yerine, az gelişmiş toplumlar, yani kapitalizm öncesi üretim tarzları ya da tarımsal topluluklar modelini izleyerek doğayla ortak bir yaşam kurmayı savunuyor. Esas olarak ileri sanayi ülkelerinde ikamet eden insanların bir başka romantik hayalidir bu. İşin ironik ve trajik yanı, çevre kirliliği kendisini en acımasız şekilde, yakın zamanlara kadar doğayla ortak bir yaşam kurmuş o az gelişmiş ülkelerde gösteriyor.

Adam Smith’ten bu yana mübadele değerine değil de kullanım değerine sahip olduğu düşünülen şeyler, örneğin su ve hava şimdilerde meta üretiminin nesneleri haline geliyor. Çevre sorununu dünyanın giderek metalaşmasına ve özelleşmesine yol açacaktır; bunun tersi değil. Sonuç olarak, çevre ve gıda krizlerinin devletler arasında yeni emperyalist çatışmalara sebep olabilecek gerçek bir potansiyeli vardır. Böyle bir durumda sermayeler ve devletler hayatta kalabilmek için her şeyi tehlikeye atacaklardır ve bütün uluslardan halklar, istemeseler de onların eylemlerinin içine çekilecektir.

Sanayi kapitalizmine gem vurulmazsa, büyük felaketler kaçınılmaz olacak. Ama ona karşı eyleme girişmek zordur, çünkü hepimiz kapitalist ulus-devletin birer parçası olarak yaşıyoruz. Bu yüzden, bu bevreden çıkmak için bir yol bulmayı beceremezsek hiçbir umudumuz kalmayacak.

konulmadıkça özne filan yok ortada.

Yani proletarya, tüketici vasfını doldurduğu zaman özne oluyor, öyle mi?

Proletarya veya tüketici derken aynı kişiden bahsediyoruz. Üretim alanındayken proletarya, kapıdan çıkıp pazara gidince tüketicidir. İşçi hareketiyle, emek hareketiyle tüketici hareketini mekanik bir şekilde birbirinden ayırmak doğru değil. İşçi hareketi, kendi üretim alanına bağlı, ama işçiler tüketici hareketi olarak bir araya geldiklerinde ülke sınırlarını da aşarlar. Marksistler, işçi sendikaları yoluyla işçilerin bilinçlerini değiştirmeyi, onları devrimci özneler haline getirmeyi hedefliyordu. Ama bu olmadı, olmayınca “artık işçi kalmadı” denmeye başlandı. Amerikalı marksistlerle konuştuğunuzda Lukacs okuduklarını, tüketim toplumunda işçinin sınıf bilincini yitirdiğini söylediklerini görüyorsunuz. Öte yandan, Amerika’da çok büyük tüketici hareketleri ortaya çıkıyor. O tüketici hareketleriyle konuştuğunuzda da, marksizmden hiç haberleri olmadığı görülüyor; marksizmle hiç ilişki kurmayacaklarmış gibi davranıyorlar. Tüketici hareketleri Proudhoncu bir görünümde, sendikalar ise klasik marksizmin kalıpları içinde. Tüketici hareketleriyle sendikaları birbirine bağlamak, iç içe geçirmek lâzım. Onun için de sanayi kapitalizmini iyi anlamak lâzım.

Nasıl anlamak lâzım?

Marx’ın “Kapital”de anlattığı gibi.

Bugünün kapitalizmi hâlâ sanayi kapitalizmi mi?

Elbette.

Sanayi kapitalizminin en kestirme tarifi ne size göre?

Meta, meta tarafından üretilir ve meta tarafından satın alınır.

“Metayı üreten meta” ifadesi emek gücünü, yani ücretli emeği içeriyor, öyle

Proletarya dediğimiz insan, kendi ürettiğini satın almak zorunda olan insandır. Proletarya tanımının içine tüketici konumunu dahil etmemiz gerekiyor. Tüketici hareketleriyle sendikaları birbirine bağlamak, iç içe geçirmek lâzım.

değil mi?

Evet. Dolayısıyla da ücretli emek kölelikten farklıdır. Ve bu çok temel bir farktır.

“Transkritik”te, marksistleri işçi-sermayedar ilişkisini köle-efendi ilişkisi gibi görmekle eleştiriyorsunuz. Batı marksizmine yönelttiğiniz temel eleştiri de buradan kaynaklanıyor. Kabaca özetlerseniz, “köleler bilinçlenirse kurtulacaklar, ama bir türlü bilinçlenemiyorlar”. Bu, Althusser’e göre ideolojik aygıtlar yü-

zünden, Gramsci’ye göre hegemonya yüzünden. Siz bunun zaten yanlış bir tahayyül olduğunu, tam da bundan kurtulmamız gerektiğini söylüyorsunuz, öyle değil mi?

Aynen öyle. Çok güzel özetlediniz, teşekkür ederim. (gülüyor) Diğer taraftan, marksist tahayyülle hiç teması olmayan birileri de “köle filan yok ki, bitti artık” diyor, “marksizm de bitti”. Marksistler de daha yoksul yerlere gidip bakmaya başlıyorlar, “bakan, kölelik hâlâ var” diyorlar.

Antonio Negri’yi bu tabloda nereye koyuyorsunuz?

Negri, Marx’ın ve Proudhon’un en zayıf taraflarını alıp onların sentezini yapmış. (gülüyor) İmparatorluk diyor, sermaye imparatorluğu diyor, halbuki tek tek devletlerden bağımsız sermaye yok ki! Sermaye-ulus-devlet arasındaki tireler, o bağlar o kadar kuvvetli ki! ABD’nin bir imparatorluk gibi dünyayı egemenliği altına aldığı, bu egemenliğin altında tek tek ulusların ve ulus-devletlerin pek bir anlamı kalmadığını hayal ediyor. Birçok anlamda yanlış: Öncelikle ABD öyle bir konumda değil. Önümüzdeki süreçte, sermaye-ulus-devletin giderek ortadan kalkmayacağını, tam aksine, kendisini çok güçlü bir şekilde tahkim etmek için yoğun bir çaba harcayacağını görmemiz gerekiyor. Devlet derken, küçük devletlerden değil, büyük devletlerden bahsediyorum. Savaş derken de büyük devletler arasındaki savaş kastediyorum. Ama, Negri’nin söyleminin “Komünist Manifesto” gibi bir çekiciliği var. “Dünya artık ikiye ayrıldı, ‘İmparatorluk’ ve ‘çokluk’”. Bu yeni proletaryanın, ‘çokluk’un ulusu da yok, devleti de yok.” Bu yaklaşım 1848’den beri ulus karşısında da, din karşısında da yeniliyor. Çünkü ulus, devlet, din meselelerini hep bir üstyapı meselesi

YEREL MÜBADELE TİCARET SİSTEMİ

Kapitalizmi aşmak için

Yeni Birlikçi Hareket’in ve Karatani’nin oluşturmaya çalıştıkları birliklerin ana görevini Yerel Mübadele Ticaret Sistemi (YMTS) adı verilen bir ürün ve mal dolaşımı sistemi oluşturmaya. Karatani, “Transkritik”te YMTS için şunları söylüyordu: “ ‘Kapital’den sağlanabilecek nihaî uğrak bu çatışkıcıdır: Para varolmalıdır; para varolmamalıdır. Parayı ilga etmek (ya da aşmak), bu çatışan şartları yerine getirebilecek bir paranın yaratılmasına denk düşer. Marx bir çözüm olabilecek para hakkında herhangi bir şey söylememiştir. Proudhon’un emek parası ve mübadele bankası fikirlerini eleştirmişti sadece. Proudhon’un fikri de emek-değer teorisine dayanıyordu; sadece emek zamanına değer biçen bir tedavül oluşturma yolunu arıyordu. Parayı aşmak son derece zordur; ama bunu demekle Marx’ın sermayeye dönüşmeyen bir para olanağından vazgeçtiğini söylemiş olmuyoruz.

Aklımda bu çatışkı dolanırken bana en heyecan veren örnek ise Michael Linton’ın 1982 yılında kavramlaştırdığı ve o zamandan bu yana uygulanan YMTS’dir (Yerel Mübadele Ticaret Sistemi). YMTS, katılımcıların kendi hesaplarının olduğu, serveti ve sunabilecekleri hizmeti envanterde sicile geçirdikleri, özgürce mübadeleye girdikleri ve sonuçların kendi hesaplarına kaydedildiği çok yönlü bir hesap görme sistemidir. Merkez devlet bankasının tedavülüne karşı

olarak YMTS’nin tedavülü diğer mal ve hizmet alacak olanlar tarafından çıkarılır. Bu sistem herkesin kazancı ile kaybının genel toplamı sıfır olacak şekilde örgütlenir. Gelecekte teknik olarak geliştirilmesi gereken bu basit sistemde, paranın çatışkısını çözmek için bir ipucu yatar. Kapitalist piyasa ekonomisine karşı olarak YMTS’de para sermayeye dönüştürülmez, fakat bunun sebebi sadece hiç faiz olmaması değil, bu sistemin aynı zamanda sıfır toplam ilkesine (kazançları ve giderleri sıfır toplamda dengeleme ilkesi) dayanmasıdır. Dolayısıyla, çatışkının –para varolmalıdır ve para varolmamalıdır– çözüldüğü varsayılır. Marx’ın değer biçimi teorisi bağlamında konuşacak olursak, YMTS’deki para, sadece bütün malları ve hizmetleri birbirine bağlayan ve özerk bir şey, kendi kendini amaçlayan bir dürtü haline gelmeyen genel bir eşdeğerdir. Burada para fetişi ortaya çıkmaz.”

YMTS, 1982’de Michael Linton tarafından Kanada’da tasarlanıp hayata geçirilmişti. İlk ortaya çıktığı haliyle kapitalist sistemi tümüyle reddeden, onu aşmayı hedefleyen radikal bir mahiyeti yoktu. Ancak, zaman içerisinde Kuzey Amerika’nın küçük kentlerinden Avustralya’ya ve Japonya’ya sıçradığında, özellikle de internetin yaygın kullanımının sağladığı imkânlarla birleştiğinde, YMTS’nin yapısında kimi kaymalar oldu. Küçük topluluk ekonomilerinin dev boyutlu küresel ekonomi aktörleri karşısında yok olup gitmesini önlemek için oluşturulmuş sosyal-demokrat bir tasarıdan kapitalizm karşısında bir alternatifler ağı oluşturmaya hedeflemiş projelere dönüştü.

YMTS bir karşılıklı kredi sistemi. Sistemin özünü, kapitalist finans sisteminden farklı olarak, bu kredilerin bir malı

fazla yaratmaması oluşturuyor. Bir başka deyişle, bu krediler üzerinde bir faiz maliyeti yok, krediyi alan ekstra bir borç yükü altına girmediği gibi, krediyi veren de bu işlemde bir kâr elde etmiyor. Çünkü sistem ortak bir etik tahayyülü paylaşan bireylerin gönüllü bir şekilde bir araya gelip oluşturdukları birliklerden teşekkül ediyor. Burada kapitalist ekonominin işlemlerini mümkün kılan motivasyonlar, başka türden, örneğin gönüllülük esasına dayanan motivasyonlarla yer değiştiriyor.

Sınırları belli bir mekânda yaşayan ve birbirleriyle mal ve hizmet alışverişi yapmak isteyen bireylerden oluşuyor YMTS. Her birinin kendine ait bir hesabı, bu hesapların yan yana getirildiği bir de ortak envanter mevcut. Bu ortak envantere bir tarafta kişilerin satışa sunabilecekleri mallar ve hizmetler tutulurken, diğer tarafta talepler sıralanıyor. Bir dosyalama sistemi içerisinde tutulan tüm bu talep ve teklifler ortak bir yerel tedavül birimi tarafından fiyatlandırılıyor, yani ulusal resmî paranın dolaşımı söz konusu değil. Bu envanter üzerinden birbirlerinden haberdar olan bireyler, alışverişlerini bu yerel tedavül birimiyle yapıyorlar. Böylece alınan ve verilen hizmetlerin/malların sıfır toplamı bir denklemin içinde birbirine denk olduğu bir mübadele zemini ortaya çıkıyor. Kapitalist sistemi tanımlayan artı-değer üretimi ortadan kalkıyor, alınan ve verilen birbirine denk oluyor. Üstelik basit takas sisteminden de daha kullanışlı bir yöntem söz konusu. Yapabileceği bir işi envantere sunan kişi yaptığı iş karşılığında –takas sisteminde olduğu gibi bir başka iş ya da malı değil– YMTS çeki ya da banknotunu alır, bunu da istediği zaman istediği mal veya hizmetin karşılığı olarak bozdurabilir. Kişi basit takasta olduğu gibi zamana ve kişiye bağımlı değil, tümüyle serbesttir. – F.G.

olarak görüyor. Bu yaklaşımın 18. yüzyıl aydınlanmasına ait olduğunu düşünüyorum: Altyapıyı, yani ekonomiyi değiştirdiğinizde, üstyapı kendiliğinden değişir. Bu değişimi gerçekleştirmek için insanları aydınlatmak, bilinçlendirmek gerekiyor... Devleti, ulusu, dini üstyapı olarak gören anlayışın sürdüğünü düşünüyorum. Bu kurumların görece özerkliğini kabul eden anlayışlar olsa da, esasta bir değişiklik olduğunu zannetmiyorum.

Kendinizi en yakın hissettiğiniz marksist düşünür kim?

Ernst Bloch.

Güzel tesadüf. Geçen sayımızda "Umut İlkesi"nden bir bölüm nakletmiştik.

Bloch'u sistematik olarak okumadım. Ama aynı şekilde düşündüğümüzü fark ettim, özellikle umudun ve etğin prensipleri hakkında. Bloch, 1930'ların marksizmine çok eleştirel bakıyordu. "Marksistler niye nazizme yenildi"nin teorisini yapmaya çalıştı. Marksizmin özünün etik olduğunu gördü –Hegelci anlamda değil, Kantçı anlamda. Bu anlamda, yakın olduğumuzu gördüm. Bloch da Kant'ın izleyicisi, ama Kant'ın adını hiç anmadı. Çünkü marksistler arasında Kant düşman görülüyordu. Varoluşçuluk da başlangıçta Kantçılık olarak görülürdü. Kantçıysanız dışlanırdınız. Bugün bile öyle.

Neden öyle?

Kantçılık Marx'a bir engelmis gibi anlaşıldı. Çünkü, birey boyutunu, özne boyutunu, ahlâk boyutunu işin içine katıyorsunuz. Sovyetler bu unsurları inkâr etti. Sonuç ortada. Resmî marksizm, Kant'tan bahsedenleri burjuva eğilimli olarak algıladı. Bu yüzden marksizme esasen çok yakın düşünceler içinde olan Kantçı düşünürlerin de marksizm kelimesinden sakındıklarını düşünüyorum.

Mesela kimler?

Mesela Karl Polanyi. Hiçbir yerde kendisini marksist olarak tanımlamıyor. Japon ekonomist Kouzo Uno da marksist olduğunu söylemeyen marksistlerden.

1970'lerden bu yana marksist düşünürlerin –Althusser, Deleuze, Negri ilk akla gelenler– Spinoza'ya olan ilgisini neye bağlıyorsunuz?

Descartes eleştirisi için gerekli görüyor olabilirler. Batılılar Descartes'a iki tokat attıklarında başlarının göğe erdiğini zannediliyor. Fransa'da, gündelik hayatta Kartezyen kelimesi, "inatçı", "küt kafa" anlamında kullanılıyor. Ama ben çocukluğumdan beri Descartes'ı severim. Descartes gibi olmak isterim, ama Kartezyen olmak istemem. (gülüyor) Zizek "Transkriptik"teki Descartes'la ilgili pasajdan alıntı yaptı, çünkü o da sever Descartes'ı. Derri da da, Descartes hakkındaki makalemi okuduktan sonra bana Descartes'ı sevdiğini söyledi. Cogito –o isimde burada bir dergi çıktığını gördüm– kendinelik bilinci, kendinelik bilinci değildir, çünkü kendim dediğin şey başka "kendi"likler arasında, öznelilikler arasında oluşur, varolur. Spinoza bunu biliyordu, bilmez mi? Spinoza sistem kuramcısıdır. O bakımdan Descartes'ıydı, ama Kartezyen değildi. (gülüyor)

Ünlü hikâyesidir, Kant'ın hiç sektirmedeği bir gündelik rutini varmış. Her akşamüstü, hep aynı saatte gezintiye çıkmış, hatta Königsberg ahalisi saatlerini ona göre ayarlamış. Bu rutini sadece iki kere aksatmış: Fransız İhtilâli'ni haber aldığı anda ve Rousseau'nun "İtiraf"ını okuduğunda. Sizce "İtiraf" neden bu kadar etkilemiş Kant'ı?

Rousseau başka toplumlarla, özellikle kapalı toplumlarla duygudaşığa ulaşabiliyor. Kant'ın Rousseau'nun bu vasfından etkilendiğini düşünüyorum. Kant, Rousseau'yu okuyana kadar felsefenin metafizik gibi özgün, dar konuları üzerine yazıyordu. Somut olarak insanlık ve toplumun tarihine ilgi duymasının Rousseau'nun etkisiyle olduğunu düşünüyorum. "İtiraf" Japonya'da da çok etkili oldu. Japonya'da Hristiyanlık olmadığı için itiraf dediğimiz şey Rousseau'yla geldi.

Türkiyeli romancı Ahmet Hamdi Tanpınar da, roman geleneğinin günah çıkarma geleneğiyle âlâkalı olduğunu söylüyor, romanın Türkiye'ye geç gelişini de bu geleneğin olmayışına bağlıyor. "Modern Japon Edebiyatının Kökenleri"nde siz de bu meselenin üstünde duruyorsunuz. Romanın modern bir form olarak Japon edebiyatına girmesi için itiraf anlayışının gelmesi mi gerekiyordu? İtirafın iyi bir şey olup olmadığından emin değilim. İtiraf denen şey olmasaydı ne yapardık diye düşünmüyorum. Foucault'nun dediğine geliyor: Kilisenin başındaki adamdan bakarsanız meseleye, "köydeki vatandaş ne yapıyor, ne düşünüyor", bunları bilmek, kayıt altına almak lâzım. Çok da iyi işleyen bir sistem, adam gidip kendisi anlatıyor. Sistemin devamı için daha işlevsel ne olabilir? (gülüyor) Foucault, psikanalizin kökeninde de itiraf / günah çıkarma geleneğinin olduğunu söylüyor.

Fransa'da uzun zamandır Lacan karşıtı bir hareket var. Foucault da, Derrida da o hareketin temsilcilerinden. Lacan bana daha kalıcı geliyor. Ama ben Lacan'cı değilim, Freudçuyum.

Freud da itirafardan yararlanıyordu.

Psikanalist, karşısındaki kişinin söylediklerini dinlemiyor ki. Ağzından kaçırıklarını, ne söylediğinin bilincinde olmadığı anlarda söylediklerini dinliyor.

Onları dinleyebilmek için anlatılan hikâyeyi dinlemek gerekmiyor mu?

Lacan "siz Lacancı olabilirsiniz, ama ben Freudçuyum" diyor. (gülüyor) Marx ve Freud, sürekli hatırlatılmaya ve unutturulmaya çalışılır. Althusser Marx'ı, Lacan Freud'u geri getirdi. Ondan sonrakiler ikisini de ortadan kaldırmaya çalıştı. Foucault'nun da, Deleuze'ün de o amaçla kullanıldığını düşünüyorum. Deleuze ölmeden bir sene önce "ben yüzde yüz marksistim" dedi. Japonya'daki, ABD'deki Deleuze'cüler, sinemadan edebiyata, her alanda kalem oynatıyorlar. Ama Deleuze'ün Marx hakkında yazdıklarına hiç bakmıyorlar. Freud için de aynı şey geçerli. Benim durumum tam tersi. Ben bastırılanın geri dönüşüyüm. (gülüyor)

"TRANSKRİTİK"TEN ALTINI ÇİZDİĞİMİZ SATIRLAR

Marx, Gramsci, Gandhi

"Kapital", özneliğin serbest bir şekilde müdahale edemeyeceği, yapısal olarak belirlenmiş bir topos'tur –bunun tek istisnası, kapitalistlerin para biçimi konumunda oldukları sürece aktif failer olmasıdır. Fakat emek-gücü metalarını satanların edilgen olmaktan başka seçenekleri yoktur; ama yapıda yine bir istisna vardır: İşçilerin özne gibi görüldüğü bir topos'tur bu –kapitalist üretimin ürünlerinin satıldığı yer. Burası tüketim'in yeridir. Paralarıyla birlikte işçiler satın alıcılar olarak sadece bu konumda durabilirler. Marx "Grundrisse"de bu yeri şöyle tasvir etmişti: **"Sermayeyi efendi-köle ilişkisinden tam olarak ayıran şey, işçinin onun karşısına bir tüketici ve mübadele değerlerinin sahibi olarak çıkması ve para sahibi biçiminde, para biçiminde, yalın bir dolaşım merkezi haline gelmesidir –bir işçi olarak taşıdığı özgüllüğün silindiği pek çok merkezden biri."**

Sermaye için, tüketim, artı-değerin nihayet gerçekleştiği yer, dolayısıyla başkasının, yani tüketiciler olarak işçilerin iradesine tâbi kıldığı tek yerdir. Tüketici konumu yeniden keşfedilip tanımlanmalıdır. Genel olarak bakıldığında, sanayi sermayesini ayakta tutan artı-değer, esas itibarıyla, ancak bir bütün olarak işçilerin ürettikleri şeyleri geri satın aldıkları düzenek sayesinde varolabilir. Bu durum da işçi özneleri ikiye ayırır –emek-gücü = satan özne ve tüketen özne– ve ilkini marjinal duruma sokarken, şirketler ile tüketicileri de iktisadî faaliyetin tek özneleriymiş gibi sunar. Sonuç olarak, emek ve tüketici hareketlerini de birbirinden koparır. Yakın tarihte emek hareketleri son derece zayıflarken, tüketici hareketleri ise gelişmiş ve çoğu zaman çevrenin korunması, feminizm ve azınlıklar gibi konuları da içine almıştır. Bunlar genel olarak sivil eylem biçimine bürünüyor ve emek hareketiyle bağlantı içinde olmadıkları gibi, bazen ona hasmane bir tutum bile alabiliyorlar. Gelgelelim, tüketici hareketleri ne de olsa konum değiştirmiş emek hareketleridir ve ancak öyle oldukları sürece önemlidirler.

Gramsci, işçilerin fabrikaları işgaline dayalı mücadelelerin başarısız olmasının ardından, bu başarısızlığın sebebinin devlet ile sermayenin emek-gücünün yeniden üretim sürecini denetimleri altında tutması olduğunu düşünmeye başlamış ve kültürel hegemonya kurulması sürecinde aile, okul ve kilise gibi kurumlardaki mücadeleyi zorunlu olarak görmüştü. Bunun marksizmdeki "kültüre dönüş"ün (Frederic Jameson) başlangıcı olduğu düşünülebilir. Bu eğilim hâlâ "altyapı-üstyapı metaforu"na dayalıdır: Üretim süreci esas sömürünün gerçekleştiği yerdir ve dolaşım süreci de onun temsildir. Bu eğilimin amacı, kültürel temsil (kültürel ideolojik aygıtlar) eleştirisine odaklanarak işçileri şeyleşmekten kurtarmaktır. Kültürel temsilin hegemonya kurduğu yeniden üretim süreci üzerinde odaklanırken, üretim süreci merkeziliğini örtük de olsa kabul eder. Bize göreyse, emek-gücünün yeniden üretim süreci, sermayenin döngüsel hareketini tamamlamak üzere içinden geçmek zorunda olduğu dolaşım sürecinden başka bir şey değildir. "Kapital"de işçilerin tüketiminin, emek-gücünün yeniden üretimi için edilgen bir süreç ve sermaye hareketinin verili bir ögesi olarak görüldüğü doğrudur. Fakat Marx, aynı zamanda, değer (artı-değerin) tam olarak ancak dolaşım sürecinde gerçekleştiğini de vurgular. Dolayısıyla, işçilerin özne olabileceği uğrak sadece burada bulunur.

"Mevzi savaşı" hegemonya kurmak için verilen mücadeleden fazla bir şey olarak yorumlanmalıdır. Gramsci'nin Gandhi'nin gündemi hakkındaki anlayışını öğrendiğimizde bu gereklilik açık hale geliyor: "Gandhi'nin pasif direnişi, bazı anlarda bir hareket savaşı, bazılarında ise yeraltı savaşı-na dönüşen bir mevzi savaşıdır." ("Hapishane Defterleri") Gramsci belli ki mevzi savaşının can alıcı noktasını boykot hareketinde bulmuştur. Bu pasajı Gramsci'nin 1848 devriminden sonra manevra savaşından mevzi savaşına geçildiğini belirttiği çözümlemesiyle birlikte okuduğumuzda, "Kapital"ın yazıldığı esnada, yani 19. yüzyılın ikinci yarısında, proletaryanın mücadelesinin boykot eylemlerine, yani dolaşım sürecini etkileyen eylemlere kaydığını anlamış oluruz. Bu nedenle benim projem, "Kapital"ı mevzi savaşının mantığını sunan bir eser olarak okumaktır.

Gandhi'nin stratejisi şiddet içermeme dediğimiz şeyin güzel bir örneğini verir. Ama bu strateji, sivil itaatsizlik diye anılan faaliyete indirgenemez. Gandhi'nin şiddet içermeyen direniş ilkesinden pek çok kişi haberdardır, ama İngiliz ürünlerini boykot etme ve tüketici/üretici kooperatiflerini geliştirme gibi "direnişler"i daha az bilir. Böyle bir geliştirme olmasa, bu boykot Gramsci'nin mevzi savaşı adını verdiği işlevi göremezdi. Kapitalist olmayan kooperatifleri geliştirme arzusu olmasa, bu boykot yalnızca ulusal sermayelerin saadetini umursayan milliyetçi bir hareket olur çıkardı.

ECE AYHAN 78 YAŞINDA

Harakiri yapan güvercin

Şiirin akışını hem dilde hem içerikte değiştirmeyi başarabilmişti. İlk bakışta anlamsız görünen dizeleri, tarihsel bir tavır, dilsel bir devrimci müdahale demekti. Doğum yıldönümünde anıyoruz...

Kalemini bırakalı yedi yıl olmuş (12 Temmuz). Bugünlerde Ece Ayhan'a özellikle çok fazla ihtiyacımız var. Tarih için, muhalefet için, mizah ve isyan için.

1992 olmalı. Kürt arkadaşlarla birlikte Özgür Gündem gazetesini çıkarmaya hazırlanıyoruz. Düzenli olarak köşe yazmaları için solcu, muhalif, Kürt dostu çok sayıda aydına gittik. Onların arasından sadece iki kişi Özgür Gündem'de köşe yazdı: Ece Ayhan ve bugün AKP'li İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Zafer Üskül. Gerçi Ece Ayhan, daha eski bir tarihte, 1978 yılında da, o zamanlar nüvelerini taşısa da bugünkü kadar devletçi/ulusalçı/faşizan olmayan Aydınlik gazetesinde de köşe yazmıştı. O her dönemde hep uçta, en uçta olmayı tercih etmişti. '80 öncesi solun Maocu kanadında, '90'larda kimse Kürtlerden söz etmezken, daha önce "Kürt Çiçeğini" yazmış olan Ece Ayhan, Özgür Gündem'deydi.

Ece Ayhan, her yeni okumada yeni anlamlar, yeni göz kırpmalar doğuran bir yazar. Bir de galiba olumlu olarak anakronik. Erken muştulayıcı. Enis Batur'un çözmelerine göre, belki de daha '60'larda Ermeni meselesini yazmış tarih meraklısı bir etikçi şair. Antimilitarizme göndermeler yaptığında çoğunluk orducuydu. Eşcinsellikten bahsettiğinde ne Kaos GL vardı ne de diğerleri.

Ceketsizler bir ayağa kalktı mı!

Ece Ayhan'ı tanımlayan, betimleyen iki değer olsa gerek: Tarih ve Muhalefet.

Ece ağabey, bize ilkökul, ortaokul ve lisede öğretilen Tarih'in tarih olmadığını gösterdi, anlattı, kanıtladı. İşte Hilmi

Oran (Kaz Hilmi) ile başlayıp İlber Ortaylı ile devam eden devlet tarihçiliğinin/devletçi tarihçiliğin inancını, imajını kırdı. "Tarih, ceket ilikleyip, ayağa kalkıp uzağa bakmakla görülebilen bir şey değildir" demişti. Ceket iliklemek hem saygının, hem yalakalığın, hem de korkaklığın işareti. Saygı duyduğumuz, yağcılık yaptığımız ya da korktuğumuz insanlar karşısında ceket iliklenir. Bazen de üçü birden sebep olur ceket ilikleme. Ece ağabey bu konuda rahattı, çünkü ceketsizdi. Ayağa kalkmak da benzeri durumlarda meydana gelir. Uzağa bakmak ise tarihin geçmişle sınırlı olduğunu, bizden uzak olduğunu ima ediyor. Oysa ki tarihle ilgilenmek için ne ceket iliklemek, ne ayağa kalkmak ne de uzağa bakmak gerekiyordu. 33 Kurşun'u bi-

Belki de daha '60'larda Ermeni meselesini yazmış tarih meraklısı bir etikçi şair. Antimilitarizme göndermeler yaptığında çoğunluk orducuydu. Eşcinsellikten bahsettiğinde ne Kaos GL vardı ne de diğerleri.

zim kuşağın Türk gençleri ilk Ahmed Arif'in şiirinde duymuştu. Kürt meselesini, Ermeni sorununu, 1942'de Boğaz'da batan Struma gemisini, Çankaya çıkışında faytonda intihar eden Fikriye Hanım'ı ve daha bir sürü gizli/muhallif/kara tarih bilgisini ve algısını da hep Ece Ayhan dizelerinde okuduk.

Ece Ayhan'ın tarihe ilişkin olarak önemli saptamalarından biri de "5. Mustafa" idi. Bir şiirinde 5. Mustafa'dan bahsettiğinde Osmanlı tarihinde sadece dört Mustafa olduğunu bilmiyordum. Dolayısıyla Mustafa Kemal de bir Osmanlı padişahıydı ve bize öğretildiği

üzere cumhuriyet filan da kurulmamıştı. Zaten cumhursuz cumhuriyet kurulamazdı. Ben bu 5. Mustafa ünvanını çok sevdim ve birkaç yazıda Ece Ayhan'a gönderme yaparak kullandım. Ölümüne yakın, bir bakımevinde ziyaretine gitmiştim.

-Ece ağabey, ben sizin 5. Mustafa tanınımızı bir kaç yerde kullandım.

-Yahu bak o bir şey değil, ben başka bir şey keşfettim!

-Nedir?

-Bizim I. Osman dediğimiz var ya, Söğüt, 1299 hani...

-Evet?

-Yahu onun asıl adı 29. Konstantin'miş!

Bizans İmparatorluğu'nda Konstantin adını taşıyan 28 imparator olsa gerek. Bizans da Osmanlı'nın atası ya da Osmanlı da Bizans'ın devamı. Aynı toprak, aynı hava, aynı insanlar... Dini belki değişik ama, aynı devlet kılık kıyafet değiştirip devam ediyor...

Başbakanlık mı, hapishane mi?

Tarihle muhalefetin birleştiği noktada Ece Ayhan'ın zihin kurcalayan, ufuk genişleten iki kıyaslaması var. Birincisi, mealen söylüyorum, yazdı mı, yoksa bir yerde mi söyledi emin değilim: "İşler başka türlü gitseydi, Nâzım Hikmet başbakan olurdu, İsmet İnönü de hapiste." Burada özel olarak kişilere ilişkin bir eleştiri/değerlendirme yaptığını sanmıyorum. Kurtuluş Savaşı, iç dengeler, Kemalistlerle Komünistler arasındaki iktidar çekişmelerini tahlil ediyor Ece Ayhan. Devlet diyalektiği... Biz Nâzım Hikmet'i çok sevdiğimiz için onu Başbakanlığa yakıştıramayız herhalde. Adı devletle neredeyse bütünleşmiş olan İsmet İnönü'yü de hapse görmeye pek alışık değiliz. Çünkü daha çok, İsmet İnönü insanları hapse gönderen bir adam. Zıtların birliği denen yaklaşım işte bu olsa gerek.

Ece Ayhan'ın bu türdeki benzetmelerinin ikincisi ilk bakışta çok daha şoke edici: Mehmet Ali Ağca ile Yılmaz Güney aynı adam olabilirler! Şimdi biz Yılmaz Güney'i, hem kendisini hem de sinemasını çok seviyoruz ya...Ağca ise faşist katilin teki. Nasıl aynı insan olabilir ikisi ya da nasıl olur da biri ötekini yerine geçebilir? Bunu ilk duyduğumda ben de endişeye kapılmıştım.

-Nedir abi bu Ağca/Güney ikilemi?

-Masa meselesi...

-Nasıl yani...

-Masaya oturduğun zaman ha bu tarafa oturmuşsun ha öteki tarafa, farketmez, masaya oturdun mu iş biter!

O zaman anlamıştım bir başka dizesinde dile getirdiğini. Cemal Süreya,

Ece Ayhan hakkında iki çok iyi derlemeyi tavsiye ederiz: "Mor Külhani -Ece Ayhan Şiiri" (Orhan Kahyaoglu, Ne Kitaplar), "Poelitika" (haz: Eren Barış, Ortadünya)

“at üstünde sevişmek”ten söz eder. Onunkisi daha çok mitik ve sürate ilişkin bir istiare. Ece Ayhan’ınki ise tamamen siyasal ve toplumsal: Orta Asya’dan bu yana at üstündeyiz ya. At üstünde olmak yerleşmemişliğin belgesi. Masaya oturmamışlığın kanıtı. Her şeyini at üstünde yapacaksın. Sevişmek dahil. Attan inip ayağını toprağa bastın mı, yani masaya oturdun mu, düzerler adamı! Çünkü at bin yıldır yurdumuz, toprak ve hele masa bizim için yepyeni mekânlar. Oralarda yabancıyız ve yerliler yabancıları sevmez, gerekirse boğar, öldürür. Masa, sistemdir ve mesele sisteme muhalefet edeceksen içeriden değil, sistemin dışından muhalefet etmektir. Çünkü sistem, iktidarıyla muhalefetiyle, iyi bir şey olsaydı, o zaman herhalde muhalefete pek gerek kalmazdı.

Kapکارa ve cınlıçplak

Ece ağabey de at sırtından inmedi hiç. Evi barkı olmadı hiçbir zaman. Kütüphanesi bile olmadı. Okuduğu kitabı bellege yazmıştı çoktan. Masaya yanaşmadı bile. Kaymakamlıktan ayrılmak zorunda kaldıktan sonra da hiç düzenli işi ve maaşı olmadı. İlhan Berk’e yazdığı mektuplardan oluşan “Hoş Çakal” kitabında çektiği acı ve sefaletin trajik sahneleri var. Dışlanmışlık ve sefaletle mahkûmiyet, aykırıya kesilen ilk faturadır. Ama o “haklılığın inadında” direndi, parayla pulla mevkîyle makamla evle barkla hiç ilgilenmedi. Muhalef olmak bütüncül bir tutum. Devletten ya da

özel sektörden maaşla, rantîye olarak mesela borsa gelirleriyle, yatlarla katlarla yaşadığında, fikren muhalif olmaya çalışsan da nafiye. Muhalefet sadece bir fikir, bir ideolojik tutum değil ki... Bir hayat tarzı. Berduşları, Çanakkaleli Melahatları, orta ikiden ayrılan çocukları anlamak yetisi gökten zembille inmiyor. Ece Ayhan hakiki bir muhalifti. Teoride ve pratikte! Ruhen mülksüzdü...

Temel ideolojisine ille de bir isim takmak gerekirse, marksizan bir anarşizm ya da anarşist bir marksizm diyebiliriz. Foucault okuduğunu biliyorum. Flaubert’in “Famille je vous haie!”si (Anam-babamdan nefret ediyorum) ile

Flaubert’in “Anam-babamdan nefret ediyorum”u ile Freud’un “babayı öldürmek” tezlerini de işledi şiirlerinde. Tümü de her türlü iktidar karşıtlığının ideolojik yatağını oluşturmak içindi.

Freud’un “babayı öldürmek” tezlerini de işledi şiirlerinde. Tümü de her türlü iktidar karşıtlığının ideolojik yatağını oluşturmak içindi.

Güzel intihar

Ece Ayhan’ın İstanbul’da kamuya açık son toplantısı, Ahmet Soysal tarafından Fransız Kültür Merkezi’nde 11 Eylül 2001’den kısa bir süre sonra düzenlenmişti. Şapkası vardı başında, hiç çıkarmadı, eşofman üstü giymişti, altında da çizgili bir pijama. Rahatsızdı biraz, ama akli cin gibiydi hâlâ. Bir Fransız şair var-

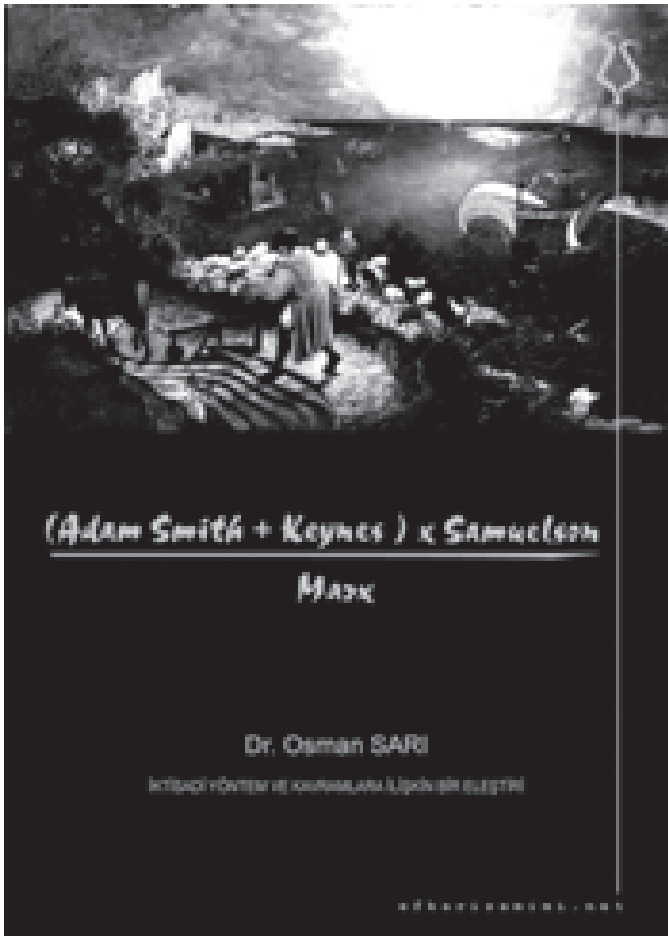
dı yanında. Ona Cezayir Menekşelerini hatırlattı. Kimse 11 Eylül’ü sormamıştı. Küçükken Sultanahmet meydanında ibret-i âlem olsun diye idam edilenlerin teşhir edildiği dönemden söz ediyordu. Anlatmaya başladı (mealen):

“Buz gibi bir gündü. Kar ve tipi, kılıç keskinliğinde poyraz. Sultanahmet Camii’nin etrafında güvercinler uçuşuyordu. Aç bitap. Zar zor çırpıyorlardı kanatlarını. Tir tir titriyordu her biri. Bağırışlar çağırışlar. Kıyamet öncesi bir manzara. Birden aralarından biri, göğşe fırladı. Çıktı çıktı, uçtu çok yükseğe. Bütün güvercinler pür dikkat kesilmiş ona bakıyordu. O güvercin gökte yüksek bir noktada durdu, ters döndü ve hızla aşağıya doğru inmeye başladı. O da canhıraş çığlıklar atıyordu. İnerken gitgide hız kazanmıştı. Dikey olarak gitti, yan kubbenin kenarındaki vitraylardan birine bütün gücüyle çarptı. Vitray kırılmış, güvercinin kanları içindeki cesedi de içeri düşmüştü. Bunun üzerine avludaki yüzlerce güvercin aynı anda kanatlanarak, ama bu sefer sevinç çığlıkları atarak harakirici güvercinin açtığı delikten içeri girmek üzere kırık vitraya uçtular. Ve donmaktan kurtuldular.”

11 Eylül saldırısının bu kadar sinematografik, bu kadar “insancıl” –kuşlar da gelişigüzel değil, barış simgesi olan güvercin– anlatımı yoktur herhalde.

Ece Ayhan da vitrayı kıran bir güvercindi bence.

Ragıp Duran

Dr. Osman SARI

İKTİSADİ YÖNTEM VE KAVRAMLARA İLİŞKİN BİR ELEŞTİRİ

(Adam Smith + Keynes) x Samuelson

Marx

Kitap mikro, makro, matematiksel ve eleştirel yaklaşımların dört öncü iktisatçısının yazdıklarından yola çıkıp iktisadın araştırma ve çözümleme yöntemleri ile temel kavramlarını gözden geçiriyor. İlgili her şeyi kapsayacak geniş bir sistem kurmak yerine, farklı durum, konum ve açılardan bakışla konunun nasıl görüldüğünü irdeliyor; okuru kuramsal labirentlerde çözülecek bilmecelelere sürüklemektense, okura fiilen konuyla nasıl karşılaşıldığı ve karşılaşıldığında hangi tavırların alınabileceğine dair fikirler sunuyor. Böylece, elimizde kolları matematikten tarihe, felsefeden sanata uzanan, iktisat üzerine berrak akışlı samimi bir sohbet duruyor.

Nasıl ki, ağaçtan düşen her elma dahi bir fizikçi değilse, ekonomik eylemde bulunan herkesin de iktisatçı olması gerekmez. Ancak, ... “Elma hangi doğa kurallarına tabi olduğunu bilse ne olur, bilmese ne olur?” diye gayet rahatlıkla düşünebilecek fizikçiden farklı olarak iktisatçı varlığı sonuçların insanlara ulaşması karşısında bununla da ilgilenme durumunda kalır: Sonuçların bilinmesiyle o sonuçlara götüren koşullar da değişir.

EFKARİSAMİMİNET YAYINCILIK

Vefa Bey Sokak No:2 D:3, 34349, Gayrettepe, İSTANBUL
Tel: 0 (212) 2756506 Fax: 0 (212) 2756450 Eposta: irtibat@efkarisamimi.net

efkarisamimi.net

Hâlâ Yunan trajedisindeyiz

Siyasal sinemanın başyapıtlarından "Z" kırk yaşında! Demokrat milletvekili Gregoris Lambrakis'in 1963'te öldürülüşünü ve Albaylar Cuntası'nın Yunanistan'da iktidara yürüyüşünü anlatan "Z", aradan geçen kırk yıl içinde hiç eskimedi. Zira, 1960'larda Yunanistan'da yaşananlar, ne 1960'lara özgüydü, ne de Yunanistan'a. "Z", Yunan trajedisi kadar zamandışı ve evrenseldi. Yves Mondand ve Jean-Louis Trintignant gibi iki devin başrolleri paylaştığı filmin yaratıcısı, siyasal sinema dendiğinde ilk akla gelen isimlerden Costa Gavras'ı "Z"nin kırkıncı yılı dolayısıyla verdiği söyleşilerden yaptığımız bir derlemeyle huzurlarınıza getiriyoruz...

"Z" nin çıkış noktası neydi?

Costa Gavras: O yıllarda Albaylar Cuntası yeni iktidara gelmiş, demokrasiye son vermişti. Amacım onları protesto etmektir. Diktatörlüklerle yönetilen ve filmimin yasaklandığı ülkeler hariç, hedefime ulaştığımı söyleyebilirim.

Kendinizi "Z"deki hangi karakterle özdeşleştiriyorsunuz?

Kendimi filmdeki gazeteci ve yargıçla özdeşleştiriyorum. Gazeteci hakikati kovalamaya çalışıyor. Yargıç ise her şeyini kaybetme pahasına adalet tutkusunun peşinden gidiyor.

"Z"de bütün isimler, kostümler, şarkılar ve görüntüler Yunanken, dilin Fransızca olmasının sebebi neydi?

Çünkü böyle bir filmi Yunanistan'da yapmamız söz konusu olamazdı. Ayrıca, bu film evrensel bir çağrıda bulunuyordu. Filmdeki hiçbir karakterin Yunanca adı yok. Vekil, Yargıç, Doktor, Albay olarak işleriyle anılıyorlar. Filmdeki iki katilin adı Yago ve Vago. Ülke-deki en yaygın isimlerden biridir. Saray erkânı hakkında konuşuyoruz. Kral ve kraliçenin resmî suretlerini gösteriyoruz. Yunancada Z, "o hâlâ hayatta, yaşıyor" anlamına gelir.

Vekil karakterini oluştururken Grego-

ris Lambrakis'in bazı iyi özelliklerini, örneğin yoksullar için klinik açmış olmasını gözardı ettiniz. Geriye bakınca bu doğru bir tercih miydi sizce?

Önemli olan Lambrakis'in siyasi felsefesi idi. Yunanistan'da olmayan silahsızlanma, barış ve demokrasi ilkelerini savunmasıydı.

Darbeci subayları maskara gibi gösterdiniz. Katillerden birini de eşcinsel yaptınız. Bu tercihlerinizin arkasında-

Ben bir şeyi kınamıyorum, hakikati gösteriyorum. Kendimi filmdeki gazeteci ve yargıçla özdeşleştiriyorum. Gazeteci hakikati kovalamaya çalışıyor. Yargıç ise her şeyini kaybetme pahasına adalet tutkusunun peşinden gidiyor.

ki saik neydi?

Subayların soytarlıkları gerçekliğe dayanıyordu. Cuntanın subayları hakikaten gerici ve aptaldı. Gerçek katillere gelince: Biri maddî olarak polise bağımlıydı. Diğeri ise bir pedofildi. Yani yine polise bağımlıydı.

Troçki ve Kennedy gibi, Vekil de öldürücü darbeyi kafasına alıyor. Bu durum faşizmin fikrî dünyası hakkında bize ne diyor?

Faşistler, bilerek ya da bilmeyerek, kur-

banlarının en kırılgan yerini, fikirlerinin çıktığı zihinlerini hedef alırlar. O yüzden kurbanlarının hep kafalarına kurşun sıkırlar.

Bugün "Z"ye baktığınızda, size yanlış gelen yanları var mı?

Hayır. Filmi bir ay önce yine seyrettim. Hikâyenin hâlâ söyleyecek çok sözü var. Oyuncuların performansları da değerinden bir şey kaybetmemiş.

Başrollerde Yves Montand ve Jean-Louis Trintignant gibi starların oynaması, filmin "sisteme teslim oldu" diye eleştirilmesine sebep olmuştu.

Montand ve Trintignant, yıldız oldukları kadar, büyük yetenekleri olan aktörlerdir.

"Z"den sonra birçok önemli filme imza attınız, ama hâlâ en bilinen filminiz "Z". Ne hissediyorsunuz bu konuda?

Bu çok yaygın bir durum. Kendimi onlarla mukayese etmek gibi maksadım yok ama, Orson Welles "Yurttaş Kane"le, Sergei Eisenstein "Potemkin Zırhlısı"yla, Francis Ford Coppola hep "Baba"yla anılır.

"Z" ile faşizm ve derin devletin, "İtiraf" (1970) ile Stalinizmin içyüzünü ifşa ettiniz. "Mad City" (1997) ise çok sert bir medya eleştirisi niteliğinde. Bugün eski "büyük" kavgalarınızdan uzaklaştınız mı?

Bunlar kavga değil, film. Angaje sinema değil, sadece sinema. Ben bir şeyi kınamıyorum ya da ifşa etmiyorum, hakikati gösteriyorum. Elbette konularımı gelişi güzel seçmiyorum. "Mad City"nin konusunun da hafif havaı olduğu kanısında değilim. Evet, televizyon çok ciddi bir mesele. Faşizm değil belki, ama bir feodalizm biçimi, benim gündelik huzurumu, düşünme şeklimi etkileyen, toplum üzerinde bir tasallut kurma biçimi. Farkında olmadan, televizyonların gösterdiklerinin sağlamasını yapabilecek araçlardan yoksun olarak manipüle oluyoruz. Körfez Savaşı'na, Irak'a baksanıza... Ama tekrar ediyorum, "Mad City" de, diğer filmlerim de angaje sinema değil.

Filmlerinizin angaje sinemadan farkı ne?

Bence bir filme angaje denmesi için daha didaktik olması, filmde bir hükmün olması lâzım. Halbuki benim filmlerimde herkesin kendi mantığını, bakış açısını görüyoruz. Bana göre, sinema öncelikle bir gösteri. Belirsizliği, askıda bırakmayı, gerilimi çok önemli buluyorum. Aslında hâlâ Yunan trajedisindeyiz. Ben politik yönetmen, angaje sinemacı gibi adlandırmaları reddediyorum. Bir şey ürettiğimiz, onu binlerce kişiye ulaştırmak istediğimiz sürece, hepimiz şöyle ya da böyle angajeyiz. Siyaset denince şu parti, bu parti meselesi anlaşıyor. Bence siyaset gündelik hayatın kendisidir, hayatta nasıl davrandığın, başkalarıyla nasıl bir rabita kurduğun, başkalarının sana nasıl davrandığıdır. Siyaset her yerdedir, hayatın kendisidir. Eski Yunanlılar böyle derlerdi ve haklıydılar.

Ama "Z" sizin için öncelikle siyasî bir

Costa Gavras

meseleydi, öyle değil mi?

Yunanistan'ı geride bırakmış, Fransa'ya yeni gelmişim. Albaylar iktidarı ele geçirdi. Dikkatleri Yunanistan'a çekmek için "Z"yi yapmak istedim. Çıkış noktam elbette politikti. Ama sonrası yaratıcı bir çalışma.

Bir söyleşide, "Z"nin pek çok ülkede siyasal film olarak değil, polisiye olarak sınıflandığını ve seyirciyi ürkütmediği için bundan şikâyetçi olmadığınızı söylemişsiniz...

Polisiyeyi severim. Gerilimi severim. "Caniler Ekspresi"ni ("Compartiment tueurs", 1965) yaptığımda kimileri polisiye filmin dönüşü diye alkışlarken, kimileri de yıldız oyuncularını oynatmamı eleştiriyordu. Hikâyelerle pek çok şeyi söyleyebilirsiniz. Ken Loach'un filmlerine bakın mesela... Karakterler, hikâyeler, duygular var. Loach'un filmlerini seyrederek İngiliz toplumunu anlayabilirsiniz. ABD'de de Coen Kardeşler hikâye anlatıyorlar, ama " Fargo " mesela, Amerikan toplumuna, para hırsına dair bir film...

Sizin aksinize, Ken Loach angaje yönetmen niteliğini benimliyor.

İspanya İçsavaşı'na dair filminde, sonuna kadar, "ben Troçkistim, ya da eski Troçkistim ve bu hikâyeyi anlatmak istiyorum" der. Filmin dramatik unsurları fantastik. Ama, "doğru" bir film değil. Troçkistleri melek gibi gösteren bir bakış açısı var. Kan dökücü Stalinistler karşısında, efendi ve yiğit Troçkistler! İspanya İçsavaşı'nın gerçeği bu kalıplardan ibaret değil.

Anne-babanız "Z"yi seyredebildi mi?

Onlar Yunanistan'daydı, göremediler o zaman. Ama film den, filmin yarattığı etkiden haberdar olmuşlardı. Hatta çok hoş hikâyeler gelmiş başlarına. Bir gün, çok ünlü bir kadın oyuncu sokakta babamla karşılaşıncı, onu kucaklıyor, öpüyor, "oğlunuzu tebrik ediyorum" diyor. Babam şaşkınlıktan ne diyeceğini bilemiyor. Öyle duygulanmış ki, eve ağlaya ağlaya gidiyor.

Yves Montand'ın yokluğunu hissediyor musunuz? Onun popüler bir oyuncu olmasının filmlerinizin seyirciyle buluşmasında büyük etkisi vardı...

Montand'ın eksikliğini duyuyorum tabii. Onu her bakımdan özleyorum. Sadece Montand'ı değil, o arkadaş çevresindeki ruhu özleyorum. Montand ve Signoret'nin oturdukları evdeki havayı... O eve gelip giden, orada tanışan, derin tartışmalara giren onca insanı... Hayata, topluma kâh öfkeyle kâh eğlenerek bakar, birlikte düşünürdük. Çok etkileyici ve çok ender bulunur bir ortamdı. O aileyi oluşturanların çoğu, maaşef aramızdan ayrıldı.

Sizin için aileniz gibi miydi o çevre?

Paris'e geldiğimde çok gençtim. Bir takım insanlarla tanıştım. Onlarla, onların sayesinde, onlarla ilişki içinde yetiştim. Montand, Signoret, José Artur, François Perrier, Foucault, Chris Marker, Régis Debray, Claude Roy... Farklı ufukları olan insanlar, entelektüeller,

sanatçılar, hep bir aradaydık... Artık öyle bir şey kalmadı.

O çevre, dönemine ve Fransa'nın siyasal hafızasına damga vurdu...

Ama önceden tasarlanmış, ölçülmüş biçilmiş bir girişim değildi. Stalinist mahkemeleri yediğimiz "İtiraf" a bakın mesela. Claude Lanzman'ın Artur London (Stalin döneminde, ihanet ve casusluk suçlamasıyla düzmece mahkemelerde yargılanan Çekoslovakyalı bakan) hakkında yazdığı kitabın bahsini duymuştum. Jorge Semprun'a "benimle beraber bu işe var

Siyaset gündelik hayatın kendisidir, hayatta nasıl davrandığın, başkalarının sana nasıl davrandığıdır. Siyaset her yerdedir, hayatın kendisidir. Eski Yunanlılar böyle derlerdi ve haklıydılar.

mısın" dedim. Sonra Montand'ı aradım ve kolları sıvadık. Ondan sonra Montand senaryoyu, romanı okudu, konuya nüfuz etti ve siyasal olarak da evrildi. Hepimiz komünist âlemin içindeydik. Ve hepimizde bir aldatılmışlık duygusu uyanmıştı. Ama bir gün aniden şöyle bir şey demedik: "Hadi bakalım, 'İtiraf'ı çekelim, hesaplaşalım!"

Sizi Fransa'da tutan da o çevreydi galiba. O ortam kaybolduğu için mi film çekmeye ABD'ye gittiniz?

Fransa'da çekemeyeceğim filmlerdi Amerika'da çektiklerim. O temalar Avrupa'da aynı şekilde kavranamazdı. "Müzik Kutusu" (1989) mesela. Fransa'da Almanya'dan kaçıp sığınmış eski Nazi yok. Ya da "Mad City". Avru-

pa'da medyalar ABD'deki denli aşırı güçlü değil. Ama, sonunda Fransa'ya dönüyorum. Fransa'da yaşıyorum. Bir Fransa vatandaşıyım.

ABD insanı yutmuyor mu, sinemanız anlatım olarak Amerikan tarzından etkilenmedi mi?

Öyle bir hisse kapıldığım oluyor. Ama benim filmlerim hâlâ Avrupa filmleri. ABD'ye bakışım, bir yabancıнын bakışı. **Fransa'da gerçekten angaje bir yurttaş mısınız hâlâ?**

İşsizlere, onların mücadelesine yakınlık duyuyorum. İlgili olduğum, mücadelelerini paylaştığım pek çok alan var. Sola radikal olma cesareti temenni ediyorum. Mitterrand döneminde, Fransa Jaruzelski'nin Polonya'sıyla flört ederken, başkalarıyla birlikte Montand'la biz de protesto etmiştik. Jack Lang bizim için "meşum oyuncular" demişti. Sonradan bunun için çok üzüldü, özür dilemek istedi. İşte size anlattığım o çevrenin ruhu böyle bir şeydi. Sola oy veriyoruz diye, yaptığı her şeye eyvallah diyecek halimiz yok!

Yunanistan'da yaşarken sinema hayatınıza girmiş miydi?

Benim sinemayla tanıştığım dönem, Yunanistan'daki Nazi işgalinden sonraya rastlıyor. Üç-dört ay bir köyde gizlenmiştik. Sonra, aksiyon filmlerini keşfettim. Aslında, gerçek sinemayı 1954'te, Fransa'ya geldikten sonra keşfettim. Çünkü Yunanistan'da içsavaş vardı, çok muhafazakâr bir hükümet ve müthiş bir sansür vardı, dolayısıyla sadece belli tip filmler gösterilirdi: Errol Flynn filmleri, Randolph Scott'lu western'ler... Başka bir sinemanın varlığından haberim yoktu.

Sizi Fransa'ya gelmeye yönelten ne olmuştu?

Babam komünistlerle beraber Nazilere karşı direnişe katılmıştı. Kendisi komünist değildi, sadece krala karşıydı, ama direnişin başını komünistler çekiyordu. Savaştan sonra, komünistlerle beraber çarpışan herkes komünist olarak görüldü ve çocuklarının üniversiteye gitme hakkı ellerinden alındı. Bu durumda, para vermeden üniversite okuyabileceğim tek yer Fransa'ydı.

Fransa'ya 1950'lerin başında gelmenize rağmen, vatandaşlık hakkını 1968'de aldınız; niye bu kadar geç?

Fransa'ya Cezayir savaşı sırasında geldim. Ülkeye geliştikten beş yıl sonra vatandaşlık başvurusunda bulunma hakkı vardı. 1960'ta vatandaşlığa geçebilirdim, ama Cezayir savaşına gitmeye niyetim yoktu. Ben de 1963'te başvuruda bulundum. Hatta görevli memur bana niçin o kadar beklediğimi sordu. Ben de ona "size yalan söylemeyeceğim, Cezayir savaşına gitmek istemiyordum" dedim. Bana "peki ama niçin?" diye sorunca, "Cezayirliyle hiçbir alıp veremediğim yok, bu haksız bir savaştır" diye cevap verdim. Bunun üzerine, "madem Fransa'yı bu kadar seviyorsunuz, beş yıl daha bekleyin" dedi. O yüzden gecikti vatandaşlığımı almam.

10 albüm

Aylin Aslım Canımı Seven Kaçsın
Bob Dylan Together Through Life
Eels Hombre Lobo: 12 Songs Of Desire
Grizzly Bear Veckatimest
Joe Jackson Rain
Karmate Nani
Khaled Liberté
Madness The Liberty Of Norton Folgate
Miles Davis Sketches Of Spain
Sonic Youth The Eternal

5 şarkı

Hande Yener Hayrola?
Jacques Higelin Je suis amoureux d'une cigarette
Kip Hanrahan Love Is Like A Cigarette
Ömür Göksel İçki Sigara
Stelios Kazancidis Oğlan Oğlan

Şişmanın fendi

The Gossip / Music For Men (Sony BMG)

Rock dünyasında çok uzun süredir bir yanlış var: Bir erkek, kadın kıyafetleriyle sahneye çıktığı, feminen kodları kullanarak bedeni şekillendirdiği noktada politik, isyancı veya en azından uçuktur. Oysa bir kadın bunu maskülen kodlarla yaptığında itici olur. Bunun, erkek iktidarından vazgeçmenin ona talip olmaktan daha haysiyetli bir tavır gibi görünmesinin de etkisi var. Ama maalesef rock tarihi bunun böyle olduğunu pek de kanıtlar nitekte değildir, ipek gömlekler ve dantel çoraplar giymiş maçolarla doludur.

The Gossip, solistleri sayesinde, sevdiğimiz bir müziği dinlerken beden üzerine geliştirdiğimiz algıyı sorguluyor bize. Beth Ditto'dan önce de şişman gördük, ama şişman kadınların uyandırdığı izlenim, domestik ve anaç bir figürdü. Ditto ise seksî, lezbiyen bir rock star, üstelik de son derece stil sahibi bir kadın, şişman olması düşünülecek biri değil. Dördüncü albümleri "Music For Men", kapağındaki basit fotoğrafla, siyah-beyaz, sade bir transseksüel erkek görüntüsüyle yıllardır gelişen bir önyargıyı sorguluyor. Uzun zamandır ilk kez bir müzik gru-

bu "erkek fatma"ları kolluyor.

Bu albümde The Gossip, kökleriyle bağlı olduğu "Riot Grrrl"lerden miras çığ punk anlayışına bir miktar ara veriyor. Bu albümde özenle düzenlenmemiş bir gürültü duyamazsınız. Bununla beraber, son zamanlarda çıkan her beş indie-rock albümden biri için kullanılmak durumunda kalınan bir cümleyi telaffuz etmek zorundayız: Albüm, disko öğeler taşıyor. Aslında, hâlâ aklında disko ve rock nasıl birleşir diye şüpheleri olan

varsay, bütün soru işaretlerini geride bıraktıracak bir albüm bu. Alışık olmadığımız bir biçimde bir sürü yeni enstrüman kullandıklarını da belirtmek gerekiyor. Ama bütün bu yeni sesler Gossip'in müziğine yapılmış acemice ya da rahatsız edici müdahaleler değil. Gossip'le ilgili sevdiğimiz şeyler bâki: Melodiler akılda kalıcı, dans ettirici ve Beth Ditto hâlâ çok güçlü, güzel bir sesle şarkı söylüyor. Bütün bunlara rağmen, "Music For Men" ne "Standing In The Way Of Control" ne de grubun büyük patlamasından önceki albümleri kadar çarpıcı değil.

"Music For Men", belki uzun zamandır bu albümü bekleyen bir Gossip hayranı için yetersiz kalabilir, ancak işin doğrusu, son derece eli yüzü düzgün, hoş ve uzun zaman dinlenecek şarkılar barındıran bir albüm.

—**Haziran Düzkan**

Mezopotamya'dan Balkanlar'a

Bajar / Nêzbe / Yaklaş (Kalan) • Gayda İstanbul (Kalan)

Kardeş Türküler, müzik grubundan öte bir şey. Kuruluş saikleri de zaten, bizzat akademi olmaya soyunmuş bir öğrenci kolektifi gibiydi. Bir tür bilimsel yaklaşımın icra ve sahne coşkularını hiç etkilememesi, biz dinleyiciler için de en büyük şanstı.

Tiyatroydu, yayıncılıktı derken, müziği başka ama yakın faaliyetlerle de hep desteklediler. Şimdi, Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu'nun "amiral gemisi" Kardeş Türküler'i iki yan grupla takviye ediyorlar, bünye içinden biri Mezopotamya'ya, biri Balkanlar'a uzanan iki organizma çıkarıyorlar.

Bajar, "Apê Musa"nın dediği gibi, "Fırat suyunun Marmara'ya karışması" hakikaten. Ge-

leneksel mirasını sindiren ama hissettirmeyen, dağları belli belirsiz hatırlayan da gökdenlenleri bilen, buram buram şehirli bir Kürt rock'u. Kardeş Türküler'in perküsif atılganlığına distorsiyonlu bir katkı...

Yarı geleneksel Gayda İstanbul'da da zaten şehrin çocukları olan Roman müziğine ve kültürüne neşeyle, tutkuyla yakınlaşma arzusu var. Bajar bin yıllık bir kültürü alıp şahsileştirirken, onlar bin yıllık bir kültürün altında bile isteye, seve seve eziliyorlar. Yalnız, bu da elbette güzel ama, "Oğlan Oğlan" türküsünün gey âlemine marş olası Stelios Kazancidis versiyonunu daha çok sevdiğimizi konu dışı da olsa belirtmeden geçmeyelim. —**M.E.**

Karatren: M.J.

Onu hiç sevmemiş olan var mıydı acaba? Ele avuca sığmaz simsiyah bir afacan çocukken, bıyıkları yeni terlemiş bir bıçkın ergenken, "Thriller" gibi müthiş bir albümle müziğin akışını değiştirip hakiki bir pop devrimi yaparken? Kara Amerika'yı, kara Afrika'yı, koca dünyayı hep mutlu etti. Onun mutlu olma çabasına bazen fazla yakından şahit olduk. Çocuklar insanın tıynetini gözünden anlar, onların büyük dostuydu. Michael Jackson hakkında geniş bir dosya, bu ay Roll'da...

29 Ağustos 1958 - 25 Haziran 2009

Karatren: Kurtuluş

7 Temmuz gecesi Meksikalı abimiz Carlos Santana'nın Türkiye'de boşuna sevilmediğini çıplak gözle gördük. Arabeskin hasını yaptı. Kurtuluş Türkgüven de, herhalde onun "Europa"sını yıllar boyunca düğünlerde gitarıyla çalmıştı. Pink Floyd'ların, Deep Purple'larla, türkülerle, Müslümlerle yetişen Kurtuluş, '80'lerden itibaren Ortadoğu elektro gitarının anıtlarından, taverna müziğinin ustalarından biri olmuştu. "Yerli Santana" lakabını boşuna almamıştı.

1 Ocak 1954 - 4 Temmuz 2009

“SİGARA YALANLARI”NI SERGİLEYEN JOE JACKSON’DAN MEKTUP VAR

Sevgili tiryaki

4 Temmuz’da, İstanbul’da sevenlerine unutulmaz bir gece yaşatan Joe Jackson’ın müzisyenliği kadar önemli bir vasfı var: Anti-sigara faşizmine karşı verdiği militanca mücadele. Tiryakilere yazdığı açık mektup ve “Duman, Yalanlar ve Dadı Devlet” başlıklı makalesi, sigara içmeyenleri “libere” ettiği iddiasıyla içenlere zulmeden bu küçük harfli neoliberalizm faşizmine karşı önemli bir mevzi kazıyor ve hem fikren, hem madden sağlam bir cephane veriyor. Okuyalım, okutalım, safları sıklaştıralım. 19 Temmuz’da yürürlüğe giren sigara yasağını geri püskürtelim.

Sen dünyanın süprütüsüsün. İntihara kalkışman yeterince kötü de-
ğilmiş gibi, öldürücü dumanınla bir de cinayete teşebbüs ediyorsun.

Yukarıdaki ifade kulağa çok tanıdık geliyor artık. Eğer ona inanıyorsan, bu yazının devamını okumaya zahmet etme. Yok eğer bu konuda şüpheciysen, şunu göz önünde bulundurmalısın: Kendilerine kamu huzurunda atfedilen dü-rüstlük ve asaletin zerresine sahip olmayan insanlar tarafından günah keçisi yapı-lacaksınız! Aslında bu insanların çoğu düpedüz iğrenç ve onlara karşı koyma-nın vakti geldi.

1 Temmuz 2007’den itibaren, İngiltere’deki bütün kafe, bar, meyhane, restoran ve kulüplerde bütün içmek yasaklandı. Burada özel mülkiyet haklarının yitirilişinden dem vurabilirim; keza hoşgörü ve özgür seçimin yokoluşu hakkında di-lediğim kadar ateş püskürebilirim. Ama asıl sorun, bu yasak için mümkün olan tek makûl gerekçelendirmenin, aksi ka-nıtlanabilir bir düzmece olması. Gülünç bir şekilde yutturulmuş, ama hilesi usta-ca gizlenmiş “pasif içicilik” aldatmaca-sından söz ediyorum.

Bazı insanlar, onlar hoşlanmadığı için veya bazı çevrelerde demode oldu diye sigara içmenin yasaklandığını sanıyor. Ancak bunlar hükümeti ilgilendiren konular değil. Dahası, bunlar iyi hava-landırma sistemleriyle veya sigara içenlerle içmeyenlerin ayrıldığı me-kânlar yaratmak gibi piyasa talebi-ne göre belirlenecek çözümlerle kolayca halledilebilecek sorunlar.

Pasif içicilik yalanı

Öte yandan, eğer havadaki tü-tün dumanı –iyi havalandırıl-mış binalarda, ayrı odalar-da, hattâ tütün-karşıtı müfrezelerin şimdilerde yasaklamaya çalıştığı açikhavada bile– yanı-başındaki masumları ölümcül bir tehlikeye sokuyor olsaydı, “ma-dem eroinden de beter sonuçlar doğuruyor, o zaman tütün tamamen yasadışı olmalıdır” derdim. Ama önce en azından ÇTD’nin (Çevresel Tütün Du-manı) sebep olduğu kanıtlanmış bir ölüm vakası görmek isterim. Çünkü ben ve benim gibi kimseler –bilimciler, aka-

demisyenler, aktivistler ve şüpheciler– bu konuyu yıllardır araştırmaktayız ve henüz tek bir vakaya dahi rastlayamadık.

Dave Hitt’in “Üç İsim Ver” adlı ma-kalesine (www.davehitt.com) göz atma-nızı tavsiye ederim. Gerçek yaşamdan üç vaka bulmak için ABD’deki bütün tütün-karşıtı kurumları nasıl dolaştığını ve bu macerasının nasıl sonuçsuz kaldığını an-latan acımasızca eğlenceli bir dökümdür.

Tütün doğal bir antidepresandır, hafızayı uyandırır, konsantrasyonu artırır, kilonu kontrol etmene yardımcı olur, ve, Allah için, haz verir. Hazzın insan hayatı için aslî bir unsur olduğunu anlamak neden bu kadar zor?

Tütün-karşıtlarından sadece bir vaka göstermelerini istediğim birçok açıko-turuma katıldım ve hep anlamazlık-tan geldiler. Bir defasında bu bilgi-nin “profesyonel ahlâk” gereği if-şa edilemeyeceği söylendi.

Geçenlerde, bir Alman dergi-sinde tütün içme yasağı üzerine bir makalem yayınlandı. Editör “pasif içiciliğin sebep olduğu bel-gelerle kanıtlanmış tek bir ölüm vakası bile yoktur” cümlesini, İtalya’da böyle bir vakaya rastlandığını öne

sürerek makaleden çıkarmıştı. Peşine düşüp araştırdım. Söz konusu vaka Mo-nica Crema’nın ölümüydü ve kocası “ölüme işyerindeki sigara dumanının se-bep olduğu” iddiasıyla işveren konu-mundaki Pariba Bank’a karşı açtığı taz-minat davasını kazanmıştı. “Pasif içicilik öldürür!” diyordu gazete başlıkları. Ama mahkeme kararı temyize gitti. Ardından usûle uygun bir mahkeme yapıldı ve Ba-yan Crema’nın gıda alerjisinden öldüğü saptandı. Ve gazeteler bu kez haberi gör-mezden geldi.

Birkaç vaka olsaydı bile, bu, alkollü içkilerin, veya otomobillerin, hatta reçe-teli ilaçların reddedilemez bir şekilde se-bep olduğu onca ölümün yanında hayli önemsiz kalırdı. Ancak gerçek şu ki, tü-tün-karşıtlarının ÇTD davası dikkatli in-celemeye tâbi tutulduğunda çöker. Ge-çerli bir kanıt gösteremeseler de, bize “ÇTD öldürür” derler, çünkü onlar öyle söylemiştir ve biz anlamak istemiyoruz-dur, dolayısıyla huysuzluğu bırakıp on-ların sözüne inanmamız gerekmektedir. Bu noktada geniş açığa geçip büyük fo-toğrafi kısaca ele almak yararlı olacak.

Tıbbi iktidarı sorgulamak

Eski bir deyiş var: “Güven bana, ben doktorum.” Ama ben, bana doktor OL-MADIĞIM için güvenmenizi istiyorum. Bugünlerde insanların çoğu, gazete edi-törleri ve politikacılar da dahil, tıp otori-telerine karşı çıkmak veya onları sorgu-lamak istemiyor. Tıpçıların, yeryüzünde-ki insanlar arasında, asla yanlış yapma-yan, önyargısız, sahtekârlık ve yolsuz-luktan muaf yegâne topluluk olduğu varsayılıyor. Ancak herhangi bir otorite-ye sorgulamadan inanmak çocuksu ve tehlikelidir. Bu, “sağlık” konusunda en az din ve siyasette olduğu kadar geçerli-dir. Bu otoritelerin hepsi bizim için en iyi olanı bildiğini iddia eder. Eğer Sağlık Ba-kanını sorgulayacak yetkinliğe sahip ol-madığımızı düşünüyorsan, o zaman Başbakan’ı veya Papa’yı da sorgulaya-mayız. Bu yüzden, bütün düzmece sa-vaşları sürdürmeye veya canları istedi-ğinde engizisyon mahkemeleri kurmaya özgürler. Özel bir kavrama yeteneğine sahip olduğumu iddia etmiyorum. Siga-ra içme konusunda beni ötekilerin birço-ğundan ayıran tek şey zihnimi açık tut-mak ve bulguların peşine düşmek. Ve şu hususta sizi temin edebilirim ki, işleme-kte olan tıbbi iktidar yapısı tek kelimeyle boktandır. Giderek artan biçimde kötü ruhlu ve diktatoryal olduğundan söz et-miyorum bile.

“Kamu Sağlığı” kavramı esas olarak bulaşıcı hastalık, yetersiz beslenme, en-düstriyel kirlenme gibi büyük, somut sorunların üstesinden gelmek için ya-ratıldı. Buna rağmen son yıllarda dik-katini hasta olmayan insanların özel hayatının neredeyse her alanına müda-hale etmeye çevirdi: Çoğunluğu müref-feh olan Avrupalı ve Amerikalılar, sigara içsin içmesin, kararlı bir biçimde, muhte-melen tarihin hiçbir döneminde olmadı-ğı kadar uzun ve sağlıklı bir hayat yaşı-yor. Bu yüzden Kamu Sağlığı, gündemi-

ni korku tacirliğine ve istatistik üreten göstermelik bilime yaslıyor.

Tütün-karşıtı kampanyayı yürüten en büyük güçlerden biri olan Dünya Sağlık Örgütü'nü (WHO) ele alalım. Üçüncü Dünya'da AIDS, tifo ve dizanteri alıp başını gitmişken ve her yıl iki milyon çocuk temiz sudan mahrum kaldığı için can verirken, WHO bütçesinin yüzde 76'sını personeline ve Cenevre gibi yerlerde gösterişli bürolar kiralamaya harcıyor. Son yıllarda ilaç endüstrisi de büyük yatırımlarla oyuna dahil oldu. Bu çok matrak, zira aynı zamanda tiryakiye işkence çektirmenin promosyonunu gündemlerinin birinci maddesi yaptılar. "Matrak" dedim, çünkü bu asil ruhlar önyargılı davranıyor olamazlar herhalde. Olabilirler mi yoksa? Dünyadaki 1.2 milyar tütün içicisinin nikotin ürünleri ve antidepresanlar için hedef pazar haline geldiğini de hesaba katsak mı acaba?

Dadılar ve haydutlar

Bu bir komplo teorisi değildir. Tütün-karşıtı hareket olağanüstü bir ivme yakaladı, çünkü: A) politikacılar ve medya dümen suyunu verdi, B) *para kokusunu aldılar*.

İlaç endüstrisinin koyduğu para büyük bir gerekçe, ama başka gerekçeler de var. Örneğin cezalandırıcı vergilendirme. Ve tabii Temel Uzlaşma Antlaşması denen şu önemsiz şey: Tütün endüstrisi ile Amerikan eyaletlerinin 1999'daki çatışmasından doğan antlaşma, Amerika'daki tütün-karşıtlarının önüne yılda yaklaşık 1 milyar dolar koyuyor. Tütün-karşıtı furyadan çıkar sağlayanların git-

tikçe artması hiç şaşırtıcı değil. Asıl şaşırtıcı olan, çok sayıda kişinin bunu bir "haklı dava" olarak görmeyi ısrarla sürdürmesi. Tekrarlıyorum: Bu insanlar da-dı ve kabadayı: WHO gibi seçilmeyip atanmış, hesap vermek durumunda olmayan kurumlar, demokratik yollarla seçilmiş hükümetlere izlenecek politikaları dikte edemez; özellikle de *kendi raporları* "pasif içiciliğin" kimseye zarar vermediğini kanıtlamışken.

Evet, doğru: Araştırmaların sadece küçük bir bölümü ÇTD kaynaklı risklere işaret ediyor, onlar da en iyisi değil. Şu ana kadar yapılmış en kapsamlı ve bi-

Herhangi bir otoriteye sorgulamadan inanmak çocuksu ve tehlikelidir. Bu, "sağlık" konusunda en az din ve siyasette olduğu kadar geçerlidir. Bu otoritelerin hepsi bizim için en iyi olanı bildiğini iddia eder.

limsel olarak en geçerli araştırmaları WHO on yıl önce Avrupa'da, Enstrom ve Kabat adlı profesörler kırk yıl önce Kaliforniya'da yaptı. Enstrom ve Kabat'ın araştırmalarında herhangi bir tehlike unsuru saptanamadı. Öteki araştırmaların birçoğu, tam aksini, ÇTD ortamına maruz kalmanın riski AZALTIĞINI gösterdi. Kulağa saçma geliyor, ama elinizdeki rakamlar çok küçük ve güvenilmez olduğunda sonuçlar her iki yöne doğru sapma gösterebiliyor. Yeterince araştırma yapar, istatistiklerle yeterince oynarsanız, hemen her şeyi "ispat" edebilirsiniz.

Haddinden fazla reklam edilen şu "yüzde 25 risk artışı" gerçekten bir *zaten önemsiz olan bir riskte önemsiz artış* örneği-

dir. Böyle bir sonuca ancak kusurlu ve taraflı araştırmalardan işinize gelen istatistik bilgileri seçerek varabilirsiniz. Du-man arsenik içeriyor, ama musluk suyu da içeriyor. Benzen diyorsanız, o kahvede de var. Bütün bu vakalarda *miktar* size zarar vermek için çok küçük. Böyle bir "kanıt" bir kamu sağlığı tehdidine çevirmek, nüfusun dörtte birini toplumdan dışlayan yasaların dayanağı haline getirmek insafsızlıktır. Yemek pişirmek kanserojen maddeler ortaya çıkardığı için restoranlarda gıdayı yasaklamak veya birilerinin kulağı hasar görebilir diye gece kulüplerinde müziği yasaklamak ne kadar mantıklıysa, bu da o kadar mantıklıdır.

Manzara oluşmaya başladı mı?

Bilimsel korku tacirliği

Anti-içicilerin, yasağın içicilere karşı yürütülen bir cadı avı olmadığını, bütün bunların sağlık için yapıldığını söylediğini işittim. Ama yasağın halk sağlığıyla alıp vereceği *hiçbir şey* yok ve yapılan şey *kesinlikle* tütün içicilerine karşı bir cadı avı yürütmek. Yoksa neden açıkavada sigara içmeyi de yasaklamaya çalışsınlar? Anti-içiciler kandırmaca ustasıdır. Örneğin, meyhanelerde sigarayı men etmiyor, meyhaneleri "dumansız" hâle getiriyorlar! Yani özgürlüğünü kısıtlamıyor, sana *daha fazla* özgürlük veriyorlar! Harika, değil mi?

Devam edelim ve şöyle diyelim: "Sigara içmek kötüdür, bu yüzden ona karşı caydırıcı olan her şey iyi sayılmaz mı?" Hayır, yetkililerin bize yalan söylemesinin ve bu yalanları acımasız yasalara gerekçe olarak kullanmasının

JOE JACKSON İFŞA EDİYOR

Sigara yalanları

Yüzlerce yıldır, dünyanın her yerinde, tütün insanlığın dostudur. Rahatlamak için, uyanılmak için ve çeşitli hastalıkların tedavisi için kullanılagelmiştir; sosyal ritüellerin temel unsurlarından biridir.

Bir dakika, çizin bu lafları! Sigara içmek kaçınılmaz olarak ölümünüze yol açacak rezil, iğrenç bir alışkanlıktır. Kimse isteyerek sigara içmez, tiryakiler sigara şirketleri tarafından kandırılmış acınası müptelâlardır. Tütün kökü kazınması gereken bir vebadır.

Ben de, birkaç yıl öncesine kadar birinci paragrafta değil, ikinci paragrafta inananlardandım. Mülâyim bir tiryakiydim ve az kalsın sigarayı bırakıyordum. Fakat, sigara aleyhtarı kampanyanın histerisi ve iddialarındaki çelişkiler şüphemi celbetti. O günlerden beri sigara meselesini derinlemesine irdeliyorum. Dosyalar dolusu istatistiği inceledim, doktorlarla ve akademisyenlerle görüştüm, bir yığın araştırmacı ve aktivistle temas kurdum. Ve şu kanaate vardım: Sigara içmenin tehlikeleri –ve özellikle "pasif içicilik"– ziyadesiyle abartılıyor. Bu, bilimden çok siyasetle, güç ilişkileriyle ve kâr maksadıyla alâkalı bir abartma.

İnsanın kendisine yapabileceği en büyük kötülüklerden birinin sigara içmek olduğu konusunda "bütün uzmanlar hemfikir". Vaktiyle "bütün uzmanlar" mastürbasyonun körlüğe yol açtığı, eşcinselliğin hastalık olduğu, marijuananın insanı cinaî manyağa çevirdiği

konularında da hemfikirdi.

Günümüzde kansere kafayı takmış durumdayız. Bu belki de tıbbın ve bilimin kanser karşısındaki çaresizliğinden kaynaklanıyor. Küçümsemek gibi bir maksadım yok, babam kanserden öldü. Yine de, günah keçisi aramakta fazlasıyla yobaz olduğumuzu düşünüyorum. Medyadaki taze haberler saç boyasının, meşrubatların ve oral seksin kansere yol açtığını iddia ediyor.

Akciğer kanseri, sigarayla en sıkı irtibatlandırılan hastalık. Ancak bu irtibat, neden-sonuç ilişkisiyle değil, istatistiklerle kuruluyor. Başka bir deyişle, sigara tiryakilerinin akciğer kanserine yakalanma ihtimalinin yüksek olduğu istatistiklere dayanarak söyleniyor, sigaranın kansere yol açtığı bilimsel olarak kanıtlanarak değil. Bu, ilk bakışta verdiği izlenimden çok daha önemli bir ayırım. Sigara aleyhtarlarının iddiaları istatistiklere dayanıyor, ancak istatistikler bilim değildir.

İnsanlara sigarayı bıraktıracak akciğer kanserinin azaltılması fikri anlamlı geliyor. Ne var ki, sigarayla akciğer kanseri arasındaki ilişki, inandırıldığımızdan çok daha zayıf.

Genel konsensüs Sir Richard Doll'un 1950'li ve '60'lı yıllarda yaptığı ve hâlâ "temel ölçü" addedilen araştırmayı yankılıyor. Doll'a göre, 100 bin tiryakiden 160'ı akciğer kanserine yakalanırken, sigara içmeyen 100 bin kişi içinde akciğer kanserine yakalananların sayısı 7. Yani sigara içenlerin, içmeyenlere kıyasla akciğer kanserine yakalanma ihtimali 24 kat fazla. Yüzde olarak söylersek, yüzde 2.4. Yüzde olarak ifade edilen "risk"lerden şüphelenmek gerekiyor. Zira, bu yüzdeler

bilgilendirmekten çok korkutmayı hedefliyor. Doll haklı olsa bile, sigara içenlerin akciğer kanserine yakalanma ihtimali yüzde 98. Bu, aynı verilerin başka türlü sunulması veya ambalajlanmasından başka bir şey değil. Ama kulağa daha az korkutucu geldiği aşikâr. Başka birçok çelişkili istatistik daha var. Amerika'nın yerlileri, beyaz Amerikalılara kıyasla akciğer kanserine yüzde 50 oranında daha az yakalanıyor –beyaz Amerikalılardan çok daha fazla sigara içtikleri halde. Sigara

hiçbir iyi yanı yoktur. “Pasif” içicilik hakkında yürütülen “bilimsel” korku tacirliği, en basit ifadeyle, “aktif” içiciliğin tehlikelerini abartmak için yapılanların bir uzantısıdır. Evet, uzun süre aşırı düzeyde sigara kullanan tiryakiler için bir risk var; tıpkı uzun süre aşırı derece alkol alanlarda, bazı gıdaları aşırı miktarda tüketenlerde veya sık sık aşırı hızlı araba kullananlarda olduğu gibi. Şu sıralarda moda haline gelen “sıfır risk” arzusu sadece boş bir hayâl değil, aynı zamanda çocukçadır. Akciğer kanseri bile –ki tütün içmekle bağlantılı olduğu istatistiksel olarak ikna edici biçimde kanıtlanmış bir hastalıktır– tiryakilerin sadece küçük bir azınlığında görülüyor ve genellikle normal ölüm yaşı dolaylarında ortaya çıkıyor. Anti-içiciler, gerçek hayatta olan biten hakkında konuşmaz, onun yerine “yüzde 2000 risk artışı” gibi saf-satalar üretir. Öyle ya, eğer bir tane değil, 20 tane loto bileti satın alırsam kazanma şansımı yüzde 2000 artırmış olurum. Ama hâlâ kazanma ihtimalim çok çok azdır.

Her neyse, bugünlerde tütün içmek hakkında işittiklerimizin tümü potansiyel tehlike üstüne. Bu da bütün tehlike oradaymış gibi bir izlenim inşa ediyor. Oysa tütün doğal bir antidepresandır, hafızayı uyandırır, konsantrasyonu artırır, Alzheimer, Parkinson ve çeşitli başka hastalıklara karşı güçlü bir koruyucu etkisi vardır, kilonu kontrol etmene yardımcı olur, ve, Allah için, *haz verir*. Hazın insan hayatı için aslı ve korkudan çok daha sağlıklı bir unsur olduğunu anlamak neden bu kadar zor?

Tiryakiye öneriler

Tütün içiciliğiyle ilişkili hastalıklardan yılda 120 bin kişinin öldüğünü söylüyorlar. Buyrun bakalım. Birincisi, bu sadece bir “tahmin”dir. İkincisi, “tütün içiciliğiyle ilişkili bir hastalık”, tütün içmek *sebebiyle* ortaya çıktığı kanıtlanmış bir hastalık *değildir*. Birilerinin tütün içmenin bir faktör olabileceğini düşündüğü hastalıkların yol açtığı bütün ölümle-ri listeye ekliyorlar. Böylece bronşit veya felç gibi hastalıklar yüzünden yaşamını yitirmiş binlerce *tütün kullanan*ın genel toplama dahil ediliyor. Sigarayı 20 yıl önce bırakmış insanlar veya 80 yaşlarında kalp krizi geçirerek ölen tiryakiler de cabası. Bu *tam olarak* bir yalan sayılmaz. Ama hiç şüphesiz bir yanlış yön-

Anti-içiciler kandırmaca ustasıdır. Örneğin, meyhanelerde sigarayı men etmiyor, meyhaneleri “dumansız” hâle getiriyorlar! Yani özgürlüğünü kısıtlamıyor, sana daha fazla özgürlük veriyorlar! Harika, değil mi?

lendirme ve kasten yapıyor. Utanması gereken sen değil, sevgili tiryaki, bu insanlar.

Manzara oluşmaya başladı mı? Başladıysa, bu konuda ne yapmalı?

Birkaç önerim var.

BİLİNÇLEN: Tiryakiler gerçek olguları öğrenmeli. Ne kadar çok bilirsek, bunlara karşı o kadar iyi savaşırsınız. Bu konuda bilgi edinebileceğiniz bir dolu kitap, makale ve web sitesi var.

SENİ EZMELERİNE İZİN VERME: Kim-seden özür dileme. Tam tersine, insanlara bu adaletsiz ayrımcılığa niçin kurban edildiğini anlat. Uzun ve onurlu bir tari-

hi olan, yasal bir zevkten yararlanıyor-sun. Bununla gurur duy. Ayrıca ülkenin vergi hasılatına her yıl milyarlar aktı-tığını unutma.

MÜCADELE ET: Kötücül yasalar meydan okunmaya, itaat edilmemeye, protestoya ve mümkün olan her yolu dene-yerek engellenmeye müstahaktır. İmza topla. Seçtiğin vekilleri sıkıştır. Sonuç vermezse, nezâketi bir kenara bırak, on-ların planlarını altüst et. Dikkatleri üstüne çekmeden bir şeyleri değiştirebilmiş mazlum topluluk yoktur. Bu da sivil itaatsizlik ve yasayı mümkün olduğunca uygulanamaz hâle getirmek demektir.

BOYKOT ET: Tütün içmenin men edildi-ği yerlere gitme. Tiryakileri konuk etmek için çaba sarfeden yerlere destek ver.

EVDE SOSYALLEŞ: Kendi barını yarat. Arkadaşlarını eve davet et. Dilediğiniz gibi tütürün. Paran cebinde kalsın, iste-diğin içkiyi iç, istediğin zaman kapat ve casus kameralar tarafından izlenmeden istediğini her şeyi yap. Eğlence endüstri-sini daha iyi bir müttefik haline getirme-nin tek yolu, onlara verdiğin desteği çek-mektir.

Tütün içme yasağı sonsuza kadar devam etmeyecek. Ama direniş ne kadar azsa, devam etme süresi o kadar artacak; etrafta ne kadar büyük bir başarı elde ettikleriyle böbürlenene daha çok anti-içici olacak ve bu durum her türlü toplum mühendisliği projesi için bir şablon oluşturma çabasına daha çok hizmet edecek. Bütün cadı avları birileri kızıp karşısına dikilene kadar mağlup edilemez görünür. Çaresizliğe kapılma, niha-yetinde biz âlemci insanlarız. Âlemciliği bırakma.

Joe Jackson

çeviren: Erdir Zat

içen Çinli kadınların sayısı çok az, buna mukabil dünya-daki en büyük akciğer kanseri yüzdesi onlarda. Akciğer kanseri dünyanın her yerinde 1930’lardan beri sürekli artıyor, ancak sigara tiryakiliği ise giderek azalıyor. Japonya, dünyada en çok sigara içilen ülkelerden biri ol-duğu gibi, yaşam süresinin en uzun olduğu iki-üç ülke-den biri. Bununla birlikte, Japonya’da son 30 yıldır akciğer kanseri ve kalp hastalıkları sürekli artıyor. Bu artışın sebebi, beslenme alışkanlıklarının ve hayat tarz-larının giderek Amerikanlaşmasıdır belki de.

Akciğer kanseriyle ilişkili 40 civarında faktör söz konusu, fakat bu hastalığı sigarayla ilişkilendirmek en kolayı. ABD Sağlık Genel Müdürlüğü, sigaranın kanse-re yol açabileceğini 1964’te ilan etmişti. O tarihten bu yana çok sayıda insan sigara içmeyi bıraktı. Ama ne kadar çok insan sigarayı bırakırsa bıraksın sigara aleyhtarı yobazlar tatmin olmuyor. Onun için dikkatle-rini şuna yoğunlaştırıyorlar: “Sigara bağlantılı hasta-lık.” Bu, sigara aleyhtarlarının en zekice buluşu. Bir hastalığın “sigara bağlantılı” olması, o hastalığın sigara-dan kaynaklandığına dair elimizde herhangi bir kanıt olduğu anlamına gelmiyor. Sadece, birilerinin sigara-nın o hastalığa yol açan faktörlerden biri olabileceğine karar verdiği anlamına geliyor.

Eski, ama ihmal edilen bir aksiyom var: Zehiri ze-hir yapan dozudur. Küçük bir doz arseniğin bir sakınca-sı yok, ama fazla içilen portakal suyu ölümcül olabilir. ılımlı tiryakiliğin –günde on sigara civarı– zararlı olma-dığı, aksine faydalı olduğu yönünde birçok kanıt mev-cut. Verdiği zevk bir yana (bunun elbette günümüzün

tıbbında yeri yok), stres azaltıyor, kilo kontrolünü des-teklüyor ve birçok hastalığın semptomuna, örneğin Alz-heimer’e, Parkinson’a, bağırsak ve rahim kanserlerine iyi geliyor.

Pasif içicilik (ya da Çevresel Tütün Dumanı –ÇTD) sigara aleyhtarlarının kutsal kâsesi. Çünkü, ÇTD’nin zararlı olduğu kanıtlanırsa –en azından öyle algılanır-sa– tiryakilerin hak, tercih, tolerans gibi gerekçeleri bertaraf edilecek. Dünya Sağlık Örgütü’nün 1975’teki konferansında, Britanya’nın Sağlık Genel Müdürü Sir George Godber şöyle diyordu: “Aktif içicilerin çevrele-rindeki insanlara, özellikle ailelerine ve çocuklarına za-rar verdikleri algısının yaygınlaştırılması zaruridir.” Ve böylece ÇTD araştırmaları furıyası başladı.

Pasif içiciliğin zararlı olmadığına zerre şüphem yok. İnsanlar dumandan hoşlanmıyorsa, havalandırma tertibatları geliştirilmeli. O da yetmiyorsa, ayrı bölüm-ler olmalı. O da yetmiyorsa ayrı mekânlar olmalı.

Havalandırma tertibatları, sigara içilen mekânlar-daki havayı, şehrin sokaklarındaki havadan daha temiz hale getirebiliyor. Yapılan ölçümler şunu gösteriyor: Sigara içilen ve havalandırma tertibatı olan bir mekân-ın havası, sigara içilmeyen fakat havalandırma terti-batı olmayan bir mekânın havasından daha temiz.

Sigara yasağının büyük bir tahribat yaptığını düşü-nüyorum. Bu tahribat sadece ekonomik değil: Hoşgörü-süzlüğü, toplumsal gerilimi ve gammazlama kültürünü besliyor, her türlü toplum mühendisliğine örnek teşkil ediyor. Ama, en çok hakikati tahrip ediyor. Amerikan Bilim ve Sağlık Konseyi’nin tütün dostu olmayan baş-

kanı Elizabeth Whelan şöyle diyor: “ÇTD’nin kronik hastalıkların oluşmasında rol oynadığı iddiası, bilimsel dayanaktan yoksun. Pasif içicilikle erken ölüm arasın-da ilişki kurmak gerçekleri eğip bükme-dir.”

Dünyada 1.2 milyar tiryaki var. Onları, sigaranın ölümcül, kendilerinin de tedaviye muhtaç müptelâlar olduklarına inandırırırsanız, farmakolojik nikotin için –bant, sakız, sprey– devasa bir piyasanız var demektir. Tiryakiler ayrıca antidepresan ilaçların da hedef kitle-sidir.

Farmakoloji endüstrisinin sigara aleyhtarı kam-panyanın motoru olması tesadüf değil. Johnson and Johnson sigara aleyhtarı kampanyalar için yarım mil-yar dolardan fazla para harcadı, sigara aleyhtarlarının alıntı yaptıkları araştırmalar şu veya bu biçimde ilaç şirketleri tarafından finanse ediliyor. İlaç şirketlerinin sigara yasağından yana tavır alan siyasetçileri ödül-lendirmesine dair yığınla örnek var.

Bu adamlar muharebelerin birçoğunu kazanıyorlar, ama savaşı kazanamayacaklar. Kısa vadede, sadece tiryakiler için değil, hayat tarzları “riskli” ve “sağlıksız” olan herkes için işler kötüye gidecek. “Haklarımız” için yalvarıp yakarmanın manası yok, zira hem intihar eden, hem de cinayet işleyen insanlar olarak görüyoruz. Yapmamız gereken, sigara aleyhtarlarının bilimsel sahtekârlıklarını ve çıkar çatışmalarını hedef almaktır. Bunlar mahkeme salonunda kanıtlanabilir şeylerdir.

Joe Jackson

(“Sigara, Yalanlar ve Dadı Devlet” başlıklı makalesinden derleyen: Yücel Göktürk)

Yabancı bir yere ilk defa inip hiç lüzumsuz, mânâsız bir his duymadan, toprağa varsa bir battaniye atıp, yıldız seyretmeden, memleket, sevgili, ıvır zıvır düşünmeden uyumak...

Belki böyle şey, iyi insanlara nasip oluyor. Belki biz, zayıf, karışık, kötü insanlar, yabancı bir yerde ağlamaklı oluyoruz.

İnsanların oturduğu, tarlanın yeşerdiği, çocukların oynadığı toprak, neden insanoğluna yabancı olsun? Olmasın. Yalnız anamızın babamızın, sevgilimizin, arkadaşımızın zincirlerine bağlıyız da, ondan bir türlü karışık hislerden kurtulamıyor, bir türlü rahat edemiyoruz...

Bu zincirleri kırmalıyız. Doğduğumuz yerden beş kilometre uzak da bir, beş yüz, beş bin kilometre uzak da bir olmalıdır. Orada da, bulursak battaniyemizi, bulmazsak Allah'ın kuru otlarını toplayıp uzanmalıyız. Toprak kazmaya gelen rençberler uyuyor. İyi, basit, bağlarını koparmış insanlar her yerde uyuyabilirler. Kendimi o rençberlerle beraber görüyor, onların yerine koyuyorum:

Ekmek, tuz, domates, iki nefes cigara, bir-iki toprak kazıcı arkadaş, bir fincan kahve günümüzü hoşça ikmal eder. Kötü rüyaları bol yemek yiyen midesi bozuklara terk ederek yukarıda saydıklarımıza küçük, basit, zararsız ilaveler, tarhlar yaparak yaşamak, bin türlü yaşama tarzından bir tanesidir. Bu şekilde yaşamak başkaları hesabına yapılmış bir fedakârlıksa, insan bilmeli idi. Yook!.. Bu bizden daha kötü vaziyette olanlara karşı zaruri bir feragatsa, bu şekilde yaşamak insanoğullarına şu zaman içinde mukadderse, hiç ehemmiyeti yoktu. Bu insanın nasibi idi. Binaenaleyh kâfiydi. O zaman güzel uykuları hep beraber uyurduk.

Fakat tavukların yumurtladığı, yumurtaların üstünde yirmi bir gün yatan tavuğun gagasıyla kırdığı yumurtadan altın piliçler çıktığı, sonra çayırlarda koyunların parlak tüylü kuzular doğduğu, ılık, kumsal, sığ sularda büyük kefalların, levreklerin yüzdüğü denizler düşünölsün. O zaman ekmek, domates, tuzun bahtıyarlığı değil, iyi, sağlam, doğru düşünen insan bahtıyarlığını kavrarız.

Bırakalım bu bayat düşüncüyü: Şu adam ekmek, domates, tuz yediği için güzel değildir. İyi uykularının, bahtıyarlığının sebebi, yalnız ekmek, domates,

tuz olamaz. Ekmek, domates, tuzda bahtıyarlığın sırrı ile vitaminleri yoktur. İyi, basit insanlar da levrekleri yumurta ile kızartıp kuzu kaburgasının leziz etini francala ile yerken şarap içebilir. Bol, çeşitli salatalardan atıştırabilir. Bu, güzel rüyalara mâni değildir. Bilâkis, levreklerde, şaraplarda, pirlolalarda güzel rüyaları süsleyecek malzeme bol boldur. Kime söylüyorsun?.. Yol amelelerinin, toprak kazıcıların alınlarını şahadet parmağıyla silip terlerini sildikleri anda bir çınar gölgesinde böylece düşünüp kalıyorum.

Bir dost bulsam, onunla düşündüklerimi münakaşa edebilsem, ne iyi olurdu! Yalanı, gerçeği, iyiliği, fenalığı... Mevzu dolu kardeşlik!

Çalışan, terleyen insanlara bakan bir adam –kim olursa olsun, ne olursa olsun– gıpta, acı, kendi kendine bile itiraf edilmeyen utanma ile karışık bir hüznü duymaz mıydı? Kim bilir belki de bu, insanda bir çalışmak, bir güzelliğe, bir saadete beraber ulaşmak insiyakının duyulması yahut uyanmasıydı. Eskiden beri bu nevi çalışanların yemek yişişini, uyuyuşunu görenler bu hakikati hissetmişler, için için bu saadete gıpta etmişler, şaşırmışlardır.

Yahut içlerinden, kendi rahatsızlıklarının sebebini bir dakika anlayıp unutmışlardır."

Başkaları hesabına düşünen Fahri, burada bir dakika durur, sonra yine düşünmeye başlar:

"Önce acaba bu rahat uyuyan rençberler mesut mu? Orasını geç, mesuttur kabul edelim: Mademki bu yaz sıcakta yorgun, fakat tatlı bir tebessümle uyuyorlar...

Bu rençberlere bakar gözüklenlere gelelim: Bunlar acaba 'Oh! Elhamdülillah! Hayatta muvaffak oldum. Zengin oldum. Toprak kazmıyorum. Şu zavallılara bak! Yarabbim, sana hamdolsun! Ya onlar gibi olsaydım, halim nice olurdu? Nasıl çalışırdım bu göbekte?' demiyorlar mı? Mükemmel diyorlardı ama, bunu hiçbir zaman açıkça söylemiyorlardı. Bu içlerinde yarı his, yarı sevinç, hayır, bir yarı hamd halinde şekilleniyordu. Zahirde ise onların bu çalışmasına büyük kıymet verdiklerini yanlarındaki ufak çocuklara ya söylüyorlar ya resimli kitaplarda okutuyorlardı. Bunlar hiç olmazsa düşünenlerdi. En fenası, en kötü cinsi, lakayt gelip geçenlerdi. Bunlar yalılarına rahatça dönüyorlardı. İştahları kaçmadan yemek yiyorlar, bakonda 'çeşit' cigaralardan tütürüyorlar, vapurlara çocuk çocuk Fransızca nidalarla işaret ediyorlar, radyolarının düğmesini Paris'e getiriyorlardı. Bazıları da bol sofradan kalkarken: – Allahım, olmayanlara da ver diyorlardı.

Eğer yukarıda Allah varsa muhakkak aczinden ter ter tepiniyordur. Ben de rençberlere bakarak çınar altında hafif bir uyku kestiriyorum...

Sait Faik, "Birtakım İnsanlar"